

॥ અથ પ્રથમઃ સર્ગઃ પ્રારમ્ભ્યતે ॥

ચોત્રીસ અતિશયવંત, પાંત્રીસ વાળી ગુણધારક, વાર ગુણે ગુણવંત, હરિવંશમાં ચંદ્રના જેવા દેદીપ્યમાન, અંજન જેવી શ્યામ જેની કાન્તિ છે અને ઇંદ્રાદિક સુરાસુર જેને પૂજી રહ્યા છે, એવા વીશમા તીર્થંકર શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીના તીર્થમાં જન્મેલા સુ-શ્રાવક બલ્લદેવ (પદ્મનાભ) શ્રીરામચંદ્રજી તથા તેમની પતિવ્રતા સ્ત્રી સીતા સતી, વાસુદેવ શ્રી લક્ષ્મણજી, તથા પ્રતિવાસુદેવ રાવણ વિગેરેનાં ચરિત્રો કથારૂપે વિસ્તાર-થી વર્ણવું છે.

સગર ચક્રવર્તીનો અધિકાર-સ્ત્રીરત્ન સુકેશાનું પાળીગ્રહણ.

આ જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં ઘીજા તીર્થંકર શ્રી અજિતનાથ સ્વામીના તીર્થને વિષે પૃથ્વીની મુકુટમણિ વિનિતા નામની નગરીમાં રહેવાકુ વંશને વિશાલ છત્રની પેટે શોભાવનાર તથા જગતના ક્લેશને દરનાર સગર નામે ચક્રવર્તી રાજા થયો. એક વખત અશ્વક્રીડા નિમિત્તે સર્વ કલ્યાણમાં કુશલ તે સગરરાજા પોતાના પરિવાર સહિત ઘોડા ઉપર બેસીને વનમાં ગયો. ત્યાં તેને ચારે દિશાએ અશ્વની પાંચે ગતીમાં ફેરવતાં તે પાંચમી પ્લુત નામની ગતી વચ્ચે લગામના તાવામાં ન રહેતાં જેમ કોઈ ભુતના આવેશે ગમે તેમ પ્રવર્તે તેમ આકાશ માર્ગે પડ્યો. ક્ષણ વારમાં જેમ કોઈ રાક્ષસ કોઈનું દરણ કરી નાસતો હોય તેમ તે ઘોડો સગરરાજાને પોતાની પીઠપર લઈ ઉડતાં એક મોટા વનમાં આવ્યો. રાજા ક્રોધાયમાન થઈને પોતાની વંને જંઘાઓ તેના પેટ સરસી દાવી રાખી, લગામ ભેંચી, કુદકો મારી જમીન ઉપર ઉતરી પડ્યો, કે તરતજ ઘોડાની ગતિ રોકાઈ અને તે પૃથ્વી ઉપર પડ્યો; તેની દરકાર ન રાખતાં રાજા ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યો. કેટલેક દૂર ગયા પછી સૂર્યના કિરણોએ પુરેલું અને પૃથ્વી ઉપર પ્રસરેલી ચંદ્રની કાન્તિ જેવું શોભાયમાન એક સુંદર સરોવર તેના દીઠામાં આવ્યું, ત્યાં વિસામો શાકા સારુ તે થોભ્યો. પછી વનના હસ્તિની માફક તેણે તે સરોવરમાં સ્નાન કર્યું; અને તેના શ્વાદિષ્ટ, સ્વચ્છ, શીતલ અને કમલ જેવા સુગંધીવાળા પાણીનું પાન કરી, બહાર નિકળી તટ ઉપર આવી ઉભો રહ્યો. આમ તેમ જુએ છે એટલામાં ત્યાં એક તરુણી સ્ત્રી, જેનું નવિન કમલના જેવું મુખ છે, નીલા કમલદલ જેવાં જેના શુભ્ર છે, જલના તરંગના જેવું જેનું લાવણ્ય છે, ચક્રના જેવા ગોળાકાર જેના બે સ્તન ફુલેલાં રાતા કમલના જેવા જેના હાથ તથા પગ છે, એવી દેહધારી સરોલક્ષ્મીના જોવામાં આવી. આવી સુરૂપા સ્ત્રીને નિહાળીને તે પોતાના મનમાં વિચાર કરવા ગયો કે, “આ તે શું અપ્સરા છે? કે વ્યંતરી છે? કે નાગ કન્યા છે? કે કોઈ

વિદ્યાધરી છે?" આવી સામાન્ય સ્ત્રી તો ન હોય! કેમકે આ સ્ત્રીનું દર્શન કર્યાથી જેવો આનંદ થાય છે તેવો આ સુંદર સરોવરના નિર્મલ જલથી થતો નથી. એટલામાં તે ગજગમનીએ પણ પોતાના કમલદલ જેવાં વંને નેત્રોવડે રાજાને જોયો. પરરપર વંનેનો દૃષ્ટીમેલણ થતાં કામે પીડાતી તે કામીનીની રાજા ઉપર નયનપ્રીતિ વંધાઈ, અને ખાન મૂલી હોય તેમ તેના અંગ ઉપરનાં વસ્ત્રોની શુદ્ધિ ન રહી તથા સંધ્યા સમયે કમલિનીની પેઢે તેની મુલમુદ્રા શોકાતુર દેખાવા લાગી, તેથી ત્યાં આવેલી તેની સહીઓએ તેનાં વસ્ત્રો સમારીને તેને એક કોરાળે બેસાડી. સગરરાજા પણ તેણીના ઉપર મોહિત થઈ કામે પીડાળો થકો તલાવની પાલ ઉપર આમ તેમ ફરવા લાગ્યો; એટલામાં તેની પાસે તે સ્ત્રીની એક દાસી આવી નમસ્કાર કરી, હાથ જોડી તેને કહેવા લાગી:—

“હે સ્વામિન્! ભરતક્ષેત્રમાં વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર લક્ષ્મીને પ્રિય એવા ગંગનવલ્લભ નામના નગરમાં, અલકાપુરીમાં કુબેરની પેઢે પ્રસિદ્ધ ત્યાંના વિદ્યાધરોનો સુલોચન નામે રાજા હતો. તેને નીતિનિપુણ સહસ્રનયન નામે એક પુત્ર તથા જગતની સ્ત્રીઓમાં મુકુટમણિરૂપ એવી એક સુકેશા નામની પુત્રી છે. તે પુત્રીનો જન્મ થતાં એક નીમી-તીઆએ તેનાં ચિન્હો ઉપરથી જણાવ્યુંકે, તે ચક્રવર્તી રાજાની સ્ત્રી થશે. એ કન્યાની સુંદરતા તથા લાવણ્યની કીર્તિ સાંભળી રથનુપુર નગરના પૂર્ણમેઘ રાજાએ તેનું પાળી-ગ્રહણ કરવા સારુ સુલોચનરાજા પાસે તેની માગણી કરી. તેનું માગુ સુલોચન-રાજાએ સ્વીકાર્યું નહીં, તેથી તે સુકેશાનું વલ્લભકારે પણ હરણ કરવાની ઇચ્છાથી યુદ્ધ કરવા આવ્યો અને સુલોચનને માયો; જેથી તેનો મહાત્મા પુત્ર સહસ્રનયન વ્રવ્ય તથા પરિવાર સહિત પોતાની વેનને લેઈ અહીં નાશી આવી રહ્યો છે.

“વલ્લી હે સ્વામિન્! આપને આ સરોવરમાં ક્રીડા કરતાં જોડેને સુકેશા કામે પીડાળી થકી ખાન મૂલી આકુલ વ્યાકુલ થઈ છે, તેનું શરીર ગ્રીષ્મ ઋતુનાં તાપમાં વલ્લતા પ્રસેવાની માફક ખીજાઈ ગયું છે, ધાતુની તપાવેલી પુતળીની પેઢે એ પમથી તે માયાસુધી તપેલી જણાય છે, શિયાળાના દહાડામાં તાદ વાયાથી જેમ રુંવાટાં હાં થાય તેમ તેનાં સર્વ રોમાંચ સ્વડાં યદ્ ગયાં છે, કફવડે જેમ ગઠ્ઠુ ભરાઈ જાય તેવી એના કંઠની વ્યવસ્થા થઈ છે, ખય પામ્યાથી જેમ ધ્રુજે તેમ એ કમલનયનીનું તન કંપે છે, રોગીના શરીરની પેઢે એનો પીલો વર્ણ થઈ ગયો છે, શોકાતુરના નયનમાં જેમ ની ભરાઈ આવે તેમ તેની આંખો આંસુથી ભરાઈ રહેવા લાગી છે, અને જેવી યોગી પુરુષો-મનની વૃત્તિ એકાગ્રપણે ધ્યેય પદાર્થમાં લાગી રહે તેવીજ એના અંતઃકરણની વૃત્તિ લાગી રહી છે. ઉપર પ્રમાણે તેની સ્થિતિ યદ્ છે, માટે હે ગજા! એ સ્ત્રી જ્યાંસુ-જીવે ત્યાંમુધી તમે તેનું રક્ષણ કરો. ”

सगरराजाने दासी उपर प्रमाणे कहे छे, एटलामां आकाश मार्गथी सहस्रनयने आवीने ते चक्रवर्तीने नमस्कार करी यथायोग्य आदरसत्कार पूर्वक तेने पोताने स्थानके तेडी गयो, अने पोतानी बेन सुकेशारूप स्त्रीरत्न आपीने तेने प्रसन्न कयौ. पछी तेओ बने जण विमानमां वेसी बैताढ्य पर्वत उपर गगनवल्लभ नगरमां आव्या. त्यां इंद्र जेवा पराक्रमवाळा चक्रवर्ती सगरराजाए सहस्रनयनने सर्व विद्याधरोनो अधिपति करीने तेना वापनी राजगादी उपर बेसाढ्यो, अने पोते सुकेशाने लेइने अयोध्यामां गयो. त्यां ते पोतानी राजलक्ष्मी सहित सुखरूप रहेवा लाग्यो.

एकदा प्रस्तावे सुरासुरे पूजित एवा श्री अजितनाथ भगवान अयोध्या नगरीना उपवनमां समोसर्या. त्यां इंद्रादिक देवता तथा सगर चक्रवर्त्यादिक राजा वीरे परिषद्मां आवी जिनेंद्रने वंदनादि करीने यथायोग्य स्थानके बेठा. पछी श्री अजितनाथ भगवान देशना देवा लाग्या, ते वखते बैताढ्य पर्वत उपर सहस्रनयने पोताना वापने मारनार पूर्णमेघने मारवाथी तेनो पुत्र घनवाहन भयनो मार्यो अतिशय कांपतो त्यांथी नाशीने शरण रहेवाना हेतुथी समवसरणमां आव्यो. त्यां श्रीअजित जिनेंद्रने नमस्कार करी प्रदक्षणा देइने, जेम कोइ वटेमार्गु थाक्यो थको झाडनी छाया मळवाथी विश्रांती पामे नेम जिन चरणनुं शरण मळ्याथी ते शांत थयो. तथापि क्रोधावेशे पोताना वैरीने उद्देशी ते कहेवा लाग्यो के, “ तेने हुं पाताळमांथी खेंची लावीश, स्वर्गमां जशे तो त्यांथी पण हेठळ पाडीश, मारा पोताथी नहीं बने तो कोइ मोटा पुरुषनो आश्रय लेइने पण तेने मार्या बिना रहीश नहीं. ” एम ते बोले छे, एटलामां तेने मारवा सारु शस्त्र सहित सहस्रनयन पण त्यां आव्यो. त्यां तेणे घनवाहनने बेठेलो दीठो, पण श्री भगवानना महात्म्यथी तेना कोपनी शांति थइ अने तेनी आंखोमां आंसु आव्यां. पछी ते भगवानने नमस्कार करी प्रदक्षिणा देइ यथायोग्य आसने बेठो. ए प्रसंगे सगरराजा श्री अजितनाथ भगवंतने पुछवा लाग्यो के, पूर्णमेघ अने सुलोचन वच्चे वैर थवानुं कारण आप कृपा करी कहेसो.

—:०:—

पूर्णमेघ अने सुलोचनना पूर्व भव-वैर संबंध.

श्री भगवंते योग्य प्रश्न जाणी जणाव्युं के, “ हे राजन् ! पूर्वे आदित्याभिमना नगरमां एक भावन नामे शाहुकार रहेतो हतो. ते पोताना हरीदास नामना अने सर्वदोलत सोंपी वेपार सारु देशावर गयो. त्यां वणुं द्रव्य कमाई केटलेक दहाडे तनी वखते ते पोताना नगरमां आवी पहुँच्यो. स्त्री पुत्रादिकने जलदी मळवानी ज्ञासाथी ते कमाइ लावेलुं धन एक ठेकाणे मूकी कुवखतेज कुवाटे थइ घरमां

પેઠો. તેના દીકરા હરીદાસે તેને ન ઓલ્લસતાં “ આ કોઈ ચોર હશે ” એવી શ્રાન્તિથી કાંઈપણ વિચાર ન કરતાં તરવારથી માયો. ભાવને જાણ્યું કે મારા પુત્રેજ મને શત્રુ યદ માયો, તેનો દ્વેષ તેના મનમાં રહ્યા છતાં તે મરણ પામ્યો. પછી હરીદાસે ચોકસી કરી મુલ્ક જોતાં પોતાનો વાપ જણાવાથી ઘણો પશ્ચાતાપ કર્યો; પણ કરે શું ! ભાવિ કોઈથી મટતી નથી, એમ મન વાઢી તેણે તેનું પ્રેતકાર્ય વીગેરે કર્યું. પણ એ ધોર કર્મનું શુલ્ક તેના મનમાં રહી ગયું. કેટલાક દહાડા પછી હરીદાસ પણ મૃત્યુ પામ્યો. એ વંશના જીવ દુઃસ્વરૂપ યોનીમાં જન્મ ધરતાં થકાં કોઈક પુન્યાનુયોગે ભાવનનો જીવ પૂર્ણમેધ થયો અને હરીદાસનો જીવ સુલોચન થયો. એવી રીતે એ વંશની વંશ પ્રાણાંતિક વૈર યવાનું કારણ પૂર્વ જન્મનું ધોર કૃત્ય છે તે આ ભવમાં સંવંધરૂપ થયું. ”

ફરી ચક્રવર્તીએ પૃથ્વી કે, હે જગદુદ્ધારક દેવાધિદેવ ! પૂર્ણમેધ તથા સહસ્ત્રનયનનો સંયોગ અને એમના વૈરનું કારણ શું છે તેમજ સહસ્ત્રનયનની મારા વિપે પ્રીતિ શાં કારણથી યદ, એ કૃપા કરી કહેશો.

પૂર્ણમેધ, સહસ્ત્રનયન તથા સગરનો સંવંધ.

શ્રી અજિતનાથ સ્વામી કહે છે:—“ હે રાજાધિરાજ ! પૂર્વે તું દાનશીલ રંભક નામનો પરિવાજક હતો. શશિ તથા આવલી નામે તારે બે શિષ્ય હતા. આવલી ગુરુ-ભક્ત હોવાથી શશિ કરતાં તને વધારે પ્રિય હતો. શશિ કઠોર મનનો હતો. તેણે એક વસ્ત્ર આવલીની ગાય ચોરી જઈ વેચી. તે વાતની આવલીને સ્વર પડવાથી તે બેઠ વંશ મહા મર્યાદા લડાઈ યદ, તેમાં શશિને આવલીએ જીવથી માયો. તેનો જીવ ઘણા કાલ ફરીને પૂર્ણમેધ થયો. આવલીનો જીવ સહસ્ત્રનયન થયો અને રંભક પરિવાજકનો જીવ દાનના યોગે કરી આ તું સગરરાજા થયો. આ પ્રમાણે એમનો સંવંધ તથા વૈર યવાનું કારણ છે, તેમજ સહસ્ત્રનયન સાથે તારી પ્રીતિ પૂર્વ જન્મની છે. ”

રાક્ષસ વંશ તથા લંકા અને પાતાલંકાના રાજ્યની સ્થાપના.

ઉપર મુજબ પરિપદમાં માપણ ચાલે છે એટલામાં ત્યાં વેટેલા રાક્ષસોના રાજા મીમે ડીને અતિ પ્રેમ સહિત ઘનવાહનને આર્લીગન કર્યું અને તેને કહેવા લાગ્યો કે પૂર્વ જન્મમાં પુષ્કર દ્વીપના ભરતશેત્રમાના વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર કાંચન નામના નગરમાં હું વિદ્યુદંપ્ત નામે રાજા હતો. તે ભવમાં તું મારો અત્યંત પ્રિય પુત્ર હતો, તેમાટે હે પુત્ર

આજ તને જોતાંજ હું અતિશય હર્ષવાન થયો છું. હવેથી આ ભવમાં પણ હું તને પુત્રપ-
ને માનું છું, માટે મારું સર્વ સૈન્ય તથા દ્રવ્યાદિક લેઈને સમચોરસ સાતસેં જોજન વિ-
સ્તીર્ણ, સર્વ દ્વીપોમાં મુકુટમણિરૂપ રાક્ષસ નામના દ્વીપની વચ્ચોવચ સુમેરુની પેઠે
શોભાયમાન, નવ જોજન ઊંચો તથા પાંચસેં જોજન પરિધિનો ગોળાકારે એક ત્રિકુટ
નામનો પર્વત છે, તે ઉપર મેં એક સુવર્ણમય લંકા નામની નગરી હમણાંજ વસાવી છે.
જેને સોનાનો કીછો છે, જેથી તે દેવથી પણ ન જીતાય તેવી છે, તેમાં ઘરો પણ હીમ-
નાંજ છે, તેમજ એને તોરણો પણ કનકનાં વાંધેલાં છે; તથા તેનાથી પેલી તરફ છ જો-
જન દૂર અતિ દુર્ગમ તથા મને પરમપ્રિય સવાસો જોજન સમચોરસ પાતાલલંકા ના-
મની નગરી પણ મેંજ વસાવી છે. તેને નિર્મલ સ્ફટિક રત્નનો કિલ્લો છે, અને જે રમ-
ણીય ઘરોવડે શોભી રહી છે. તે વને નગરીઓ આજથી મેં તને આપી. હવે મારું આ
પેલું લાવ લશ્કર લેઈને તેનું રાજ્ય તું કર અને ત્યાંનો અધિપતિ થા. આ સુરાસુરને
પૂજ્ય તીર્થનાથનું દર્શન કર્યાનું ફલ તને તત્કાલ પ્રાપ્ત થયું, એમ સમજ. એમ કહીને
તેણે ઘનવાહનને નવ રત્નોનો હાર તથા રાક્ષસી વિદ્યા આપી. ઘનવાહન તે લેઈને શ્રી
તીર્થંકર ભગવાનને નમસ્કાર કરી પોતાને કૃતકૃત્ય માનીને રાક્ષસ દ્વીપમાં જઈ વેડ
લંકાનું રાજ્ય કરવા લાગ્યો. તે દિવસથી રાક્ષસ દ્વીપના રાજ્યવડે તથા રાક્ષસી
વિદ્યાના યોગે તેનો વંશ રાક્ષસ કહેવાવા લાગ્યો.

એવી રીતે શ્રી અજિતનાથ સ્વામીના તીર્થમાં ભરતક્ષેત્રના રાક્ષસ દ્વીપમાંની લં-
કા તથા પાતાલલંકામાં રાક્ષસ વંશનો મૂળ પુરુષ ઘનવાહન નામે મહા બુદ્ધિવાન ઇંદ્ર
જેવો પરાક્રમી રાજા થયો, જે પોતાના શત્રુઓના વલ્લને જીતીને નિઃશંકપણે કેટલાક
કાલ સુધી બંને લંકાનું રાજ્ય કરીને પોતાના મહા રાક્ષસ નામના પુત્રને સર્વ સંપત્તિ-
નો માલીક કરી શ્રી અજિતનાથ ભગવાન પાસે દિક્ષા લેઈ મોક્ષે ગયો. મહા રાક્ષસ
પણ ઘણા કાલ સુધી રાજ્ય કરી પોતાના દેવરાક્ષસ નામના પુત્રને સર્વ સોંપી દિક્ષા
લેઈને સિદ્ધિપદ પામ્યો.

વાનર દ્વીપ-વંશ કિસ્કિધા રાજ્યધાનીની સ્થાપના.

અનુક્રમે રાક્ષસ દ્વીપના અસંખ્ય અધિપતિ થયા પછી શ્રી શ્રેયાંસ ભગવાનના
તીર્થમાં કીર્તિધવલ નામે રાક્ષસોનો રાજા થયો. તે વખતે વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર મેઘપુર
નામના નગરમાં અતિદ્ર નામનો વિદ્યાધરોનો રાજા હતો. તેની શ્રીમતી નામની સ્ત્રીના
પરથી એક શ્રીકંઠ નામે પુત્ર તથા એક દેવાંગના જેવી રૂપવાન દેવી નામની પુત્રી
હ. તે કમલનયની કન્યાની સુંદરતા સાંભળીને રત્નપુરના પુષ્પોત્તરરાજાએ પોતા-

ના પદ્મોત્તર નામના પુત્ર સારું તેની માંગણી કરી. પદ્મોત્તર ગુણવાન તથા શીલવાન હતો તોપણ અતિદ્રે તેને કન્યા આપી નહીં, અને કીર્તિધવલ્લ જેને તેને પરણાવી. પુષ્પોત્તરરાજા એ વાત સાંભળીને અતિદ્ર તથા તેના પુત્ર શ્રીકંઠ સાથે દ્વેષ કરવા લાગ્યો.

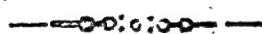
એક વખતે શ્રીકંઠે મેરુપર્વતથી પાછા આવતાં લક્ષ્મી જેવી રુપાળી તથા પુર્ણિમાના ચંદ્ર જેવા મુલ્લવાળી પુષ્પોત્તર રાજાની પદ્મા નામની કન્યાને દીધી. તેણીને જોતાં જ તેને કામ વિકાર ઉપજ્યો અને વંનેની દૃષ્ટી મલ્લતાંજ તેમની પ્રીતિ બંધાઈ. વિસિત કમલના જેવા મુલ્લવાળી તે પદ્મા, શ્રીકંઠના સામી બેસી રહીને વિવાહમાં જેમ વરના ગલ્લામાં વરમાલ્યા ઘાલે છે તેમ દૃષ્ટીના કટાક્ષરૂપ મણિકા પ્રોહિલી મદનવાણરૂપ માલ્લાજ જાણે તેના ગલ્લામાં ઘાલતી હોયની! એવાં તેઓનાં રસ ભર્યાં ચિન્હો જોઈને તેની એક દાસી મોટેથી પોકાર કરવા લાગી કે, “પદ્માને કોઈ અજાણ્યો પુરુષ હરણ કરી જાય છે.” તે સાંભળી પોતાની કન્યા ઉપર કરુણા બુદ્ધિ કરીને સૈન્ય સહિત પુષ્પોત્તર રાજા પુત્રીને છોડાવી લાવવા દોડ્યો. શ્રીકંઠ પદ્માને લેઈ ઘણો ઉતાવળો નાશીને કીર્તિધવલ્લ રાજાને શરણે આવ્યો, ને પદ્માનું હરણ કર્યાની વાત તેને જણાવી. પાછલ્લથી પુષ્પોત્તર રાજાએ, જેમ કલ્પાંતનો સમુદ્ર પાણીથી દશે દીશાઓ ભરી મુકે છે, તેમ ત્યાં આવીને પોતાના સૈન્યવલ્લે ત્યાંની દશે દીશાઓ ઘેરી લીધી. એ વાત કીર્તિધવલ્લે સાંભળીને પુષ્પોત્તર રાજાને કહેવાવ્યું કે, વિચાર કર્યા ચગર લડાઈ કરવાને તું શા માટે આવ્યો છે? તારી કન્યા કોઈને પણ આપવાની હતીજ, તો તે પોતાની ન્હુશીથી શ્રીકંઠને પરણી તેમાં તેનો શો અપરાધ છે? એમાં કાંઈ અપરાધ નથી. માટે દટલાજ સારું પરસ્પર લડી મરવું એ બહેને યોગ્ય નથી. તારે પોતાની કન્યાને તેની ઇચ્છા પ્રમાણે પરણાવવી એ સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. પદ્માએ પણ સંતીદ્વારા પોતાના વાપને કહાવ્યું કે, હું મારી રાજી ન્હુશીથી શ્રીકંઠને વરી છું, તારું પણે બલાત્કારે હરણ કર્યું નથી. આથી પુષ્પોત્તરનો ગુસ્સો ઉતરી ગયો. કહ્યું છે કે, “વિચારવાલા માણસનો ક્રોધ જલદી જતો રહે છે.” પછી અતિ હર્ષથી શ્રીકંઠ સાથે પદ્માને પરણાવીને પુષ્પોત્તર રાજા પોતાના નગરમાં ગયો.

ત્યાર પછી કીર્તિધવલ્લે શ્રીકંઠને કહ્યું કે, વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર તારા ઘણા વૈરી છે, તેથી તું અહીંજાંજ રહે; અથવા આ રાક્ષસ દ્વીપની પાસે આયમણી દિશામાં ત્રણસં જોજનના પ્રમાણનો વાનર નામનો મારો દ્વીપ છે, તેમજ વર્ષરકુલ તથા સિંહલદ્વીપ પ્રમુલ્લ વીજા પણ મારા દ્વીપો છે, તેમાંના ગમે તે દ્વીપમાં રાજધાની કરીને તું મારી નાજીક રહે. જો કે મારી સાલ્લતા છતાં વૈરીની તને જરા પણ વીક નથી, તોપણ તું દૂર ગયાથી આપણો વિયોગ થશે, માટે તારે અહીંજ રહેવું એ મને સારું લાગે છે. કીર્તિધવલ્લની પોતા ઉપર ઘણી પ્રીતિ જોઈને શ્રીકંઠે વાનર દ્વીપમાં રહેવાની ઇચ્છા જણાવી.

कीर्त्तिधवल्ले ते मान्य करीने त्यां किर्स्किधा नामनी नगरी वसावी, राज्यनी स्थापनी करी, ते उपर श्रीकंठने वेसाडी तेने आखा वानर द्वीपनो अधिपति कयो.

श्रीकंठे किर्स्किध पर्वत उपर फरतां मोटा शरीरवाळां मनोहर फळने खानारां घणां वांदरां दीडां तेथी तेणे पोताना राज्यमां थाळी पिटावी के, " कोईए वांदराने मारवां नहीं, तेमने अन्नपाणी विगेरे आपतां रहेवुं." तेथी त्यां रहेनारा लोको वांदरां उपर प्रीति करीने तेमने सुखी करवा लाग्या. कहुं छे के, " यथा राजा तथा प्रजा." ते दिवसथी त्यांना लोको कौतुकवडे, चित्रपट उपर, छत्र उपर, ध्वजा उपर, तथा माटी विगेरेनी जणसो उपर वांदरांनांज सर्व चित्रो करवा लाग्या. ते चिन्होवडे तथा वानर द्वीपना राज्यवडे त्यांना रहेवासी विद्याधरो (विकल्पे करी नर) वानर नामे विख्यात थ्या. श्रीकंठने वज्रकंठ नामे पुत्र थयो, ए सुद्धकळामां अति निपुण तथा महा पराक्रमी हतो.

एकदा समये नंदीश्वर द्वीपमांता शाश्वत जिनेंद्रनी यात्रा करवा सारु जनारां मार्गस्थ देवोनी पाछळ केटलाएक भवीक लोकोने अति भक्ति सहित चाल्या जतां श्रीकंठे दीडा. तेमने जोई, एने एवो भाव उपज्यो के, हुं पण एमनी साथे यात्रा करवा जाऊं. पछी ते विमानमां वेसी यात्रा करवा सारु निकळ्यो. रस्तामां जतां जेम पहाड आववाथी नदीनो वेग अटकी जाय तेम मानुषोत्तर पर्वत उपर तेनुं विमान अटकी गयुं. जेथी ते विचार करवा लाग्यो के, मारो मनोरथ पूर्ण करवामां विघ्न पडवानुं कारण शुं हसे? के में पुर्व जन्ममां थोडुं तप कथुं छे? ए प्रमाणे विचारतो दिक्षा लेई महातप करी सिद्धिपद पास्यो.

मुनिसुव्रत स्वामीना तीर्थमां वानरद्वीप अने राक्षसद्वीपमां थएल राजानुं वणेन.

ए प्रमाणे वानर द्वीपमां श्रीकंठथी वज्रकंठादिक केटलाएक राजा थइ गया पछी श्री मुनिसुव्रत स्वामीना तीर्थमां घनोदधि नामे राजा थयो. तेमज राक्षस द्वीपमांनी लंका नगरीयां कीर्त्तिधवलादिक केटलाएक राजा थइ गया पछी तडित्केश नामे राजा थयो. ए वंनेने घणी मित्राचारी हती. एक दखत तडित्केश पोतानी श्रीचंद्रा नामनी प्रिय स्त्री सहित नंदन वनमां क्रीडा करवा गयो. त्यां सुखरूप क्रीडा करतां एक वांदराए झाड उपरथी उत्तरी श्रीचंद्राना स्तनो उपर नखेवतीं बलुरा कर्या. ते जोइने तडित्केश घणो गुस्से भरायो. कहुं छे के, " स्त्रीनो पराश्रव कोइथी सहन थतो नथी." पछी राजाए वांदराने एक वाण मार्यु. जे तेना शरीरमां

લાગ્યાથી તે મહા દુઃખિત થતો એ વ્રણ કુંદકા મારી ત્યાંથી થોડેક દૂર એક સાધુ
તૃપ્ત કરતો હતો તેની સામે જઈ પહોંચે. સાધુએ તેના ઉપર દયા લાવી પરભવના ભાતા
રૂપ તેને નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરાવ્યું. જેના યોગે કરી તે ઉદયિકુમાર નામના દેવ-
તાઓમાં મુવનપતિ દેવ થયો. ત્યાંથી તેણે પોતાનો પૂર્વ ભવ નિહાળી પોતાના પરમ
ઉપકાર મુનિ પાસે આવી તેની વંદના સ્તવના કરી. કહ્યું છે કે, “ સત્પુરુષોને
અવરૂપે સાધુ વંદના કરવા યોગ્ય છે, તેમાં પણ વળી જેણે પોતા પર ઉપકાર કર્યો હોય
તેની તો વિશેષે કરી વંદના ભક્તી કરવી જોઈએ ” આંહી તદ્વિત્કેશ ક્રોધાવેશ
પોતાના યોદ્ધાઓ સહિત તે વનમાંનાં વાંદરાંઓને મારવા લાગ્યો. આ વાતની તે મુવન
પતિ દેવને જ્ઞાનવલ્લે કરીને સ્વર પડવાથી તે મહા ક્રોધાયમાન થતો આવી, વાંદરાં-
નું રૂપ ધારણ કરી, તદ્વિત્કેશ તથા તેના યોદ્ધા રાક્ષસો ઉપર શાહ તથા પથ્થરોનો
ચરસાદ વરસાવવા લાગ્યો. આ ઉપદ્રવથી તદ્વિત્કેશ ઘણો વ્યાકુલ થયો. તેણે દિવ્ય
પ્રયોગથી ઉદયિકુમાર દેવતાની વાત જાણી તેથી તે તેની પાસે આવી તેને વંદના કરી
તેની પૂજા કરવા લાગ્યો; અને પૂછ્યું કે, તું કોણ છે? શા માટે મને દુઃખ દે છે? મેં
તારો શો અપરાધ કર્યો છે? તે સાંભળી દેવતા શાંત થયો, અને પોતાનું મરણ તથા
મુનિએ સંભળાવેલા મંત્રનું સામર્થ્ય તેને કહ્યું. પછી દેવતા તથા તદ્વિત્કેશ તે સાધુ પા-
સે આવી વંદના કરી તેમને પૂછવા લાગ્યા કે, હે સ્વામીન્! અમારા વેની વચ્ચે વર-
થવાનું શું કારણ છે તે કૃપા કરી જણાવશો. મુનિએ જણાવ્યું કે, “ હે તદ્વિત્કેશ! તું
પૂર્વ ભવમાં સાવત્થી નગરીના રાજાના પ્રધાનનો દત્ત નામે પુત્ર હતો, અને વાંદરાનો
જીવ કાશી નગરમાં પારથી હતો. દત્ત દિક્ષા લઈને એક વચ્ચત કાશીમાં જતો હતો તે
વચ્ચતે પારથીને પોતાના કામ ઉપર જતાં તે સામો મળ્યો. સાધુ વેશથી અપશુકન
માની પારથીએ દત્ત મુનિને ઘાળ માર્યું, તેજ વચ્ચતે તે કાલ કરી મહેંદ્ર નામના દેવ-
લોકમાં દેવપણે ઉપજ્યા. ત્યાં આયુષ પુરૂ કરી ત્યાંથી ચવીને આ તું તદ્વિત્કેશ નામે
લંકાધિપ થયો છું. પારથી પણ તેજ દિવસે વીજળી પડવાથી મરણ પામી નરકમાં
ગયો. ત્યાંથી તે ઘણા કાલ સુધી સંસારમાં ભટકી વાંદરો થયો, જે તારા પ્રયોગે મર-
ણ પામી નવકાર મંત્રના સ્મરણથી આ ઉદયિકુમાર દેવ થયો છે. આવી રીતે તમારું
પૂર્વ જન્મનું વૈર છે. ” તે સાંભળી દેવતા શાંત થઈ મુનિને નમસ્કાર કરી પોતાનું
સ્થાનકે ગયો; તદ્વિત્કેશરાજા મુનિને નમસ્કાર કરી ઘેર જઈ પોતાના સુકેશી નામના
પુત્રને રાજ્ય આપી, દિક્ષા લેઈ મોક્ષે ગયો. તેમજ કિર્તિકધાનો રાજા યનોદધિ પણ
પોતાના કિર્તિકધી નામના પુત્રને રાજ્ય આપી દિક્ષા લેઈ મોક્ષે ગયો.

વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર રથનુપૂર નામના નગરમાં અશનિવેગ નામે વિદ્યાધરોના રા-
જાને વિજયસિંહ તથા વિચિત્રવેગ નામના એ પુત્રો થયા. તે બંને જાણે તેની એ મુજા

ઓજ હોયની ! એવા થયા. તેમજ તે પર્વત ઉપર આદિત્ય નામના નગરમાં માલ્યવાજ નામે વિદ્યાધરોનો રાજા થયો. તેને શ્રીમાલા નામની કન્યા હતી. તેના સ્વયંવરમાં વિજયસિંહ તથા કિસ્કિંધાનો રાજા કિસ્કિંધી વીંગેરે અનેક રાજાઓ આવ્યા હતા. શ્રીમાલાને તેની દાસીએ તમામ રાજાઓને તેઓના ગુણનું વર્ણન કરી દેઢાડ્યા, પણ તે સર્વને મુકીને કિસ્કિંધીના સામે આવી ડમી રહી, તે જાણે સમુદ્રની પાસે ભાગી-રથી આવીને ડમી રહી હોયની ! એવી દેઢાડવા લાગી. પછી તેના ગઢામાં વરમાઢા આરોપી, તે જાણે હવે પછી થવાના તેની મુજાનાં આલિંગનને વાસ્તે કબુલાતજ દેતી હોયની ! આવી રીતે શ્રીમાઢા કિસ્કિંધીને પરણી. તે જોડને સિંહના જેવું જેનું પરા-ક્રમ છે, એવો વિજયસિંહ રાજા ક્રોધવડે મૂકુટી ચડાવીને વોલવા લાગ્યો કે, “ આ ચોરની પેઢે દુર્નય કરનારા વિદ્યાધરોને પ્રથમથીજ હાંકી મુક્યા છતાં હ-મણાં આંહીં કોણ વોલાવી લાવ્યો ? એ દુષ્ટ, કુલદુષ્ટક તથા દુરાચારી વિદ્યાધરોને પશુની પેઢે આજ હું મારીશ. ” એમ કહી ડમો થયો. તેને જોડ વીજા વાંદરા, રાક્ષસો તથા વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર રહેનારા વિદ્યાધરો પણ ગર્જના કરી ડઢી ડમા થયા. તે વંનેનું પરસ્પર યુદ્ધ થવા લાગ્યું. જેમાં, હાથીની સામે હાથી, વોડાની સામે વોડા, રથની સામે રથ, પાઢાની સામે પાઢા, એમ પોત પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે તેઓ લડવા લાગ્યા. તે વચ્ચે કલ્પાંત કાઢની પેઢે જમીન ઉપર લોહી તથા અસ્થિના ચીકઢ વિના વીજું કાંડ દેઢાતું નહોતું. આ પ્રમાણે યુદ્ધ થાય છે, એટલામાં કિસ્કિંધી રાજાના નાના ભાઈ અંધકે મહાવેગથી દોડીને, જેમ કોઈ ઢાઢની ઢાઢ ઉપરથી પઢ, તોડે તેમ, એકજ વાણે કરીને વિજયસિંહનું માથું ડડાવી દીધું. તેને મુઓ જાણીને તેનું સર્વ સૈન્ય ચારે દીશાએ પલાયન કરી ગયું. કહ્યું છે કે, “ જેને નાયક નહીં તેને શૌર્ય વ્યાંથી ? સેનાપતી વીના સૈન્ય સુન્ય જાણવું. ” પછી કિસ્કિંધી રાજા જયલક્ષ્મી જેવી શ્રીમાલાને સાથે લેડને પરિવાર સહિત પોતાના નગરમાં ગયો.

અશનિવેગ રાજા પોતાના પુત્ર વિજયસિંહનું મરવું સાંમઢીને અકાઢે વજ્રપાતની પેઢે કિસ્કિંધી રાજાની સાથે લડવા સારું તેના નગર સમીપે આવ્યો. તે જોડને તેને હઢાવવા સારું કિસ્કિંધી રાજા, લંકાના સુકેશી રાજા તથા અંધક વીંગેરે પરિવાર સહિત નગરથી વહાર નિકઢ્યો. પછી લડાઈ શરૂ થઈ, તેમાં અશનિવેગ રાજાએ અંધકનું માથું કાપી નાંચ્યું. તે જોડને રાક્ષસોનું તથા વાંદરાનું લશ્કર દશે દિશાએ નાઢું. તેમજ વૈરીનું વઢ વધારે જાણીને કિસ્કિંધી રાજા તથા લંકાનો સુકેશી રાજા વીંગેરે પણ પોતાનો સ્ત્રીઆદિક પરિવાર લેડને પાતાલલંકામાં નાશી ગયા. પોતાના પુત્રને મારનાર અંધક રાજાના મૃત્યુથી તથા પોતાના વૈરીઓ નાશી જવાથી અશનિ-વેગ રાજા શાંત થયો, અને નિર્ઘાંત નામના વિદ્યાધરને લંકા તથા કિસ્કિંધાના

રાજ્ય ઉપર વેસાડીને પોતે પોતાના નગરમાં ગયો. ત્યાં કેટલાક કાઠ સુધી રાજ્ય કર્યા પછી તેને એક સાધુનો સમાગમ થયો. તેના ઉપદેશથી તેણે પોતાના સહસ્રાર નામના પુત્રને રાજ્ય ગાદીએ વેસાડી દિક્ષા લીધી.

પાતાલલંકાના સુકેશી રાજાને તેની ઇંદ્રાણી નામની સ્ત્રીને પેટે માલી; સુમાલી તથા માલ્યવાન નામના ત્રણ પુત્ર થયા; અને કિસ્કિધી રાજાને તેની શ્રીમાલા નામની સ્ત્રીને પેટે આદિત્યરજ તથા રુક્ષરજ નામના બે પુત્ર થયા. એક વખત કિસ્કિધી રાજા સુમેરુની યાત્રા કરવા સારુ ગયો હતો, ત્યાંથી પાછા ફરતાં મધુ પર્વત ઉપર એક મનોરમ્ય વન જોઈને વિસામો સ્વાવા સારુ હત્યો. ત્યાં તેણે નવી કિસ્કિધા નામની નગરી વસાવી અને પોતાના પરિવાર સહિત ત્યાંજ રહ્યો. તે જેમ કૈલાસ પર્વત ઉપર કુવેર શોભે છે તેમ દીપત્રા લાગ્યો.

સુકેશી રાજાના ત્રણે પુત્રોએ, પોતાના પિતાનું રાજ્ય શત્રુએ છીનવી લીધું છે એવું જાણ્યું તેથી પ્રજ્વલિત અગ્નિની પેઠે ક્રોધાયમાન થઈને લંકામાં આવી, મહા પરાક્રમવડે નિર્ધાત નામના ત્યાંના વિદ્યાધર રાજાને મારી નાંખ્યો અને મોટો પુત્ર માલી લંકાની રાજ્યગાદીએ બેઠો. તે વખતે કિસ્કિધા નગરીનો રાજા આદિત્યરજ થયો.

ઇંદ્રરાજાનો જન્મ તથા તેની રાજ્યસ્થાપના-સંપત્તિ.

વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર રથનુપુર નગરમાં સહસ્રાર રાજાની સ્ત્રી ચિત્તસુંદરીના ગર્ભમાં દેવલોકથી ભ્રષ્ટ થયેલા કોઈ દેવતાના જીવે પ્રવેશ કર્યો. તેના સામર્થ્યવડે ચિત્તસુંદરીને ઇંદ્રની સાથે ભોગ કરવાની ઇચ્છા થઈ. તે પૂર્ણ ન થવાથી તેનું શરીર દિવસે દિવસે સુકાવા લાગ્યું. પોતાની સ્ત્રીની આવી હાલત જોઈને સહસ્રારે તેનું કારણ પૂછ્યું. જો કે તે, કહેવા લાયક નહોતું તોપણ ચિત્તસુંદરીએ નાંહલાજે તે જણાવ્યું. પછી સહસ્રારે વિદ્યાના યોગે ઇંદ્રનું રૂપ ધારણ કરીને તેની ઇચ્છા પૂર્ણ કરી. પછી પૂર્વ દિશાથી જેમ સૂર્ય નિકળે તેમ પુરે માસે તે સ્ત્રીના ઉદરથી એક મહા પરાક્રમી પુત્ર અવતર્યો. તે પેટમાં છતાં તેની માતાને ઇંદ્રની સાથે સંભોગ કરવાની ઇચ્છા થઈ હતી તેથી તેનું નામ ઇંદ્ર પાડ્યું. તેને યૌવનાવસ્થામાં આવતાં તેના પીતાએ વિદ્યાધરોની ઘણી કન્યાઓ પરણાવી અને તેને રાજ્ય સોંપી પોતે દિક્ષા લીધી.

તે ઇંદ્રરાજાએ સર્વ દેશ તથા સર્વ વિદ્યાધરોને પોતાના સ્વાધીનમાં કરી લીધા અને પોતાની સર્વ સંપત્તિ ઇંદ્રના જેવી કરી. જેમ કે, “ચાર દિગ્પાલ, સાત સૈન્ય, સાત તેના અધિપતી, ત્રણ સભા, વજ્ર નામનું અસ્ત્ર, પેરાવત હાથી, રંભાદિક વેશ્યા, ઘૃહસ્પતિ મંત્રી તથા નૈગમેષી નામનો સેનાપતિ.” એ પ્રમાણે પોતાની સર્વ સંપત્તિ ઇંદ્રના

जेवी करीने त्यांना विद्याधर संहित राज्य करतो छतां ते पोताने इंद्र कडेवराववा लाग्यो. एना चार दिग्पालनां नाम नीचे प्रमाणे हतां:-पूर्व दिशानो दिग्पाल, ज्यो-तिष्यपुरना राजा मयुरध्वजनी स्त्री आदित्यकीर्तिना उदरथी जन्मेळो सोम नामनो विद्याधर हतो; पश्चिम दिशानो दिग्पाल, मेघपुरना राजा मेघरथनी स्त्री वरुणाना पेटे जन्मेळो वरुण नामे विद्याधर हतो; उत्तर दिशानो दिग्पाल, कांचनपुरना सुर-राजानी स्त्री कनकावतीने पेटे जन्मेळो कुबेर नामे विद्याधर हतो; अने दक्षिण दि-शानो दिग्पाल, किंस्किथाना राजा कालाग्निनी स्त्री श्रीप्रभाना उदरथी उत्पन्न थएलो यम नामे विद्याधर हतो. इत्यादिक सर्व संपत्ती सहित इंद्रराजा राज्य करवा लाग्यो.

लंकाना मालीराजा तथा इंद्रराजानुं युद्ध.

इंद्रराजानी उपर मुजवनी संपत्ति लंकानो मालीराजा सहन करी शक्यो नहीं, तेथी ते पोताना भाइथो, प्रधानो, महापराक्रमी मीत्रो तथा वानर द्वी-पना माणसो सहित इंद्रराजानी साथे युद्ध करवा सारु तेना नगर तरफ जवा निकळ्यो. ते वखते तेने अपशुकुन थया, ते जोइने तेना भाइ सुमालीए तेने जवानी ना कही. ते न गणकारतां मालीराजा पोताना बाहुवळना गर्वे करी इंद्रने जीतवां सारु वैताल्य पर्वत उपर गयो. तेनी साथे लडवा सारु इंद्रराजा पण पोताना ऐरावत हाथी उपर वेशी हाथमां वज्र धारण करी पोताना चार लोकपाल सहित नगरथी वहार निकळ्यो. पछी वंने लश्कर वच्चे मोटुं युद्ध थवा लाग्युं. तेमां रथनी सामे रथ, घोडानी सामे घोडा, हाथीनी सामे हाथी तथा पाळानी सामे पाळा, एवी रीते एक बीजानी साथे लडवा लाग्या. जेमां पर्वत उपरथी जेम शिखर पडे तेम रथो पडवा लाग्या, वायराथी वादळ बीखराइ जाय तेवी हाथीओनी दशा थइ, जमीन उपर माणसोनां माथा पडवा लाग्या, कोइना पग तुड्या तो कोइना हाथ कपाया. ए प्रमाणे वंने राजाना लश्करो एकबीजानो नाश करवा लाग्या. ते जोइने इंद्रराजाए युद्ध करतो छतां घणो क्रोध चडवाथी पोताना शस्त्र तथा अस्त्रथी माली-राजाने घेरी लेइ तेनुं माथुं कापी नांळ्युं. मालीराजाने मुवो जाणीने तेनुं सर्व सैन्य पाताललंकांमां नाशी गयुं. पछी इंद्रराजा राक्षसोनी लंका तथा तेमनी राक्षसी न विद्यानुं हरण करी विश्रवा विद्याधरनी स्त्री कौसीकाना उदरथी जन्मेळा वैश्रवण नामना राजाने लंकानुं राज्य आपी पोताना नगरमां आब्यो.

॥ रत्नश्रवा अने कैकशीनुं पाणीग्रहण ॥

—००००००—

सुमाली राजानी स्त्री प्रीतिमतीना उदरयी रत्नश्रवा नामे पुत्र उत्पन्न थयो. ते पौवन अवस्थामां आब्यो तयारे कोइ विद्या साधन करवाना हेतुयी कुसुम नामना उद्यानमां जइ एकांतस्थानमां बेशी, नांशये इष्टी करी, पर्वतनी पठे स्थीर थइ, ज-
पमाळा धारण करीने जप करवा लाग्यो. त्यां एक समये कोइएक विद्याधरनी क-
न्या पोताना पीतानी आझायी तेना सामे आवी उभी रहीने कहेवा लागी के, “हुं
मानवसुंदरी नामनी महाविद्या तने प्रसन्न छुं” ते सांभळीने जपमाळा जमीन उपर
मुकी रत्नश्रवाए आंखो उघाडी जोडुं तो एक नवयौवन विद्याधरनी पोतानी सामे
उभी रहेली दीठी. तेने पुछवा लाग्यो के, “हे कन्यका, तुं कोण छुं ? कोणी
पुत्री छुं ? अने आंहीं शा सारु आवी छुं ?” तयारे तेणीए जवाब दीथो के,
“कौतुकमंगल नामना नगरमां व्योमविंदु नामनो एक विद्याधर छे, तेने
कौशिका तथा कैकशी नामे बे कन्याथो छे, तेमांनी कौशिकाने यक्षपुरना राजा
विश्रवां साथे परणावी छे, जेनो पुत्र वैश्रवण नामनो विद्याधर हमणा लंकानुं
राज्य करे छे, अने कैकशी हुं पोते छुं. कोइक निमित्तयी मारा पिताए वचने
करी मने आपने सोंपी दीधी छे, तेथी हुं आंहीं आवी छुं. आप मने अंगी-
कार करी. तेनुं आवुं बोलुं सांभळीने रत्नश्रवा मनमां विचार करवा लाग्यो के, हुं
ध्यानमां छतां जेणे मने कहुं के, “हुं मानवसुंदरी नामनी महाविद्या-तने प्रसन्न छुं.”
ते विद्या नही, पण ते साक्षात् मानवसुंदरी नामनी विद्याज हती. हवे हुं कृतकृत्य
थयो. एम विचारिने रत्नश्रवाए पोताना भाईओ विगेरेने त्यां बोलावी कैकशी साथे
लग्न कर्तुं अने त्यांज पुष्पपुर नामनुं नगर वसावी स्त्री सहित उपभोग भोगववा लाग्यो.

—:०:—

दशमुख (रावण) नो जन्म.

एक वखत कैकशीए स्वप्नमां हाथीनुं गंडस्यळ तोडनारो सिंह दीठो. आ वात
राजाने कहेवाथी तेणे कीडुं के, “तने एक महापराक्रमी पुत्र थशे.” पछी रत्नश्रवा
चैत्यनी पूजा करवा लाग्यो. कैकशी राणीने गर्भ रहायी तेनी वाणी निष्ठुर थवा
लागी. एक वखत कैकशी अरीसामां मुख जोती हती, तेमां कोई महा भयंकर रुप
तेना जोवामां आब्युं. तेना गर्भना प्रभावयी ते इंद्र राजाने पण आज्ञा करवानी इ-
च्छा करवा लागी, तथा पोताना गुरु-विगेरेने नमस्कार करवानुं मुकी दीडुं अने श-
ब्दना मस्तक उपर पग देवानी तेनी मरजी थवा लागी. एम कर्ता पुरा मास थपथो.

पूर्णमासीना शुभ दिवसे सारा लग्ने शुभ मुहुर्ते तेणीए साडावार हजार वर्षना आयु-
ष्यवाळा पुत्रने जन्म आप्यो. माताना उदरथी बहार आवतांज ते बाळके पोताना
वडीलोने मळेलो नवरत्ननो हार जे करंडीआमां राखेलो हतो ते घणी चालीकीथी
हाथेथी उपाडी पोताना गळामां घाल्यो. ते जोई कैकशी राणी आश्चर्य पामीने कहेवा
लागी के, आ नव रत्नोना हारने अद्यापि सुधी कोईपण उपाडवाने समर्थ नहीं थ-
वाथी अमारा वडीलोने तेने हजार नागे करी रक्षण करेला निधिनी पेठे जाळवी
राखी पूज्यो, तेने एक लीलामात्रमां आ बाळके जन्मतांज उपाडीने पोताना गळामां
घाल्यो. ए तेनुं बाहुबळ जरूर अगाध जणावे छे. गळामां नांखेला हारमांना नवे
रत्नोमां ते बाळकना मुखनुं प्रतिविंव पड्याथी तेनुं नाम दशमुख राख्युं.

एक वखत कोई प्रसंगानुसार रत्नश्रवा विचार करवा लाग्यो के, ज्यारे मारो
बाप सुमाली मेरु पर्वत उपर चैत्यवंदन करवा गयो हतो त्यारे तेने चार ज्ञानवाळा
मुनिए आ हार विषे हकीकत पूछतां जणाव्युं हतुं के जे पोताने हाथे उपाडीने हार
पोताना गळामां घालशे ते प्रतिवासुदेव (अर्द्धचक्री) थशे. माटे मारो आ दशमुख
नामनो पुत्र अर्द्धचक्री थशे, एवो तेणे निश्चय कर्यो.

केटलाएक काळ पछी कैकशी राणीए सूर्यनुं स्वप्न जोई गर्भ धारण करी पूर्ण
मासे पुत्र प्रसव्यो, जेनुं नाम भानुकर्ण अथवा कुंभकर्ण राख्युं.

त्यार पछी चंद्रमांना स्वप्नना चिन्हे करी कैकशी राणीए विभीषण नामना
त्रीजा पुत्रने जन्म आप्यो.

कैकशीए छेछा चोथा गर्भमां चंद्रनी कांतिनी पेठे नखनी कांतिवाळी चंद्रनखा
अथवा शूर्पनखा नामनी कन्याने जन्म आप्यो.

उपर जणावेला रत्नश्रवा राजानी राणी कैकशीना उदरथी जन्मेला दशमुख
कुंभकर्ण तथा विभीषण, (त्रणे भाईओ) ना शरीरो सोळ धनुष्य प्रमाणना उंचाई
मां थयां. ते त्रणे भाईओ यथेच्छ क्रीडा करता थका पृथ्वी उपर विचरवा लाग्या.

॥ दूहा ॥

प्रथम सर्ग पूरो थयें, राम चरित्रनी मध्य ॥

राक्षस वानर वंशनी, उत्पत्ति आवी सद्य ॥ १ ॥

लंक अने पाताल लंक, रावण जन्म जणाय ॥

हेमचंद्र वाणि सुणी, प्राणी पावन थाय. ॥ २ ॥

इति श्रीहेमचंद्राचार्यविरचिते त्रिवष्टि शिलाखा पुरुषचरिते महाकाव्ये
संगमपर्वणि राक्षसवानरवंशोत्पत्ति रावणजन्मवर्णनो नाम प्रथमः सर्गः १

॥ अथ द्वितीयः सर्गः प्रारभ्यते ॥

—००:०००:००—

लंकानुं राज्य लेवा रावणने थएली इच्छा अने विद्या साधन.

एक दिवस रावण पोताना भाइओ सहित बेठो हतो, तेवामां आकाशमार्गे जतुं एक विमान तेना दीठामां आव्युं, तेथी तेणे पोतानी माताने पूछ्युं के, आ विमानमां कोण छे ? त्यारे कैकशीए कहुं के, ए वैश्रवण नामे सर्व विद्याधरोना राजा इंद्रनो मोटो योद्धो अने मारी मोटी बहेननो पुत्र छे. तारा पितामहना भाइ मालीराजाने इंद्रे युद्धमां मारी तेनी लंकानगरीनुं राज्य तेने सोपेलुं छे. ते सांभळीने लंकानुं राज्य लेवानी रावणनी मरजी थइ. कैकशी, रावणनो आ अभि-
प्राय समजीने तेने कहेवा लागी के, हे मारा बहाला पुत्र ! पूर्वे श्री अजितनाथ स्वामीनी परिपद्मां भीमेंद्र नामना राजाए त्यां वेठेला एक घनवाहन नामना विद्या-
धरने पोतानो पूर्वभवनो पुत्र हतो, एवुं जणावी तेणे बसावेली लंका तथा पाताल लंकानुं राज्य अने आ नवरत्नोनो हार तथा राक्षसीविद्या आपी हती. घनवा-
हनने पोतानो पुत्र मानी राज्यगादीए बेसाडी भीमे दीक्षा लीधी. ए घनवाहन राजा आपणा कुळनो मूळ पुरुष छे. तेनी सर्व संपत्ति क्रमे करी तारा पितामह सुमाली राजा सुधी चाली. तेनुं राज्य इंद्र राजाए लेइ लीधुं, तेथी ते पाताल लंकामां नाशी जइ, हजु सुधी त्यां राज्य करे छे. अने लंकामां तारा बैरीओ सुखे करी सुखभोग भोगवे छे. तेनुं शुल हजी सुधी तारा वापना मनमां छे. हवे एवो दहाडो क्यारे आवशे, के हुं तने लंकाना राज्य उपर बेठेलो जोइश ? लंकाने लुंठनाराने ता-
रा हाथबडे बंधीखाने नांखेला हुं क्यारे जोइश ? अने त्यारेज हुं पुत्रवती स्त्रीओमां शिरोमणी थइ एम समजीश. हमणां तो ए सर्व मारा मनना मनोरथ आकाशनां फूल जेवा छे. एनुं कैकशीनुं भाषण सांभळीने त्यां वेठेलो विभीषण नामनो तेनो नानो पुत्र कहेवा लाग्यो के, हे माता ! तुं खेद कर नहीं. आ दशकंठनी तने खबर नयी. आनी आगळ ए इंद्र, वैश्रवण, बीजा विद्याधरो, राजाओ, देवताओ अने मनुष्यो, ए सर्व तणसला जेवा छे. ते तो रह्यो, पण आ एकलो कुंभकर्णज सर्व पृथ्वीने बश करवाने समर्थ छे, अने हुं पण आपणा सर्व बैरीओने मारवानी हिमत धरावुं छुं. एवा महा शूरवीर तारा पुत्रो छतां तुं खेद शासारु करे छे ? विभीषणना मुखयी एवां हिमतनां वचनो सांभळीने कैकशी राणी मनमां जरा खुशी थइ. एटलामां होठ पीसी रावण कहेवा लाग्यो के, “ हे जननी, तें जे तारा हृदयमां शल्य धारण कर्तुं छे ते कादी नांख, अने वृज्जना जेवी कठण या. हुं मारा एकज

પૂર્ણમાત્રીના શુભ દિવસે સારા લગ્ને શુભ મુહુર્તે તેણીને સાડાચાર હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો. માતાના ડરથી બહાર આવતાંજ તે બાલકે પોતાના વડીલોને મળેલો નવરત્નનો હાર જે કરંડીઆમાં રાखેલો હતો તે ઘણી ચાલીકીથી હાથેથી ઉપાડી પોતાના ગળામાં ઘાલ્યો. તે જોઈ કૈકશી રાણી આશ્ચર્ય પામીને કહેવા લાગી કે, આ નવ રત્નોના હારને અત્યાપિ સુધી કોઈપણ ઉપાડવાને સમર્થ નહીં થવાથી અમારા વડીલોને તેને હજાર નાગે કરી રક્ષણ કરેલા નિધિની પેઠે જાલવી રાखી પૂજ્યો, તેને એક લીલામાત્રમાં આ બાલકે જન્મતાંજ ઉપાડીને પોતાના ગળામાં ઘાલ્યો. એ તેનું બાહુબલ જરૂર અગાધ જણાવે છે. ગળામાં નાંચેલા હારમાંના નવે રત્નોમાં તે બાલકના મુખનું પ્રતિબિંબ પડ્યાથી તેનું નામ દશમુખ રાख્યું.

એક વસ્તુતે કોઈ પ્રસંગાનુસાર રત્નશ્રવા વિચાર કરવા લાગ્યો કે, ડ્યારે મારો વાપ સુમાલી મેરુ પર્વત ઉપર ચૈત્યવંદન કરવા ગયો હતો ત્યારે તેને ચાર જ્ઞાનવાળા મુનિએ આ હાર વિષે ફકીકત પૂછતાં જણાવ્યું હતું કે જે પોતાને હાથે ઉપાડીને હાર પોતાના ગળામાં ઘાલશે તે પ્રતિવાસુદેવ (અર્દ્ધચક્રી) થશે. માટે મારો આ દશમુખ નામનો પુત્ર અર્દ્ધચક્રી થશે, એવો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

કેટલાએક કાલ પછી કૈકશી રાણીએ સૂર્યનું સ્વપ્ન જોઈ ગર્ભ ધારણ કરી પૂર્ણ માસે પુત્ર પ્રસવ્યો, જેનું નામ બાનુકર્ણ અથવા કુંભકર્ણ રાख્યું.

ત્યાર પછી ચંદ્રમાના સ્વપ્નના ચિન્હે કરી કૈકશી રાણીએ વિભીષણ નામના ત્રીજા પુત્રને જન્મ આપ્યો.

કૈકશીએ હેહા ચોથા ગર્ભમાં ચંદ્રની કાંતિની પેઠે નચની કાંતિવાળી ચંદ્રનચા અથવા શૂર્પનચા નામની કન્યાને જન્મ આપ્યો.

ઉપર જણાવેલા રત્નશ્રવા રાજાની રાણી કૈકશીના ડરથી જન્મેલા દશમુખ કુંભકર્ણ તથા વિભીષણ, (ત્રણે ભાઈઓ) ના શરીરો સોઢ ધનુષ્ય પ્રમાણના ડંચાઈ માં થયાં. તે ત્રણે ભાઈઓ યથેચ્છ ક્રીડા કરતા થકા પૃથ્વી ઉપર વિચરવા લાગ્યા.

॥ દૂહા ॥

પ્રથમ સર્ગ પૂરો થયે, રામ ચરિત્રની મધ્ય ॥

રાક્ષસ વાનર વંશની, ઉત્પત્તિ આવી સદ્ય ॥ ૧ ॥

લંકા અને પાતાલ લંકા, રાવણ જન્મ જણાય ॥

હેમચંદ્ર વાણિ સુણી, પ્રાણી પાવન થાય. ॥ ૨ ॥

इति श्रीहेमचंद्राचार्यविरचिते त्रिषष्टि शिलाखा पुरुषचरिते महाकाव्ये
संगमपर्वणि राक्षसवानरवंशोत्पत्ति रावणजन्मवर्णनो नाम प्रथमः सर्गः १

॥ अथ द्वितीयः सर्गः प्रारभ्यते ॥

लंकानुं राज्य लेवा रावणने थएली इच्छा अने विद्या साधन.

एक दिवस रावण पोताना भाइओ सहित बेठो हतो, तेवामां आकाशमार्गे जतुं एक विमान तेना दीठामां आब्युं, तेथी तेणे पोतानी माताने पूछ्युं के, आ विमानमां कोण छे ? त्यारे कैकशीए कहुं के, ए वैश्रवण नामे सर्व विद्याधरोना राजा इंद्रनो मोटो योद्धो अने मारी मोटी बहेननो पुत्र छे. तारा पितामहना भाइ मालीराजाने इंद्रे युद्धमां मारी तेनी लंकानगरीनुं राज्य तेने सोपेलुं छे. ते सांभळीने लंकानुं राज्य लेवानी रावणनी मरजी यइ. कैकशी, रावणनो आ अभि-
 माय समजीने तेने कहेवा लागी के, हे मारा बहाला पुत्र ! पूर्वे श्री अजितनाथ स्वामीनी परिपद्मां भीमैद्र नामना राजाए त्यां वेठेला एक घनवाहन नामना विद्या-
 धरने पोतानो पूर्वभवनो पुत्र हतो, एवं जणावी तेणे बसावेली लंका तथा पाताल लंकानुं राज्य अने आ नवरत्नोनो हार तथा राक्षसीविद्या आपी हती. घनवा-
 हनने पोतानो पुत्र मानी राज्यगादीए बेसाडी भीमे दीक्षा लीधी. ए घनवाहन राजा आपणा कुळनो मूळ पुरुष छे. तेनी सर्व संपत्ति क्रमे करी तारा पितामह
 सुमाली राजा सुधी चाली. तेनुं राज्य इंद्र राजाए लेइ लीधुं, तेथी ते पाताल लंकामां नाशी जइ, हनु सुधी त्यां राज्य करे छे. अने लंकामां तारा बैरीओ सुखे
 करी सुखभोग भोगवे छे. तेनुं शुल हजी सुधी तारा वापना मनमां छे. हवे एवो दहाडो
 क्यारे आवशे, के हुं तने लंकाना राज्य उपर वेठेलो जोइश ? लंकाने लुंठनाराने ता-
 रा हायबडे बंधीखाने नांखेला हुं क्यारे जोइश ? अने त्यारेज हुं पुत्रवती स्त्रीओमां
 शिरोमणी यइ एम समजीश. हमणां तो ए सर्व मारा मनना मनोरथ आकाशनां फुल
 जेवा छे. एवं कैकशीनुं भापण सांभळीने त्यां वेठेलो विभीषण नामनो तेनो नानो
 पुत्र कहेवा लाग्यो के, हे माता ! तुं खेद कर नहीं. आ दशकंठनी तने खबर नथी.
 आनी आगळ ए इंद्र, वैश्रवण, बीजा विद्याधरो, राजाओ, देवताओ अने मनुष्यो,
 ए सर्व तणसला जेवा छे. ते तो रह्यो, पण आ एकलो कुंभकर्णज सर्व पृथ्वीने
 वश करवाने समर्थ छे, अने हुं पण आपणा सर्व बैरीओने मारवानी हिंमत
 धरावुं लुं. एवा महा शुरवीर तारा पुत्रो छतां तुं खेद शा सारु करे छे ? विभी
 पणना मुखयी एवां हिंमतनां वचनो सांभळीने कैकशी राणी मनमां जरा खुशी
 यइ. एटलामां होठ पीसी रावण कहेवा लाग्यो के, “ हे जननी, तें जे तारा हृदयमां
 शल्य धारण कर्युं छे ते काढी नांख, अने वज्रना जेवी कठण था. हुं मारा एकज

હાથે કરી इंद्रादिक શત્રુઓને સંહારવાને સમર્થ છું. પરંતુ ક્રમે કરી આવેલી વિદ્યાની સાધના કર્યા પહેલાં તે મારા શત્રુઓ ઉપર ચલાવવાને હું ઇચ્છતો નથી. માટે મને આજ્ઞા આપ કે, હું વિદ્યા સાધી તારા મનના મનોરથ પૂર્ણ કરું." પોતાના પુત્રનાં એવાં શૂરવિરપણાનાં વચનો સાંભળીને તેના માતા પિતાના નેત્રોમાં હર્ષનાં આંસુ આવ્યાં અને તેના મસ્તક ઉપર ચુંવન કરી વિદ્યા સાધન કરવા જવાની આજ્ઞા આપી. રાવણ ગદગદિત કંઠે પોતાના ભાઈઓ સહિત ત્યાંથી નિકળીને એક મહાભયંકર વનમાં ગયો.

જ્યાં મોટા વૃક્ષોની નીચે કેટલાએક મદોન્મત્ત સિંહ મોટા શ્વાસોશ્વાસ સહિત ગર્જના કરી રહ્યા છે, કેટલાએક પોતાના પુંછડાવડે જમીનને ઢપાટા મારે છે, અને ડલુક વિગેરે પક્ષીઓ મહા ભયંકર કિરરર કિરરર શબ્દ વોલે છે. એવા મહા ભયંકર વનમાં રાવણ પોતાના ભાઈઓ સહિત તપસ્વીની પેઢે જટા વધારીને હાથમાં જપમાલા લેઈને નાશાયે નજર રાખીને, ધોળાં વસ્ત્ર ધારણ કરીને, દૃઢાસન વાળીને દશ કોટી હજાર જપે કરી સિદ્ધ થનારો ષોડશાક્ષરી જપ કરવા વેઠો. ત્રણે ભાઈઓએ સર્વ કામને દેવાવાળી એવી અષ્ટાક્ષરી વિદ્યાની સાધના એક પ્રહરમાં કરી.

એક સમયે જંબુદ્વીપનો સુર નામે રાજા, પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત વનક્રીડા કરવા નિમિત્તે જ્યાં રાવણાદિક ત્રણે ભાઈઓ તપ કરતા હતા ત્યાં આવ્યો, અને તેઓને ધ્યાનમાં વેઠેલા જોઈ તેમના તપમાં વિગ્ર કરવા સારું તેણે પોતાની સ્ત્રીઓને તેમની પાસે મોકલી. તપસ્વીઓનું રૂપ જોઈને વધી સ્ત્રીઓ પોતાનું ભાન ભૂલી તેમના ઉપર મોહિત થઈ કામે પિડાતી તેઓને નિર્વિકારી, નિશ્ચલ તથા મૌની જાણીને અતિ મધુર-વાણીવડે વિનવવા લાગી કે, " મો મો જટાધરો, અમારી સામે તો જુઓ, દેવતાઓ પણ જેનું રૂપ જોઈ પોતાનું માન મૂકે એવી અમે પ્રત્યક્ષ તમારા ઉપર પ્રસન્ન થઈ છતાં વીજી તે કઈ મોટી સિદ્ધિ છે? વિદ્યાની સિદ્ધિ કર્યાંથી શું વલ્લવાનું છે? અમારી સાથે સ્વતંત્રપણે ક્રીડા કરવાથી સર્વ વિદ્યા, સર્વ મંત્ર, તથા સર્વ સિદ્ધિ મલ્લ્યાથી પણ વિશેષ આનંદ થશે. "

એવી રીતે તે સ્ત્રીઓએ તેઓને મોહિત કરવા સારું ઘણા ઉપાયો કર્યા તોપણ તેઓ જરાપણ ચલાયમાન થયા નહીં. ત્યાર જંબુદ્વીપનો અધિપતિ યક્ષ તેમને કહેવા લાગ્યો કે, હે મૂર્ખો, આ ધ્યાનરૂપ મહા કષ્ટે કરી સાધ્ય વસ્તુને તમે શા સારું ધ્યાયી રહ્યા છો? આ ક્રિયા કરવાને તમને કોઈ દુરાત્મા ધુતારાણે ફસાવ્યા છે. માટે આ ધ્યાનરૂપ દુરાગ્રહ મૂકીને તમે આંહીથી જાઓ. તમને કાંઈ ઇચ્છા હોય તો તે મારી પાસે માગ્યાથી મલશે. ઇત્યાદિક યક્ષે પણ ઘણા ઉપાયો કર્યા તથાપિ તેઓ જરાપણ ચલાયમાન થયા નહીં, તેથી તે ક્રોધે ભરાઈ વોલ્યો કે, હું પ્રત્યક્ષ દેવ તમારી સામે ડથો છું, છતાં તેને મૂકીને તમે કોનું ધ્યાન ધરો છો? હવે આ ઢોંગ મૂકીને જે જોઈએ તે

मारी पासो मांगी ल्यो, नहींतो धळत्कारे हुं तमाळं ध्यान मुकावीश. आवो भय घताव्याथी पण ज्यारे तेओ न डग्या त्यारे ते मोटा भयंकर किलकिलाट शब्द करवा लाग्यो. मोटा मोटा पर्वतोनां शिखरो उपाडीने तेमना सामे फेंकवा लाग्यो. सिंह, रौछ, तथा बाघ विगेरे घातकी जनावरोनां स्वरूप धारण करीने वीवराववा लाग्यो, परंतु ते चळ्या नहीं. पछी तेणे कैकशी, रत्नश्रवा तथा चंद्रनखानां मायावी रूप बना-धी तेमने बांधी लावी तेओनी सामे नाख्यां. ते मायावी त्रणे जणां आंखोमां आसुं लावी रडतां रडतां कहेवा लाग्या के, “हे पुत्रो! पारधी जेम पशुने मारे छे तेम तमारी सामे आ निर्दय अमने बांधीने मारे छे, माटे हे रावण ! तूं जलदी उठीने अमारुं रक्षण कर. शा सारु तूं अमारी संभाळ लेतो नहीं ? एटलो बघो तारो अ-हंकार क्यां गयो ? हे कुंभकर्ण ! तूं पण सांभळतो नहीं के ? अमारी आंवी अवस्था करतां छतां तूं निश्चित थइ केम वेगो छो ? चळी हे विभीषण ! तूं तो कांडक दया कर. अमारा विपेनी तारी एटली वधी भक्ति क्यां गइ ? पण ए तमारो बांक नहीं. अमारां कर्मज फर्यां जणाय छे, नहींतो पुत्रो शत्रुने केम सहन करे ?” इत्यादिक घणे प्रकारे विलाप कर्या तोपण तेओ ध्यान चुक्या नहीं. त्यारे यत्ने मायावी त्रणे जणानां मायां कापी नाख्या. एवा दारुण कर्मथी पण ज्यारे तेओ चंचल न थया त्यारे तेणे कुंभकर्ण तथा विभीषणनां कृत्रिमरूप करीने रावणनी सामे तेमनां मायां कापी नाख्यां, तोपण रावण रंजमात्र समाधिथी खस्यो नहीं. पछी तेणे मायावी रावण करीने तेनुं मस्तक कुंभकर्ण तथा विभीषणनी सामे कापी नाख्युं, तेथी तेओ कांडक ध्यानथी खशी गया. जो के तेओ जरापण वीन्या नहीं तोपण केवळ भाइनी भक्तिना प्रेमथी यत्किंचित् चंचल थया. परंतु परमार्थ जाणवावाळो रावण पर्वतनी पेठे अडग रह्यो. ते वखते आकाशमां “साधु साधु ” एवी वाणी थइ. सर्व व्यंतर तथा किन्नर विगेरे देवताओ आकाशमांथी फुलोने वरसाद वरसाववा लाग्या. ए प्रसंगे एक हजार विद्या सर्व एकडी मळीने रावणनी सामे आवीने उभी रही. तेमांनी केटलीक विद्यानां नाम नीचे प्रमाणे छे:—

रावणे साथ्य करेली विद्यानां नामो.

ब्रह्मसि, रोहिणी, गौरी, गांधारी, नभःसंचारिणी, कामगामिनी, अणिमा. ल-धिमां, असोम्या, मनस्तंभनकरिणी, सुविधाना, तपोरुपा, दहनी, विपुलोदरी, शुभ-मदा, रजोरुपा, दिनरात्रिविधायिनी, वज्रोदरी, समाकृष्टी, अदर्शनी, अमरा, अनल-स्तंभिनी, तोयस्तंभिनी, गिरिदारुणी, अवलोकिनी, वह्नि, धारा, धीरा, भुजं-गिनी, वारिणी, भुवना, अवध्या, दारुणी, मदनाशिनी, भास्करी, रुपसंभक्ति,

રોશાની, વિજયા, જયા, વર્દની, મોચની, વરાહી, કુટિલાકૃતી, ચિત્તોદ્ભવકારી, શાંતિકૌવેરી, વશ્યકારિણી, યોગેશ્વરી, વલોત્સાહા, ચંડા, અભિતી, પ્રધર્ષિણી, દુર્નિવારા, જગત્કંપકારિણી તથા માનુમાલિની વિગેરે એક હજાર વિદ્યાઓ રાવણને પૂર્વ જન્મના કર્મે કરી થોડાજ દિવસમાં સાધ્ય થઇ.

સંવૃદ્ધિ, જંભિણી, સર્વાપહારિણી, વ્યોમગામિની તથા ઇંદ્રાણી એ પાંચ વિદ્યાઓ કુભકર્ણને પ્રાપ્ત થઇ.

સિદ્ધાર્થી, શત્રુદમની, નિર્વ્યાધાતા તથા સ્વગામિની એ ચાર વિદ્યાઓ વિભીષણને મળી.

રાવણની પ્રથમ સ્વયંપ્રભ નગરપર રાજ્યસ્થાપના.

એવી રીતે તે ત્રણે ભાઈઓને વિદ્યાઓ મળી તે જોઈને જંબુદ્વીપના અધિપતિ ચક્ષે ભય પામી રાવણ પાસે પોતે કરેલા અપરાધની ક્ષમા માંગી. કહ્યું છે કે, “મોટા પુરુષનો અપરાધ કયો છતાં તેની આગળ નમ્રતા કરવી એજ તેનો પ્રતિકાર છે.” પછી તેણે તે વનમાં સ્વયંપ્રભ નામનું નગર વસાવ્યું અને તેમાં રાવણનું રાજ્ય સ્થાપીને તે પોતાને સ્થાનકે ગયો.

રાવણ અને મંદોદરી વિગેરેનું પાણીગ્રહણ

તથા

ઇંદ્રજીત અને મેઘવાનનો જન્મ.

રાવણને વિદ્યા મળ્યાનું સાંભળીને રત્નશ્રવા તથા કૈકશી પોતાના પરિવાર સહિત ત્યાં આવી અતિ આનંદવદે રહેવા લાગ્યા. પછી રાવણે સોઠા ઉપવાસ કરી ચંદ્રહાસ નામનું સ્વર્ગ ધારણ કર્યું. તે સમયે વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર સુરસંગીત નગરમાં વિદ્યાધરોના રાજા મયની સ્ત્રી હેમવતીના ઉદરથી જન્મેલી મંદોદરી નામની કન્યા ઉપવર થઈ હતી. મય રાજાએ તે કન્યાને માટે યોગ્ય વરની ઘણી તપાસ કરી કેટલા-એક વિદ્યાધરોના કુંવરોના ગુણો જોયા, પરંતુ તે કન્યાને યોગ્ય કોઈપણ ન જણાયા-વી તેણે મહા ચિંતાતુર થઈ પોતાના પ્રધાનને પૂછ્યું, ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો કે, ચિંતા કરવાનું કાંઈ કારણ નથી. સહસ્ર વિદ્યાસંપન્ન તથા દેવતાઓને પણ ભય પમાડનાર, એવો દશાનન નામે રત્નશ્રવાનો પુત્ર છે, તેની વરોવરી કરનાર કોઈપણ વિદ્યાધર મળનાર નથી. તેજ તમારી પુત્રીને યોગ્ય વર છે. માટે તેની સાથે મંદોદરીને પરણાવો. પ્રધાનનું એવું બોલવું સાંભળીને પ્રથમ મય રાજાએ સ્વયંપ્રભ નગરમાં જાસુદ મોકલ્યો

अने पाछळधी पोते पण पोताना परिवार तथा सैन्य सहित रावणने पोतानी पुत्री परणावा सारु त्यां आव्यो. तेनुं कहेण कबुल करीने मंदोदरीने पोताने घेर लाववा सारु सुमाली प्रमुख रावणना वडिलोए सामैयुं कर्तुं. पछी लग्नो शुभ दिवस जोइने ते वनेने परणाव्यां. विवाहनुं सर्व कार्य थइ रह्या पछी मय राजा परिवार सहित पोताना नगरमां आव्यो अने रावण पोताना नगरमां-मंदोदरी सहित घणा दहाडा अति आनंदवडे सुखभोग भोगववा लाग्यो.

एकदा क्रीडा करवा सारु मेघरथ नामना पर्वत उपर रावण गयो. त्यां तेणे सरोवरमां स्नान करती विद्याधरोनी एक हजार कन्याओ दीटी. ते कन्याओए पण रावणने जोयो. अन्योन्य दृष्टी मेलाप यतां ते हजारो कन्याओ कामे पीडातीं थकी रावणने कहेवा लागी के, हे स्वामिन् ! तुं अमारो पति था. रावणे ते मान्य करी तेओनी साथे गांधर्व लग्न कर्या अने ते सर्वेने पोताना विमानमां वेसाडी त्यांथी चाली निकळ्यो. आ सर्व हकीकत ते कन्याओनी दासीओए तेमना पिताने कही. तेथी तेओ घणा क्रोधायमान थइ रावणने मारवा सारु दोड्या. तेमने आवता जोइ ते हजारो स्त्रीओ रावणने कहेवा लागी के, हे स्वामिन् ! आ विमान तमे जलदीथी हांकी जाओ, केमके घणा विद्याधरो छे तेमांनो एकज अमरसुंदर जो आवी पहाँचशे तो तेने जीतवो कठण छे, तो पछी कनकबुद्धादिक सर्व पोताना परिवार सहित आवशे तो तेमने केम जीती शकाशे ? स्त्रीओनां आवां वचन सांभळी रावण उपहास्य युक्त कहेवा लाग्यो के, हे स्त्रीओ ! तमे हजी मारुं बाहुबळ जोयुं नथी, ते तमने हुं आज बतावीश. एटलामां सर्व विद्याधरोए आवीने मेघजेम वरसाद करे तेम शस्त्र तथा अस्त्रवडे रावणने ढांकी दीथो. रावणे पोताना पराक्रमे करी तेमना सर्व शस्त्र तथा अस्त्र हथीयारो वडे तोडी नांखी प्रस्वापन नामना अस्त्रथी तेओने मोह पमाडीने पशुनी पेठे नागपासथी बांधी लीथा. ते जोइने आश्चर्य पामी ते सर्व स्त्रीओए रावण पासं पितृ भिक्षा मांगी. ते मान्य करीने रावणे तेओने छोड्या. पछी तेओ रावणनो उपकार मानी पोताना नगरमां गया. रावण ते हजारो स्त्रीओने साथे लेई पोताना स्वयंभभ नगरमां आव्यो. ते वखते घणा हर्षथी लोकोए तेने करभार आप्यो. त्यां सुखरूप रहेतां. केटलाएक काळ पछी तेनी मंदोदरी राणीना पेटे अनुक्रमे इंद्र जेवा पराक्रमवाळा इंद्रजीत तथा मेघवान नामना वे पुत्रो जन्म्या.

कुंभकर्ण तथा विभीषणनां पाणीग्रहण.

कुंभकर्णनुं लग्न कुंभपुरना राजा महोदरनी स्त्री रूपनयनाने पेटे जन्मेली विद्यु-
छता जेवी कांतिवाळी तथा कुंभना जेवा वे स्तने करी शोभित, तडिन्माला नामनी
कन्या साथे थयुं.

विभीषण वैताढ्य पर्वतनी दक्षिण खुणमां आवेला ज्योतिषपुर नामना नगरना
राजा वीरनी स्त्री नंदवटीने पेटे जन्मेली पंकजश्री नामनी कन्याने परण्यो.

—००:०:००—

रावण तथा वैश्रवण वच्चे थएलुं युद्ध.

त्यार पछी कोई एक समये पोताना वडाओनुं वैर संभारीने कुंभकर्ण तथा
विभीषण लंकामां जई वैश्रवण राजाने उपद्रव करवा लाग्या. तेथी अकळाईने वैश्र-
वणे दुतद्वारा सुमाली राजाने कहेवरान्युं के, पोतानी शक्ति न जाणतां रावणना
नाना भाईओ मनमां शुरवीरपणानो अभिमान आणी कुवाना देडकानीं पेटे मारी
लंका नगरीमां तोफान करे छे. तेनी आजपर्यंत में क्षमा करी, परंतु हवे हुं ते खमी
शकतो नथी; माटे तेओने समजावीने तमे बोलावी ल्यो. नहीं तो अगाड जेवा
मालीना हाल थया हता तेवाज हाल तेमना थशे. मारा वळथी शुं तमे अजाण्या छो?
दूतनुं आवुं बोलवुं सांभळीने त्यां वेढेलो रावण क्रोधायमान थई कहेवा लाग्यो के,
ए वैश्रवण कोण छे? ए कोनो सेवक छे? बीजाने खंडणी आपे छ छतां ते आटलो
वधो गर्व शा उपर राखे छे? बीजाए आपेलुं राज्य करतो छतां तेने आटली वधी
मगरुरी करतां लाज नथी आवती! तूं दूत होवाने लीधे हुं तने मारतो नथी. माटे
जो तने तारो जीव बहालो होय तो तुं अहींथी सत्वर नाशी जा. दुते लंकामां जइ
ए सर्व वृत्तांत वैश्रवणने निवेदन कर्युं. पाछळथी रावण पोताना सैन्य सहित लंका
समीप आव्यो. ते खवर सांभळीने तेनी साथे लडवा सारु वैश्रवण परिवार सहित
नगरथी बहार निकळ्यो. बंनेनी वच्चे परस्पर युद्ध थतां रावणे वैश्रवणने जीती लीधो.

—०:०:—

वैश्रवणनुं दिक्षा लेवुं तथा मोक्षे जवुं.

युद्धमां हार थवार्थी वैश्रवण विचार करवा लाग्यो के, इंद्रराजाने हुं शुं मों
बतावुं? कहुं छे के, जे पुरुष वैरीने हाथे जीतायो तेणे पृथ्वी उपर जीवतो रहेवुं ए
धिकार भरेलुं छे. वळी अनेक अनर्थोने आपनारुं आ राज्य करवामां शो फायदो
छे? तेथी वेहेत्तर छे के, मोक्षनुं द्वार जे दीक्षा, ते ग्रहण करीने सदा सुखी थवुं. जो
के आ कुंभकर्ण तथा विभीषण मने अपकार करनारा होवा छतां आ वख-

તે તેઓ મારા પરમ ઉપગારી થયા. તે વિના મને આવી વૃદ્ધિ વ્યાપી સુજત. રાવણને પળ પરમમિત્ર જાણવો જોઈએ, કે જેથી આ વૈરાગ્ય ઉપજ્યો. એમ વિચાર કરી વૈશ્રવણે પોતાના શસ્ત્ર અસ્ત્રાદિક જમીન ઉપર ફેંકી દેઈ તત્ત્વનિષ્ઠ થઈ પોતેજ પોતાના મને કરી સાધુ દીક્ષા લીધી. તે સર્વ જાણીને, રાવણ હાથ જોડી નમસ્કાર કરી તેને કહેવા લાગ્યો કે, હે વૈશ્રવણ, તું મારો મોટો ભાઈ છે, માટે મારાથી તારો જે કોઈ અપરાધ થયો હોય તે માફ કરી નિર્ભયપણે આ લંકાનું રાજ્ય તું કર. બીજી ઘણી પૃથ્વી પડી છે, ત્યાં હું જઈને રાજ્ય કરીશ. ” રાવણનાં એવાં વચનો સાંભળીને વૈશ્રવણ કોઈ પણ ન ચોલતાં મૌન ધારણ કરી તપ કરવા બેઠો અને પછી તેજ ભવમાં મોક્ષે ગયો.

લંકા રાજ્યગાદીએ રાવણનું વેસવું.

વૈશ્રવણની એવી અવસ્થા જોઈને રાવણે વિચાર્યું કે, તે હવે આ સંસારને અંગીકાર કરનાર નથી, તેથી તેણે તેની આગલ હાથ જોડી નમસ્કાર કરી પોતાના અપરાધની ક્ષમા કરાવી. પછી તેનું પુણ્યક વિમાન લેઈ લંકા નગરીનું રાજ્ય કરવા લાગ્યો. એક સમયે તે વિમાનમાં વેશી સંમત પર્વત ઉપર અર્હત પ્રતિમાનાં દર્શન કરવા રાવણ ગયો હતો, ત્યાંથી વંદનાદિક કરી પાછા ફરતાં સૈન્યના કલકલટ શબ્દની પેટે એક વનનાં હાથીનો શબ્દ તેણે સાંભળ્યો. તેને જોઈને ઘણો ખુશી થતો એક દૂત રાવણને કહેવા લાગ્યો કે, એ હસ્તિરત્ન આપણી સંપત્તિ યોગ્ય છે. તે હાથી કેવો છે ? જેના મોટા દંતશબ્દો છે, જેના પીઠાં નેત્રો છે, ગંડસ્થલ ઝંચું છતાં જેમાંથી મદનો ફરણો વહી રહ્યો છે, એ સાત હાથ ઝંચો ત્યાં નવ હાથ લાંબો છે. એવા મદોન્મત્ત હસ્તિને વશ કરીને રાવણ તેના ઉપર બેઠો. તેનું નામ ભુવનાલંકાર રાખ્યું. પછી તેને વંધન સ્તંભે બાંધીને રાવણ ત્યાંજ રાત રહ્યો. બીજે દિવસે સવારના ડઠીને ત્યાંજ તેણે રાજસભા કરી, તે વખતે એક ચોપદારની સાથે મારે કરી જરજર થયેલો પવનવેગ નામનો વિદ્યાધર આવી રાવણને નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો.

રાવણ તથા યમરાજા વચ્ચે થયેલું યુદ્ધ-યમરાજનું હારી જવું.

હે દશકંઠ, કિર્સ્કિધી રાજાના આદિત્યરજ તથા ક્રુક્ષરાજ નામના બે પુત્રોને યમરાજાએ તેની સાથે યુદ્ધમાં હાર્યાથી બાંધીને પોતાના વંધીસ્થાનામાં નાખ્યા છે. તેઓ પરંપરાના તારા સેવક છે, તેથી તેમને નર્કરૂપ વંધીસ્થાનેથી છોડાવ. સેવકના શલ્ય માટે સ્વામીએ શોચ કરવો યોગ્ય છે. એ હકીકત સાંભળી કોપાયમાન થઈ રાવણ બોલ્યો કે, હે પવનવેગ, મારા સેવકોને દુઃખ દેવાનું ફલ તે યમ દમણાંજ

પામણે. એમ કરી પુણ્યક વિમાનમાં બેઠી પોતાના સૈન્ય સહિત રાવણ નિર્ભય નગરીમાં આવ્યો. ત્યાં મહા મર્યાદા જીવને પીડા દેનાર સાન નરકો જોઈને એમ પામણે રાવણને ઘણો ક્રોધ વળ્યો નેથી તેના કેટલાક રાક્ષસોને મારીને પોતાના સેવકો તથા બીજા સર્વને છોડી મુક્યા. આ વાતની સ્વર પડતાં રાવણની સાથે યુદ્ધ કરવા સારુ એમ પોતાના સૈન્ય સહિત મહા ક્રોધાવેશે રક્ત નેત્ર કરી નગરથી બહાર નિકળ્યો. બંનેની પરસ્પર લડાઈ યદ તેમાં દાર્થીની સામે દાર્થી, ઘોડાની સામે ઘોડા, રથની સામે રથ, પાછાની સામે પાછા, એમ એક બીજાની પોષ્યતા મુજબ લડવા લાગ્યા. યમરાજાએ મુંઠાહંદ જેવો મોટો હંદ રાવણ ઉપર નાંચ્યો, તેના રાવણે પોતાના વાણવંદે કટકે કટકા કરી નાંચ્યા. એમ વાણોનાં વરગાદ કરી રાવણને દાંકી દીધો ત્યારે રાવણે પણ તેમજ કર્યું. એમ વળા ઉપાચાર પાંચ્યા પણ તે પાલ્યો નહીં, અને રાવણના વાણથી પીડા પામતો ત્યાંથી નાહીને રથનુપુર નગરમાં દ્રુપદાની પાસે આવ્યો. દ્રુપદે યથાયોગ્ય નમસ્કાર કરીને તે બોલ્યો કે, હે સ્વામિન! તમારો આંખલો યમવળાનો અધિકાર મારે જોડતાં નથી. હાલમાં એક રાવણ નામનો રાજા યમનો પણ એમ પેદા થયો છે. તેની સામે કોટનું પણ પાલ્યું નથી. તેણે મારા નગરમાં આવી નરકના રાક્ષસોને મારી ત્યાંના સર્વ માણી માઝને છોડી મુક્યા. તેની સાથે યુદ્ધ કરતાં જેમ તેમ જીવ લઈને હું અહીં નાહી આવ્યો છું. તેણે વૈશ્વવળને જીતીને લંકા નગરી તથા પુણ્યક વિમાન લેઈ ત્યાંનું મહત્ત્વ પોતાના સ્વાધીન કર્યું છે. આ વધું સાંભળીને મહા ક્રોધાયમાન થઈ, દ્રુપદરાજા પોતાનું લડત્તર લેઈ રાવણની સાથે યુદ્ધ કરવા જવાને નગરથી બહાર નિકળ્યો. ત્યારે તેના ઘાણા પ્રધાનોએ તેને કીધું કે, રાવણ મહા વલ્લવાન છે, તેની સાથે યુદ્ધ કરવાથી આપણે થીલકુલ પાલી શકવાના નથી. પ્રધાનોનું આવું બોલ્યું સાંભળીને દ્રુપદરાજા યુદ્ધ કરવા જવાનું માંડી વાળી, યમરાજાને સુરસંગીતક નામનું નગર આપી પોતાના નગરમાં પાછો આવ્યો. રાવણ આદિત્યરજને કિર્તિકથાનું તથા ક્રુક્ષરજને ક્રુક્ષપુરનું રાજ્ય આપી પોતાના ભાઈઓ સમેત લંકામાં આવી પોતાના વહીલોનું સંપાદન કરેલું રાજ્ય કરવા લાગ્યો.

—:૦:—

વાલીરાજાનું રાજ્યગાદીએ વેસવું વિગેરે.

આદિત્યરજની સ્ત્રી હંદુમાલિનીના ઉદરથી એક વાલી નામનો મહા વલ્લવાન પુત્ર પેદા થયો. તે દરરોજ ચારે સમુદ્રની પ્રદક્ષિણા ચૈત્યોની વંદના કરવા લાગ્યો. તથા બીજો સુમિત્ર નામનો પુત્ર તથા શ્રીમદ્મા નામની એક કન્યા તેને થઈ. કેટલાક કાલ પછી આદિત્યરજ રાજાએ પોતાના વાલી નામના પુત્રને મહા પરાક્રમી વલ્લવાન જાણીને પોતાનું રાજ્ય આપ્યું અને પોતે દીક્ષા લઈ તપ કરી મો

વાલીએ પોતાના નાના भाइ सुग्रीवने न्यायवंत तथा पराक्रमी जाणी युवराज ठरावी पोते राज्य करवा लाग्यो.

ऋक्षरज राजानी स्त्री हस्किांतानी उदरयी नल तथा नील नामना बे पुत्र पेदा थया:

खर विद्याधर तथा चंद्रनखानुं लग्न.

एक वखत चैत्यवंदना करवा सारु मंदोदरीने साथे लेइ हाथी उपर बैसीने रावण मेरु पर्वत उपर गयो हतो. ते तकनो लामं लेइ द्रुपण नामना विद्याधरनी स्त्री मेघप्रभाणा पेठे पेदा थयेलो खर नामे विद्याधर रावणनी बेन चंद्रनखा (सुर्नखा) नुं हरण करिने पाताललंकामां गयो. त्यां चंद्रोदर नामे आदित्यरजनो पुत्र राज्य करतो हतो तेने उठाडी मुकीं पोते राज्य करवा लाग्यो. आ वृत्तांत सांभळीने रावण महा कोपायमान थइ खर विद्याधरने मारवा माटे जवानी तैयारी करवा लाग्यो. ते वखते मंदोदरी तेने कहेवा लागीं के, हे पात ! आ अनुकुल वखते क्रोध केवो ? ए कन्या कोइने पण आपवानी तो हतीज. त्यारे ते पोतानी राजी खुशीयी परणी तेमां शुं अयोग्य छे ? द्रुपणनो पुत्र खर विद्याधर महा पराक्रमी, चंद्रनखाने योग्य वर छे. तेयीं प्रधानो विगेरेने मोकली सलाह संपथी तेना लग्न करी देवायी कीर्त्ति थशे, अने पाताललंकानुं राज्य पण तेनेज करवा द्यो. एवां मंदोदरीनां नीतिनां वचनो सांभळीने रावण विचार करे छे, एटलामां कुंभकर्ण तथा विभीषणे पण कहुं के, ए कामने माटे द्वेष न करवो एज सारुं छे. पछी रावणेप्रथ तथा मारीच नामे बे विद्याधरने खर विद्याधरनी पासे मोकली चंद्रनखाने परणावीने पहेरांमणीमां पाताललंकानुं राज्य आप्युं. ते सर्व मान्य करिने खर विद्याधर स्त्री सहित त्यां सुखभोग भोगववा लाग्यो.

खर विद्याधरे पाताललंकामांयी चंद्रोदरने कहाडी मुक्यां पछी ते वनमां जइ तप करी मरण पांम्यो. तेनी स्त्री अनुराधा तेनी साथे वनमां गइ हती, ते गर्भवती होवायी तेणीने पूरे मासे सिंह समान नवादि गुणवालो विराध नामे पुत्र जन्म्यो. ते युवावस्थामां आवतां सर्व कळा शिखी निर्भयपणे पृथ्वीपर विचरवा लाग्यो.

रावणराजाए वालीराजा पर मोकलेलो दूत-तेनुं कहेण तथा वालीराजाए वालेलो जवाब.

एक वखत लंकामां रावणनी समक्ष कोइ कथाना प्रसंगे वालीराजाना पराक्रमनी बात थइ. ते तेनायी सहन न थवायी तेणे वालीराजा पासे दूत मोकल्यो. तेणे जइ वालीराजाने नमस्कार करी कहुं के, हुं रावणनो दूत छुं, तेणे मने तमोने

જે કાંઈ કહેવાને મોકલ્યો છે તે હું કહું છું, તે સાંભળો:—“ અમારા પૂર્વજ કીર્તિ-વલરાજાએ શત્રુના ભયથી રક્ષણ કરીને તમારા પૂર્વજ શ્રીકંઠને અતિ સ્નેહ સાથે વાનર દ્વીપનું રાજ્ય સોંપ્યું, ત્યારથી અમારા તમારા બંને પક્ષો વિષે પરમ સ્નેહ થયેલો છે અને તેજ દિવસથી તમારો તથા અમારો સેવ્ય સેવક ભાવ છે, માટે તું અમારી જેમ બને તેમ સેવા કર. એમ કરવું એ આપણ બંનેને યોગ્ય છે.” દુતનાં આવાં વચનો સાંભળીને વાલીરાજા ઘણો ક્રોધાયમાન થયો. પરંતુ તે મનમાં જ રાખીને તેને કહેવા લાગ્યો કે, “રાક્ષસ કુલ તથા વાનર કુલનો પરંપરાનો સંબંધ છે, એ વાત સ્વસ્ત છે અને તે હજી સુધી પળ ચાલ્યો આવે છે. સંપત્તિ તથા વિપત્તિના વચ્ચે પરસ્પર એક વીજાને સાહાય્ય કરવી તે સ્નેહનું જ કારણ છે, પણ સેવ્ય સેવક ભાવ નથી. સેવ્ય સેવક ભાવરૂપ સંબંધ તો દેવ, ગુરુ તથા સાધુ વિગેરેમાં જ હોય છે, બીજે ઠેકાણે એવું કહેવું તે વ્યર્થ છે કોણ જાણે કે કેવા ભ્રમથી તારો સ્વામી એવો વક્તવ્ય કરે છે? માટે હે દુત, તું જઈને તેને કહેજે કે, વાનર કુલ સેવક, અને રાક્ષસ કુલ સેવ્ય છે, એવું સ્વપ્નમાં પણ ન જાણવું. એવા સ્વોટા તર્કથી આપણો પરંપરાનો સ્નેહ તોડવાને તું તત્પર ન થા. તેમ છતાં જો નહીં માને તો તેનું કર્યું તે ભોગવશે. પણ હરેક કાર્ય કરતાં પહેલાં પોતાની શક્તિનો વિચાર કરવો એ જ યોગ્ય છે. વળી હે દુત! મારા ઉપર અપવાદ આવે તેથી હું તેના સામે થવાનો નથી, પણ જો તે મારું કાંઈ નરસું કરશે તો ફક્ત હું તેનો પ્રતિકાર કરીશ. સ્નેહ તોડવાની પહેલ હું કદી પણ કરનાર નથી. તારો સ્વામી પોતાની શક્તિ વિચારીને તેને વેશક જે કાંઈ કરવું હોય તે કરે. હવે તું પાછો જા.”

**રાવણ તથા વાલીરાજા વચ્ચે થયેલું દ્વંદ્વ યુદ્ધ—રાવણનું હારી જવું—
વાલીરાજાએ ચારિત્ર લેવું—સુગ્રીવનું ગાદીએ વેસવું.**

આવાં વાલી રાજાના વચનો સાંભળીને દુતે લંકામાં જઈ રાવણને સર્વ વૃત્તાંત વિદિત કર્યું, તે સાંભળીને ક્રોધાયમાન થઈ, સર્વ સૈન્ય લેઈ, પુષ્પક વિમાનમાં બેસી, યુદ્ધ કરવા માટે રાવણ કિર્તિકથા નગરી સમીપ આવ્યો. વાલી રાજાએ તે વાત જાણી તેથી તે પણ સૈન્ય સજી નગર બહાર નિકળ્યો. પરસ્પર યુદ્ધ થતાં બંને લશ્કરો એક વીજાના અંગ ઉપર મોટા ઘાટો ઉપાડીને ફેંકવા લાગ્યા. જેમાં ઘણા પ્રાણીઓનો ખાણ વળી ગયો. તે જોઈ વાલીરાજા રાવણને કહેવા લાગ્યો કે, હે દશકંઠ, તું મોટો તો પરાક્રમી છે તે હું જાણું છું, પણ શ્રાવક છતાં નિર્દય થવું યોગ્ય નથી. યુદ્ધમાં પ્રાણીઓ મરે છે તેથી નર્કની પ્રાપ્તિ થશે. માટે સૈન્યની લડાઈ બંધ કરીને આપણ ને પરસ્પર લડીએ એ યોગ્ય છે. એવું સાંભળીને સર્વ ધર્મને સમજવાવાળો તથા સર્વ મુશ્કેલીમાં નિપુણ એવો રાવણ વાલીની સાથે દ્વંદ્વ યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. પરસ્પર એક વીજા-

માં શસ્ત્ર તથા અસ્ત્ર લીલામાત્રમાં તોડી નાંચવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે દારુણ યુધ્ધ ચાલતાં રાવણના સર્વ હથીયારો નિષ્ફળ ગયાં ત્યારે તે મહા ક્રોધમાં આવી ચંદ્રહાસ સ્વર્ગ લેઈ ચાલીને મારવા દોડ્યો. તે વખતે તેને ચાલીએ મૂઝ સહિત જાડ ઉલ્હેડે તેમ ઉપાડી કાઢવામાં ઘાલી જગત્તરમાં ચાર સમુદ્ર ફેરવી લાવો જમીન ઉપર ફેંકી દીધો. તેથી રાવણ શર્પીંદ્રો પડી ગયો. તે જોઈ ચાલી તેને કહેવા લાગ્યો કે, હે દશકંડ, સર્વ ભાવના જાણ ત્રૈલોક્યપૂજ્ય શ્રી ત્રિતરાગ દેવ શિવાય જગત્તરમાં મારે કોઈ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય નથી. તેં માર્ગ કર્યાં તેથી તારી આવી અવસ્થા થઈ. મેં તારા પૂર્વના ઉપકારો યાદ કરી તને મુક્તિ દીધો હતો. સર્વ પૃથ્વીના રાજાઓને હું જીતનારો છતાં એક કોરે વેશી રહીને તને સર્વ સોંપી દોષું હતું, નહીંતો આટલી વધી હકુમત તને ક્યાંથી મળત? જે વનમાં સિંહ નિવાસ કરે છે તે વનમાં હાથી શું રહી શકશે કે? તેમ તું પણ આંદી રહી શકત નહીં. પરંતુ મને ઘગા રાજ્યની ઇચ્છા નથી. તેથી તું નિઃશંકપણે રાજ્ય કર. હું હવે દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ, અને મારો લઘુ વાંધવ સુગ્રીવ કિસ્કિયાનું રાજ્ય કરશે. તે તારી આજ્ઞા માનશે, તેની તું સ્વર લેતો રહેજે.

ચાલી રાજાએ ઉપર પ્રમાણે કહી સુગ્રીવને રાજ્ય સોંપી ગગનચંદ્ર નામના મુનિ પાસે દીક્ષા લીધી. કેટલોક કાળ તપ કરી વિચરતાં ચાલી મુનિને અખિમા નામની લગ્નિ (સિધ્ધિ) મળી. ત્યાર પછી તે અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર જઈને દેહોત્સર્ગ કાઢસગ્ગ ધ્યાન કરવા લાગ્યા. એકેક માસના ઉપવાસે પારશું કર્યું, એવું તે પોતાના શરીરને કષ્ટ દેવા લાગ્યા.

ચાલી મુનિનું મહાત્મ્ય-દશમુખનું રાવણ નામ પડ્યું.

કિસ્કિયા નગરીમાં સુગ્રીવ રાજાએ પોતાની શ્રીપ્રભા નામની વેનંતે રાવણ સાથે પરણાવી, અને ચંદ્રહાસ નામના ચાલીરાજાના મહા પરાક્રમી પુત્રને યુવરાજ પદવી આપી. શ્રીપ્રભાને લેઈને રાવણ લંકામાં ગયો. ત્યારપછી તેણે કેટલાએક વિદ્યાધરોની કન્યાઓ સાથે લગ્ન કર્યાં. એક વખત નિત્યાલોક નગરના રાજા નિત્યાલોકની કન્યા રત્નાવલીને પરણવા સારુ રાવણને જતાં રસ્તામાં અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર તેનું વિમાન અટક્યું. તેથી તે ક્રોધમાં આવી નીચે ઉતર્યો. તો ત્યાં ચાલી મુનિને કાઢસગ્ગ ધ્યાનમાં ઉભા રહેલા દીઠા. તેથી તે કહેવા લાગ્યો કે, હે મુનિ, હજી સુધી પણ તેં કપટ મુક્યું નથી કે? આ તપ કરતાં કપટ કેવું? પણ કાંઈ ચિંતા નહીં, હવે તું મારી મુજાનું વલ્લ જોજે. તેં જે આ કાર્ય કર્યું તેનો વદલો તને આજ મળશે. અગાઉ તેં મને મારા સ્વર્ગ સહિત કાઢવામાં ઘાલી સમુદ્રો ફેરવી આવી ફેંકી દીધો હતો, તેથી જ રીતે તને આ પર્વત સહિત ઉપાડીને જ્ઞાત સમુદ્રમાં નાંચી દેડં તોજ હું રાવણ સ્વરો?

એમ કહીને તે પર્વતના તલે જમીન खोदीને તેમાં પેસી હજાર વિદ્યાનું સ્મરણ કરીને હાથે વતી તે પર્વતને ઉપાડવા લાગ્યો. તે વચ્ચે મોટા દારુણ શબ્દો થવા લાગ્યા તે સાંભળીને તથા રાવણ આ પર્વત ઉપાડે છે એમ જાણીને વાલી મુનિ તેને કહેવા લાગ્યા. હે દુર્મતિ રાવણ ! “ હજી સુધી તને અક્કલ નથી આવી કે? આ દુષ્ટ કર્મ કરીને તને શો ફાયદો થવાનો હતો? નાહક અનેક પ્રાણીઓનો નાશ શા સારુ કરવો જોઈએ? ”

વાલી મુની ઉપર પ્રમાણે રાવણને કહી વિચાર કરે છે કે, આ પર્વત ઉપાડવાથી ભરતેશ્વરે કરાવેલાં અતિ ઉત્કૃષ્ટ તીર્થના ચૈત્યનો નાશ થવા વિષેનો પણ એ કાંઈજ વિચાર કરતો નથી. મેંતો સર્વસંગ મૂકી દેઈ રાગ દ્વેષનો ત્યાગ કરેલો છે. આ શરીર વિષે મારી નિસ્પૃહતા છે, તોપણ ચૈત્યની તથા વીજા પ્રાણીઓની રક્ષા કરવા સારુ, રાગ દ્વેષ ધારણ કર્યા વિના એને થોડી પણ શિક્ષા કરવી જોઈએ. એમ ધારી વાલી મુનિએ પોતાના પગનાં અંગુઠાવડે તે પર્વતને કિંચિત્ દાબ્યો. તેથી કાચવો જેમ પોતાનું અંગ સંકોચે તેમ રાવણ વચવા માટે પોતાનું અંગ સંકોચવા લાગ્યો. મારના યોગે તેના મુખમાંથી લોહી નિકળવા માંડ્યું, તેથી તે મોટેથી બુમ (રવ) મારવા લાગ્યો. તે દિવસથી તે રાવણ કહેવાયો. પછી તેના દીન વચનો સાંભળીને વાલી મુનિએ થોડીક શિક્ષા કરી તેને છુટો કર્યો. રાવણ નિસ્તેજ થઈ ત્યાંથી નિકળી પશ્ચાત્તાપ કરતો વાલી મુનિ પાસે આવી હાથ જોડી નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો કે, “ હે મહા મુનિ, મેં વારંવાર આપના અપરાધ કર્યા તેની આપે મને ક્ષમા કરી, તેથી હું આપનો મોટો આભારી થયો છું. હવે કદી પણ હું આપનો અપરાધ કરનાર નથી. વઠ્ઠી આજ મારો પ્રાણ વચાવ્યો તેથી તમે મારા પિતારુપ છો. હવે કોઈપણ વચ્ચે હું આવું નિષ્ઠુર કર્મ કરીશ નહીં. ” એમ કહી ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને રાવણે વાલી મુનિને નમસ્કાર કર્યો. વાલી મુનિનું મહાત્મ્ય જોઈને આકાશમાં દેવતાઓએ “ સાધુ, સાધુ ” શબ્દો ઉચારી તેમના ઉપર ફુલોની વૃષ્ટિ કરી.

રાવણે અષ્ટાપદપર કરેલું નાટક—તેને ધરણેદ્રે અમોઘવિજયા

વિદ્યાશક્તિનું આપવું—વાલી મુનિનું મોક્ષે જવું.

પછી રાવણ વાલી મુનિને વંદના નમસ્કાર કરીને અષ્ટાપદ ઉપર ભરતરાજાએ વંધાવેલાં ચૈત્ય જુહારવા ગયો. ત્યાં પોતાના સ્વર્ગાદિક સર્વ હથીયારો મુકીને, દેવ જુહારી, પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત ઋષભાદિક જિનેશ્વરની અષ્ટ પ્રકારે પૂજા કરી વીણા વગાડવા લાગ્યો. સ્વરેસ્વરો રંગ જામતાં વીણાનો તાર તુલ્યો, તે વચ્ચે રાવણે પોતાના

દાયમાંથી એક નાડી કહાડી તેમાં જોડી દેહ પ્રયમની પેટેજ વગાડવા માંડી. મૂર્છના સહિત, શુદ્ધ ગ્રામમાં આગીને આલાપ સલાપ સાથે તે એવી મધુરતાથી ગાવા લાગ્યો કે, ત્યાંના સર્વ લોક હંક થઈ ગયા. તેમજ તેની સ્ત્રીઓ પણ નૃત્ય કરતી કોકીલ કંઠે ગાયન કરતી હતી તેથી સર્વજન આનંદિત થયા.

તે વચ્ચે નાગરાજ ધરણેન્દ્ર દેવ જુહારવા ત્યાં આવ્યો હતો. તે રાવણની ભક્તિ જોઈને ખુશી થઈ તેને કહેવા લાગ્યો કે, હે દશકંઠર, તું એવું મધુર ગાયન કર્યું કે જેને વીજી કાંઈપણ ઉપમા આપી શકાય તેમ નથી. વહી તેમાં શ્રી અર્હત્ પરમાત્માના ગુણોનું વર્ણન છે, તેથી તે વિશેષ સ્તુતિપાત્ર છે, તારી શ્રી અર્હત્ વિષે ઘણી ભક્તિ જોઈને હું તારા પ્રત્યે પ્રસન્ન થયો છું. જો કે તું શ્રી ચિતરાગ દેવના ગુણોનું સ્તવન કર્યું, તેણે ફલ તો મોક્ષજ છે, તોપણ હજી તારી વાસના ગઈ નથી તેથી તું મારી પાસે કાંઈક માંગ. તે સાંભળી રાવણ બોલ્યો કે, હે નાગેન્દ્ર ! આ દેવાધિદેવના ગુણોનું સ્તવન કર્યાથી તું ખુશી થયો માટે તને ધન્ય છે. શ્રી અર્હત્ પરમાત્મા વિષે એવો ભાવ રાખવો તે યોગ્યજ છે. વહી હે નાગરાજ, મને આપનારો જે તું, તેની ભગ-વંતને વિશે પૂર્ણ ભક્તિ છે તેમજ લેનારની પણ તેવીજ ભક્તિ હોવાથી વિશેષ આનંદ થયો છે, તેજ વસ છે. રાવણનાં એવાં યુકિનાં વચનો સાંભળીને નાગેન્દ્રે કીધું કે, હે રાવણ ! તું ધનુંસારું કહ્યું. તું ઇચ્છા રહિત હોવાથી હું રાજી થયો છું, તોપણ મારું વચન વ્યર્થ ન થાય, એમ જણાવેને અમોઘવિજયા નામની વિદ્યાશક્તિ રાવણને આપી તે પોતાને સ્થાનકે ગયો. રાવણ પણ ચૈત્સવંદન કરીને ત્યાંથી નિકળી, નિત્યાલોક નગરમાં જઈ રત્ના-વહી સાથે લગ્ન કરી લંકામાં ગયો. બાલી મુનિ પણ કાઢેકરી સુરાસુરને અપ્રાપ્ય એવું કેવલજ્ઞાન પામી, જન્મ મરણ દેનારા કર્મોનો નાશ કરીને સિદ્ધાન્ત ચતુષ્પદ રૂપ મોક્ષે ગયા.

સુગ્રીવ તથા તારાનું લગ્ન.

ચૈતાન્ય પર્વત ઉપર જ્યોતિષપુર નામના નગરમાં જ્વલનસિંહ નામે વિદ્યાધર રાજાની શ્રીમતી સ્ત્રીને ટેટે પેદા થયેલી એક તારા નામની કન્યા હતી. તેને જોઈને મોહિત થઈ ચક્રાંક વિદ્યાધરના પુત્ર સાહસગતિએ તેના પિતા પાસે દુત મોકલી તેની માંગણી કરી તથા બાલીના ભાઈ સુગ્રીવ રાજાએ પણ તે કન્યાનું માંગુ કર્યું. તેથી જ્વલનસિંહે જ્યોતિષીને પૂછ્યું કે, સાહસગતિ તથા સુગ્રીવ એ બંને જણા પરાક્રમી તથા રૂપવાન છે માટે તેમાંથી મારી કન્યા કોને આપું ? જ્યોતિષીએ કહ્યું કે, સાહસ-ગતિનું આયુષ્ય થોડું છે અને સુગ્રીવનું ઘણું છે. હવે તમારી મરજીમાં આવે તેને કન્યાઓ. તે સાંભળી જ્વલનસિંહે પોતાની કન્યા સુગ્રીવને પરણાવી. સાહસગતિ એ વાત જાણીને

દિવસે દિવસે સુકાવા લાગ્યો, અને ભૂતના આવેશે કરી જેમ કોઈ પુરુષ વકે તેમ તે વકવા લાગ્યો કે, હે તારા ! હું તારા મુખનું ક્યારે ચુંવન કરીશ ? તારા કુંભ જેવા સ્તનોને હું મારા આ હાથવડે ક્યારે ગ્રહણ કરીશ ? આ મારી ભુજાઓવડે હું તને ક્યારે આલિંગન દર્શ ? અને તારા અરુણ વર્ણના હોઠની સાથે મારા હોઠ હું ક્યારે મેલવીશ ? અરે ! એ તરુણી નવયૌવન સ્ત્રીનું હરેક પ્રકારના છલ્લે કરીને પણ હું હરણ કરીશ. એવા વકવા કરતો સાહસગતિ રૂપ ફેરવનારી વિદ્યા મેલવવાનું ચિંતવન કરીને હિમવાન પર્વત ઉપર જઈ સેમુર્ણી નામની વિદ્યા સાધવાને એક ગુફામાં બેઠો.

—૦૦:૦૦:૦૦—

રાવણનું દિગ્વિજય કરવા નિકલવું—સહસ્રાંશુ સાથે થયેલું યુદ્ધ.

આંહી લંકામાંથી પૃથ્વી દિગ્વિજય કરવા સારુ રાવણ નિકલ્યો, તે જેમ પૂર્વ દીશાથી નિકલતો સૂર્ય શોભે છે તેમ શોભવા લાગ્યો. તે ફરતાં ફરતાં દ્વીપાંતરોમાં રહેનારા સર્વ વિદ્યાધર રાજાઓ, તેઓના દેશો તથા કેટલીએક જમીન પોતાના સ્વાધીન કરીને પાતાલલંકામાં આવ્યો. ત્યાંથી તે ઇંદ્રરાજાને જીતવા સારુ ચરદુષણ તથા સુગ્રીવાદિક સૈન્ય સાથે લેઈને ચાલ્યો. રસ્તામાં જતાં રેવા નદી આવી, તેના કીનારા ઉપર પડાવ રાખી, રેવામાં સ્નાન કરી પુષ્પાદિકે જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરવા માંડી. તે વચ્ચે રેવા નદીમાં પૂર આવવાથી પૂજાની સર્વ સામગ્રી તળાઈ ગઈ, તેથી જાણે કોઈએ પોતાનું માથું કાપી લીધું હોયની ! એવું રાવણને લાગ્યું. પછી તે ઘણો ક્રોધાયમાન થઈ દ્વેષ સહિત વોલવા લાગ્યો કે, અરે ! આ નદીના પાણી, આજે આવા સમયે આટલું વધું તને કોણે વધાર્યું છે ? મારી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરવાની સામગ્રીનો કયા દુષ્ટે નાશ કર્યો ? કોઈ દેવતા છે કે માણસ છે ? કોઈ રાક્ષસ છે કે વાનર છે ? (પોતાના યોદ્ધાના સામે જોઈને) જે હોય તેને વાંધી લાવો. તે વચ્ચે એક વિદ્યાધરે આવી તેને કહ્યું કે, હે સ્વામિન્, સહસ્રાંશુ નામે ઘણો પરાક્રમી તથા હજારો રાજા જેના તાવામાં છે એવો માહિષ્મતિ નગરીનો રાજા આ રેવા નદીને સેતુ વાંધીને તેમાં પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત જલ્લક્રીડા કરે છે. તેણે પોતાના રક્ષણાર્થે નદીના વંને તટો ઉપર હથીયારો સહિત કેટલાક યોદ્ધાઓ ડાહ્યા રાખ્યા છે. તે સેતુવંધના યોગે કરીને નદીનું પાણી વધ્યું છે અને પૂજામાં વિઘ્ન થવાનું કારણ પણ તેજ છે. તેની સ્ત્રીઓના વાપરેલાં ફુલો આ પાણીમાં તરતા દેખાય છે; અને તેઓનાં અંગ ઉપર લગાડેલાં કસ્તૂરી આદિકનાં વિલેપનો ધોવાઈ ગયાથી નદીનું પાણી ડોલ્લાઈ ગયું છે. એવું સાંભળીને ક્રોધાવેશે પોતાના સુમટોને વોલાવીને રાવણે કહ્યું કે, હે યોધ્યાઓ ! જેમ કાજલના યોગે સફેદ કપડાને દુષ્ણ છે, તેમ આ મરણને શરણ જનારા રાજાના અંગવડે દુષિત થયેલા પાણીથી મારી

દેવપૂજા નિષ્ફલ નિવડી. માટે તમે ત્યાં જઇને, સહસ્રાંશુના શુરવીરપું માનનારા સુમ-
ટોને મુસકેટાટ બાંધી મારી પાસે લાવો. રાવણની આજ્ઞા થતાંજ તેના કેટલાક રાક્ષસ
યોધાઓ ફાંડપથી જઇને રેવા નદીના તટ ઉપર રહેલા સહસ્રાંશુના સાથે યુદ્ધ કરવા
મંચી ગયા. તે જાણે, એક વનના હાથીઓ ઉપર બીજા વનના હાથીઓ પહ્યા હોયની!
રાવણના યોદ્ધાઓ આકાશમાં રહીને પૃથ્વીપર રહેલા સહસ્રાંશુના યોધાઓને મહા દુઃખ
દેવા લાગ્યા. એ વાત જાણીને ક્રોધે કરી જેના હાથ ધ્રુવી રહ્યા છે, એવો સહસ્રાંશુરાજ
ધ્વજા ધરીને પોતાના સેનાનીઓને ધૈર્ય દેવા લાગ્યો, પછી જેમ સુર નદીમાંથી ઇંદ્રનો
પેરાવત હાથી નિકળે, તેમ રેવા નદીમાંથી સહસ્રાંશુ રાજા બહાર નિકળ્યો. કિનારે
આવીને ધનુષ્ય તૈયાર કરી, વાયુ જેમ રુને હડાવે, તેમ તે વાળે કરીને આકાશમાં
રહેલા રાક્ષસોને હડાવવા લાગ્યો. તેથી ત્રાસ પામીને સર્વ રાક્ષસો નાશી ગયાં. એ
વાતની સ્વર પડતાંજ રાવણ ત્યાં જઇને સહસ્રાંશુ ઉપર વાળોનો વરસાદ વરસાવવા
લાગ્યો. એક ધીજાને સહન ન કરનારા એવા મહા વલ્લવાન અને અતિ ગંભીર રાવણ
તથા સહસ્રાંશુનું કેટલીક વાર સુધી યુધ્ધ થયું. પછી રાવણે વિચાર્યું કે, આ સહસ્રાંશુ
રાજા કેવલ બાહુ વલ્લે કરી જીતાવાનો નથી. તેથી તેણે વિદ્યા ફોરવીને સહસ્રાંશુને
મોહિત કરી જેમ કોઈ હાથીને બાંધે તેમ બાંધી લીધો. છતાં તેનું શુરવીરપું જોઈને તે
પોતાના મનમાં કહેવા લાગ્યો કે, જો કે મેં તેને બાંધ્યો તો સ્વરો, તોપણ તે અજીત
છે, એમાં સંશય નથી. પછી તેને પોતાના સૈન્યમાં લેઈ ગયો. ત્યાર પછી મનમાં રાજી
થતો રાવણ સભામાં સિંહાસન ઉઠર બેસે છે, એટલામાં ત્યાં એક શતવાહુ નામનો
ચારણ મુનિ આવ્યો. તેને જોતાંજ રાવણે ઉઠીને શીસ નમાવી, આ અર્હત્તુણોમાં ઉત્ત-
મ પુરુષ છે, એમ જાણીને, તેને યોગ્ય આસન ઉપર બેસાડી નમસ્કાર કરી પોતે જમીન
ઉપર બેઠો. પછી સાક્ષાત્ મુર્તિમાન વિશ્વાસરૂપ, જગતને આશ્વાસન દેવાવાળા તે મુનિ-
એ રાવણને ધર્મ લાભ દીધો. ત્યારે એ હાથ જોડી રાવણે મુનિને પુછ્યું કે, મહારાજ!
આપનું આંદોં પથારયું કેમ થયું છે? મુની બોલ્યા:—“ હે રાવણ! હું માદિપ્પતિ નગ-
રીનો શતવાહુ નામે રાજા હતો, ત્યાં કેટલોક કાલ રાજ્ય કરી, અત્યાર સંસાર
જાળી મારા સહસ્રાંશુ નામના પુત્રને રાજ્ય સોંપી મોક્ષ માર્ગે જવાના ભાતા રૂપ આ
મુનિ ઘત મેં લીધું છે. ” એ સાંભળી પોતાનું માયું હલાવી રાવણ બોલ્યો કે, હે પૂજ્ય-
પાદ, એ તમારો પુત્ર છે કે? મુનિએ કહ્યું, હા. ફરીથી રાવણ બોલ્યો:—હે મુનિદ્ર! હું
પૃથ્વી દિગ્વિજય કરતાં આ નદીના તટ ઉપર પડાવ કરી, પરમાત્માની પૂજા કરવા
બેઠો. એટલામાં આ તમારા પુત્રે જ્ઞાને કરી ઢાંઢેલા પાણીનું પુર આવ્યાથી મારી
પૂજાની સામગ્રી વગડીને નળાઈ ગઈ. તેથી ક્રોધાવેશે તેની સાથે યુધ્ધ કરી હું તેને
બાંધી લાવ્યો છું, પણ હવે મને એમ સમજાય છે કે, તેણે તે અજ્ઞાનતાથી કર્યું છે.

તમારો એ મહાત્મા પુત્ર જિનેશ્વરની પૂજાનો ભંગ ન જ કરે. એમ વોલી, રાવણે સહસ્રાંશુને ત્યાં વોલાવી લીધો. લજ્જા પામતો સહસ્રાંશુ સમામાં આવી માંથુ નીચું ઘાલીને પોતાના પિતા મુનીન્દ્રને નમસ્કાર કરવા લાગ્યો. તે જોઈને રાવણે કીથું કે, હે સહસ્રાંશુ, તું શા સારુ લજવાય છે ? આજથી તું મારો ભાઈ છે. આ શતવાહુ મુનીશ્વર જેવો તારો પિતા છે, તેવોજ હું મારો સમજું છું. હવે તું અહીંથી જલદી જઈને તારું રાજ્ય નિર્ભયપણે કર. વીજી પળ કેટલીએક પૃથ્વી હું તને આપું છું, તે લેઈને અમને ત્રણે જળાને તું પોતાના ભાઈની પેઠે સમજ. એમ કહીને તેને મૂકી દીધો. ત્યારે તે રાવણને કહેવા લાગ્યો કે, આ રાજ મારે શા સારુ જોઈએ ? મારે તો આ શરીરનો પળ સ્વપ્ન નથી. જે વ્રત મારા પૂજ્ય પિતાએ ગ્રહણ કર્યું છે, તે આ સંસારરૂપ સમુદ્રમાંથી તારનાર છે. તેનોજ આશ્રય લીધો કામે આવશે. માટે આજથી મેં પળ એજ માર્ગ ગ્રહણ કર્યા. જેને મોક્ષની ઇચ્છા છે તેને એ શિવાય વીજો કોઈપણ ઉપાય નથી. એમ કહીને તેણે પોતાના પિતા પાસે દીક્ષા લીધી, અને પોતાના અજરેન્દ્ર (અનરણ્ય) નામના મિત્રોને પોતે દીક્ષા લીધાની હકિકત એક ચાકર સાથે કહાવી મોકલી તે સાંભળી અજરેન્દ્ર મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, મેં તથા સહસ્રાંશુએ પ્રથમ સલાહ કરી હતી કે આપણે વંને સાથે દીક્ષા લેઈશું. તેથી તે પ્રતિજ્ઞા આજે પૂર્ણ કરવી જોઈએ. પછી તેણે પળ પોતાના દશરથ નામના પુત્રને રાજ્ય આપી મુનિવ્રત ગ્રહણ કર્યું. ત્યાર પછી રાવણ શતવાહુ તથા સહસ્રાંશુને નમસ્કાર કરીને સહસ્રાંશુના પુત્રને રાજ્યગાદી ઉપર વેસાડી વિમાનમાં બેસી આકાશ માર્ગે ચાલતો થયો.

રાવણે મરુતરાજાને કરાવેલો હિંસાયજ્ઞનો ત્યાગ.

તદનંતર લાકડીઓના મારે કરી પીઠાતો નારદ મુનિ રાવણ પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે, અન્યાય છે ! અન્યાય છે ! હે રાજા, રાજપુર નામના નગરમાં મરુત નામે મિથ્યાદૃષ્ટિ રાજા છે; તેણે બ્રાહ્મણોના વોલવા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને યજ્ઞનો આરંભ કરી તેમાં હોમવા સારુ પશુઓ લાવી બાંધ્યા છતાં તે મોટી બુમો પાડતા હતા. તે સાંભળીને મને દયા આવ્યાથી હું આકાશથી નીચે ઉતર્યો, અને ત્યાં જઈ તે રાજા તથા બ્રાહ્મણોને પુછ્યું કે, આ તમે શું કરો છો ? ત્યારે મરુત રાજાએ જવાબ દીધો કે, આ બ્રાહ્મણે વતાવેલા યજ્ઞનો મેં આરંભ કર્યો છે. તેમાં દેવતાઓને તૃપ્ત કરવા સારુ પશુઓને હોમવા એ યોગ્ય છે. સ્વર્ગે જવા વાસ્તે એ મોટો ધર્મ કહ્યો છે. માટે હું પશુનો યજ્ઞ કરું છું. એ વધું સાંભળીને મેં કહ્યું કે, હે મરુત રાજા, એવા યજ્ઞથી કાંઈ ફલ થતું નથી, તેમજ દેવતાઓ પણ પ્રસન્ન થતા નથી, ઊલટા તેઓ દ્વેષી થાય છે. શાસ્ત્રમાં જે યજ્ઞ કહ્યો છે તે તું સાંભલ:—“આ શરીર રૂપ વેદીમાં યજ્ઞ કરનારો

આત્મા છે, તપ રૂપ અગ્નિ છે, તેમાં ધૃત રૂપ જ્ઞાન છે, કર્મ રૂપ ઇંધન છે, તેમાં હોમવા સારુ ક્રોધાદિક પશુ છે; સત્ય રૂપ યજ્ઞ સ્તંભ છે; સર્વ પ્રાણીઆંની રક્ષા કરવી તે દક્ષિણા છે; જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર, એ ત્રિવેદી છે ” એવો મહા ઉત્કૃષ્ટ યજ્ઞ છતાં આ નષ્ટ કર્મને શ્રેષ્ઠ માનીને ઇષ્ટ સંપાદન કરવા સારુ અમિષ્ટ થઈ શા માટે કષ્ટ સહન કરો છો? વેદમાં પણ એજ યજ્ઞને માન્ય કરેલો છે. તમે તો કેવલ ઢોંગ લેઈ બેઠા છો. એ પશુવધ યજ્ઞ રૂપ યુક્તિ તે શું મુક્તિનું સાધન યશો કે? એથી તો નર્કજ મલે. જેઓ ચંડાલની પેટે દયાહિન થઈને દીન થકરાઓને યજ્ઞમાં મારે છે, તેઓ નિશ્ચે મુઘા પછી ઘોર નર્કમાં પડે છે તે માટે હે મરુત્ રાજા, તું ઉત્તમ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો તથા વૃદ્ધિમાન છતાં આ નર્ક રૂપ ક્રિયા કેમ કરે છે? હવે તું એછોડી દે. વિચારા નિરપરાધી પ્રાણીઓને માર્યાથી જો સ્વર્ગે જવાતું હોય તો થોડાજ દિવસમાં આ જીવલોક શૂન્ય થઈ જાય. હે રાવણ ! મેં જ્યારે એ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે ત્યાં બેઠેલા બ્રાહ્મણોએ કોપાયમાન થઈ ઉઠીને મને લાકડીઓ વતી માર્યો. ત્યાંથી નાશીને હું તારી પાસે આવ્યો છું. હે રાવણ ! વિચારા નિરપરાધી પશુઓને બ્રાહ્મણો મારે છે, તેનું તું રક્ષણ કર અને હું પણ તારે શરણે છું.

નારદનું કહેવું સાંભળીને તે જોવા સારુ રથમાં બેસીને રાવણ મરુત્ રાજાના નગર સમીપે આવ્યો. રાવણને આવ્યો જાણી મરુત્ રાજાએ સત્કાર પૂર્વક તેને તેહી લાવી યોગ્ય આસન ઉપર બેસાડ્યો. પછી ક્રોધાવેશે રાવણ તેને કહેવા લાગ્યો કે, હે મરુત્ રાજા, આ નર્કમાં લેઈ જનારી ક્રિયા તું શા સારુ કરે છે? ઋણ જગતના હિતાર્થે સર્વજ્ઞ પુરુષોએ અર્હિસા રૂપ ધર્મ કહ્યો છે, તેનો ત્યાગ કરીને આ લોકમાં તથા પરલોકમાં અનર્થ કરનારો યજ્ઞ તું શા માટે કરે છે? હવેથી યજ્ઞ કરવાનો ત્યાગ કર. તેમ છતાં જો કરીશ તો મારી પૃથ્વીમાં રહી શકીશ નહીં, મારો ગુન્હેગાર થઈશ, તથા મરીને નર્કે જઈશ. રાવણનું એવું ભાષણ સાંભળીને મરુત્ રાજાએ યજ્ઞ કરવાનો નિગેધ કર્યો. કેમકે આત્મા વિશ્વને ભય વતાવનારી જે રાવણની આજ્ઞા, તે દુર્લભ્ય હોવાથી તેણે માન્ય કરી. બીજા સર્વ રાજાઓએ પણ તે દિવસથી અર્હિસારૂપ ધર્મ કર્યો. ત્યાર પછી રાવણે નારદને પુછ્યું કે, પશુઓના પ્રાણ લેનારો યજ્ઞ કરવાનું કોણે કહ્યું છે? ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો કે:—

યજ્ઞ વિધાનમાં 'અજ' શબ્દનો સોટો અર્થ 'બકરો' કહેનાર વસુરાજાની કથા.

હે રાવણ ! શુક્તિમતિ નામની વિશ્વ્યાત નગરીમાં અનેક રાજાઓ થઈ ગયા પછી શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીના તીર્થમાં અભિચંદ્ર નામે રાજા થયો. તેને વસુ નામે પુત્ર હતો, અને તેજ નગરમાં રહેનાર ક્ષીરકદંબક નામના બ્રાહ્મણને એક પર્વત નામનો પુત્ર હતો. તે ક્ષીરકદંબક ઉપાધ્યાય પાસે હું, વસુ તથા પર્વત એ ત્રણે જણા મળતા હતા. એક દિવસ અમો રાત્રે કામથી થાકી સુતા પછી બે ચારણ મુનિઓ આકાશ માર્ગે જતાં પરસ્પર વાત કરવા લાગ્યા કે, આ ઉપાધ્યાયના ત્રણ શિષ્યોમાંથી એક સ્વર્ગમાં અને બે નર્કમાં જશે. તે સર્વ અમારા ગુરુએ સાંભળ્યું તેથી તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે, મારા મળાવેલા શિષ્યો નર્કમાં જાય તે સારું નહીં. પરંતુ ભાવી આગલ નિરુપાય ! તોપણ કોણ નર્કમાં અને કોણ સ્વર્ગમાં જશે તેની પરિક્ષા કરવી જોઈએ.

પછી ઉપાધ્યાયે લોટના ત્રણ કુકડા વનાવીને અમો ત્રણે શિષ્યોને બોલાવી એકેક કુકડો આપીને કહ્યું કે, આ કુકડાને જ્યાં કોઈ દેખે નહીં ત્યાં મારી આવો. તે લેઈને હું નગર બહાર ઘણો દૂર એક શુન્ય પ્રદેશમાં જઈ વિચાર કરવા લાગ્યો કે, અહીં આ કુકડો પોતે દેખે છે, તેમજ હું તથા સર્વ સ્વેચ્છરો, લોકપાલ અને જ્ઞાની પણ દેખે છે. એવું કોઈપણ સ્થલ નથી કે જ્યાં કોઈ કોઈને દેખે નહીં. ફક્ત ગુરુએ દયાલુ તથા પરોપકારી હોવાથી અમારી પરિક્ષા લેવા સારું આ કામ કર્યું જણાય છે. એમ વિચાર કરીને હું તે કુકડાને ગુરુ પાસે પાછો લાવ્યો અને તેને ન મારવાનું કારણ નિવેદન કર્યું. એ ઉપરથી ગુરુએ ધાર્યું કે આ શિષ્ય સ્વર્ગે જશે. પછી ગુરુએ મને અતિ પ્રીતિ સહિત આલિંગન કર્યું. વસુએ તથા પર્વતે કુકડાને લેઈ એક શુન્ય પ્રદેશમાં જઈ અહીં કોઈ દેખતું નથી એમ વિચારીને ત્યાં મારી આવી ગુરુને કહ્યું કે, જ્યાં કોઈએ દીઠું નહીં ત્યાં અમે કુકડાને માર્યો. તે સાંભળીને ગુરુએ તેમને કીધું કે, રે મૂર્ખો, તમે પોતે તથા વીજા સ્વેચ્છરાદિક ઘણા દેખતાં છતાં તેને તમે કેમ માર્યો ? માટે તમે પાપી છો. એવો શાપ આપી સ્વેદ થવાથી ગુરુ બોલ્યા કે, મેં એમને અમસ્તા મળાવ્યા, એ ધંનેને વિદ્યાનું ફલ ક્લેશ માત્ર છે. સ્વચ્છ પાત્રમાં ગુરુના ઉપદેશનો સારો ઉપયોગ થાય છે, ને મલીન પાત્રમાં વ્યર્થ જાય છે. જેમ વરસાદના પાણીથી શુક્તિમાં મોતી પાકે છે અને વીજે ઢેકાણે સ્વાદ પાળી થાય છે, તેમ અમારો પુત્ર પર્વત તથા રાજાનો પુત્ર વસુ, મને વહાલા છતાં નર્કગામી થયા. માટે મારે હવે આ ઘરમાં રહીને શું કરવું છે ? એવો વૈરાગ્ય આવ્યાથી ક્ષીરકદંબક ઉપાધ્યાયે દીક્ષા લીધી.

પર્વત સર્વ શાસ્ત્રમાં નિપુણ હતો તેથી તે તેના વાપનું ઉપાધ્યાયનું કામ ચલાવવા લાગ્યો. હું મારે સ્થાનકે ગયો. અને અભિચંદ્ર રાજાએ વસુને રાજ્ય સોંપી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. વસુ રાજા પૃથ્વી ઉપર સત્યવક્તા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો, તેથી તે પણ હમેશાં સાચું બોલવા લાગ્યો. જો તેમ ન કરે તો કીર્તિનું રક્ષણ શી રીતે થાય ? કોઈ એક વખત એક પારથી મૃગયા કરવા સારું વનમાં ગયો હતો, ત્યાં એક હરણને તેની હરણી સહિત જોઈ તેણે વાળ માર્યું તે વાળ તેના વાંસાના ભાગ ઉપર લાગ્યાથી વ્યર્થ ગયું. વાળ શાયી વ્યર્થ ગયું તે જોવા સારું પારથી તેની પાસે ગયો તો ત્યાં એક અધર સ્ફટિક શિલા તેની નજરે પડી. તેના ઉપર હાથ ફેરવી તે જોવા લાગ્યો. તેથી તેને માલમ પડ્યું કે પૃથ્વીની છાયા જેમ ચંદ્રમાં પડે છે તેમ ઘીને ઢેકાળે ફરનારા હરણનું પ્રતિબિંબ આ શિલામાં પડેલું તેના ઉપર મારું વાળ લાગવાથી તે વ્યર્થ ગયું. આ સ્ફટિક શિલા વસુ રાજાને યોગ્ય છે, એમ ધારીને તેણે રાજા પાસે આવી સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી. વસુ રાજાએ તે શિલા મંગાવી લઈ પારથીને ઘણું દ્રવ્ય આપ્યું. પછી તેણે કારીગરોને બોલાવી તે શિલામાંથી એક સિંહાસન કરાવી તેમને મારી નંજાવ્યા. કહ્યું છે કે, “ રાજા લોકો કદી પણ કોઈના યતા નથી. ” તે સિંહાસન જોનારને પૃથ્વીથી ઊંચું દેખાતું હતું તેથી લોકોમાં વિખ્યાતિ થઈ કે વસુ રાજાના સત્યના સામર્થ્ય વડે તેનું સિંહાસન અધર રહેલું છે. વઢી તેના સત્યના પ્રભાવે દેવતાઓ સંતુષ્ટ થઈને તેને સાહ્ય કરે છે. એવી રીતે વસુ રાજાની કીર્તિ ફેલાતાંજ સર્વ લોકો તેનાથી ભય પામવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી એક દિવસ હું શુક્તિમતિ નગરીમાં ગયો. ત્યાં ઉપાધ્યાયને ઘેર તેનો પુત્ર પર્વત કેટલાએક છોકરાઓને મળાવતો મેં દીઠો. તેમાં તે યજ્ઞ-કરવાનો ઉપદેશ દેવાની સાથે વક્રાં વિગેરે હોમવાનું કહેતો હતો. એવું તેનું બોલતું સાંભળીને મેં તેને કહ્યું કે, હે માઈ, આ તું ભ્રાંતિ વડે શું વકે છે ? અજ શબ્દનો અર્થ એમ થતો નથી, તેનો અર્થ તો ઘીજા ધાન્યની ઉત્પત્તિ ન થાય તેવું ત્રણ વર્ષનું ધાન્ય થાય છે. આપણા ગુરુએ તે અર્થ આપણને સારી રીતે સમજાવેલો છે છતાં તું કેમ મૂલી ગયો ? ત્યારે પર્વત મને કહેવા લાગ્યો કે, હે નારદ, મારા પિતાએ મને અજ શબ્દનો અર્થ વકરો ઘતાવેલો છે, અને નિઘંટમાં પણ એમજ કહ્યું છે ત્યારે મેં કહ્યું કે, હરેક શબ્દની અર્થ કલ્પના મુખ્ય અને ગૌણ હોય છે. તેમાંની ગૌણ અર્થ કલ્પના ગુરુએ આપણને કહી છે. ગુરુ ધર્મનો ઉપદેશ દેનારા, અને શ્રુતિ ધર્મ સ્વરૂપ છે, તેનો વિશ્વાસ ન કરતાં તેથી વિરુદ્ધ કામ તું શાસારુ કરે છે ? એવી પુન્યને વદલે પાપ થનાર છે. એવું સાંભળી તે મારો તિરસ્કાર કરી બોલ્યો કે, તારા કહેવા પ્રમાણે ગુરુએ અર્થ કહ્યો નથી. વકરો તો મેં શબ્દનો અર્થ છે. ગુરુએ કહેલા શબ્દાર્થને ફેરવી પોતાનો ધર્મ મૂકીને અરંકારે

કરી મિથ્યા ભાષણ કરતાં ડંડનો પળ ભય તેને થતો નથી ? માટે હવે તું તારો મત સ્થાપન કર, અને હું મારો સ્થાપું છું. જેનો સાચો હશે તે ચાલશે. એમાં જે હારે તેની જીભ કાપી નાંખવી. અને આપણ વંને વચ્ચે આપણા સ્વાધ્યાયી વસુ રાજાને સાક્ષી કરવો. તેનું આવું વોલવું સાંભળીને મેં તે માન્ય કર્યું. કહ્યું છે કે, સાચું વોલનારામાં અભિમાન રાખવો જોઈએ નહીં.

પછી અમે વંને જળ ત્યાંથી ઉઠ્યા. તે વચ્ચે પર્વત તેના ઘરમાં ગયો, ત્યારે તેની મા તેને કહેવા લાગી કે, હે પુત્ર ! તારા વાપે તો અજ શબ્દનો અર્થ ત્રણ વર્ષનું ધાન્ય કહ્યો છે, જે મેં તે કહેતી વચ્ચે ઘરના કામમાં છતાં સાંભળ્યું હતું. તે અંકારે કરી તેનો અર્થ ફેરવવાનું પણ કર્યું છે તે યોગ્ય નથી. કહ્યું છે કે, “ વિચાર કર્યા વિના કાર્ય કરનારો પુરુષ વિપત્તિ પામે છે. ” ત્યારે પર્વતે કીધું કે, મારું એ વોલવું કેવલ અવિચારનું खोटું છે, એ વાત સ્વસ્તી; પણ હવે એ વચન સત્ય થાય તેવો ઉપાય કર. નહીં તો હું ઘણો દુઃખી થઈશ. પુત્રને ઘણી પીડા થશે માટે તે ટાલ્યા વિના છૂટકોજ નથી. એમ નિશ્ચય કરીને તેની માતા વસુ રાજા પાસે ગઈ. વસુ રાજા તેનો આદર સત્કાર કરી કહેવા લાગ્યો કે, હે માતાજી, આજ મેં સાક્ષાત્ ક્ષીરકદંબક ગુરુના દર્શન કર્યાં, એવો ભાવ તમને જોતાંજ મારા મનમાં ઉપજ્યો છે. હું તમને શું આપું ? અને તમને શાની ઇચ્છા છે ? ત્યારે ગુરુપત્નિએ કહ્યું કે, હે રાજા ! મને પુત્ર ભિક્ષા આપ. પુત્ર વિના વધું શૂન્ય છે. ધન ધાન્ય તથા પુસ્તકો વિગેરે પુત્ર વિના શા કામનાં ? એવાં તેનાં વચનો સાંભળીને વસુ રાજા બોલ્યો કે, હે માતાજી, એ પર્વત મને પાલના તથા પૂજા કરવા યોગ્ય છે. કેમકે ગુરુ પુત્રની પાસે ગુરુની પેઠે વર્તવું એવી શ્રુતિ છે. તેને કોણે પીડા કરી છે ? કોનું મોત આવ્યું છે ? હે જનનિ ! મારા ભાઈને કોણ મારનાર છે ? ને તેને શું દુઃખ છે ? તે મને કહે. ત્યારે તેણીએ નારદનું આવવું, પ્રસંગે તેનું ભાષણ થવું, અજ શબ્દના અર્થ વિષે થયેલો વાદ, તે વિષે વંનેએ કરેલું પળ, તથા તે વાત રાજાને સાક્ષી રાખ્યા વિગેરેની તમામ હકીકત કહી સંભળાવી, તે દીન વાળીએ કહેવા લાગી કે, હે રાજા, ‘ અજ ’ શબ્દનો અર્થ તારે ‘ વકરો ’ કહેવો જોઈએ, નહીંતો મારા પુત્રને ઘણું દુઃખ થશે. કહ્યું છે કે, “ મોટા પુરુષો પરોપકારાર્થે પ્રાણ આપે છે, તો વાળી તે શા હિસાવમાં છે ! ” વસુ બોલ્યો:—હે માતાજી, હું खोटું કેમ બોલું ? કહ્યું છે કે “ પ્રાણ જાય તોપણ સત્ય-વક્તા પુરુષોના મુખમાંથી અસત્ય ભાષણ નિકળતું નથી. ” બહી કહ્યું છે કે, હરેક પુરુષે કદીપણ જુઠું વોલવું નહીં. ” इत्यादिक વાક્યો તથા ધર્મને વાધ આવે એવા કાર્ય શિવાય તમે જે કાંઈ કહેશો તે હું કબુલ કરીશ. હે માતૃશ્રી, ગુરુની વાળી અન્યથા કર્યાથી માહા પાપ લાગે છે, તો પછી खोटી સાક્ષી પુર્યાથી જે થાય તેનું તો

પુછુંજી શું ? એટલું કહેતાં છતાં ગુરુપત્રિણ ક્રોધાતુર થઈ કહ્યું કે, ગુરુપુત્રનું વચન સાંચું કર ! તેથી તેણે તે કબુલ કર્યું. પછી પર્વતની માતા રાજી થતી પોતાને ઘેર ગઈ.

બાંજિ દિવસે હું તથા પર્વત રાજાની સમામાં ગયા. ત્યાં મહા ગુણવંત હંસ જેમ સ્ત્રી અને નીર જુદું કરે છે તેમ સારાસારનું વિવેચન કરનારા સમ્ય પુરુષો વેટેલા હતા, અને જેમ નક્ત્ર ગળોમાં ચંદ્રમા શોભે, તેમ અવર રહલી સ્ફટિક શિલા ઉપર વેટેલો વસુ રાજા શોભતો હતો. તે વચ્ચે અમો વંને જણાવે અતિ ડમંગમેર સાથે જ-
હને અમારી સર્વ હકીકત જાહેર કરી જણાવ્યું કે, અમારા ગુરુ 'અજ' શબ્દનો અર્થ થતાવ્યો છે તે વિષે અમારે વાદ થવાથી તેનો ન્યાય કરાવવા માટે અમે અહીં આવ્યા છીએ. હે રાજા, તું સત્યવાદી છે તેથી અદલ ઇન્સાફ કરીશ એવી અમારી સંપૂર્ણ સ્વાતરી છે. પૃથ્વી અને આકાશની વચ્ચે જેમ સૂર્યની સાક્ષી છે તેમ અમારા વેની વચ્ચે તું સાક્ષી છે. વ્રહ્માંડમાંની ઘટ પટાદિક સર્વ વસ્તુ કેવલ સત્યના યોગે થઈ છે, સત્યવ્રટે વરસાદ વરસે છે, તેમજ દેવતાં પણ સત્યે કરીનેજ પ્રસન્ન થાય છે. વળી તને આટલું વધું રાજ્ય સંપાદન થયેલું છે તે પણ સત્યનોજ પ્રભાવ છે. માટે અમો વંને વચ્ચે ચલાવેલા વિવાદમાં તું જે સાચેસાચું જાણતો હોય તે કહે. આપણ વ્રણે જળ, ગુરુ પાસે ભગતાં 'અજ' શબ્દનો અર્થ શું શિલ્પ્યા છીએ ? ને તે શબ્દનો અર્થ શું છે ? તે અવગણનાપણે કહે. વસુ રાજાએ મૃત્યુને વશ થઈ, સત્ય કોરે મૂકીને કહ્યું કે, 'અજ' શબ્દનો અર્થ ગુરુ વકરો કહ્યો છે.

વસુ રાજાએ તદન જુડી સાક્ષી આપ્યાથી અંતરિક્ષ રહેલા દેવતાઓએ કોપાય-
માન થઈ તેની સ્ફટિક શિલા ભાંગી નાંખી, સમામાં વેટેલા સર્વ પુરુષોના દેવતાં તેને જમીન ઉપર પડવ્યો; તેથી તે મરીને નર્ક ગયો. તેમજ તેના પુત્રો પૃથુવસુ, ચિત્ર-
વસુ, વાસવ, શક્ર, વિભાવસુ, વિશ્વાવસુ, સુર તથા મહાસૂરને પણ દેવતાઓએ મારી નાંખ્યા. તે આડે પણ નર્કમાં ગયા. નરમો પુત્ર સુવસુ નાશીને નાગપુરમાં અને દંશમો પુત્ર મકરધ્વજ નાશીને મયુરમાં ગયા.

યજ્ઞમાં પશુવધનો પ્રચાર કરાવનાર પર્વત તથા મહાકાલ અસુરની કથા.

તે વચ્ચે લોકોએ પર્વતને નિમ્નઞ્ઞી ગામ વહાર કહાડી મૂક્યો. ત્યાં આગલ તેને મહાકાલ નામનો અસુર મળ્યો. રાવણે પૂછ્યું કે, તે મહાકાલ અસુર કોણ હતો ? ત્યારે નારદે કહ્યું કે, હે રાવણ, ચારણયુગલ નગરના અયોધન રાજાની સ્ત્રી દિતીને પેટે સરુપવાન સુલસા નામની કન્યા જન્મી હતી. તેના સ્વયંવરમાં દેશેદેશના રાજા આવ્યા હતા, જેમાં સગર નામે રાજા સર્વથી શ્રેષ્ઠ હતો. તેના હુકમથી તેની મંદોદરી

નામે દાસી અયોધન રાજાને ઘેર જઈ રહી. એક વખત દિતીરાણી ક્રીડા કરવા કદલી વનમાં જઈ સુલસા સાથે વાત કરવા વેઠી હતી, તે સાંભળ્યા સારુ મંદોદરી દાસી તેમની પાછળ જઈ એક જાડને ઓઢે છુપાઈ રહી. દિતી પોતાની દીકરીને કહેવા લાગી કે, આ સ્વયંવર વિષે મારા મનમાં એક મોટું દુઃખ છે, તે મટાડવું તારા સ્વાધીન છે, તે સાંભળ:—ઋષભદેવના પુત્ર भरतને સૂર્ય નામનો તથા વાહુવળને સોમ નામનો પુત્ર થયો. સોમ રાજાના (ચંદ્ર) વંશમાં તૃણવિંદુ નામે રાજા મારો માઈ થયો, તથા સૂર્યવંશમાં તારો પિતા અયોધન રાજા થયો. તેની સત્યયજ્ઞા નામની વહેનને તૃણવિંદુ સાથે પરણાવી તેને મધુર્ષિંગ નામનો પુત્ર છે, તેની સાથે તારું લગ્ન કરવાની મારી ઇચ્છા છે. સ્વયંવરમાં તને જે વર ગમશે તેની સાથે તારો પિતા પરણાવશે. એ વાત મારા મનમાં ચટક્યાં કરે છે. મારું એ દુઃખ મટાડવાની તારી મરજી હોય તો તું મધુર્ષિંગને પસંદ કરજે. સુલસાએ માતાનું વચન માન્ય કર્યું. આ વાત મંદોદરીએ સગર રાજાને કહી. સગર રાજાએ પોતાના વિશ્વવિભૂતિ નામના ઉપાધ્યાયને એ વૃત્તાંત જણાવ્યો. એ મોટો કવિ હતો તેથી તેણે “રાજલક્ષણ સંહિતા” નામનો ગ્રંથ વનાવી જુના કાગળો ઉપર લખ્યો. તેમાં સગર રાજાને સર્વ રાજલક્ષણ સંયત્ર અને મધુર્ષિંગને રાજલક્ષણ હિંગ જેવો જણાવીને તે પુસ્તકને પુરાણની પેઠે પેટીમાં ઘાલી તે સ્વયંવર મંડપમાં આવ્યો. રાજાની આજ્ઞા લેઈ તેણે ગ્રંથ વાંચવાનો આરંભ કર્યો, એટલામાં સગર રાજા ઘાંટો કહાડી બોલ્યો કે, “આ ઉપાધ્યાય રાજલક્ષણ રૂપ પુસ્તક વાંચે છે તે પ્રમાણે જેનામાં લક્ષણ ન હોય તેને સભામાંથી વહાર કહાડી મુકવો.” પછી જેમ જેમ તે પુસ્તક વાંચતું ગયું તેમ તેમ મધુર્ષિંગનું મન વ્યગ્ર થતું ચાલ્યું. આખરે તે પોતાને રાજલક્ષણ હિન જાણીને ચિંતાગ્રસ્ત થઈ ત્યાંથી ઉઠી ગયો. સુલસાએ સગર રાજાને વરમાળા આરોપી. પછી તે વંનેનાં ઉત્સાહ પૂર્વક લગ્ન થયા કેડે સર્વ રાજાઓ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. મધુર્ષિંગ માટું લાગ્યાથી વાઝ તપ કરી મરણ પામી સાઠ હજાર દેવતાનો સ્વામી મહાકાલ નામે અસુર થયો. તે અવધિજ્ઞાને કરી સુલસાના સ્વયંવરમાં વિના પ્રયોજને સગર રાજાના કૃત્યથી પોતે અપમાન પામ્યાનું જાણી તેનું વૈર વાઢવા તેને તથા તેના સંવંધીઓને મારવા માટે તેઓનાં છિદ્રો જોતો શુક્તિમતિ નદી પાસે આવી બ્રાહ્મણને વેશે પર્વતને મળી તેને કહેવા લાગ્યો કે, હે પર્વત, શાંડિલ નામે હું તારા પિતાનો મિત્ર છું. પૂર્વે હું તથા તારો વાપ ક્ષીરકદંભક વંને જળ એકજ ઉપાધ્યાય પાસે સાથે ભણ્યા છીએ. હમણાં નારદ તથા વીજા લોકોએ મળી તને નિમ્નછી કહાડ્યાની મને સ્વર પડી, તેથી હું તારી સહાયતા કરવા સારુ આવ્યો છું. મંત્રની શક્તિવડે આજ્ઞા જગતને મોહિત કરવાની હું હિંમત ધરાવું માટે તું લગારે ચિંતા ન કર. પછી તે આજ્ઞા જગતને મોહિત કરી, લોકોને અ-

नेक व्याधीओ तथा पीडाओ उत्पन्न करवा लाग्यो, अने पर्वते तेनी सलाहथी तेओनी शांति करवा मांडी. एवी रीते अपकार तथा उपकार करीने तेओए लोकोमां पोतानो मत स्थापन कय्यो.

शांडिले एक वखत सगरराजाना नगरमां जइ त्यांना लोको, राणीओ तथा संभासदो विगेरेने महादारुण रोगो उत्पन्न कय्यो. तेथी सगरराजाए महा चिंतातुर थइ तेनुं निवारण करवाने लोकोना कहेवाथी पर्वतने बोलाव्यो. तेणे शांडिलना कहेवाथी रोगनी शांति करी. ते वखते असुरे आकाशमां रही एवी वाणी करी के, “ जे आ पर्वतनो मत अंगीकार करशे ते सर्व रोग रहित थशे.” एथी लोकोनो पर्वत उपर दृढ़ विश्वास चोव्यो. पछी ते पोतानो मत चलाववां सारु यज्ञ करवानो उपदेश देवा लाग्यो. ते एवी रीते:—सोत्रामणि यज्ञमां मद्यपान करवानो, गोमेध यज्ञमां गायनो वध करवानो, मातृमेध यज्ञमां मातानो वध करवानो तथा पितृमेध यज्ञमां पितानो वध यज्ञ वेदीमां करवानो दोष नथी. तेमज काचवाना वांसा उपर अग्नि स्थापन करीने तेमां घकरानुं हवन करवुं श्रेष्ठ छे, तथा हरेक यज्ञमां पशुओने मारवा अने मांस भक्षण करवुं योग्य छे. इत्यादिक उपदेशे करी सगरराजाने पोताना मतमां आणीनि तेना हाथे कुरु आदिक क्षेत्रमां घणा यज्ञो करान्या पछी तेणे सृजमुयादिक यज्ञो कय्यो. हिंसक यज्ञोनुं कारण मात्र पर्वतनो उपदेशज नही परंतु पेला असुरे वेदमांथी पण यज्ञमां पशुओने मारवानुं कहाडी बताव्युं. त्यारथी केटलाएक विचारा डुंगरामां रहेनारा भोळा लोको पण नाना यज्ञो करी तेमां पशुओने मारवा लाग्या. हे रावण! एवुं घोर कर्म जोइने विदाकर नामना एक विद्याधर पासे जइने में कळुं के, आ पशुओनुं तुं रक्षण कर. एवुं सांभळीने तेणे सर्व पशुओ हरण कय्यो. ए कृत असुरे जाण्युं, तेथी ते अति अधर्मीए विद्याधरनी विद्या निष्फळ करवा सारु श्री ऋषभदेवनी मूर्ति स्थापी. पछी ते विद्याधरनो उपाय चाल्यो नहीं. ते जाणीनि निरुपाये शोकातुर थइ हुं पण जतो रह्यो. पछी ते असुर (महाकाल) कपटवडे कोइ प्रसंगे सुलसा सहित सगरराजानो अभिमां होम करावी; पोताने कृतकृत्य मानी राजी थतो पोताने स्थानके गयो. ए प्रमाणे पर्वत पछी सर्व ब्राह्मणो हिंसात्मक यज्ञो करवा लाग्या छे ते तुं बंध कराव. नारदनुं ते कहेवुं रावणे मान्य करीने मरुत् राजा पासे तेनी माफी मंगावी, अने नारदनो घणो आदर सत्कार करी तेने विदाय कय्यो. स्वारे मरुत् राजाए रावणने पूछ्युं के, तारी सहायतावडे मने आ घोर कर्ममांथी छोडावनार ए कोण छे ? रावणे कळुं के, सांभळ:—

નામે દાસી અયોધન રાજાને ઘેર જઈ રહી. એક વચ્ચે દિતીરાણી ક્રીડા કરવા કદલી વનમાં જઈ સુલસા સાથે વાત કરવા બેઠી હતી, તે સાંભળવા સારુ મંદોદરી દાસી તેમની પાછળ જઈ એક ઝાડને ઓઢે છુપાઈ રહી. દિતી પોતાની દીકરીને કહેવા લાગી કે, આ સ્વયંવર વિષે મારા મનમાં એક મોટું દુઃખ છે, તે મટાડવું તારા સ્વા-
શ્રીન છે, તે સાંભળ:-કૃષ્ણભદ્રેવના પુત્ર ભરતને સૂર્ય નામનો તથા વાહુવલ્લને સોમ નામનો પુત્ર થયો. સોમ રાજાના (ચંદ્ર) વંશમાં તૃણવિંદુ નામે રાજા મારો ભાઈ થયો, તથા સૂર્યવંશમાં તારો પિતા અયોધન રાજા થયો. તેની સત્યથશા નામની વહેનને તૃણવિંદુ સાથે પરણાવી તેને મધુપિંગ નામનો પુત્ર છે, તેની સાથે તારું લગ્ન કરવાની મારી ઇચ્છા છે. સ્વયંવરમાં તને જે વર ગમશે તેની સાથે તારો પિતા પર-
ણાવશે. એ વાત મારા મનમાં સ્વટક્યાં કરે છે. મારું એ દુઃખ મટાડવાની તારી મરજી હોય તો તું મધુપિંગને પસંદ કરજે. સુલસાએ માતાનું વચન માન્ય કર્યું. આ વાત મંદોદરીએ સગર રાજાને કહી. સગર રાજાએ પોતાના વિશ્વવિભૂતિ નામના ઉપાધ્યા-
યને એ વૃત્તાંત જણાવ્યો. એ મોટો કવિ હતો તેથી તેણે “રાજલક્ષણ સંહિતા” ના-
મનો ગ્રંથ વનાવી જુના કાગળો ઉપર લખ્યો. તેમાં સગર રાજાને સર્વ રાજલક્ષણ સંપન્ન અને મધુપિંગને રાજલક્ષણ હિન જેવો જણાવીને તે પુસ્તકને પુરાણની પેઠે પેટીમાં ઘાલી તે સ્વયંવર મંડપમાં આવ્યો. રાજાની આજ્ઞા લેઈ તેણે ગ્રંથ વાંચવાનો આરંભ કર્યો, એટલામાં સગર રાજા ઘાંટો કહાડી બોલ્યો કે, “આ ઉપાધ્યાય રાજલક્ષણ રૂપ પુસ્તક વાંચે છે તે પ્રમાણે જેનામાં લક્ષણ ન હોય તેને સભામાંથી બહાર કહાડી દુકવો.” પછી જેમ જેમ તે પુસ્તક વાંચતું ગયું તેમ તેમ મધુપિંગનું મન વ્યગ્ર થતું ચાલ્યું.
આખરે તે પોતાને રાજલક્ષણ હિન જાણીને ચિંતાગ્રસ્ત થઈ ત્યાંથી ઉઠી ગયો. સુલ-
સાએ સગર રાજાને વરમાળા આરોપી. પછી તે વંશનાં ઉત્સાહ પૂર્વક લગ્ન થયા કેડે સર્વ રાજાઓ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. મધુપિંગ માડું લાગ્યાથી વાલ તપ કરી મરણ પામી સાઠ હજાર દેવતાનો સ્વામી મહાકાલ નામે અસુર થયો. તે અવધિજ્ઞાને કરી શુલસાના સ્વયંવરમાં વિના પ્રયોજને સગર રાજાના કૃત્યથી પોતે અપમાન પામ્યાનું જાણી તેનું વૈર વાલવા તેને તથા તેના સંવંધીઓને મારવા માટે તેઓનાં છિદ્રો જોતો શુક્તિમતિ નદી પાસે આવી બ્રાહ્મણને વેશે પર્વતને મળી તેને કહેવા લાગ્યો કે, હે પર્વત, શાંડિલ નામે હું તારા પિતાનો મિત્ર છું. પૂર્વે હું તથા તારો બાપ ક્ષીરકદંભક વંશે જળ એકજ ઉપાધ્યાય પાસે સાથે ભણ્યા છીએ. હમણાં નારદ તથા વીજા લો-
કોએ મળી તને નિમ્નછી કહાડ્યાની મને સ્વર પડી, તેથી હું તારી સહાયતા કરવા સારુ આવ્યો છું. મંત્રની શક્તિવડે આજ્ઞા જગતને મોહિત કરવાની હું હિંમત ધરાવું છું, માટે તું લગારે ચિંતા ન કર. પછી તે આજ્ઞા જગતને મોહિત કરી, લોકોને અ-

નેક વ્યાધીઓ તથા પીડાઓ ઉત્પન્ન કરવા લાગ્યો, અને પર્વતે તેની સલાહથી તેઓની શાંતિ કરવા માંડી. એવી રીતે અપકાર તથા ઉપકાર કરીને તેઓ લોકોમાં પોતાનો મત સ્થાપન કર્યો.

શાંડિલે એક વચ્ચત સગરરાજાના નગરમાં જડ ત્યાંના લોકો, રાણીઓ તથા સભાસદો વિગેરેને મહાદારુણ રોગો ઉત્પન્ન કર્યા. તેથી સગરરાજાએ મહા ચિંતાતુર થઈ તેનું નિવારણ કરવાને લોકોના કહેવાથી પર્વતને ઘોલાવ્યો. તેણે શાંડિલના કહેવાથી રોગની શાંતિ કરી. તે વચ્ચતે અસુરે આકાશમાં રહી એવી વાણી કરી કે, “ જે આ પર્વતનો મત અંગીકાર કરશે તે સર્વ રોગ રહિત થશે.” એથી લોકોનો પર્વત ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ ચોટ્યો. પછી તે પોતાનો મત ચલાવવાં સારુ યજ્ઞ કરવાનો ઉપદેશ દેવા લાગ્યો. તે એવી રીતે:—સોત્રામણિ યજ્ઞમાં મધ્યપાન કરવાનો, ગોમેધ યજ્ઞમાં ગાયનો વધ કરવાનો, માતૃમેધ યજ્ઞમાં માતાનો વધ કરવાનો તથા પિતૃમેધ યજ્ઞમાં પિતાનો વધ યજ્ઞ વેદીમાં કરવાનો દોષ નથી. તેમજ કાચવાના વાંસા ઉપર અગ્નિ સ્થાપન કરીને તેમાં ઘકરાનું હવન કરવું શ્રેષ્ઠ છે, તથા હરેક યજ્ઞમાં પશુઓને મારવા અને માંસ ભક્ષણ કરવું યોગ્ય છે. ” ઇત્યાદિક ઉપદેશ કરી સગરરાજાને પોતાના મતમાં આણીને તેના હાથે કુરુ આદિક ક્ષેત્રમાં ઘણા યજ્ઞો કરાવ્યા પછી તેણે સુજસુયાદિક યજ્ઞો કર્યા. હિંસક યજ્ઞોનું કારણ માત્ર પર્વતનો ઉપદેશ જ નહીં પરંતુ પેલા અસુરે વેદમાંથી પણ યજ્ઞમાં પશુઓને મારવાનું કહાડી વતાવ્યું. ત્યારથી કેટલાએક વિચારા ડુંગરામાં રહેનારા ભોઝા લોકો પણ નાના યજ્ઞો કરી તેમાં પશુઓને મારવા લાગ્યા. હેરાવણ! એવું ધોર કર્મ જોડેને વિદાકર નામના એક વિદ્યાધર પાસે જઈને મેં કહ્યું કે, આ પશુઓનું તું રક્ષણ કર. એવું સાંભળીને તેણે સર્વ પશુઓ હરણ કર્યા. એ કૃત અસુરે જાણ્યું, તેથી તે અતિ અધર્મીએ વિદ્યાધરની વિદ્યા નિષ્ફળ કરવા સારુ શ્રી કૃપભદ્રેશ્વરી મૂર્તિ સ્થાપી. પછી તે વિદ્યાધરનો ઉપાય ચાલ્યો નહીં. તે જાણીને નિરુપાયે શોકાતુર થઈ હું પણ જતો રહ્યો. પછી તે અસુર (મહાકાલ) કપટવડે કોંઈ પ્રસંગે સુલસા સહિત સગરરાજાનો અગ્નિમાં હોમ કરાવી, પોતાને કૃતકૃત્ય માની રાજી થતો પોતાને સ્થાનકે ગયો. એ પ્રમાણે પર્વત પછી સર્વ વ્રાહ્મણો હિંસાત્મક યજ્ઞો કરવા લાગ્યા છે તે તું વંધ કરાવ. નારદનું તે કહેવું રાવણે માન્ય કરીને મરુત રાજા પાસે તેની માફી મંગાવી, અને નારદનો ઘણો આદર સત્કર કરી તેને વિદાય કર્યો. ત્યારે મરુત રાજાએ રાવણને પૂછ્યું કે, તારી સહાયતાવડે મને આ ધોર કર્મમાંથી છોડાવનાર એ કોણ છે? રાવણે કહ્યું કે, સાંભળ:—

ઇત્યાદિક પ્રભવનું પથ્થાત્તાપ ભરેલું વોલવું સાંભળીને વનમાલાણ પાછી આવી સર્વ વાત રાજાને કહી સંભળાવી. મિત્રની સત્યતા સાંભળી રાજા અત્યંત રાજી થયો. અહીં પ્રભવ દીલગીરી કરતો હાથમાં સ્વદ્ગ લેઈ મરવા તૈયાર થયો. પટલામાં સુમિત્રે આવી તેને કહ્યું કે, હે મિત્ર, સહસા કર્મ કદી પળ કરવું નહીં. આ સ્વદ્ગ તું નાસ્તી દે, તોપણ તેણે ન મૂક્યું તેથી રાજાણ પડાવી લીધું. તે વચ્ચે તેણે મહા લજ્જાયમાન થઈ માથું નીચું ઘાલ્યું. તે જાણે પૃથ્વીમાં પેસવાનોજ વિચાર કરતો હોયની ! એવો જણાયો. તે જોડેને રાજાણ તેને ઘણી પ્રકારે સમજાવી તેનો વસવસો દૂર કર્યો. પછી કેટલોક કાલ પૂર્વની પેટે મિત્રભાવ રાખી વર્તતાં રાજા દીક્ષા લેઈ મુવા પછી ઇશાનદેવ થયો. ત્યાંથી ચવીને મધુરાના સ્વામી હરિવાહન રાજાની સ્ત્રી માધવીને પેટે તું મધુ નામનો પુત્ર થયો છું, અને પ્રભવ ઘણા કાલ સુધી ભવમાં ઘટકીને વિશ્વાસુ રાજાની સ્ત્રી જ્યોતિર્મતિને પેટે કુમાર નામનો પુત્ર થયો. ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ તપ કર્યાથી મરીને આ હું ચમરેન્દ્ર થયો છું. એમ કહીને તેણે મને આ ત્રિશુલ આપ્યું હે રાજન્ ! આ ત્રિશુલ વે હજાર જોજન દૂર જઈને પોતાનું કામ કરી પાછું આવે છે.

ઉપર પ્રમાણે મધુકુમારનું ભાષણ સાંભળી, તેની ભક્તિ જોઈ, તથા તેને શક્તિવાન જાણીને રાવણે પોતાની મનોરમા નામની કન્યા તેને પરનાવી. ત્યાર પછી અઢાર વર્ષ સુધી દિગ્વિજય કરીને તે મેરુ પર્વત ઉપર ગયો. ત્યાં પાંડુક વનમાં અતિ ઉત્કંઠા સહિત સર્વ સંમતિ લેઈ ચૈત્યવંદન કરવા આવ્યો; અને અર્હત પરમાત્માની પૂજાદિક કરવા લાગ્યો.

રાવણે મેલવેલી આશાલી વિદ્યા, સુદર્શનચક્ર તથા નલકુવર દિગ્પાલનો કીધેલ પરાજય.

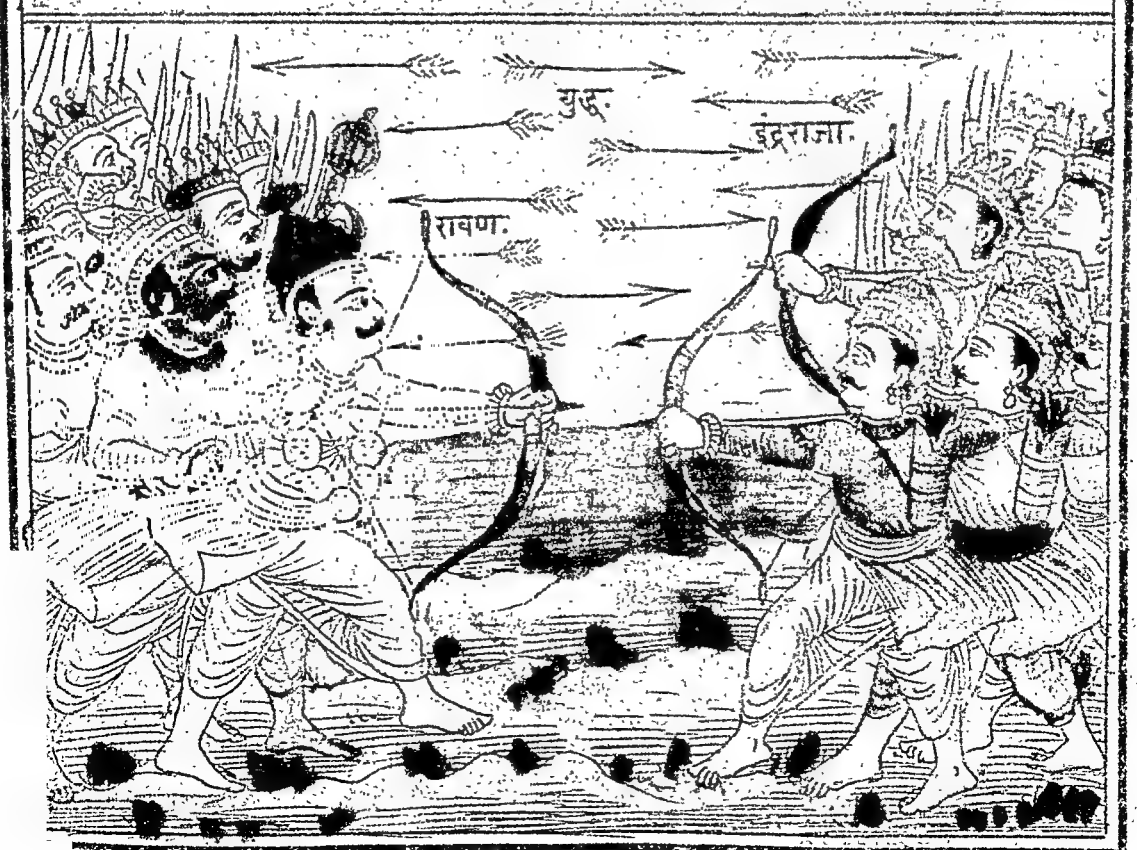
પછી રાવણે સૈન્ય સહિત પોતાના કુંભકર્ણાદિક ભાઈઓને ઇન્દ્રરાજાના નલકુવર નામના દિગ્પાલને પકડવા સારુ તેના દુર્લભ્ય નામના નગર તરફ મોકલ્યા. સો જોજન વિસ્તીર્ણ, આશાલી વિદ્યા વડે જેને અગ્નિમય કીલ્લો, જ્યાં સર્વ અગ્નિમય યંત્રો અને જ્યાં પોતાના પરિવાર સહિત નલકુવર રાજા અગ્નિની પેઠે શોભી રહ્યો છે, એવું તે નગર નિહાળીને કુંભકર્ણાદિક રાવણના યોદ્ધા, જેમ ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ડંઘમાંથી ઉઠેલો પુરુષ સૂર્યની સામું જોઈ શકે નહીં તેમ, તેના સામું જોઈ શક્યા નહીં. અને તે જીતી શકાય એમ નથી એવું ધારી સ્થિત થતા તેઓ રાવણની પાસે પાછા આવ્યા; અને સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળતાંજ સર્વને લેઈ રાવણ પોત ત્યા ગયો. અને જોયું તો તેમના કહેવા પ્રમાણેજ દીઠું; તેથી વિચારવા લાગ્યો કે, આ કિલ્લો કેમ

લેવાશે ? એટલામાં રાવણ ઉપર આસક્ત થયેલી ઉપરંભા નામની નલકુવર રાજાની સ્ત્રીએ મોકલેલી એક દાસી ત્યાં આવી કહેવા લાગી કે, હે રાવણ ! મૂર્તિમાન જયશ્રી જેવી નલકુવર રાજાની સ્ત્રી ઉપરંભા તારા ઉપર મોહિત થઈને તને ચોદે છે. તારા ગુણોવડે જેનું અંતઃકરણ હરાઈ ગયું છે, એવી તે ઉપરંભા કેવલ શરીરે કરી ત્યાં રહી છે, પણ તેનું મન તો તારી પાસે છે. તેનો સ્વીકાર કર્યાથી આ કિલ્લાનું રક્ષણ કરનારી આશાલી વિદ્યાને તું પોતાના આત્માની પેટે વશ કરીશ, અને તેથી નલકુવર સહિત આ નગર તથા તેમાં દેવે રાखેલું સુદર્શન ચક્ર પણ તને મળશે. એવું દાસીનું બોલવું સાંભળીને રાવણે સ્મિત હાસ્ય કરી વિભીષણ સામું જોયું. ત્યારે વિભીષણ બોલ્યો કે, “ હે દૂતી, તું જે કહ્યું, તે ઠીક છે, ને અમારે માન્ય કરવા યોગ્ય છે. ” એવું મોઘમ કહીને તેણે દાસીને રજા આપી. તે ઘણે રાવણ ક્રોધ કરીને કહેવા લાગ્યો કે, હે ભાઈ, આપણા કુલ્લાચારથી વિરુદ્ધ કામ તે કેમ અંગીકાર કર્યું ? હે મૂર્ખ, આપણા કુલ્માં જન્મેલા પુરુષો પરસ્ત્રી તરફ મન પણ દીધું નથી, તેમ છતાં તે કર્મ તે કબુલ કર્યાથી, યુદ્ધમાં શત્રુને પીઠ બતાવવા જેવું થયું. જે શબ્દ આપણા કાનને પણ કલંક ચડાવે, તે તે વાણીથી કેમ કહાડ્યો ? હે વિભીષણ, તારી એવી બુદ્ધિ કેમ થઈ છે ? ત્યારે વિભીષણ બોલ્યો:—હે પૂજ્ય, કોપ કરવાનું કાંઈ કારણ નથી. જે વિશુદ્ધ અંતઃકરણવાળા પુરુષો છે, તેમને વાણીથી કલંક લાગતું નથી. આશાલી વિદ્યા તને મળે અને નલકુવર વશ થાય એટલા માટેજ હું એમ બોલ્યો છું, તેનો અંગીકાર કરવા વિષે મારું બોલવું થયું નથી. પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરી હરેક યુક્તિથી તેને સમજાવજે. એવી રીતે વિભીષણ કહે છે, એટલામાં આલિંગન કરવાને અતિ આતુર ઉપરંભા ત્યાં આવી અને નગરનું રક્ષણ કરનારી આશાલી નામની વિદ્યા રાવણને આપી. તેથી ત્યાં યંત્રવડે રહેલા સર્વ શસ્ત્ર તથા અસ્ત્ર નાબુદ થયાં. પછી તે વિદ્યાના યોગે તે અગ્નિમય કિલ્લાનું હરણ કરીને પોતાના સૈન્ય સહિત રાવણ દુર્લેધ્ય નગરમાં પેઠો. ત્યારે નલકુવર રાજા તેની સાથે યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થયો. તેને આવતાં જ એમ ચામડાની ધમણને હાથમાં ધાલીયે તેમ વિભીષણે તેને પોતાને હાથ પકડી લીધો. તેમજ દેવ તથા અસુરને અજય એવું ઇંદ્ર સંવંધી જે દુર્ધર સુદર્શનચક્ર, તે પણ હેડ લીધું, તેથી લાચાર થઈ નલકુવર રાવણને નમ્યો. તે જોઈને રાવણે રાજી સૂચીથી તેનું નગર તેને પાછું આપ્યું. પછી ઉપરંભાને બોલાવીને તે યોગ્ય વચનો કહેવા લાગ્યો. હે ઉપરંભા, મને નમનાર આ તારા પતિનું તું સંવન કર. તે મને આશાલી વિદ્યા આપી તેથી તું મારી ગુરુરૂપે થઈ. મારે તો સર્વ પરસ્ત્રી મા, વદેન ગમાન છે. કાંઈક પાછલ્લ હઈને તું તારા કુલ તરફ નમ્ર કર. કાશ્યપજી રાજાની સ્ત્રી સુંદરીને પેટે તું જન્મી છે. તે તારા માતા પિતા તથા કુલને તું કલંક ન

લગાડ, એવી વિપરીત વુદ્ધિ તું મૂકી દે. એમ કહીને તેણીને નલકુવર રાજાને સ્વાધીન કરી. પછી નલકુવર રાજાને સાથે લેઈને સૈન્ય સહિત રાવણ રથનુપુર નગરમાં ગયાં.

રાવણ તથા ઇંદ્રરાજા વચ્ચે થયેલું દારુણ યુદ્ધ—ઇંદ્રરાજાનું કેદ પકડાવું.

રાવણ આવ્યાનું જાણીને મહા વુદ્ધિમાન સહસ્રાર રાજા પોતાના પુત્ર ઇંદ્રને કહેવા લાગ્યો કે:—હે પુત્ર, અમારા વંશમાં તું મહા પરાક્રમી થયો, ને પોતાના વલ્લે કરી વીજા રાજાઓને જીતીને તે સ્વકુલ્લને શ્રેષ્ઠ કર્યું. તે કેવલ તારા પરાક્રમનોજ પ્રતાપ છે, તોપણ આ વચ્ચે કાંઈક મારું વોલવું સાંભળવું જોઈએ. કેવલ પરાક્રમ ક્યાંક દુઃખનું કારણ થાય છે. માત્ર પરાક્રમવડે સિંહાદિક પશુઓના નાશ થઈ શકે છે. આ પૃથ્વીપર એકથી એક વલ્લવાન થાય છે. હું સર્વથી વલ્લવાન છું એવો અહંકાર કોઈથી પળ ન થાય. તેમજ આ વચ્ચે સર્વ વીરોમાં શ્રેષ્ઠ એવો એક રાવણ નામે મહા શૂરવીર ઉત્પન્ન થયો છે, જેણે પોતાના પરાક્રમવડે સૂર્ય જેવા પરાક્રમી સહસ્રાંશુને વાંધ્યો, લીલા માત્રે કરી જેણે કૈલાસ પર્વત ઉપાડ્યો, મરુત્ રાજાના યજ્ઞને જેણે તોડ્યો, જંબુદ્વીપનો સ્વામી યક્ષેન્દ્ર જેનું અંતઃકરણ ફેરવી શક્યો નહીં, શ્રી અર્હતજિનની સામે પોતાના હાથની નાડી કહાડી વીણામાં તાર કરીને જેણે મધુર ગાયન કર્યું, તેથી પ્રસન્ન થઈલા ધરણેન્દ્ર તરફથી ત્રિભુવનને જીતવાવાળી અમોઘ શક્તિ નામની વિદ્યા જેને મળી, પોતાની બે ભુજાની પેટે જેને બે ભાઈઓ છે, સુકેશી રાક્ષસના કુલ્લમા જે સૂર્યની પેટે શોભે છે, જેણે લીલામાત્રે યમરાજાને નસાડ્યો, વૈશ્રવણ, લોકપાલ તથા વાલીના ભાઈ સુગ્રીવને જેણે પોતાના સેવક કર્યા, અગ્નિમય કિલ્લાવાળા દુર્લેધ્ય નગરમાં પેસીને જેના ભાઈ વિભિષણે નલકુવર રાજાને વાંધી લીધો, એવો પ્રલય કાલના અગ્નિ જવો રાવણ તારા ઉપર ચડી આવ્યો છે. તે નમ્રતા રૂપ અમૃત વૃષ્ટિથી શાન્ત થશે. એ શિવાય વીજા કોઈ પળ ઉપાયથી તે શાન્ત થનાર નથી. તેને તારી રૂપિણીનામની મહા સુરૂપવાન કન્યા આપ. જેથી તેની સાથે તારે પ્રીતિ વંધાશે. એવાં પોતાનાં પિતાનાં વચનો સાંભળીને ઇંદ્રરાજા મહા ક્રોધાતુર થઈ વોલ્યો. હે તાત ! જેને આપણે મારવા યોગ્ય, તેને કન્યા કેમ અપાય ? એની સાથે આપણું વૈર આજનું નહીં, પણ વંશ પરંપરાગતનું છે. પૂર્વે મારા પિતામહ વિજયસિંહે પકડીને માર્યો હતો, તે શું તમે મુલી ગયા ? એના પિતામહ માલીની મેં જેવી અવસ્થા કરી હતી તેવીજ તેની પણ કરીશ. માટે હે તાત, આપ ડરો નહીં, મનમાં ધીરજ ધરો. તમે પોતાના પુત્રનું પરાક્રમ શું જાણતા નથી ? એ પ્રમાણે વાપ દીકરાનું ભાષણ ચાલે છે, એટલામાં રાવણે આવી રથનુપુર નગરને ઘેરો ઘાલ્યો. પ્રથમ રાવણે સંધિ સારુ ઇંદ્રરાજા પાસે એક દૂત મોકલ્યો. તે આવી યુક્તિથી તેને સમજાવવા લાગ્યો કે, હે ઇંદ્ર,

આ પૃથ્વી ઉપર જે રાજાઓ વિદ્યા અને બાહુ બલે કરી મહા ગર્વિત છે, તે પળે રાવ-
ણને કરભાર (સ્વંડળી) આપે છે. તારુ સ્મરણ ન આવ્યાથી અને તારી નમ્રતાએ
કરી આટલો વચ્ચત ગયો. હમણાં તારો ભક્તિ કરવાનો વચ્ચત છે, માટે
તેની ભક્તિ કર અગર શક્તિ વતાવ. જો તું ભક્તિ તથા શક્તિ હીન થઈશ
તો સ્વચિત દીનતા પામીશ. તે સાંભળી ઇંદ્ર કહેવા લાગ્યો:—હે દૂત, જે સાધા-
રણ રાજાઓ હતા, તેમણે તેની સેવા કરી તેથી તે ઉન્મત્ત થઈ મારી
પાસે સેવા કરાવવા ઇચ્છે છે, તે ન ઇચ્છવું જોઈએ. આજ દિવસ સુધી તો રાવણનો
વચ્ચત જેમ તેમ સુખે ગયો, પણ આ વચ્ચત એનો કાલરૂપ થયો છે, એમ સમજ. તું હવે
અહીંથી જઈને તારા સ્વામીને ભક્તિ કરવાનું અગર શક્તિ વતાવનારું કહે. જો તે
ભક્તિ અગર શક્તિ નહીં વતાવે તો નાશ પામશે. દૂતે રાવણ પાસે આવી સર્વ વૃત્તાંત
કહ્યો. એ સાંભળીને મહા કોપાયમાન થઈ યુદ્ધ કરવા સારુ સૈન્ય સહિત રાવણ
ઉત્સાહપૂર્વક તત્પર થયો. ઇંદ્ર રાજા પણ સૈન્ય લેઈ રથનુપરમાંથી બહાર નિકળ્યો.
કહ્યું છે કે, “ જે વીરપુરુષ છે તે વીજા શૂરવીરનો અહંકાર સહન કરતા નથી.”
પછી યુદ્ધનો આરંભ થયો. તેમાં સામંતની સામે સામંત, સૈનીકની સામે સૈનીક, તથા
સેનાની સામે સેનાની, એવી રીતે પરસ્પર લડવા લાગ્યા. સંવર્તક્રમેષ્ઠ તથા પુષ્કરાવ-
ર્તમેષ્ઠની પેઠે બેઠ સૈન્ય તથા રાજાઓનું યુદ્ધ થવા લાગ્યું. તે વચ્ચતે ઇંદ્રરાજાના યોદ્ધા-
ઓએ એટલાં વધાં વાળ છોડ્યાં કે, જાણે વરસાદજ વરસતો હોયની ! તે જોઈને,
મુવનાલંકાર હાથી ઉપર આરુઢ થયેલો રાવણ હાથમાં ધનુષ્ય ધારણ કરી મારવા
મંડી ગયો. સામે ઇંદ્ર પણ તેવીજ રીતે મારવા લાગ્યો. કોઈ કોઈથી હલે નહીં. ધંને
રાજા વચ્ચે એવી ઇળખાર થયાથી તેમના હાથીઓ એક વીજાને વચ્ચી દંતુશલ્ક ખોલ-
વા લાગ્યા. તે એવા જોસથી લડતા હતા કે, તેમના દાંતોમાંથી અગ્નિના તળાવા
નિકળવા લાગ્યા. પછી જેમ વિરહીણી સ્ત્રીના હાથમાંથી કંકણ નિકળી જાય તેમ
તેમના દાંતોમાંના સોનાના કંકણો પૃથ્વી ઉપર પડ્યા. દાંતો ભાગી ગયાથી ક્ષીણ
થયેલા તેઓના શરીર તથા ગંડસ્યલ્લમાંથી મદની ધારાની પેઠે લોહીની ધારા વહેવા
લાગી. તેમના ઉપર વેટેલા રાવણ તથા ઇંદ્ર રાજા, એક વીજાને ક્ષણમાં ખાલાથી,
તો ક્ષણમાં વાળથી તથા મુદ્ગલ વડે મારવા લાગ્યા. પછી તે ધંને શૂરવીરો એક અગ-
નાશ, તો વીજો મેવાસ્ય મૂકી પરસ્પરનાં અશ્ત્રો તોડવા લાગ્યા. એવી રીતે ઉત્તર્ગ
તથા અપવાદની પેઠે કરતાં કરતાં તેઓ પાસે આવી ગયા. તે વચ્ચતે રાવણે હાથી
ઉપરથી કુદકો મારી, ઇંદ્રના હાથી ઉપર ચડી જઈ, તેના માવતને મારી, ઇંદ્રને પકડી
લીધો. તે જોઈ રાક્ષસ વીર સહસ્રારે ઇંદ્રના સૈન્યને ઘેરી લેવાથી તે ચારે દીશા તરફ
નાસવા લાગ્યું. કહ્યું છે કે, “ સૈન્યનો સ્વામી જીતાયાથી સર્વ પદાતિ જીતાયા એમ
સમજવું.” પછી રાવણ ઇંદ્રને પોતાની છાવણીમાં લેઈ ગયો. પછવાડે નાયક વિનાશ

રહેલું વિદ્યાધરોનું સર્વ સૈન્ય રાવણને સ્વાધીન થયું. ત્યાંપછી ત્યાંથી નિકળીને રાવણ લંકામાં આવ્યો. ત્યાં જેમ પોપટને પાંજરામાં પૂરે તેમ તેણે ઇંદ્રને વંદીસ્થાનામાં નાખ્યો.

રાવણે ઇંદ્રરાજાનો કરેલો છુટકારો.

પછી ઇંદ્રરાજાનો પિતા સહસ્રાર પોતાના દિગ્પાલો સહિત લંકામાં આવી રાવણને નમસ્કાર કરી, હાથ જોડી, વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યો કે, જેણે લીલામાત્રે કરી કંકરની પેઠે કૈલાસ પર્વતને ઉપાડ્યો, તેણે અમને જીત્યાની કાંઈપણ લાજ નથી, તેમજ તેની પ્રાર્થના કરવાથી પણ અમે લાજતા નથી. માટે હે રાવણ, હું એટલું માગું છું કે, ઇંદ્રને છૂટો કરી મને પુત્ર મિલ્લા આપ. તે સાંભળી રાવણે તેને કહ્યું કે, મારા કહેવા મુજબ એ પોતાના પરિવાર સહિત કામ કરે તો હું એને છોડી મૂકું. તે કામ એ કે,—ચરમાંથી જેમ જાડુ કઢાડવામાં આવે છે તેમ ઘડી ઘડી લંકા નગરીમાંથી તે જાડુ કઢાડી જોડેલો કચરો પડ્યો હોય તેટલો વહાર કઢાડીને સાફ કરે, તથા રસ્તે રસ્તે સુગંધિમય પાણી છાંટે, અને સારાં સારાં ફૂલો ગુંથીને મારી નગરીમાંના સર્વ દેવસ્થાનોમાં જોડેતી માલ્લાઓ પૂરી કરે. એમ દરરોજ કર્યાથી હું પ્રસન્ન થઈ તેને તેનું રાજ્ય પાછું આપીશ. સહસ્રારે તે સઘળું કબુલ કર્યું. ત્યારે રાવણે તેને છોડીને भाईની પેઠે તેનો સત્કાર કર્યો. પછી ત્યાંથી નિકળી સહસ્રાર તથા ઇંદ્ર પોતાને ઘેર આવ્યા. પણ ઇંદ્ર મનમાં ઘણોજ સ્ત્રીન્ન થઈ કહેવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે, “ તેજસ્વી પુરુષને નિસ્તેજ થવાથી મરવા કરતાં પણ વધારે દુઃખ થાય છે. ”

ઇંદ્રરાજાનો પૂર્વભવ—તેનું દીક્ષા લેવું તથા યોજે જવું.

કોઈ એક સમયે રથનુપુરમાં નિર્વાણસંગમ નામે જ્ઞાનવાન મુનિ આવ્યા, તેમને વંદના કરવા સારુ ઇંદ્રરાજા તેમની પાસે ગયો. ત્યાં જઈ નમસ્કાર કરી બેઠા પછી તેણે મુનિને પૂછ્યું કે, હે મહારાજ રાવણે મારો પરાભવ કયા કર્મે કરી કર્યો, તેમજ પાછો તેણે સત્કાર કર્યાનું કારણભૂત કર્મ કયું છે ? મુનિ કહે છે, હે ઇંદ્ર ! સાંભલ:—અરિજય નગરના વિદ્યાધર રાજા જ્વલનસિંહની સ્ત્રી વેગવતીને પેટે પેદા થયેલી અહિલ્યા નામની કન્યાના સ્વયંવરમાં દેશેદેશના વિદ્યાધર રાજાઓમાં ચંદ્રવર્તપુરનો સ્વામી આનંદમાલી, તથા સૂર્યાવર્તપુરનો સ્વામી તટિત્પ્રભ નામના વિદ્યાધર રાજાઓ આવ્યા હતા. તેમાંના આનંદમાલીને અહિલ્યા પરણી તેથી તટિત્પ્રભ પોતાનો પરાભવ થયો સમજી તેની સાથે દ્વેષ કરવા લાગ્યો. આનંદમાલી કેટલોક કાલ સુખભોગ ભોગવી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાથી દીક્ષા લેઈ, વ્રત તપાદિક કરતો મોટા મોટા મુનિઓની સાથે વિચરવા લાગ્યો. વિહાર કરતાં એક દિવસ તે રથાવર્ત નામના પર્વત ઉપર ગયો. ત્યાં કોઈ પ્રસંગે તેને તટિત્પ્રભ રાજાએ ધ્યાનમાં બેઠેલો દેહીને અહિલ્યાના વિવાહના દ્વેશે કરી વાંધીને માર્યો, તથાપિ તે પોતાના ધ્યાનથી ડગ્યો નહીં.

एवुं अघोर कृत्य जोईने सर्व साधुओमां श्रेष्ठ एवां एक तेना कल्याण गुणधर नामना भाइए तडित्प्रभ उपर तेजोलेख्या मूकी, तेयी ते पडिणो; त्यारे तेनी स्त्री सत्यश्रीए साधु पासे प्रार्थना करी, तेयी तेना क्रोधनी शान्ति थइ अने तेजोलेख्या समेटी लीधी तेयी ते बळ्यो नहीं. एवी रीते ध्यानमां वेढेला निरपराधी साधुने दुःख दीधाथी तडित्प्रभ मुवा पछी केटलाक भव भटकीने आ भवमां सहस्रार राजानो पुत्र तुं इंद्र थयो. तारो रावणने हाथे पराभव थयो तेनुं कारण पूर्व जन्ममां तें निर्दोषी महापुरुषनो तिरस्कार कयों हतो ते छे. कहुं छे के “ जे कर्म कयुं होय तेनुं फळ कोईक दिवसे पण मळे, ” एवी सर्व प्राणीओनी स्थिति छे. इंद्रयी ते कीडी सुधी सर्व कर्माधीन छे. ए प्रमाणे पोतानो पूर्व भव सांभळीने वैराग्य उत्पन्न थवाथी पोताना, दत्तवीर्य नामना पुत्रने राज्यगादीए वेसाडी, इंद्रराजा दीक्षा लेई, उग्र तप करी, मोक्षे गयो.

रावणे अनंतवीर्य मुनि पासे इच्छा रहित स्त्रीनी साथे रममाण न थवा लीधेली प्रतिज्ञा.

एक वखत अनंतवीर्य नामना मुनिने वांदवा सारु रावण मेरूपर्वत उपर गयो. त्यां मुनिने नमस्कार करी योग्य आसने वेढो. मुनि धर्मदेशना देवा लाग्या. तेमनां अमृत तुल्य वचनो सांभळी रावण घणो राजि थयो. व्याख्याननी समाप्ति थया पछी रावणे मुनिने पूछयुं के, हे भगवान, मारुं मौत कोना हाथे थशे ? ते कृपा करी कहो. त्यारे मुनिए कहुं के, हे रावण, परस्त्रीना दोषे करीने वासुदेवना हाथे. तारुं मृत्यु थशे. तारा देहांतनी वखते तुं महा विपत्तिमां पडीश. एवां मुनिनां वचनो सांभळीने ते मुनि महाराजनी सामेज रावणे प्रतिज्ञा करी के, “ आजयी मारा विपेनी इच्छा रहित स्त्रीनी साथे हुं कदी पण रममाण थइश नहीं. ” पछी मुनिने नमस्कार करीने पुण्यक विमानमां बेसी ते लंका नगरीमां गयो.

चोपाइ.

राम चरित्र आ रुडो ग्रंथ, सुधो शिव मारगनो पंथ;

दशकंधर दिग्विजय कह्यो, परमारथ जाणीने लह्यो. १

हेमाचार्य महा मोटा कवि, भाखी वार्ताओ नवनवी;

बीजो सर्ग अहाँ पूरो थयो, शास्त्रनुसारे अनुभव्यो. २

इत्याचार्य श्रीहमचंद्रविरचिते त्रिपट्टिशिलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
संक्षेपपर्याणि रावणदिग्विजयो नाम द्वितीय सर्गः २

थायज. मांटे हे मित्र, ए इच्छा पडती मूकीने जलदी आपणा नगरमां जइए तां सारुं. कोइ भोजन घणुं सारुं छतां जो ते पोताने भावतुं न होय तो शा कामतुं ? एवी रीते घणे प्रकारे भाषण करी ते चालवा लाग्यो. तयारे ग्रहसित बोल्यो, मोटा पुरुषे ग्रहण करेली वस्तु मूकीदेवी योग्य नथी, तो पोताना वडाओए ग्रहण करेली वस्तुने शुं मूकी देवी के ? अतो मांटुं लांछन छे. गुरुए कांइ अघटति काम कर्युं होय अथवा पोतानी कोइ चीज पैसा लइने बेची होय छतां मोटा पुरुषाए गुरुभाव नहीं मूकतां ते मान्य करवा योग्यछे. तारा मनमां जे दुःख थाय छे ते केवल तारा प्रारब्धनो दोष छे. विचारी अंजनसुंदरीनो लेशमात्र अपराध नथी. तारां तथा एनां मावीत्रो जगप्रासिद्ध हावाथी जो तुं लग्न कर्या विना पाछो जइय तो तेओ घणी लज्जा पामशे. एवां पोताना मित्रनां शीखामणनां वचन सांभळीने किंचित् विचार करी पवनंजय मनमां दुःख धरतो त्यां रह्यो.

निर्धारैला शुभ दिवसे पवनंजय तथा अंजनानुं पाणीग्रहण थयुं. माहेंद्र राजाए प्रल्हाद राजानो घणो सत्कार कर्यो. सर्व कार्य थइ रह्या पछी वरवहुने लेइने परिवार सहित प्रल्हाद राजा पोताना नगरमां आव्यो. तेणे अंजनसुंदरीने रहेवा सारु सात मजलानो अति रमणीय मेहेल आप्यो. लग्न दिवसथीज पवनंजये कोइपण वखत अंजनाने बोलावी नहीं, तेथी ते नगरमां एक अंजना शिवाय सर्व आनंदीत थइ रह्या. कहुं छे के, “ जे मानी पुरुष छे तेने थोडुं पण अपमान थाय तोपण ते कदी सुलता नथी. ” पवनंजये द्वेप राखी अंजना साथे बोलवानुं बंध कर्युं तेथी. तेणी महा झोकसागरमां पडी गइ. तेनी आंखोमांथी पाणी तो सुकायज नहीं, चंद्र विनानी रातनी पेटे तेना मुखनी कांति थवा लागी, पलंग उपर सुती छतां ऊंघ आवे नहीं, अने मनमां संताप थवाथी आमतेंम पडीने जेम तेम रात काढवा लागी. ते जाणे एक रात वर्ष रुप थइनेज आवी होयनी ! एथी जणाववा लागी. दिवसे मनमां विचार करती बेठी, चरण वच्चे माथुं घालीने पतिना चहेरानुं चित्र काढी, तेनी सामे जोइ तेणीए थैर्य धरी केटलाएक दिवस काढ्या. एवी तेनी अवस्था जोइ तेनी दासीओ अति मधुर वचनो बोली तने समजावती, तोपण हेमंतकृतुमां भुले चुके पण कोकीला बोले नहीं तेम ते मौन धरी कांइ पण जवाब बाळती नहीं. एवी महादुखनी दशामां तेनो विक्राळ काल जवा लाग्यो.

रावणे प्रल्हादनी मांगेली साह्य.

एक दीवस प्रल्हादराजानी पासे रावणे मोकलेलो दुत आवीने कहेवा लाग्यो के, हे राजा ! दुर्मति वरुण, राक्षसनाथ रावणनी आज्ञा नहीं मानता तेनी साथे

દમેશાં દ્રેષ રાક્ષી ઉલ્લટો કહે છે કે, રાવણે મારી આજ્ઞા માનવી. હું જ્યારે તેની પાસે ગયો ત્યારે તે ડહતાઈથી મને કહેવા લાગ્યો કે, “અરે ! રાવણ તે કોણ છે ? તેનાંથી શું થવાનું છે ? તે ઇંદ્ર, તે કુવેર, તેમજ તે સહસ્રાંશુ હું નથી, વઢી મને મરતું પળ ન સમજતો ? રસ્તે મને યમ જાણતો હો ? તે પળ હું નથી ! કૈલાસ પર્વતથી પળ મને જુદો જ જાણજે ! મારું નામ વરુણ છે. દેવતાઓએ આપેલાં રત્નોનાં યોગવડે અભિમાની થઈ પડેલા દુર્બુદ્ધિ રાવણના અંગમાં ગર્વ ન સમાતો હોય તો તે મારી સામે આવે, કે તેનો ઘણા દહાડાનો માતેલો ગર્વ હું એક ઘડીમાં ઉતારું.” इत्यादिक તેનું બોલવું મેં રાવણ પાસે આવીને નિવેદન કર્યું. તેથી ક્રોધાયમાન થઈ વરુણની સાથે યુદ્ધ કરવા સારુ રાવણે આવી તેના નગરને ઘેરો ઘાલ્યો. આ વ્રાતની વરુણને સ્વર્ગ પહોંતાં જ તે, રાજીવ તથા પુન્ડરીક નામના પોતાના બે પુત્રોને સાથે લઈ મહા ક્રોધાયમાન થતો રક્ત લોચને નગરથી બહાર આવી રાવણની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. એ દારુણ યુદ્ધમાં રાવણના બનેલી સ્વરૂપણને વરુણના બે પરાક્રમી પુત્રો બાંધીને લઈ ગયા, ત્યારે રાક્ષસોનું સર્વ સૈન્ય દંશે દિશાતરફ નાસવા લાગ્યું. તે જોઈને પોતાને કૃતાર્થ માનીને વરુણ પાછો નગરમાં ગયો. રાવણે પોતાનું સૈન્ય વીસરાઈ ગયેલું જોઈ તેની સહાયતા કરવા સારુ મને આંહી મોકલ્યો છે; માટે તેને મદદ કરવાને તમારે ચાલવું જોઈએ.

પવનંજયનું રાવણની મદદે જતું તથા અંજનાસુંદરીનો કરેલ સ્વિકાર.

દુતનું બોલવું સાંભળીને રાવણને મદદ કરવા સારુ પ્રહલાદરાજા પોતાનું સૈન્ય સજીને તૈયાર થયો. તે વચ્ચે તેનો પુત્ર પવનંજય બોલ્યો કે, દે પિતાજી ! તમારે જવાનું શું પ્રયોજન છે ? હું જઈને રાવણનો મનોરથ પૂર્ણ કરી આવીશ. હું પણ તમારો પુત્ર છું ! એવી રીતે જેમ તેમ કરી પોતાના પિતાને સમજાવીને પવનંજય રાવણને મદદ કરવા સારુ ત્યાંથી નિકળ્યો. તે વચ્ચે પોતાનો પતિ પરદેશ જાય છે એવું સાંભળીને તેની સ્ત્રી અંજનાસુંદરી જેમ કોઈ દેવી શ્રદ્ધપથી આકાશથી નીચે ઉતરે તેમ માલપરથી નીચે ઉતરી, પુતળીની માફક વારણાના થાંભલાને અંગ ટેકીને પતિને જોવાની તથા તે તેણીને આજ તો જરૂર બોલાવશે, એવી ઇચ્છાથી અનમીશ નજરે ઊભી રહી. તે વચ્ચે તેણી પ્રતિમદાના ચંદ્રમા જેવી તેજ રહિત દેખાવા લાગી, તથા નેત્રો ઉપર માયાના કેશ પડવાથી તે એક વિચિત્ર વેશવાળી જણાવવા લાગી. જેના કંપાલ ઉપર કંકુ આદિક કાંઈ પણ દીટામાં આવતું નહોતું, તથા જેના હોઠ ઉપર તેવોઢની લાલી પણ જણાવ દેખાતી નહોતી, જેની આંખોમાંનું ગાળી મૂલ ઉપર વરી રહ્યું હતું, તથા જે કેઢ ઉપર હાથ રાखીને

હમી રહેલી હોવાથી તેની શિથિલતાનું સૂચન દર્શાવતી હતી, એવી મહા સરાવ સ્થિતીથી હમી રહેલી અંજનાને પવનંજયે દીઠી, તેથી તે મનમાં કહેવા લાગ્યો કે, આ સ્ત્રી કેવી નિર્લજ છે? તેનામાં વૃદ્ધિતો નથીજ? પછી મય તે ક્યાંથી હોય? અરે ! એને વિષે મેં પ્રથમજ જાણી લીધું હતું, પણ પિતાની આજ્ઞા પાલવા સારુ મેં એની સાથે લગ્ન કર્યું. પવનંજય પોતાતા મનમાં એવા નષ્ટ વિચાર કરી રહ્યો છે, એટલામાં અંજના તેની પાસે આવી, તેના પગમાં માથું ધાલી, બે હાથ જોડી વિનંતી કરવા લાગી કે, હે પ્રાણનાથ, આપ સર્વ લોકની સાથે વોલ્યા તથા મઘ્યા, તથાપિ મારી સાથે લગાર પણ ન વોલવાનું કારણ શું છે? અરે! તે તો રહ્યું, પણ હવે હું એક વિનંતી કરું છું, તે આપ સ્વીકારશો, તે એ કે, મને કોઈપણ વસ્તુ મુલી જશો નહીં; તેમજ કાર્ય કરી, જલદી પાછા પધારશો. તમારું કલ્યાણ થાઓ, એવો હું આશીર્વાદ દઉંછું. એવાં મહા દીનતાભરેલાં વચનો વોલનારી વિચારી નિષ્પાપી અંજનાને કોઈપણ પત્યુત્તર ન દેતાં તેનો અનાદર કરીને પવનંજય ચાલતો થયો. અંજના પતિ વિયોગના દુઃસ્વથી શોકાતુર થઈ, પોતાના મેહેલમાં આવી, ધવ દડ જમીનપર પડી, પવનંજયે ત્યાંથી નિકળીને સંધ્યા સમયે માનસરોવર ઉપર જઈ મુકામ કર્યો, ત્યાં તેણે ધણીના વિયોગથી પીડાતી એક ચક્રવીને દીઠી; જે પોતાના આળેલા કમઢતંતુ રાતી નથી, થંડીમાં જેને ગરમી લાગી રહી છે, ચંદ્રમા જેને મઢકા જેવો જોવામાં આવે છે, અને જે કરુણામય ડંચા-સ્વરે રુદન કરી રહી છે, એવી તે ચક્રવીની દુર્દશા જોઈને પવનંજય મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ ચક્રવી આશ્વો દહાડો તેના ધણીની સાથે ક્રીડા કરે છે. ફક્ત એક રાતનો વિયોગ થયો, તે એનાથી સહન થતો નથી, તો મારી સ્ત્રીને મેં પરણવાના દિવસથી તજી દઈ વીલકુલ વોલાવી નથી, તેમજ આજ નિકળતી વસ્તુ તે મારી પાસે આવી તોપણ મેં તેને પરસ્ત્રીની પેટે અનાદર કર્યો, તેથી મારા દુઃસ્વરૂપી ડુંગર તલ્લે દવાઈ રહેલી વિચારી અંજના ઉપર વિયોગરૂપી આ વીજો પર્વત મેં મૂક્યો. એટલું વધું દુઃસ્વ તે શી રીતે સ્વમી શકશે? મારી સોવતનું સુખ આજ દિવસ સુધી તેને સ્વરજ નથી. કોણ જાણે હવે તેનું શું થશે? મારા અવિવેકને ધિઃકાર છે, સ્વચિત્! હવે તે તપસ્વિની મરણ પામશે. (જરજરીત નેત્રે આંખમાં આંસું આવ્યાં છે) અરેરે!! વિચારી એ નિર્દોષી પતિવ્રતાનો આજ દીવસ સુધી મેં જે અનાદર કર્યો, એ પાપના યોગે કોણ જાણે મારી કેવી ગતિ થશે? इत्यादिक શોક કરીને તે સર્વ વૃત્તાંત તેણે પોતાના મિત્ર પ્રહસિતને કહ્યો. કહ્યું છે કે, “ પોતાનું દુઃસ્વ કહેવાને પાત્ર મિત્ર વિના વીજો કોઈ નથી. ” તે લાંબઢીને પ્રહસિતે કહ્યું કે, હે પવનંજય, તારા વિયોગથી તથા તેં કરેલા તિરસ્કારથી તે કમઢનયની જરૂર આજે મરણ પામશે. હે મિત્ર! હજી પણ તેનું આશ્વાસન કરવાને તું યોગ્ય છે. ત્યાં જઈ તેની સાથે મધુર ભાષણ કરીને પછી પોતા-

નાં કામ સારુ જવું જોઈએ. પોતાના મનમાં હતું તેવુંજ તેના મિત્રે કહ્યું, તેથી તે તેને સાથે લઈને પોતાને ઘેર આવી, અંજનાના વારણા આગલ ઉભો રહી પ્રથમ પ્રહસિતને તેની પાસે મોકલ્યો. તે જઈ જુવે છે તો, થોડા પાળમાં જેમ માછલું તરફડે, તેમ તે પલંગ ઉપર લોટી રહી છે; હેમ પડ્યાથી જેમ કમલને પીડા થાય, તેમ તેને ચંદ્રની કાન્તિવડે પીડા થઈ રહી છે; અંતઃકરણમાં થયેલા સંતાપથી તેના ગળાના હારમાંના મોતી ફુટી રહ્યાં છે; મોટા મોટા શ્વાસોશ્વાસ લેવાથી જેના માયાના વાલ ઉડી રહ્યા છે; વિરહથી થયેલા ત્રાસને લીધે હાથમાંના કંકણોને ફોડી રહી છે; વસંતતિલકા જે તેની સહી તે તેને વારંવાર ધેર્ય દેઈ રહી છે; નેત્રો તથા હૃદય જેનાં શૂન્ય થઈ રહ્યાં છે; એવી લાકડાની પેઠે પલંગ ઉપર પડેલી અંજનાસુંદરીને સ્ત્રાવ સ્થિતિ પહોંચેલી તેણે દીઠી. તેમજ અંજનાસુંદરીએ પ્રહસિતને પણ દીઠો. તેથી અકસ્માત્ વ્યંતરની પેઠે આ કોણ આવ્યો ! એમ વોલી તે કાંઈક ભય પામી. પરંતુ ધેર્ય ધરી વોલી કે:—

અરે તું કોણ છે ? અહીં આવવાનું કારણ શું ? તું કોઈ પરપુરુષ છે, છતાં આવી અવસ્થામાં પડેલી મને જોવા સારુ પરસ્ત્રીને ઘેર કેમ આવ્યો છું ? એવું તેને કહીને તેણે પોતાની સહી વસંતતિલકાને કહ્યું કે, આનો હાથ ફાલીને એને બહાર કઢાડી મૂક. હું ચંદ્ર જેવી નિર્મલ છતાં એને જોવાને યોગ્ય નથી. વહી હે પુરુષ ! આ ઘરમાં મારા પતિ પવનંજય શિવાય બીજા કોઈને આવવાનો અધિકાર નથી છતાં તું આવ્યો, માટે તું કોણ છે ? તે કહે. ત્યારે પ્રહસિત નમસ્કાર કરી વોલ્યો કે, આજે હું મારું મોટું ભાગ્ય સમજું છું કે, મેં તને જેમની તેમ જોઈ. ઘણા દિવસથી થયેલો પવનંજયનો વિયોગ એક ઘડીકમા ટલી જઈ તમો વંનેનો આનંદ સહિત સમાગમ થયો. કામદેવ અને વસંતઋતુનો જેમો મિત્રભાવ છે, તેવીજ મારે અને પવનંજયને મિત્રતા છે; તેણે મને આગળથી મોકલ્યો છે, અને પાંતે પાછલ્લથી આ આવ્યો એમ સમજ, જેથી અંજના તેને કહેવા લાગી કે, હે પરપુરુષ, ફોકટ મારી મશ્કરી કરીને તું મને શા સારું પૂજવે છે, મશ્કરીનો આ વસ્ત્ર નથી. પણ અરે ! તેમાં તારો દોષ નથી, એતો મારા પૂર્વ કર્મનાજ વિપાક છે. જો તેમ ન હોત તો મારો કુશ્લીન પતિ મને તરછોડતજ નહીં. લગ્ન દિવસથી આજ વાર વર્ષ થયાં પતિએ મારો પરિત્યાગ કર્યા છતાં હજું સુધી હું પાપિણી આપૃથ્વીપર જીવું છું ! આવાં તેનાં દુઃસ્વ-દાયક વચનો બહાર ઉભા રહેલા પવનંજયે સાંભળ્યા, જેથી તેની આંસોમાં આંસુ આવ્યાં અને ધીરજ નહીં ધરી શકવાથી તે એકદમ ઉતાવળે અંદર ગડગદિત કંદે વોલ્યો કે, હે સ્ત્રી, તું પરમનિર્દોષ છતાં મેં મુર્ખે લગ્નના દિવસથી તે આજ પર્યંત તને દોષિત ગણી તારી ડોષા કરી. તે કેવલ મારી અજ્ઞાનતાજ છે; તથાપિ મારા દોષે કરી તારી આટલી ત્રી દુર્દશા થઈ છતાં મેં તને આજ જીવતી જોઈ એ હું મારું પૂર્ણ

भाग्य समजुं छुं. आवी रीते पोताना पतिने पश्चाताप करतो जोइ अंजनासुंदरी पलंगपरथी हाथ झाली झट उठी. तेने पवनंजय जेम हाथी सुंदवडे लतानुं ग्रहण करे छे, तेम पोताना करकमळे झाली साथे लेई पलंगपर बेठो, अने मधूर वाणीथी कहुं के, हे मारी प्यारी स्त्री, तुं निरपराथी छतां में क्षुद्रबुद्धिने तने घणुं दुःख दीधुं, तेनी मने क्षमा कर. आवां तेनां प्यारनां वचनो सांभळीने अंजना कहेवा लागी के, हे प्राण-प्रिय पाति ! आम कहेवुं आपने योग्य नथी. एटलु बोलतां ते अति आनंदमां आवी थकी गमे तेम वर्तवानी इच्छा करवा लाग्याथी प्रहसित तथा वसंततिलका त्यांथी जतां रह्यां, अने पवनंजय तथा अंजनाए एकांतस्थलमां यथेच्छ क्रीडा करतां चार प्रहर रात्री गाळी, ते जाणे एक प्रहरज वित्यो होय एम जणाइ.

पवनंजये अंजनासुंदरीने मेळाप थया संबंधे नीशानी तरीके पोतानी वींटीनुं आपवुं.

सवार थतां पवनंजये अंजनाने कीधुं के, हे प्रिया, आंहीं वधारे वार थवाथी मारा पिताने खबर पडशे माटे हवे हुं जय करवा जवुं छुं. आजथी तुं तारा मनमां रंचमात्र खेद न करतां तारी सखी सहित सुखरूप रहेजे; रावणनुं काम करी हुं जलदी पाछो आवीश. ते सांभळी अंजना बोली के हे स्वामिन् ! आपना बाहुबलथी ए काम सिद्धज छे, परंतु जो मारा जीवनी खप करता हो तो जेम बने तेम जलदीज पाछा पधारजो, केमके आजे में ऋतुस्नान करेलुं होवाथी जो मने गर्भ रह्यो तो दुष्ट लोको मारा उपर दोषारोपण करशे; तो पछी मारी शी बले थशे ? पवनंजये दुष्ट लोकोने खोटो अपवाद पण मूकवानी जगा न जडे माटे जलदीज आववानुं जणावी, आजे आंहीं आव्यानी निशानी तरीके पोताना नामनी वींटी तेने आपने कहुं के, उयारे काम पडे तयारे बतावजे. एवी रीते अंजनाने समजावी पवनंजय पोताना मित्र सहित मानस सरोवर उपर गयो. त्यांथी आकाश मार्गे पोताना सर्व सैन्य सहित लंकानगरीमां जइ तेणे रावणने नमस्कार कय्यो, एटले तरुण सूर्य जेवी कांति सहित रावण पोताना सैन्य सहित पवनंजयने साथे लेइने प्रातालमां वरुणनी नगरी पासे आव्यो.

अंजनासुंदरी उपर मुकुवामां आवेल आरोप तथा तेने पीयर विदाय करवुं.

—o-o-o-o-o-o—

आंही तेज दिवसे अंजनाए गर्भ धारण कयों. तेना प्रतापथी तेना सर्व अव-
यवो शोभायमान देखावा लाग्या, मुख तथा गाल लाल थवा लाग्या, स्तनोना
मुखनो रंग काळो थवा लाग्यो, गति अत्यंत मंद थइ, नेत्र स्वच्छ निर्मल थयां तेमज
तेना शरीर उपर बीजां पण केटलाएक गर्भनां चिन्हो देखावा लाग्या. ते जोड़ने
तेनी सासू केतुमति तेने धिःकारीने कहेवा लागी के, हे अंजना ! वंने कुळने कलंक
करनारुं तें आ केवुं आचरण कयुं छे ? हे पापिणी, तारो पति देशांतरे गयो छतां
तुं केम गर्भवती थइ छुं ? मारा पुत्रे तने आज दिवस सुधी तरछोडी मूकी छे ते तारो
दोष जोड़नेज मूकी छे, तेनो दोष वीलकुल नथी. तुं आवी दुश्चारिणी छुं ते अमे
आज दिवस सुधी जाणुं नहोतुं. एवी रीते सासूना वाग्बाणथी अपमान पामेली
अंजनाए विचार करीने पोतानी पासे पोतानो पति आन्यानी निशानी माटे जे
वोटी तेने आपी हती, ते तेणे सासूने वतावी. ते जोतांज तेनी खातरी थइ अने ते
लजवाइ, छतां ते कळवा न देतां बोली के, हे पापिणी, जेणे आज दिवस सुधी
तारुं नाम पण लीधुं नथी तेनी साथे तारो संयोग केम थयो ? आ निशानी वता-
वीने अमने फसावे छे के शुं ? जे तारा जेवी व्यभिचारिणी स्त्रीओ होय छे तेओ
एवी फसाववानी युक्तिओ घणी याद राखे छे. हवे तुं मारा घरमांथी हमणांज नि-
कळी तारुं दिल चाहे त्यां जा. तारा वापने घेर जइ रहे, अमारुं घर तने रहेवा
योग्य नथी. एवी रीते तेनो तिरस्कार करीने ते राक्षसी जेवी निर्दय सासूए तेने
तेना वापने घेर पहांवाडी आववानो सेवकोने हुकम कयों. सेवकोए अंजनाने तेनी
दासी वसंततिलका सहित रयमां बेसाडी माहेद्र राजाना नगर समीपे लावी उतारी
मूकी. ते वखते ते विचारी अनाथ अवळाओने जे दुःख थयुं ते सेवकोथी जोड़ ख-
मायुं नही, तेथी तेमनी आंखोमां पाणी भराइ आन्युं, पण ते विचारा शुं करे. चाकरे
घणीना हुकम प्रमाणे चालवुंज जोड़ए. निरुपाये सेवको अंजनानी समा मांगी तेने
नमस्कार करी त्यां मूकी पाछा फर्या.

एवा प्रसंगे संध्या समय थवा आब्यो, ते जाणे अंजनासुंदरी महा दुःखरूप
समुद्रमां डूबी थकी डचकां खावा लागी ते जोवाइ न शकवाथीज सूर्य आयमी गयो
होयनी ! केमेके, “साधुथी साधुनी विपत्ति जोवातीनथी.” पछी रात्र पडी एटले त्यां
आगळ महा भयानक घुवड, कोल्हा, वृक बिगरे घणा पनुओनी वृमां संभळवा लागी.
पंळी जेम राक्षसोनी चींचीआरी यती होय तेम कान फूटी जाय तेवा व्याघ्रोना

શબ્દો સાંભળવામાં આવ્યા. એવા શબ્દો સાંભળતી ભયભીત થઈ થકી અંજનાએ જેમ તેમ મહા દુઃખે કરી તે રાત ત્યાં કહાડી. પ્રાતઃકાળે ઊઠીને લજવાતી લજવાતી ખીચારણીની પેઠે તે પોતાની સહીત પોતાના વાપના ઘર આગલ આવીને ઉભી રહી.

— — — — —

અંજનાસુંદરીને તિસ્કારયુક્ત તેના પિતાનું કહાડી મુકવું.

ત્યાંના દ્વારપાલોએ તેની આવી અવસ્થા નિહાળીને તેની સ્વર જલદીથી જઈને રાજાને કહી. રાજા તેનો વૃત્તાંત સાંભળી લજ્જા પામી નીચું મુઠ્ઠા ઘાલી મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, સ્ત્રીઓનાં ચરિત્રો અચિત્ત્ય છે, અરે ! કુલને કલંક લગાડનારી વ્યભિચારિણી અંજના મારે ઘેર આવી, તેથી મારા કુલને કલંક લાગ્યું. જેમ સફેત વસ્ત્ર ઉપર લગારેક કાજલ લાગ્યા તે કપડું દૂષિત થાય છે, તેમ એ મારા કુલને દૂષણ લગાડ્યું. એવો ચિંતાગ્રસ્ત ઊતરી ગયેલો રાજાનો ચહેરો જોઈને તેનો પુત્ર પ્રસન્નકીર્તિ કાંઈપણ વિચાર ન કરતાં ચોલી ઊઠ્યો કે, એને જલદી આંહીથી કાઢી મૂકો, એને આપણા કુલને કલંક લગાડ્યું. જે આંગળીએ સાપ ડચ્છો હોય તે આંગળી શું બુદ્ધિવાન લોકો કાપી નથી નાંચતાં ? પુત્રનાં આવાં વચનો સાંભળતાં રાજાને મહા ઉદ્વેગમાં પડેલો જોઈ ત્યાં વેઠેલો મહોત્સાહ નામે મંત્રી તેને કહેવા લાગ્યો કે, રાજા, સાસુથી દુઃખિત થયેલી કન્યાને પિતાના ઘર શિવાય કોઈપણ શરણ નથી. એની સાસુ કેતુમતી ઘણી સ્વરાવ છે, એ વિચારી નિરપરાધી છતાં કાંઈપણ અપરાધારોપણ કરીને એને કહાડી મૂકેલી જણાય છે. જ્યાં સૂધી એના દોષની વરાવર સ્વર પડે ત્યાં સુધી એને છાની રીતે આપણાં ઘરમાં રાખવી જોઈએ. એવું મંત્રીનું ચોલવું સાંભળીને રાજા બોલ્યો કે, હે મંત્રી, તારી વાત સાચી છે, ઢેકાળે ઢેકાળે સાસુઓ તો એવીજ હોય છે, તો પણ આ કન્યાના ચિન્હો ઉપરથી જણાય છે કે, એ એનીજ તકસીર હોવી જોઈએ. હમણાં જો હું એને મારા ઘરમાં રાખું તો એનો પાતિ એના પણ ઉપર વધારે ક્રોધાયમાન થશે અને આપણી સાથે દ્વેષ રાખશે. એના પાતિ પાસેથીજ એને ગર્ભ ધારણ કર્યો છે, એવું જાણીએ ? માટે મારા ધારવા પ્રમાણે સર્વથા એ કન્યા તકસીરવાર છે; કેમકે, તે શિવાય સાસુ વહુને આવા સમયે કહાડી મૂકે નહીં, માટે એને આંહીથી જલદી કહાડી મૂકવી જોઈએ. ઘણું દુઃખ જોવા કરતાં એકજ દુઃખ જોવું તે સારું છે. રાજાના મુઠ્ઠામાંથી આવા ઉદ્ગારો નિકળતાંજ દ્વારપાલોએ અંજનાને ત્યાંથી કહાડી મૂકી.

अंजनानुं चाली निकळवुं, शोक तथा अमीतगति मुनिनुं मळवुं.

— १० —

ए प्रसंगे ते विचारी निरपराधी नारीने एटलुं वधुं दुःख थयुं के ते नगरना लोको ते जोई न शकवाथी पोते बहु रुदन करवा लाग्या. ए उपरथी अंजनानुंदरी-ना संतापना मापनो अनुभव बुद्धिमाने करी लेवो. जे वखते ते रस्तेथी चालवा लागी ते वखतनी तेनी स्थिति जोईने लोको कर्मनी गतिने याद करवा लाग्या. वळी जेनुं चित्त डोळाई गयुं छे, जे भूख अने तरसथी लेवाई गई छे, थाक लागवाथी जे दीन जेवी देखाय छे, नासिकामांथी जे मोटा मोटा श्वासोश्वास नांखे छे, जेनी आंखोमांथी आंसुनो प्रवाह चाली रह्यो छे, पगमां कांटा वागवाथी लोहीनी धारा वही रही छे, चालती वखते पगले पगले अटकी जाय छे तथा दरेक झाडनी नीचे जे विसामो खाय छे, एवी अंजनानी बूरी दशा देखीने तथा तेने सखी सहित पगे चालती जोईने जाणे दश दिश रडती होयनी ! एवी देखावा लागी. वळी ते जे जे गाममां जाय त्यांथी तेने राजाना सिपाइओ काढी मूके; तेथी ते निराश थइ विचार करवा लागी के, आ पृथ्वी पर मारे रहेवानुं कोइपण ठेकाणुं नथी. पछी ते एक महा भयंकर वनमां पर्वत उपर जइ झाडनी नीचे बेसीने विलाप करवा लागी. मारा कर्म ! तारुं में एटलुं वधुं शुं वगाड्युं हतुं के जेथी तुं आज मारो शत्रु थइ पढ्यो छे ? ओ मारा पिता ! तमोए पण विचार कर्या विना मने काढी मूकीने महा दुःखरुप दंड कर्या के ? शास्त्रमां तो प्रथम अपराध जोईने पछी दंड करवानुं कह्युं छे. हे केतुमति सासू ! तारा कुळने कलंकथी वचाववां तें मने घरमांथी काढी, एम कर्या विना जरूर कलंक लागत के ? वळी मारा बापे मारा सासरा साथे स्नेह तूटी द्वेष थवानो भय विचारी मारो तिरस्कार करी पोतानी पासे मने न राखी, ए वधो मारा प्रारब्धनो दोष छे. जे स्त्री सासूथी दुःख पामे छे तेने माता विना ब्रीजुं कोइपण धैर्य देनारुं नथी. दीकरी उपर मातानी घणी ममता होय छे, एवो स्वभाविक नियम छतां पण मारी माता तो सर्वथी दुश्मन थइ ! अरे ! मने चार मीठां वचनोथी तो समजाववी हती. खरे, पिताथी पण अरे माता तुं घणी निर्दय थइ ! हे भाई ! तारा उपर हुं शो दोष मुकुं ? केमके पिता हयात छतां पुत्र उपर शो रोप ? हे मारा प्राणप्रिय पति ! तुं तो केवळ निर्दोषी छुं, केमके तने ए वातनी कंई पण खबर नथी अने तूं दूर छुं. माटे तारा उपरतो कांईपण धोखो रखाय नही. परंतु एटलुं तो खरुं के मारा पूर्व जन्मना माठां कर्मना विपाके करी आ समये तारा शिवा-य सर्व परिवार मारा शत्रुरूपे थयां छे. (आंखमांथी अखंड आंसुनी धारा पडती छतां देवने याद करे छे.) हे कर्म ! जळ विना माछली न जीवे तेम पति विना स्त्री एक घडी पण जीवती रहेवी न जोईए; तेम छतां मने अभागणीने आटला दहा-

હા મુથી તેં કેમ જીવતી રાહી? અદ્યાપિ મને કેમ મોત આવતું નથી? મારા જંવી ભાગ્યહિન સ્ત્રી આ પૃથ્વીપર વીજી કોઈ પળ નહીં હોય. જગતમાં જેટલાં દીનકર્મી પ્રાણીઓ છે, તે સઘલાંમાં મને મુકુટમણિ રૂપ ગણીએ તો ચાલે. ઇત્યાદિક તે એવા વિલાપો કરવા લાગી કે, જાણે ઘડીકમાં પ્રાણ મૂકી દેશે. તે વચ્ચે તેની સરસી વસંતતિલકા તેને ઘેર્યે દર્દી કહેવા લાગી કે, હે સ્વામિનિ! સારાં અથવા નરસાં કર્મ જે ઉદયે આવ્યાં હોય, તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી. શોક કર્યાથી કાંઈ દુઃખની નિવૃત્તિ થનાર નથી. એવી રીતે સમજાવીને તેને લઈ આગલ ચાલતી થઈ. કેટલેક દૂર ગયા પછી એક ગુફા તેમના દીઠામાં આવી. તેમાં તેઓએ એક અમીતગતિ નામના મુનિને ધ્યાનમાં બેઠેલો જોઈ તેને નમસ્કાર કરીને તેના સામે આવી બંને જળીઓ બેઠી. કેટલીક વારે સાધુએ સમાધી ઉતારી ત્યારે તેની સામે બેઠેલી દુઃખની મારી બે અવલાઓ તેના જોવામાં આવી; તેથી તેણે પોતાના બે હસ્ત ઝંચા કરી તેઓને ધર્મલાય રૂપ આશિષ દીધી. ત્યારે વસંતતિલકાએ ભક્તિ સહિત નમસ્કાર કરીને તેને અથેતિ સુધી અંજનાનો હેવાલ કહી સંભળાવ્યો, અને પૂછ્યું કે, આના ગર્ભમાં કોણ આવ્યો છે? આની આવી અવસ્થા થવાનું કારણ શું? અને એ કયા કર્મથી આવી દુઃખી થઈ છે? તે કૃપા કરી જણાવશો. તેના ઉત્તરમાં મુનિએ જણાવ્યું કે:—

અંજનાસુંદરી તથા તેના ગર્ભ (હનુમાન)નો પૂર્વભવનો વૃત્તાંત તથા તેનું શ્રાવિકા થવું.

આ જંબુદ્વીપમાંના ભરતક્ષેત્રમાં મંદર નામના નગરમાં પ્રિયનંદી નામની વાણી-આની સ્ત્રી જયાને પેટે પ્રિયંદમ નામનો સર્વ ઇંદ્રીઓને જીતવાવાળો પુત્ર જન્મ્યો હતો. તે એક દિવસ ક્રીડા નિમિત્તે વનમાં ગયો હતો, ત્યાં સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં બેઠેલા નિર્મલ બુદ્ધિના કેટલાએક સાધુઓ તેના જોવામાં આવ્યા. તેમની પાસે જઈને તેણે ધર્મ-દેશના સાંભળી, તેથી તેને ભાવ ઉત્પન્ન થવાથી સમ્યક્ત્વાદિક ગુણોને ધારણ કરી, મુનિઓને નિદાન આપી, સંયમી થઈ, આયુષ્ય પૂર્ણ થયે કાલ કરી, ઇશાન દેવલોકમાં દેવ થયો. ત્યાંથી ચવીને મૃગાંક નગરમાં હરિશ્ચંદ્ર રાજાની સ્ત્રી પ્રિયંગુલક્ષ્મીને પેટે સિંહચંદ્ર નામે પુત્ર થયો. ત્યાંથી કાલકરી શ્રી વિમલનાથ સ્વામીના તીર્થમાં વૈતાલ્ય પર્યંત ઉપર અરુણ નામના નગરમાં સુકંઠ રાજાની સ્ત્રી કનકોદરીને પેટે સિંહવાહન નામે પુત્ર થયો. તે કેટલોક કાલ રાજ્ય કરી લક્ષ્મીધર નામના મુનિ પાસે દીશા લેઈ, યગ્ર તપ તપી, કાલ કરી લાંતક નામના દેવલોકમાં દેવપણે ઉપ-ન્યો. ત્યાંથી ચવીને આ તારી વાઈ અંજનાના ઉદરમાં આવ્યો છે. એ વાલક મહા ગુણવાન, સર્વ વિદ્યાધરોનો સ્વામી, મોક્ષગામી, તેમજ સર્વ પાપ રહિત છે.”

“કનકપુર નગરના રાજા કનકરથને કનકોદરી. તથા લક્ષ્મીવતી નામની બે રાણીઓ હતી. તેમાં લક્ષ્મીવતી શ્રાવિકા હોવાથી તે પોતાના ઘરમાં રત્નના જિનવિંચ સ્થાપીને તેની સવાર. સાંજ વંદન, પૂજન, નમસ્કારાદિ ભક્તિ કરતી હતી. એક વંચત તેની શોકય કનકોદરીએ દ્વેષ વુદ્ધિ કરી તે અર્હત્ ભગવાનની પ્રતિમાને કોઈ ન જાણે એવી રીતે લેડ જડ, અપવિત્ર કચરામાં દાટી. તે જયશ્રી નામે સાધ્વીએ ફરતાં ફરતાં ત્યાં આવી પહોંચવાથી દીટી. તેથી તેણીએ ધિક્કારીને કહ્યું કે, અરે! અર્ધા-ગિણી, આ તે શું કર્યું? સાક્ષાત્ અર્હત્ ભગવાનની પ્રતિમાને આ અપવિત્ર કચરામાં દાટતાં તારા હાથ કેમ ન ભાંગ્યા? આવા ધોર કેમ કરી તું અનેક ભવ મટકવાને પાત્ર થઈ. એવાં તે સાધ્વીનાં હિતશિક્ષાનાં વચનો સાંભળીને તેને ઘણો પશ્ચાતાપ થવાથી તેણે તે પ્રતિમાને ત્યાંથી કહાડી, નિર્મલ જલવડે નવરાવી સ્વચ્છ કરીને ઘણે પ્રકારે તેની સ્તુતિ કરતી થકી જ્યાંથી લાવી હતી ત્યાં જડ પાછી પથરાવી. અને તેજ દિવસથી તે જૈનધર્મ અંગીકાર કરી સમ્યક્ત્વનો આશ્રય સ્વીકારી શ્રાવિકા થઈ; પછી કેટલેક કાલે આયુ પૂર્ણ થયે ત્યાંથી કાઢ કરી સૌધર્મ નામના દેવલોકમાં દેવી પળે ડપની. ત્યાંથી કાઢ કરી ચવીને માહેંદ્ર રાજાની કન્યા અંજના નામે આ તારી સરખી થઈ. એણે ડપર, જણાવ્યા પ્રમાણે જિનેશ્વર ભગવાનની પ્રતિમાની આશાતનાં કરી હતી, તે ધોર કર્મનું ફલ આ વચ્ચે ડડય આવ્યું છે; તેમજ તે મારું કર્મ કરતી વચ્ચે તે એને મદદ કરી હતી, તેથી તું પણ એની સાથે દુઃખ દેલે છે. તે કર્મ ભોગવ્યા વિના છુટકોજ નથી, જેમાંનું હાલ સુધીમાં ઘણું ભોગવાઈ ગયું છે, અને થોડું ભોગવવાનું વાકી રહ્યું છે. આજથી તમે જૈનધર્મ અંગીકાર કરો, જેથી દરેક ભવમાં શુભ કર્મની પ્રાપ્તિ થશે, અને આ ભવમાં પણ હવે તમારે ચિંતા કરવી નહીં. એવાંનો મામો આંહીં આવીને એને પોતાના ઘેર તેડી જશે અને ત્યારપછી થોડાક દિવસમાં એનો પતિ પણ એને મળશે.” એ પ્રમાણે અમીતગતિ મુનિ અંજના અને તેની સરખી વસંતતિલકાને કહી તથા તેઓને જૈનધર્મ અંગીકાર કરાવીને આકાશ માર્ગે જતા રહ્યા.

અંજનાસુંદરીને પુત્ર (હનુમાન) નો પ્રસવ તથા તેના મામાનો મેલપ.

ત્યારપછી જ્યાં તે વિચારી અવલ્લાઓ વેડી હતી ત્યાં તેમની સામે એક મોટો વિક્રાલ, પૃથ્વી ડપર પૂંછડું પછાડવાથી જાણે જમીનને ફાડતો હોયની એવો, મુખમાંથી પાડતા વરાડાથી જાણે દશે દિશા ભરાઈ જતી હોયની એવો, કોઈ હાથીને મારીને તેજું લોહી પી આવ્યાથી જેના મુખ ડપરના લાલ છાંટા હજી ગયા નથી એવો, જેના ઘંને નેત્રો જાણે દીપકના તેજને જીતી આવ્યા હોયની એવો, વજ્રકંદના

જેવી જેની ઢાઢો છે એવો, કર્વતના જેવા જેના ઢાંત છે એવો, ગઢાના પાછલા માંગના વાઢ જાણે અગ્નિમય હોયની એવો, જેના નઢો લોઢાના વનાવેલા હોય એવો તથા જેનું હૃદય પથ્થરને પળ લજ્જાયમાન કરતું હોય એવો મહા ભયંકર રૂપવાઢો સિંહ આવતો દેઢીને તેઓ ભયની મારી કાંપવા લાગી. તેઓ વંને એવી તો વીની કે જાણે જમીનમાં જ પેસતી હોયની ! તે વઢતને હરિણીએ સિંહને ઢીઢાની વઢતની ઉપમા યોગ્ય છે. તે પ્રસંગે ત્યાંની ગુફાના સ્વામી મણિચૂલ ગંધર્વે આવીને અષ્ટાપદ પદ્યનું રૂપ ધારણ કરીને તે સિંહને માર્યો. પછી તે અવઢાઓને ઢીલાસો દેવા સારુ પોતાના મૂઢ રૂપે થઈ શ્રી અર્હત્ ભગવાનના ગુણોની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. મણિચૂલે ધૈર્ય દેવાથી અંજનાસુંદરીએ સઢી સહિત ત્યાં રહી શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીની પ્રતિમાની સ્થાપના કરી. તે તેની પૂજા ભક્તિ કરવા લાગી, એમ કરતાં કેટલોક કાઢ વ્યતીત થયા પછી પૂર્ણ માસ થયે ચૈત્ર વદ ૮ રવિવારને દિવસે અંજનાસુંદરીએ, સિંહને જેમ સિંહને જન્મ આપે, તેમ વઢ્ર, અંકુશ તથા ચક્રાદિક ચિન્હે ચિન્હિત પગવાઢા પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે વઢતે તેનું પ્રસૂત કર્મ તેની સઢી વસંતતિલકાએ કર્યું.

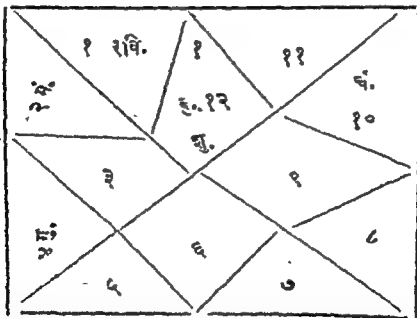
તે પુત્રનું મહા તેજસ્વી મુઢ નિહાઢીને અંજનાસુંદરી મહા દુઃઢ ધરતી તેને પોતાના ઢોઢામાં લેઢને વોલવા લાગી, તે વઢતે તેની આંઢો આંસુથી ભરાઈ આવી, તે જાણે પોતાના દુઃઢનું સૂચન જ તે વાઢકને કરતી હોયની ! વઢી તે એવા કરુણા-જનક સ્વરથી રઢવા લાગી કે, તેનું રુદન તે ગુફાથી સહન ન થવાને લીધે તે ગુફા જ જાણે રઢતી હોયની ! એવો *ભાસ થયો.

આ વઢતે તેની એવી તો સ્થિતિ થઈ કે, તેના કંઢમાંથી અવાજ પળ નિકઢી શકતો નહોતો તોપળ તે પોતાના પુત્રની સામે જોઢને તેને કહેવા લાગી કે, “હે મહાત્મન્, હે મારા પ્રિય પુત્ર, તું મહા પ્રારબ્ધવાન છતાં મજ અભાગ્યળી સ્ત્રીના ઉઢરમાં આવ્યા-થી જ્યાં કોઈ મનુષ્ય પ્રાણીનું નામ જ ન મઢે એવા મહા ભયંકર વનમાં મેં તને જન્મ આપ્યો. અરે ! જેના જન્મ વઢતે ચક્રવર્તી-જેવો મહોત્સવ કરવો જોડે, તેની આજે એક મીઢારી જેવી દુર્ઢશા છે ! હે મારા પ્રાણપ્રિય પુત્ર, તારો જન્મ મહોત્સવ હું શાવઢે કરું ? એટલું વોલી મોટેથી રુદન કરવા માંઢે છે, એટલામાં તેમની પાસે એક પ્રતિસૂર્ય નામનો વિદ્યાધર આવ્ઢો, અને અતિ મધુર વાળીવઢે તેઓને તેમના દુઃઢનું કારણ પૂછવા લાગ્યો; જેથી વસંતતિલકાએ કાંડક રુદન રોકીને તેને અંજનાસુંદરીના લગ્ન દિવસથી તે પુત્ર જન્મ સુધીનો સર્વ વૃત્તાંત નિવેઢન કર્યો. તેની હકીકત સાંભઢતાં સાંભઢતાં પ્રતિસૂર્યની આંઢોમાં પાળી ભરાવા લાગ્યું અને આઢરે તે સાંભઢવું

* આ ઉત્પ્રેક્ષા દેવાલયો અને ગુફા આદિકમાં પ્રતિધ્વનિ થાય છે તેને અનુ-સારે ગ્રંથ કત્તાંઈ મૂકી છે.

સહન ન થઈ શકવાયી રહી પડ્યો. યોડી વારે કાંઈક વિચાર કરીને તે બોલ્યો કે, હે દુઃખરૂપી સમુદ્રમાં બુઢેલી વાડો ! હું કોણ છું, તે તમે જાણતા નથી. હનુપુરના રાજા ચિત્રબાનુની સ્ત્રી સુંદરીમાલાને ઉદરે ઉત્પન્ન થયેલો હું પ્રતિસૂર્ય નામે વિદ્યાધર છું. (વસંતતિલકાના સામે જોડેને) આ તારી અંજના સસ્ત્રીની માતાનો હું માનસવેગ નામનો માઈછું. આવા સમયે એને મેં આજ દીર્ઘી તેથી હું મારું મોટું ભાગ્ય સમજું છું. દૈવયોગે આ વચ્ચે જો હું આંદી આવ્યો ન હોતતો આ વિચારી રાંકડીની શી વલે થાત ! એમ બોલી તેણે ઘણો દિલાસો દીધો. અંજનાસુંદરી શુદ્ધિમાં આવી, અને આ મારો મામો છે એમ જાણ્યું તેથી તે પ્રથમના કરતાં પણ વિશેષ રડવા લાગી, કેમકે એવો સ્વભાવિક નિયમ છે કે, દુઃખની વચ્ચે પોતાનો હેતુ મલ્લવાયી દુઃખનું પુનઃ સ્મરણ થાય છે. તેના મામાએ તેને ધીરજ દેઈ છાની રાખી અને તેની સાથે આવેલા કોઈ નિમિત્તિઆને તે વાલ્કના જન્મ લગ્ન વિશે પૂછ્યું. નિમિત્તિઆએ નીચે મુજબ જન્મ કુંડલી કહાડી કહ્યું કે,

હનુમાનની જન્મ કુંડલી.

આજ ચૈત્ર વચ ૮ ને દિવસનો સ્વામી સૂર્ય છે, શ્રવણ નક્ષત્ર છે, મેષ. લગ્નનો સૂર્ય કન્યા ભવને, મકરનો ચંદ્ર મધ્ય ભવને, વૃષભ રાશીનો મંગલ મધ્ય ભવને, મીનનો પુષ્ય મધ્ય ભવને, કર્કનાં ગુરુ ત્રિકોણ કન્યા સ્થાનકે, મીનનો શુક્ર કન્યા સ્થાનકે, તેમજ શુની પણ પુજ સ્થાનકે છે, મીન લગ્ન અને વ્રાહ્મ યોગ છે, ૫ ઘણા ઘણા શુભ-કારકો. આ વાલ્ક મોટો પૃથ્વીપતિ અને મહા ધર્માત્મા થયો. વલ્લી તેં આજ ભવમાં મોક્ષે ગયો. નિમિત્તિઆએ આ પ્રમાણે તેટલું બવિષ્ય અતિ સ્તુતિ કરી બતાવ્યાયી પ્રતિસૂર્ય વિગેરે સર્વે ઘણા સુખી થયા.

अंजनासुंदरीनुं प्रतिसूर्य साथे बाळक सहित जवुं, बाळकनुं विमान-
मांथी पर्वतपर पडवुं तथा तेनुं हनुमान नाम पाडवुं.

—००:०:००—

पछी ते पोतानी भाणेजी अंजनासुंदरीने तेना बाळक तथा सखी सहित पोताना विमानमां बेसाडीने त्यांथी पोताना नगर तरफ जवा माटे नीकळ्यो, आकाश मार्गे चालतां ते विमानने रत्नोनी घुघरीओ बांधेली होती, तेनी राती कान्ति जमीन उपर तथा विमाननी आसपास पडवा लागी, ते जोइने ए बाळक एने लेवा सारु उता-
वळो थयो, तेथी ते तेनी माता अंजनासुंदरीना खोळामांथी उछळीने एक शिखरना पर्वत उपर जइ पड्यो. ते जाणे आकाशमांथी वज्र पड्यो होयनी ! पर्वत उपर एना पडवार्थी पथ्थरना ककडे ककडा थइ गया. अंजनासुंदरी बाळक नीचे पडी जवार्थी घाड स्वरे रुदन करती छाती कूटवा लागी. प्रतिसूर्य बाळकने लेवा माटे विमान-
मांथी नीचे उतरी पर्वत उपर गयो, तो त्यां ते बाळकने कांड पण वाग्या वगरनो जंमनो तेम त्यां पडेलो दीठो. त्यांथी तेने ऊंचकी लइने विमानमां आवी अंजनासुं-
दरीने आप्यो तेथी ते घणी खुशी थइ. पछी विमानने पवन वेगे चलावी ते पोताना हनु-
नामना नगरमां आव्यो अने बाळक सहित पोतानी भाणेजीने नीचे उतारी. ते वखते ते जाणे के कोइ कुळदेवी होयनी ! एवी देखावा लागी. पछी तेनी मामीए आवी तेने घरमां तेडी जइने तेनो सारी रीते आदर सत्कार कयों. जन्म्या पछी तरतज
प्रथम ए बाळक हनुपुरमां आव्यो तेथी तेनी माताए एनुं नाम हनुमान पाडयुं, तथा विमा-
नमांथी पडतां शैलने तोड्यो, तेथी तेनुं बीजुं नाम श्रीशैल राख्युं. दिवसे दिवसे ते बाळक मोटो थतो हनुपुरमां जेम मानसरोवरना कमली वनमां राजहंसना बाळको
क्रीडा करे तेम यथेच्छ क्रीडा करवा लाग्यो. अंजनासुंदरी हमेशां तेना उपर तेनी सासूए मूकेलो दोष क्यारे निवारण थशे, एवो विचार करती त्यां दिवस निर्गमन करवा लागी.

—००:०:००—

पवनंजयनुं अंजनासुंदरीनी शोध माटे नीकळवुं तथा अग्निमां
प्रवेश करवानुं पण लेवुं विगेरे.

रावणनी मददे पवनंजय गयो हतो, तेणे वरुणनी साथे सलाह करीने तेनी पासेथी खरदूषणने छोडावीने रावणने राजी कयों. पछी तेने लंकामां पहुँचतो करीने तेनी आज्ञा लई ते पोताना नगरमां आव्यो. पोताना माता पिता विगेरेने नमस्कार करीने तथा वरुण साथे सलाह करावी खरदूषणने छोडावी

रावणने राजीं कर्यानी सर्व हकीकत निवेदन करीने ते अंजनानां महेलमां आव्यो. त्यां तेने कांति रहित चंद्रमानीं पेठे तेनुं घर निस्तेज मालम पडयुं, तेथी ते शोकातुर थयो. एटलामां त्यां आगळ एक स्त्री तेनीं नजरे पडी. तेथीं तेने पूछवा लाग्यो के, हे स्त्री, जेनी मुखमुद्रा जोवाथी मनने आनंद थाय अने जेनुं दर्शन नेत्रोने अमृततुल्य लागे, एवी मारी अंजना क्यां गई? स्त्रीए जणाव्युं के, हे पवनंजय, तारा गया पछी केटलेक दिवसे अंजना गर्भवती थइ छे एवं मालम पडवाथी तारी माताए तेने दूषण दई कहाडी मूकवाथी पापरूपी तारा सेवको तेने विमानमां वेसाडी लई जई तारां ससराना माहेंद्र नगरनी भांगोळे मूकी आव्या.—एवुं सांभळतांज ते स्त्रीनी शोध करवा सारु कबुतरनी पेठे वायु वेगे माहेंद्र नगरमां गयो. त्यां तपास करतां तेने स्त्रीनो पत्तो मळ्यो नहीं, तेथी कोई एक स्त्रीने पूछयुं के, मारी अंजना अहीं आवी इती के नहीं? तेणीए कहुं के, ते पोतांनी सखी सहित अहीं आवी इती, परंतु तेना दुःशीलपणाने लीधे तेना पिताए तेने कहाडी मूकी. ए शब्दो एने वज्राघात जेवां लाग्या. पछी त्यांथी नीकळी ते तेनी शोध करवा सारु पोताना ग्रहसित मित्रने साथे लई पर्वतो तथा वनोमां फरवा लाग्यो, तथापि कांडपण पत्तो मळ्यो नहीं. तेथी ते शापवडे भ्रष्ट थएला देवतानीं पेठे खेद पामीने ग्रहसितने कहेवा लाग्यो के, अंजनानीं में आटलीं वधी शोध करी तोपण हजु सुधी तेनो कांड पत्तो मालम पडतो नयी. छतां पण हजु तेनी केटलेक स्यळे शोध करवानी मारा मनमां उत्कंठा छे, ते मुजब शोध करतां छतां पण जो ते मने नहीं मळे तो हुं अग्निमां प्रवेश करीश. आ वृत्तांत तुं मारा मातां पिताने कहेजे. एम कही तेणे ग्रहसितने विदाय कर्यो. तेणे आदित्यपुरमां जइने तेना पिता प्रल्हाद तथा तेनी माता केतुमतिने पवनंजयनीं सर्व हकीकत जणावी. ते सांभळीने तत्काळ मूर्छा पामी जमीन उपर पडी. दासी वर्ग विगिरेए उपचार करवाथी केटलीक वखते ते कांईक शुद्धिमां आवी बोलवा लागी.

पवनंजय चीतामां पडवा करतो साहस, तेना पितानुं मळवुं विगिरे.

हे ग्रहसित, अग्निमां प्रवेश करवानो पवनंजये पाको निश्चय कर्यो छे के? त्यारे तुं ए तारा परम प्रिय मित्रने एवी स्थितिमां एकलो वनमां मूकीने अहीं शा सारु आव्यो! अरे! एमां बीजा कोईनो दोष नयी. ए विपरीत कार्यनुं कारण हजु अ-भागणी छुं. में पापिणीए विचारी निर्दोषी बडुने विना. प्रयोजने कहाडी मूकी, तेथीज आ खोटा परिणामना चिन्हो दीठामां आवे छे. बे उपर में खोटो दोषारोपण कर्यो, तेनुंज मने आ फळ मळे छे. कहं मळे भावे पुन्य

अथवा पाप कर्तुं होय तेनुं फल तत्काल प्राप्त थाय छे." एवी रीते विलाप करती केतुमति मोटेथी रुदन करवा लागी. प्रल्हाद राजाए तेने नाना प्रकारे समजावी छानी राखी, पुत्र तथा पुत्रवधूनी शोध करवा सारु देशोदेश दुतो मोकल्या; तेमज पोते पण सैन्य लेई निकळ्यो. ते केटलेक दिवसे फरतां फरतां भूतवन नामना वनमां जई पहुँच्यो. त्यां तेणे पोताना पुत्र पवनंजयने चिता रची तेनी आगळ उभो रही, नीचे मुजब बोलतो सांभळ्यो. "हे वनदेवताओ, विद्याधरेंद्र प्रल्हाद तथा केतुमतियो हुं पुत्र छुं; अंजना नामनी मारी प्रतिव्रता स्त्री निर्दोषी छतां तेने में कुबुद्धिए लग्न दिवसथी त्याग करी घणुं दुःख दीघुं. केटलाक काळ पछी में कर्मानुयोगे रावणना काम माटे जवा सारु घेरथी निकळतां तेनो तिरस्कार करी प्रयाण कर्तुं. परंतु प्रथम मुकाम थतांज द्वैवयोगे हुं मारो दोष समज्यो तेथी पश्चाताप करतो त्यांथी रात्रे मारा मित्र प्रहसितने साथे लेई जेम कोइ न जाणे तेम नगरमां पाछो आवी मारी स्त्रीना महेलमां हुं गयो अने त्यां तेनी साबे रममाण थयो. सवार थतां मारा पितादिक कोइने पण खबर न पडवा देतां मारा आव्यानी निशानीरुप मारी बींटी तेने आपीने हुं त्यांथी निकळीने ज्यां अमे मुकाम कर्यो हतो त्यां पाछो गयो. मारी स्त्री ते दिवसथी गर्भवती थइ, तेना उपर दोषारोपण करीने मारी मातुश्रीए तेने कहाडी मूकी छे. रावणनुं काम करी हुं घेर आव्या पछी ए वातनी मने खबर पडतांज त्यांथी निकळी घणे स्थळे में तेनी शोध करी पण ते मळी नहीं. कोण जाणे ए क्यां छे ? एवी रीते ते विचारी केवल निर्दोषी छतां तेने आवुं संकट आवी पड्युं छे, जे हुं सहन करी शकतो नथी. तेने दुःख थवानुं कारण मात्र मारुं अज्ञान छे. मारा जेवो पति जीवतो छतां तेनी स्त्री दुःख पामे, तेथी मने धिःकार छे. एवा पश्चातापे करी सर्व पृथ्वी उपर में तेनी शोध करी, पण जेम रत्नोनी खाणमां रत्न शोध्युं मळे नहीं तेम तेनो क्यांय पण पत्तो मळ्यो नहीं. हवे जो हुं जीवतो रह्यो तो ए निर्दोषी सद्गुणी स्त्रीनो विरह मने जन्मांत सुधी सालशे, माटे ए जीव्याथी मरवुं भलुं छे. एम जाणीने आ मारा शरीरने आ अग्रिमां बाळी नांखुं छुं. हवे पछी ते मारी स्त्री जो तमारा दीठामां आवे तो तेने कहेजो के, तारो पति पवनंजय तारा वियोगे करी बळी मुवो. ए प्रमाणे कहीने ते चितामां पडवा सारु ऊंचो उछळी कुदको मारवा जाय छे ते बखते त्यां आवेला. प्रल्हादराजाए तेनो बोलेबोल सांभळ्यो हतो तेणे घणी झडपथी जइ तेने पोतानी बाथमां घाल्यो.

पवनंजय एकदम चकित थइ बोल्यो के, स्त्रीना वियोगथी थएला दुःखनो प्रतिकार जे आ मृत्यु, तेमां आ विघ्न केवुं ? ते वेळा प्रल्हादनी आंखोमां पाणी भराइ आव्युं अने ते कहेवा लाग्यो के, ए हुं तारो प्रापी पिता छुं. तारी निर्दोषी स्त्रीने कहाडी मूकी, तेनुं कारण मात्र तारी मातानुं करेलुं अघटित कृत्य छे. तुं महा बुद्धि-

માન છતાં આવું ધોર કર્મ કરવા યોગ્ય નથી. તારી સ્ત્રીની શોધ કરવા સારું મેં
હજારો વિદ્યાધરોને દેશેદેશ મોકલ્યા છે, તેઓ પાછા આવે ત્યાંસુધી તું વિલંબ કર.
એ પ્રમાણે પ્રલ્હાદ પોતાના પુત્રને સમજાવવા લાગ્યો. અંજનાની શોધ કરવા સારું
ગયેલા વિદ્યાધરો ફરતા ફરતા હનુપુરમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં તેમણે પ્રતિસૂર્યની
પાસે પવનંજયનો સર્વ વૃત્તાંત કહેતાં જણાવ્યું કે, તે જ્યારે રાવણનું કાર્ય કરી પાછો
આવ્યો ત્યારે તેણે અંજનાસુંદરીની હકીકત જાણી તેથી તે તત્કાલ તેની શોધ કરવા
નિકળ્યો; પરંતુ તેનો કોઈપણ સ્થલ પત્તો મળ્યો નહીં, તેથી તેણે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી
ધક્કી મરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. આ વાત ત્યાં પાસે બેઠેલી અંજનાએ સાંભળી તેવીજ
ગાદ સ્વરે બોલી કે, આ વિષ જેવાં વાક્યો મારા હૃદયમાં પેસતાં જ હું. નષ્ટ થઈ છું.
એમ કહી મૂર્છા खाइ પૃથ્વીપર ઢલી પડી. પછી તેની સહીઓએ ચંદનનું પાણી તેના
અંગ ઉપર છાંટી તથા પવન નાંચી તેને સજ્જ કરી, કેટલોક વચ્ચત વીત્યા પછી તે
સાવધ થઈ ઊઠીને દીનસ્વરે રડતી રડતી બોલી કે:—પતિવ્રતા સ્ત્રી પતિના શોકથી
અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે; કેમકે, સ્ત્રીએ પતિ વિના જીવતી રહેવું એ દુઃખનું કારણ થાય છે, એ
યોગ્ય છે. પણ હજારો સ્ત્રીઓને મોગવવાવાળા ભર્ત્તાએ એક સ્ત્રીને માટે આટલો વધો
શોક કરવો એ યોગ્ય નથી. સ્ત્રીના વિયોગથી પુરુષે અગ્નિપ્રવેશ કરવો એ અયોગ્ય
છે. માટે હે મારા પ્રાણપ્રિય પતિ આવું અઘટિત કૃત્ય તમે કેમ આદર્યું છે ? હું સ્ત્રી છતાં
મારા ચિરહની વેદના બેઠતી આજ દિવસ સુધી જીવતી રહી, તો તમે પુરુષ છતાં
આટલી વધી હિંમત કેમ હારી ગયા છો ? આપણે વેની વચ્ચે નીલમણિ તથા કાચ-
મણિ જેટલું અંતર છે. હું અલ્પ સત્ત્વ છું, અને તમે તો મહા સત્યવાન છો એ વાતમાં
મારા સાસુ સસરાનો તેમજ મારા માવાપનો દોષ નથી. કેવલ મજ અભાગિણના કર્મ-
નોજ દોષ છે.

પ્રલ્હાદ, પવનંજય, પ્રતિસૂર્ય અને અંજના વિગેરેનું

મળવું, તથા હનુપુરમાં જવું.

આ પ્રમાણે અતિ શોક કરતી અંજનાને નિહાળીને પ્રતિસૂર્ય તેના પોતાનાં
વિમાનમાં બેસાડી પવનંજયની શોધ સારું હનુપુરથી નિકળ્યો. તે ફરતાં ફરતાં જ્યાં
મૃતવનમાં ચીતા રાખી પવનંજય વળી મરવા તૈયાર થયો હતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેને
મદસિત્તે દીઠો, તેણે જ તે પ્રલ્હાદ પાસે જઈ કહેવા લાગ્યો કે, પુત્ર સહિત અંજનાને
તેનો મામો વિમાનમાં બેસાડી આંહીં તેહીં લાવ્યો છે. ઇટલામાં વિમાન પાસે આવ-
તાં જ અંજનાસુંદરીએ નીચે ડતરી પ્રલ્હાદને નમસ્કાર કર્યો. પછી પ્રતિસૂર્ય પણ પ્રલ્હા-
દરાજાને ઘણી પ્રીતિવંદે મળ્યો. હનુમાનને પ્રલ્હાદરાજા પોતાના સોળામાં બેસાડી

ગદગદ કંઠ થયો થકો પ્રતિસૂર્યની સામે જોઈને કહેવા લાગ્યો:—હે પ્રતિમૂર્ત્ય રાજા, કુટુંબ સહિત દુઃસ્વરૂપ સમુદ્રમાં ડુવનારો જે હું, તેને તું ઘણી કૃપા કરીને ડગાર્યો, તેથી હું મારું મોટું ભાગ્ય સમજું છું. મારા સંતાનને કારણ-ભૂત જે આ વિચારી નિર્દોષી સાધ્વી, તેને મેં નાહક કહાડી મૂકી. પરંતુ તું એનું સારી રીતે રક્ષણ કર્યું તેથી તને ધન્ય છે. દુઃસ્વના વસ્તે સમુદ્રની પેટે તું પાછો ફર્યો, તેથી હું તારો આભારી થયો છું. એ વધું જોઈને પવનંજયના કોપની શાંતિ થઈ ગઈ ને તે મનમાં રાંજી થયો. પછી સર્વ વિદ્યાધરો ત્યાંથી નિકળી આતિ ઉત્સાહપૂર્વક પોતપોતાના વિમાનોમાં બેસીને હનુપુરમાં આવ્યા. મહેન્દ્રરાજા પણ ઘણો ઉતાવળો ત્યાં આવી પહોંચ્યો તથા અંજનાની સાચૂ કેતુમતી દેવી તથા ભાઈઓ વીંગેરે પણ ત્યાં આવ્યા. પછી ત્યાં મોટો ઓત્સવ કર્યો. એ વધું થઈ રહ્યા પછી સર્વ વિદ્યાધરો પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. માત્ર અંજના તથા પુત્ર સહિત પવનંજય ત્યાંજ રહ્યા. હનુમાન પોતાના પિતાના હાથ તલે ત્યાં ઉછર્યો. આસ્તે આસ્તે તે વિદ્યા શિખતાં સર્વ શસ્ત્ર શાસ્ત્રોમાં કુશલ થયો. ક્રમે કરી સૂર્ય સમાન કાંતિવાળો હનુમાન યૌવનાવસ્થા પામ્યો.

રાવણ તથા વરુણરાજા વચ્ચે થયેલું યુદ્ધ વરુણરાજાનું પકડાવું તથા તેના છુટકારો—હનુમાનનું તેની મદદે જવું વિગેરે.

લંકામાં રાવણ વરુણની મિત્રતામાં દૂષણ ઉપજાવીને ક્રોધાયમાન થઈ તેને જીતવા સારું સ્થેમ નામના પર્વત ઉપર ગયો. તેણે જે જે વિદ્યાધરોને બોલાવવા સારું વૃત્તો મોકલ્યા હતા તે સર્વ આવીને તેને મળ્યા. તેમજ પવનંજય તથા પ્રતિસૂર્ય પણ તેની પાસે આવવાને નિકળ્યા. તે વસ્તે હનુમાન તેમને કહેવા લાગ્યો કે, હું છતાં તમારે જવાની જરૂર નથી. હું શત્રુઓને જીતી આવીશ. પાસે તીક્ષ્ણ શસ્ત્ર છતાં જોઈ હાથે કરી મારશે કે? હું વાલક છું તેથી તમે મારા ઉપર દયા આણતા હશો, પરંતુ પરાક્રમમાં વચનું પ્રમાણ નથી. એ પ્રમાણે મોટા આગ્રહથી તેમને રોકીને તથા તેમની રજા લેઈને હનુમાન રાવણની મદદે જવા સારું નિકળ્યો. એ વસ્તે તેના પિતાએ તથા મામાએ તેનું મસ્તક ચુંવન કર્યું. તેની સાથે હજારો ગમે સૈન્ય નિકળ્યું. તેને લેઈ મહા પરાક્રમી હનુમાન રાવણના સૈન્યમાં આવી પહોંચ્યો. તેને જોઈ જાણે પોતાનો જય જ આવી મળ્યો હોયની! એમ માની રાવણ મનમાં રાંજી થયો. હનુમાને રાવણને નમસ્કાર કર્યો; ત્યારે રાવણે તેને પોતાના ચોળામાં બેસાડી તેનો ઘણો આદર સત્કાર કર્યો. પછી તેને સાથે લેઈ પોતાના સૈન્ય સહિત રાવણ પાતાનમાં વરુણ રાજાની નગરી સમીપ આવી પહોંચ્યો. રાવણ આવ્યો

जाणीने वरुण पोताना वे पुत्रो सहित सैन्य लेई नगर बहार निकळ्यो. त्यां वरुणना पुत्रो प्रथम रावणनी साथे युद्ध करवा लाग्या अने वरुण सुग्रीवादिक शूरवीरोनी साथे लडवा लाग्यो. महा पराक्रमी वरुणना पुत्र पोताना नेत्रो रातां करीने जेम डुकरने कुतरां दुःख दे, तेम रावणने दुःख देवा लाग्या. एटलामां जेम सिंह हाथीनी सामे आवे तेम महा क्रोध करता हनुमाने तेमनी सामे आवी पोतानी विद्याना सामर्थ्यवडे तेओने पशुनी पेडे बांधी लीघा. ए वातनी वरुणने खबर पडतांज ते कोपायमान थयो थको जेम हाथी रस्तामांना झाडो तोडी पाडे तेम सुग्रीवादिक सुभट्टोने दूर करीने हनुमान उपर दोळ्यो. तेने जेम नदीना वेगने पर्वत रोके, तेम रावणे बाणोनो बरसाद करी वच्चे अटकावी मुक्यो. ते वखते बळदनी सामे बळद तथा हाथीनी सामे हाथी लडे तेम रावण तथा वरुण परस्पर लडवा लाग्या. ए प्रमाणे लडतां लडतां रावणे वरुणने व्याकुळ करी, पूर्वे कुंदको मारी इंद्रराजाने बांधी लीघो हतो, तेमज तेने बांधी लीघो. ते वखत सूर्य सैन्यामां जय जयकार शब्द थवा लाग्यो. पछी रावण पोताना स्थानक उपर गयो. त्यारे वरुणराजाए पोताना पुत्रो सहित तेने नमस्कार कय्यो. तेथी रावणे तेओने छोडी मूक्या. कहुं छे के, “ मोटा पुरुषोनो कोप मात्र नष्टताए करी जाय छे.” पछी वरुणराजाए हनुमाने महा पराक्रमी जोइने तेने पोतानी सत्यवती नामनी कन्या आपी. तयार पछी रावण पोताना सैन्य सहित लंकांमां आव्यो. त्यां तेणे पोतानी चंद्रनखा वेननी कनककुशला नामनी कन्याने हनुमान साथे परणावी. सुग्रीवे पोतानी पद्मरागा नामनी कन्या अने हरिनील विद्याधरे मालिनी नामनी कन्या तेने आपी. तेमज बीजा हजारो विद्याधरोए पोतानी हजारो कन्याओ तेने परणावी दीधी. पछी अति आनंदवडे रावणनी रजा लेइने पोतानी सर्व स्त्रीओ सहित हनुमान हनुपुरमां आव्यो तेमज सुग्रीवादिक बीजा विद्याधरो पण रावणनी रजा लेइ पोतपोताने स्थानके गंया.

मनहरच्छंद.

रामचंद्र चरित्रनो, तृतीय सर्ग पूरो थयो;
पवनंजय अंजनानो, संबंध सचळ कहो;
हनुमान जन्म लहो, वरुणनो मद दहो;
हेम सूरी मुख थकी, करुणारस भाव छयो.

इत्याचार्यश्रीहमचंद्रविरचिते त्रिपष्टिशिलाकापुरुष चरिते महाकाव्ये

सप्तमपर्वणि हनुमानजन्म नाम तृतीयः सर्गः ३

અથ શ્રી ચતુર્થ સર્ગ: પ્રારમ્ભ્યતે.

जनकराजानो जन्म-वज्रबाहु तथा मनोरमानुं परणवुं-मुनि
गुणसागरनुं मलवुं-अने तेओ विगरेनुं दीक्षा लेवुं.

મિથિલા નામની નગરીમાં હરિવંશને વિષે વાસવકેતુ નામના રાજાની સ્ત્રી વિપુલાને પેટે જનક નામે ઘણો પ્રખ્યાત પુત્ર પેદા થયો. તે પોતાની પ્રજાને પુત્રની પેટે પાણી પોતાનું જનક નામ દીપાવતો હતો, તેથી પૃથ્વી ઉપર તેની ઘણી વિ-
ખ્યાતી થઈ.

અયોધ્યા નામના નગરમાં શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીથી ચાલેલી વંશ પરંપરામાંના આદિત્ય વંશમાંના કેટલાક રાજાઓ મોક્ષે અને કેટલાક સ્વર્ગે ગયા. એ પ્રમાણે અનુક્રમે વંશાવલી ચાલતાં વીશમા તીર્થંકર શ્રી મુનિમુત્રતસ્વામીના તીર્થને વિષે એક વિજય નામે રાજા થયો. તેની સ્ત્રી હિમચૂલાને પેટે વજ્રવાહુ તથા પુરંદર નામના બે પુત્ર થયા. વજ્રવાહુ નાગપુર નામના નગરના રાજા રૂપવાહનની સ્ત્રી ચૂડામણિને પેટે પેદા થયેલી મનોરમા નામની કન્યાને પરણી, તેને તથા પોતાના સાલો ઉદયસુંદરને સાથે લેઈ જતાં રસ્તામાં ઉદયાચલ પર્વત ઉપર વેટેલા ગુણસાગર નામના એક મુનિને તેણે દીઠા. સૂર્ય સમાન જેની કાંતી છે, મોક્ષ માર્ગના સાધનભૂત તપના તેજવડે જે શોભી રહ્યા છે, એવા તે મુનિને નિહાળીને મોર જેમ મેચને જોડે રાજી થાય તેમ તે મનમાં ઘણો રાજી થયો, અને ત્યાં આગળ પોતાનો ઘોડો ડખો રાખી તે ઘોલ્યો કે:-

“આંહીં કોઈ મહામુનિ વંદના કરવા યોગ્ય છે. ચિતામણિની પેટે મહા પુ-
ન્યાનુયોગે આજ મને એનાં દર્શન થયાં છે.” વજ્રવાહુનું એવું ઘોલવું સાંભળીને તેનો સાલો ઉદયસુંદર તેને કહેવા લાગ્યો કે, કેમ તમારા દીક્ષા લેવાનાં ભાવ થયા છે કે શું? ત્યારે તેણે જણાવ્યું કે, હા, મારા મનમાં એમજ છે. જેથી ઉદયસુંદરે ફરી મશ્કરીથી કહ્યું કે, હવે વિલંબ શા સારું કરવો જોઈએ, એ કામમાં હું પણ તને સહાય છું. ત્યારે વજ્રવાહુએ તેને કીધું કે, તું પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરીશ નહીં. ઉદયસુંદરે કહ્યું ટીક છે, ભંગ નહીં કરું. પછી તે ઘોડા ઉપ-
રથી ઉતરી સર્વને સાથે લેઈને પર્વત તરફ ચાલ્યો. આ પ્રમાણે વજ્રવાહુનો દૃઢ નિશ્ચય જોઈ ઉદયસુંદરને ધાસ્તી લાગવાથી તે તેને કહેવા લાગ્યો કે, હે વજ્રવાહુ રાજા, હું તો કેવલ તમારી સાથે મશ્કરી કરતો હતો, તમારે દીક્ષા લેવી જોઈએ નહીં. મારા ઘોલવાને ધિક્કાર છે. આપણ બેની વચ્ચે જે ઘોલવું થયું છે તે માત્ર મશ્કરીનું જ છે, એમાંનું કાંઈ પણ સાચું સમજવું નહીં. વીવાહના ગીતોની પેટે મશ્કરી પણ સાચી

સમજવી નહીં. હવે પછી તું અમારા સર્વ દુઃસ્વમાં સહાય થઈશ. આ વચ્ચે અમારા કુલના સર્વ મનોરથનો તું ત્યાગ કરાવ નહીં. હજી તો તારા હાયમાં વિવાહ કંકળ છે, છતાં તું મશ્કરીમાં બોલેલી વાતને સાચી સમજી દીક્ષા લેવાનો જે વિચાર કરે છે તે આ વચ્ચે યોગ્ય નથી. સ્ત્રી પરણવાનું ફલ જે ઉપયોગાદિક, તેને તું ઓર્ચિતું કેમ મૂકી દે છે? જો તું હમણાંજ દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ, તો જેને સંસારના સુખની હજી સુધી કાંઈ પણ સ્વર નથી એવી મારી બેન મનોરમા તારા વિના શી રીતે જીવી શકશે? ઉદયસુંદરનું આવું બોલવું સાંભળીને વજ્રવાહુએ તેને કીધું કે:-હે ઉદયસુંદર, આ મનુષ્ય જન્મરૂપ જ્ઞાનનું ચારિત્ર લક્ષણરૂપ ફલ છે. તે જે મશ્કરીમાં કહ્યું તે જેમ છીપમાં સ્વાતી નક્ષત્રનું ઘુંદ મોતીનું કારણ થાય છે, તેમ એ તારું બોલવું મોક્ષનું કારણભૂત થયું. તારી બેને પણ મારી સાથે દીક્ષા લેવી જોઈએ. જો તે એમ નહીં કરે તો હવે પછી હું એની સાથે ભોગ ભોગવનાર નથી. મારે તો એ મોક્ષને માર્ગે જવું છે, તેમાં અટકાવ કરવો તે તને યોગ્ય નથી અને બહી જો મારી વાત માને તો તું પણ મારી સાથે દીક્ષા લે. ક્ષત્રીએ પોતે કરેલી પ્રતિજ્ઞા અવશ્ય પાલવી જોઈએ, એ સ્વકુલનો જ ધર્મ છે. એ પ્રમાણે બોલી તે આગળ ચાલ્યો અને ગુણસાગર મુનિ પાસે આવી જટ દીક્ષા લઈ લીધી, એટલે તેની સ્ત્રી મનોરમા, ઉદયસુંદર તથા બીજા પચીસ કુમારોએ પણ તેની સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

કીર્તિધરરાજા તથા તેના પુત્ર સુકોશલનો પ્રવંધ.

વજ્રવાહુના પિતા વિજયરાજાએ પોતાના પુત્રે દીક્ષા લીધાની વાત સાંભળી તેથી તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, મારો પુત્ર બાલક છતાં તેણે દીક્ષા લીધી, અને મેં તો હજુ સુધી વૈરાગ્યનું ગ્રહણ કર્યું નથી, માટે મારે પણ મોક્ષના સાધનરૂપ દીક્ષા લેવી જોઈએ. એવો નિશ્ચય કરી પોતાના પુરંદર નામના પુત્રને રાજ્યગાદીએ બેસાડી નિર્વાણમોક્ષ નામના મુનિ પાસે વિજયરાજાએ દીક્ષા લીધી. પુરંદરે પણ પોતાના પૃથ્વી નામની સ્ત્રીને પેટે જન્મેલા કીર્તિધર નામના પુત્રને રાજ્ય સોંપી કેટલેક કાલે ક્ષેમકર નામના મુનિ પાસે દીક્ષા લીધી. કીર્તિધર રાજા પોતાની સહદેવી નામની સ્ત્રીની સાથે ઇંદ્ર ઇંદ્રાણીની પેટે સુખ ભોગ ભોગવતો એક દિવસ દીક્ષા લેવાનું મનમાં ધારીને પોતાના મંત્રીઓને કહેવા લાગ્યો કે, મારે હવે દીક્ષા લેવી છે, એ વિષે તમારો શો અભિપ્રાય છે. મંત્રીઓએ કીધું કે, હે રાજા, તું પુત્ર રહિત હોવાથી તને ઘત લેવાનો અધિકાર નથી. તેમ છતાં જો તું દીક્ષા લેશ તો પછી આ પૃથ્વીનો સ્વામી કોણ છે? માટે તને પુત્ર પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી તું ઘત લેવાનો વિલંબ કર. મંત્રીઓનું એવું બોલવું સાંભળીને કીર્તિધર રાજા કેટલાક કાલ સુધી ગૃહવાસ રહ્યો.

त्यार पछी तेनी सहदेवी राणीने पेटे सुकोशल नामे पुत्र जन्म्यो. परंतु पोतानी स्वामी ए बात जाणी दीक्षा लेशे एवा भयथी सहदेवी राणीए पुत्र प्रसव्यानी हकी-कत छुपावी पोताने पेटे पुत्री पेदा थइ छे एम जणाव्युं. तथापि ए छुपी न रहेतां राजाना जाणवामां आवी. कह्युं छे के "सूर्य उग्यो छावडे ढाक्यो रहेतो नथी." पछी कीर्तिधर राजाए पोताना पुत्र सुकोशलने राज्य उपर वेसाडी पोते मोक्षनुं साधन संपादवाने विजयसैनक नामना आचार्य पासे दीक्षा लीधी. महा तप तपतो गुरुनी आज्ञाए करी कीर्तिधर मुनि विहार करवा लाग्यो.

कोइएक बखत फरतां फरतां ते मुनि मासोपवासनुं पारणुं करवा सारु मध्यान बेलाए अयोध्या नगरीमां आव्या. तेमने रस्तामां जतां सहदेवी राणीए दीठा. तेणीए तेमने ओळख्या के आ मारो पति छे. एणे ज्यारे दीक्षा लीधी त्यारेज हुं पति विनानी थइ. बळी जो आ मारो पुत्र सुकोशल एना वापने जोइने दीक्षा लेशे तो हुं पुत्र विनानी थइश, तो पछी मारुं जीवितर शा कामनुं ! ते माटे यद्यपि आ निर-पराधी, व्रतधारी तथा पति छे; तथापि पुत्रना कल्याण माटे एने नगरथी बहार काढी मुकवो योग्य छे. पछी तेणीए कोइ अन्य दर्शनीओनी पासे मुनिने नगरथी बहार काढी मुकवो योग्य छे. पछी तेणीए कोइ अन्य दर्शनीओनी पासे मुनिने नगरथी बहार कढावी मुक्या. कह्युं छे के, "लोभी माणसने विवेक होतो नथी." ए सर्व बातनी सुकोशलनी धावमाताने खबर पडवाथी ते रुदन करवा लागी, तेथी सुकोशले तेनुं कारण पूछ्युं. त्यारे तेणे जणाव्युं के, हे पुत्र, तारो पिता कीर्तिधर राजा तने बाल-पणमां राज्य उपर वेसाडी दीक्षा लेइ विचरतो विचरतो आज गौचरी सारु अहीं आव्यो हतो, तेने जोइने तुं दीक्षा लेइश एवी शंका लावीने सहदेवी राणीए एने अन्य दर्शनीओनी पासे नगरथी बहार कढावी मुक्यो. ए मासोपवासना पारणा सारु आवेला मुनिने एमनेएम कढावी मुक्या तेथी हुं रडुं छुं. आ बात सांभळतांज सुको-शल राजा पोताना पिता मुनि पासे गयो. तेने नमस्कारादि करी तेनी पासे दीक्षा मांगी. ए प्रसंगे तेनी चित्रमाला नामनी गर्भवती स्त्री, प्रधानो सहित त्यां आधी तेने कहेवा लागी के, हे स्वामिन्, आ राज्य तजवाने तमे योग्य नथी. बिगरे तेणीए घणुं कह्युं, त्यारे राजाए तेनो सर्व अभिप्राय समजी तेने कीथुं के, हे स्त्री, आगळ आवनारा काळने माटे वर्तमानकाळमां उपचार करवो जोइये. ते माटे आजथी हुं तारा गर्भस्थ पुत्रने राज्य उपर वेसाडुं छुं. ए प्रमाणे स्त्रीने कही तथा बीजा जे लोको आव्या हता तेमनी साथे मीठे वचने बोलीने तेणे पोताना पिता मुनि पासे दीक्षा लीधी. पछी ते वने मुनिओ उग्रतप करता आ पृथ्वीतलने विषे साथे विचरवा लाग्या.

सहदेवी पुत्रवियंगे दुःख पामीने रौद्रध्यानवडे मरीने एक पर्वतनी गुफामां बाघण थइ. एक बखत फरतां फरतां ते वने पिता पुत्र मुनिओ राग रहित पृथ्वीत-

लने पावन करतां स्वाध्याय ध्यानमां तत्पर थएला. एक पर्वतनी गुफामां एकाम चित्ते रह्या हता. तेमने पेली यमदूती जेवी वाघणे दीठा. तेवीज ते दूरथी जेम मित्रने जोड़ मित्र दोडे, तेम म्होडुं फाडी ते मुनिओने खावा सारु दोडी. वने मुनिओ तेने आवती जोड़ने धर्मध्यान धारण करी कायोत्सर्गे उभा रह्या. एटलामां बीजळीनी पेठे ते वाघण आवीने सुकोशल मुनि उपर तुटी पडी, तेने जमीन उपर पाडी, तीक्ष्ण नखवडे तेनी चामडी चटचट फाडवा लागी. जेम भारवाड देशनो पंथी तरश्यो थको पाणी मळवाथी घणो राजी थाय, तेम ते कूर वाघण अति प्रीतिवडे मुनिनुं लोही पीने राजी थवा लागी. जेम कोइ भीखारिणी फळादिकने मुखवडे तोडीने खाय तेम ते मुनिनुं मांस दांतोवडे तडतड तोडीने खावा लागी. बळी जेम हाथी पोताना दांतवडे शेरडी कडकावीने खाय, तेम ते मुनिना हाडोने चावी चावीने खावा लागी. जो के ते हिंसारी वाघणे विचारा निर्दोषी मुनिना एवां बुरा हाल कर्या, तोपण ते क्षमाश्रमण साधु महाराजे जरा पण दीलगीर न यतां आ वाघण मारां कर्म खमाववाने साधनरूप थइ, एवो तेवो उपकार मान्यो. पण तेना उपर बीलकुल रोप आप्यो नही. एवी रीते शुक्ल ध्यान ध्यातां तेनां सर्व रोमांच लडां थइ गयां अने अंतगड केवळी थइ ते मोक्षपद पाम्या. वाघण ज्यारे मुनिने खाई रहेवा आवी त्यारे तेना दांत उपरनी सोनांनी रेख तेना जीवामां आवी. ते जोता वेंतज तेने मुर्छा आवी. पछी थोडीवारे ते शुद्धिमां आवी त्यारे तेने हैयापो करतां ते निमित्तथी जातिस्मरण ज्ञान थयुं; तेथी ते पस्तांबो करीने पोताने थिःकारवा लागी. अरे हुं महा पापिणीं छुं. में पोताना पुत्रनुं भक्षण कर्युं. ए अघोर पापथी कोण जाणे मारी केवी गति थशे? एवी रीते तेणे घणे प्रकारे पश्चात्ताप कर्या. कीर्तिधर मुनि ए तेनो मनोभाव जाणी लेई तेने धर्मोपदेश दीथो. वाघणे ते सईही अनशनव्रत धारण कर्युं अने मरीने जुगलीआमां जन्मी. कीर्तिधर मुनि क्रमेकरी केवलज्ञान पापी जन्मजरा मृत्युनो भय निवारी, काळ करी, मोक्ष पद पाम्या.

नहुप तथा तेना पुत्र सौदासनो प्रबंध.

सुकोशल राजानी स्त्री चित्रमालाने पेटे पुत्र पेदा थयो तेनुं नाम हिरण्यगर्भ पाडयुं. पूर्वे कहा प्रमाणे ते गर्भमांथी राज्यपद पाम्यो हतो. ते ज्यारे थौवनावस्था पाम्यो त्यारे मृग जेवा नेत्रोवाळी मृगावती नामनी कन्या साथे परण्यो. तेने पेटे एक पुत्र जन्म्यो तेनुं नाम नहुप राख्युं. केटलाक काळ पछी हिरण्यगर्भ राजा ए पोताना केश सफेद थएला जोइ आ संसारना बदलाता स्वरूप उपर वैराग्य पावी पोतानी वृद्धावस्था परिपूर्ण थये धर्म साधन थइ शक्ये नही एम जाणी नहुपने राज्य

તે વચ્ચે ત્યાંનો અપુત્રીઓ રાજા મરણ પામ્યો હતો તેથી ત્યાંનાં મંત્રી વર્ગે પંચ દિવ્યે કરી અભિષેક કરીને ઘોડો, હાથી, હુત્ર, ચામર તથા કાલસ ધારણ કરીને સૌદાસ રાજાને રાજ્યપદે સ્થાપન કર્યો. મહાપુરનું રાજ્ય કરતાં કેટલાક દિવસ ગયા પછી સૌદાસ રાજાએ પોતાના પુત્ર સિંહરથની પાસે એક દૂત મોકલી તેને કહેવરાવ્યું કે, તું મારી આજ્ઞા માન. સિંહરથે તેનો તિરસ્કાર કરીને તેને કહાડી મૂક્યો. દૂતે આવીને સૌદાસ રાજાને ત્યાંની હકીકત જણાવી તેથી તે પોતાનું સર્વ સૈન્ય સર્જી સિંહરથની સાથે લડવાને અયોધ્યા સમીપે આવ્યો. સિંહરથ પણ તેની સાથે યુદ્ધ કરવા માટે પોતાનું સર્વ સૈન્ય લેઈ નગર બહાર નિકળ્યો. પછી વાપ દીકરાનું પરસ્પર યુદ્ધ થવા લાગ્યું. છેવટે સૌદાસ રાજાએ સિંહરથનો હાથ જાલીને તેને બન્ને રાજ્ય સોંપી પોતે દીક્ષા લીધી.

— ૦૦૦૦૦૦ —

અયોધ્યાના રાજાની વંશાવલી-દશરથરાજાનો જન્મ તથા તેનું ગાદીએ બેસવું વિગેરે.

એ પ્રમાણે અયોધ્યાના રાજ્ય ઉપર સિંહરથ રાજા પછી તેનો પુત્ર વ્રહ્મરથ થયો. તેના પછી તેનો પુત્ર ચતુર્મુખ, તેનો પુત્ર હેમરથ, તેનો પુત્ર શતરથ, તેનો પુત્ર હૃદય, તેનો પુત્ર પૃથુ, તેનો પુત્ર વારિરથ, તેનો પુત્ર હંદુરથ, તેનો પુત્ર આદિત્યરથ, તેનો પુત્ર માંધાતા, તેનો પુત્ર વીરસેન, તેનો પુત્ર કુવેરદત, તેનો પુત્ર કુંથુ, તેનો પુત્ર શરભ, તેનો પુત્ર દ્વિરદ, તેનો પુત્ર સિંહદશન, તેનો પુત્ર હિરણ્યકશિપુ, તેનો પુત્ર પુંજસ્થલ, તેનો પુત્ર કકુત્સ્થ, એ રીતે અનુક્રમે વંશ પરંપરાગત રાજા થયા. પછી કકુત્સ્થનો પુત્ર રઘુ નામે રાજા થયો. તે એવો તો ધર્માત્મા થયો કે, શરણાર્થીઓને કલ્પવૃક્ષની ઉપમા ધારણ કરવા લાગ્યો. એ રાજ્ય ઉપર થેલા કેટલાએક રાજા સ્વર્ગે અને કેટલાએક મોક્ષે ગયા ત્યાર પછી રઘુનો પુત્ર અનરણ્ય રાજા થયો. તેની પૃથ્વી નામની સ્ત્રીને પેટે અનંતરથ તથા દશરથ નામના બે પુત્રો થયા.

એક વચ્ચે સહસ્રાંશુ રાજાનો રાવણે યુદ્ધમાં પરાજય કર્યો તેણે વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લીધી. તે અનરણ્યનો મિત્ર હતો, તેની સાથે તેણે અગાઉ દિક્ષા લેવાનો નિશ્ચય કરેલો હોવાથી તેણે પોતાના એક માસના દશરથ નામના નાના પુત્રને રાજ્યગાદીએ બેસાડી અનંતરથ નામના પોતાના પુત્ર સહિત મોક્ષ માર્ગ સાધવાને દીક્ષા લીધી. અનંતરથ તપ કરતો પૃથ્વી ઉપર સ્વેચ્છાએ વિચરવા લાગ્યો અને અનરણ્ય મોક્ષે ગયો. સહસ્રાંશુએ દીક્ષા લીધા પછી તેની ગાદીએ તેનો પુત્ર શ્રીકંઠ બેઠો. શ્રીકંઠ અને દશરથ સમાન વહીયા થયા થકા વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા. દશરથ રાજા જે દિવસથી રાજ્ય

ઉપર વેઠો તે દિવસથી કોઈપણ શત્રુ તેનાં સામો આવ્યો નહીં. એ નક્કરોમાં ચંદ્ર, ગ્રહોમાં સૂર્ય, તથા પર્વતોમાં જેમ મેરુ અધિકી શોભા પામે છે, તેમ સર્વ રાજાઓમાં અધિક શોભા પામવા લાગ્યો. તેના રાજ્યમાં ઉપદ્રવ તો આકાશ-ફૂલવત્ થયો. તે યાચક લોકોને દ્રવ્યાલંકાર-ચથેચ્છ આપવા લાગ્યો તેથી મંદગાદિક જે દશ કલ્પ-વૃક્ષ છે તેમાં તે અગ્યારમો કલ્પવૃક્ષ દેખાવા લાગ્યો. તે પરંપરા-ચાલ્યા આવતા સામ રાજ્ય પ્રમાણે અર્હત ધર્મ પાલવા લાગ્યો.

દશરથે કૌશલ્યા તથા સુમિત્રા સાથે કીધેલું લગ્ન.

દશરથે પહેલું લગ્ન દમ્ભસ્યલ (કુશ્મસ્યલ) ના રાજા સુકોશલની સ્ત્રી અમૃતપ્ર-ભાને પેટે જન્મેલી મહા રુપવાન તથા અતિ લાવણ્યતાવાળી કૌશલ્યા (અપરાજિતા) નામની કન્યા સાથે તથા ધીજું લગ્ન કમલસંકુલ નામના નગરના રાજા સર્વધુતિલ-કની સ્ત્રી મિત્રાદેવીને પેટે જન્મેલી સુમિત્રા નામની કન્યા સાથે કર્યું. એ બન્ને અપરા-જિતા તથા સુમિત્રા સ્ત્રીઓની સાથે વિવેકી, લોકોમાં શિરોમણી દશરથ રાજા પોતાનો ધર્માર્થ ન મૂકતાં નાના પ્રકારના સુખભોગ ભોગવવા લાગ્યો.

રામને હાથે રાવણનું મૃત્યુ થવાનું જાણવું—વિभीષણે જનકરાજાને તથા દશરથને મારવાની કરેલી પ્રતિજ્ઞા—નારદે તે બંનેને આપેલી ચેતવણી વિગેરે.

એક વખતે અર્દ્ર ભરતેશ રાવણે પોતાની સંભામાં બેઠેલા એક વિદ્વાન જ્યોતિષી (નૈમિત્તિક) ને પૂછ્યું કે, હે મહારાજ, અમરપણું તો માત્ર કહેવારૂપ છે. વાસ્તવિક રીતે કોઈ વસ્તુ અમર નથી. સંસારમાં રહેલા પ્રાણીનો જરૂર નાશ થશે, એમ વધા જાણે છે. તથાપિ મારું મૃત્યુ મારા પોતાના પરિણામથી થશે ? કે કોઈ બીજાથી થશે ? તે કોઈપણ પ્રકારનો ભય ન રાખતાં સાચેસાચું કહો. સાચું બોલનારા પુરુષના મુલ-માંથી જુદું વેળ નિકળતુંજ નથી. એવી રીતનું રાવણનું બોલવું સાંભળી તે જ્યોતિષી બોલ્યો કે, હે રાવણ સાંમલ. હવે પડી ઉત્પન્ન થનારી એક જ્ઞાનકી (જનકરાજાની કુંવરી) ના નિમિત્તે દશરથ રાજાના પુત્ર રામને હાથે મૃત્યુ થશે. એ સાંભળી ત્યાં બેઠેલો વિभीષણ બોલ્યો કે, એનું કહેવું સ્વરૂપ છે, પણ તે હું સ્વોદું કરીશ. કન્યા અને પુત્ર, એ બંનેનું ધીજ જે જનક અને દશરથ છે, તેમને મારી નાંચવાથી રાવણનું મૃત્યુ નહીં થાય. જે મૂલ્યથી ધીજની ઉત્પત્તિ થાય તે મૂલનોજ નાશ કરીએ તો ધીજ ક્યાંથી પામ ? અને એમ યચાથી આ નૈમિત્તિકનું કહેવું પણ સ્વોદું થશે. રાવણે તેનું બોલવું માન્ય રાખ્યું અને સંભામાંથી ઊઠી બંને ખાડ પરમાં ગયા. એ પ્રસંગે નારદ મુનિ ત્યાં બેઠેલો

હતો તેણે સભામાં થયેલી સઘળી હકીકત સાંભળી હતી તે ત્યાંથી નિકળી દશરથ રાજા પાસે આવ્યો. દશરથ રાજા નારદને દૂરથી આવતો જોઈ આસન ઉપરથી ઊઠી તેના સન્મુખ જઈ તેનો ઘણો આદર સત્કાર કરી તેને તેડી લાવી, આસન ઉપર બેસાડી તેને નમસ્કાર કરી પોતે તેની પાસે નીચે બેઠો; અને પૂછ્યું કે, હે મુનિરાજ, આપ ક્યાંથી પધાર્યા? તથા આપને આવવાનું પ્રયોજન શું છે? ત્યારે નારદે જણાવ્યું કે, હે દશરથ, પૂર્વ વિદેહમાં પુંડરીકીણી નગરીમાં સુરાસુરે શ્રી સીમંધરસ્વામીનો દીક્ષા મહોત્સવ કર્યો તે જોવા સારુ હું ગયો હતો. ત્યાંથી પાછો ફરી મેરુ પર્વત ઉપર જઈને શાશ્વત તીર્થની વંદના કરી હું લંકામાં ગયો. ત્યાં શાંતિનાથ ભગવાનના દેરાસરમાં જઈ દર્શન વીગેરે કરીને હું રાવણને ઘેર ગયો. ત્યાં તેની સભામાં રાવણના પૂછવાથી એક નૈમિત્તિકે કહ્યું કે, તારું (રાવણનું) મૃત્યુ જાનકીના નિમિત્તે દશરથ રાજાના પુત્ર રામને હાથે થશે. આ વાત સાંભળી ત્યાં ઘેટેલા તેના ભાઈ વિभीષણે એવી પ્રતિજ્ઞા કરી કે, જાનકી તથા રામના કારણભૂત જે જનક તથા દશરથ રાજા છે, તેમને મારવાથી રાવણને મારનારજ ઉત્પન્ન નહીં થાય તો પછી તેને કોણ મારનાર છે? માટે એ બેને હું મારીશ. આ વધો વૃત્તાંત સાંભળીને તું મારો સાધર્મિક ભાઈ છું તેથી તેને ચેતવવા સારુ ત્યાંથી નિકળી ઘણો ઉતાવળો હું તારી પાસે આવ્યો છું. નારદનું બોલવું દશરથ રાજાએ સાંભળી લેઈ તેનો યથાયોગ્ય સત્કાર કરી તેને રજા આપી. ત્યાંથી તેણે જનકરાજા પાસે આવીને તેને પણ રાવણની સભામાં બનેલી સર્વ બીનાથી વાકેફ કર્યો.

જનક તથા દશરથ રાજાનું દેશાંતર જવું-રાજ્યમાં તેમનાં પુતળાં સ્થાપવાં.

પછી દશરથ રાજાએ પોતાના મંત્રિઓને એકઠા કરી તેઓને નારદે કહેલો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવી રાજ્ય તેમને સ્વાધીન કર્યું, અને પોતે યોગીની પેઠે કાલવંચના કરવા સારુ વહાર ચાલી નિકળ્યો. પછી મંત્રિઓએ શત્રુને ફસાવવા સારુ દશરથ રાજાની આકૃત્તીની એક માટીની મૂર્તિ બનાવરાવીને તે રાજ્યગૃહમાં અંધારામાં રાખી. જનકરાજા પણ દશરથની પેઠે મંત્રિઓને રાજ્ય સોંપી ચાલી નિકળ્યો. ત્યાં પણ તેના મંત્રિઓએ દશરથ રાજાની માફક જનકની મૂર્તિ બનાવી રાખી. એ પ્રમાણે રાજ્ય છોડી દશરથ તથા જનકરાજા પૃથ્વીપર વિચરવા લાગ્યા.

વિभीષણે કૃત્રિમ દશરથરાજા (પુતલા) નો કરેલો વધ.

લંકામાંથી વિभीષણ પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા માટે મોટા વેગથી અયોધ્યામાં આવ્યો; અને ત્યાં રાજગૃહમાં રાત્રેલું દશરથ રાજાનું પુતલું ન પીછાનતાં તેને સ્વરી દશરથ સમજી તેનું માથું કાપી નાંચ્યું. તે વચ્ચે આત્મા નગરમાં મોટો હાહાકાર મચી રહ્યો. જનાનસ્થાનામાં રહારોલ યડ રહી. શૂરવીર લોકો મારનારની શોધ કરતાં બોલવા લાગ્યા કે, દશરથને કોણે મારી નાંચ્યો. એ પ્રકારે કોઈને પણ બહેમ ન આવે તેટલામાટે ત્યાં દશરથના મરણ માટે ઘણી કાલ્જી અને ધામધુમ કરવા લાગ્યા, તેમજ છાની મસલતવાળા પ્રધાનોએ દશરથ રાજાની પ્રેતક્રિયા કરી. इत्यादिक जोइने दशरथ मरी गयानो निश्चय करी. विभीषण लंकाમાં પાછો આવ્યો. जनकराजाने मारवानुं एना मनमां हतुं पण दशरथ मरी जवायी एकलो जनकराजा शुं करनार छे ? तेमज एने मारवायी हवे शो फायदो छे ? एवो विचार करी तेणे जनकने जतो मूकयो.

દશરથરાજાનું કૈકેયી સાથે પાણીગ્રહણ થવું તથા તેણીને વર આપવું.

પ્રધાનોને રાજ્ય સોંપી નિકળ્યા પછી દશરથ તથા જનક રાજા સાથે ફરતા ફરતા ઉત્તર દિશામાં ગયા. ત્યાં એક કૌતુકમંગલ નામના નગરના રાજા શુભમતિની સ્ત્રી પૃથ્વીને પેટે પેદા થયેલી દ્રોણમેઘની વેન વહેતેર કળાપ પરિપૂર્ણ, એવી કૈકેયી નામની કન્યા ઉપવર થયેલી હોવાથી તેનો સ્વયંવર રચ્યો હતો. ત્યાં હરિવાહન પ્રમુખ ઘણા રાજાઓ આવ્યા હતા. તે મંડપમાં દશરથ તથા જનકરાજા જઈને એકજ આસન ઉપર બેઠા. તે સઘળા રાજાઓમાં કમલોમાં જેમ હંસ શોભે તેમ શોભવા લાગ્યા. પટલામાં રત્નાલંકારે કરી ભૂષિત, તથા સર્વ કન્યાઓમાં રત્ન સમાન, કૈકેયી કન્યા પોતાની સહીના સભા ઉપર હાથ રાખીને તે સ્વયંવર મંડપમાં આવી. પછી તેની સહીએ એક કોરેયી રાજાઓને ઓઢસાવવા માંડ્યા. તે સર્વને ચંદ્રમા જેમ નક્ષત્રોનું હૃદયન કરે તેમ તેમને મૂકીને, ગંગાનદી જેમ સાગરમાં આવીને મળે તેમ તે દશરથરાજા પાસે આવીને ઊભી રહી, અને સમુદ્રમાં મુકેલા નાગરવાળા વહાણની પેઠે તે અડિગ યડ ગડ. તે વચ્ચે તેના અંગ ઉપરના સર્વ રોમાંચ સ્વઢાં યડ ગયાં. પછી તેણે પોતાની મૂજારુપ લતાવડે દશરથરાજાના ગળામાં વરમાળા આરોપી. એ પ્રસંગે મંડપમાં બેઠેલા, વીજાનું મહત્વ સહન ન કરનારા હરિવાહનાદિક રાજાઓ કોપા ?

કરીને લાલચોલ થયા થકાં વોલવા લાગ્યા. અરે ! આ કોઈ કપટવેશ ધારણ કરીને આવેલા દરિદ્રી ધૂતારામાં શું જોડેને કૈકેયીએ વરમાળા ઘાલી. એની પાસેથી એને અમે શુંટાવી લેઈશું તો એ અમને શું કરનાર છે ? એવી રીતે ગુસ્સામાં આવીને ઉપર પ્રમાણે વોલતા પોતાના સ્થાનક ઉપરથી ઉઠીને યુદ્ધ કરવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. એ વાતની સ્વર પડતાંજ દશરથરાજા શુભમતિરાજાની સાથે મસલત કરીને ચતુરંગ સૈન્યા સહિત તેઓની સાથે યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થયો. તે વચ્ચે તેણે પોતાની પાસે ડમી રહેલી કૈકેયીને કીધું કે, હે પ્રિયા, આ શત્રુઓને મારવાને તારે પણ મારી સહાયતા કરવી જોઈએ. રાજાનું એવું વોલવું સાંભળીને મહા બુદ્ધિમાન વહોતેર કલ્યાણ પૂરી, એવી તે કૈકેયી ત્વરાથી ઘોડાની લગામ હાથમાં શાલીને દશરથરાજાને વેસવાના રથ ઉપર ચઢી ગઈ. દશરથરાજા પણ ધનુષ્ય વાળ હાથમાં લઈને વૈરીઓને તૃણ સમાન ગણતો રથ ઉપર આરુઢ થઈ હરિવાહનાદિક રાજાઓની સામે કમર કશીને યુદ્ધ કરવા ડમી રહ્યો. તે વચ્ચે કૈકેયીએ શેલાણીની પેઠે પોતાનું કલ્યાણાતુર્ય શત્રુઓના રથની સામે એવી રીતે વતાવ્યું કે, જાણે તેઓના રથોની સામે અક્ષેપ રથ ડમી કર્યો હોયની ! એવી રીતની યોજનાથી તે દશરથરાજાનો રથ ફેરવવા લાગી. એટલામાં મહા પરાક્રમી શીઘ્રવેધી દશરથરાજાએ હરિવાહનાદિક રાજાઓના રથોનો એક ઘડિકમાં નાશ કરી તેઓને જીતી લીધા. ત્યારપછી જંગમ પૃથ્વીની પેઠે દશરથરાજાએ કૈકેયી સાથે પાણીગ્રહણ કર્યું. તે વચ્ચે તેણે ઘણા હર્ષાવેશે કરી કૈકેયીને કીધું કે, હે પ્રિયા, તારી ચાલાકી તથા તારું સામર્થ્ય જોડેને હું ઘણો સુખી થયો છું, માટે તેનો વદલો તું મારી પાસે માંગી લે. હું તારા ઉપર પ્રસન્ન થયો છું, તેથી તું મારી પાસે તારે જોડે તે વર માંગ. ત્યારે તે વોલી કે, હે પ્રાણનાથ, જે વચ્ચે મને જરૂર પડશે તે વચ્ચે હું માંગી લેશ. હાલ એ વર હું તમારી પાસે અનામત રાખું છું. તેનું એ વોલવું દશરથ રાજાએ માન્ય કર્યું. ત્યારપછી તે લક્ષ્મી જેવી કૈકેયીને સાથે લેઈ પોતાના સૈન્ય સહિત પાછો આવી પોતાના રાજગૃહમાં ગયો, અને જનકરાજા પોતાની મિથિલા નગરીમાં ગયો. કહ્યું છે કે, “સમય જાણનારા બુદ્ધિમાન પુરુષો કાર્ય શિવાય ભલ્લતાજ ટેકાણે રહીને વચ્ચે ગુમાવતા નથી.

—o-o-o-o—

દશરથરાજાએ મગધદેશ જીતી ત્યાં રહેવું-સુપ્રધાનું પરણવું.

દશરથરાજા પ્રથમ ઉપજેલા મયથી અયોધ્યામાં ન જતાં મગધદેશના રાજાને જીતીને તેજ નગરમાં રાજ્ય કરવા લાગ્યો, અને પોતાની કૌશલ્યા પ્રમુખ રાણીઓને

નુંજ રાજ્ય છે." તેણે ચોથું લગ્ન સુમના નામની કન્યા સાથે કર્યું, સર્વ સ્ત્રીઓ સહિત દશરથરાજા તે નગરમાં ઘણા દિવસ રહ્યો, કેમકે પોતે મેઢવેલી પૃથ્વી રાજાને ઘણી મિલ્ય હોય છે.

રામનો જન્મોત્સવ.

એક વખત કૌશલ્યાણ પાછલી રાત્રે સ્વપ્નમાં હાથી, સિંહ, ચંદ્ર તથા સૂર્ય, એ ચાર પદાર્થ દીઠા, એ વલ્લભેવના જન્મના સૂચક થયાં. તે પ્રસંગે જેમ પુષ્કરણીમાં હંસ ઉત્પન્ન થાય, તેમ વ્રહ્મદેવલોકથી એક મહદ્વિક દેવ ચર્ચાને કૌશલ્યાના હૃદયમાં આવી અવતર્યો. ગર્ભના પ્રભાવે કૌશલ્યાનું તેજ દીન પરદીન વધવા લાગ્યું અને તેની મનોવૃત્તિઓ ઘણીજ સારી થવા લાગી. પૂરે માસે તેણી એ રંગમાં પુંડરીક નામના કમળને પળ લજ્જાયમાન કરે એવો કમળ જેવો, સંપૂર્ણ લક્ષણો સહિત દિવ્ય પુત્રને જન્મ આપ્યો. ચંદ્રના દર્શનથી જેમ સમુદ્રને આનંદ થાય છે, તેમ કમળ જેવા નેત્ર-ઘાઘા પ્રથમ પુત્રને જોતાંજ દશરથરાજાને અતિ આનંદ થયો. તે વખતે રાજાએ અર્ચા જિનોને ચિંતામણીની પેઠે અંગણિત દાન દીધું. મોટા પુરુષોને ધેર પુત્રનો જન્મ થયેથી દાન દેવાનો ચાલંજ હોય છે. સર્વ પ્રજાએ એ વાત સાંભળતાંજ અતિ રાજી થઈ મોટો ઉત્સવ કર્યો. દુર્વા, ફૂલ તથા ફળાદિકે કરી યુક્ત પૂર્ણ પાત્રો પ્રજાએ રાજાને ધેર મોકલાવ્યાં. આઠા નગરમાં ઉત્તમ પ્રકારના ગાયન થવા લાગ્યા. કેસરના છાંટા નાચવા લાગ્યા. ધેરધેર તોરણો વંધાયા. કેટલાએક રાજાઓની તરફથી પુત્ર જન્મની વધાઈમાં દશરથરાજાને કરમાર આવ્યા. લક્ષ્મી વાસ કરી રહેવાના હેતુથી તથા કમળનું નામ પદ્મ હોવાથી તેની વરાવરીને માટે તે વાલકનું નામ "પદ્મ" રાખ્યું તથા બીજું "રામ" એવું નામ પાડ્યું.

લક્ષ્મણનો જન્મોત્સવ.

ત્યારપછી કેટલેક કાલે દશરથ રાજાની બીજી સ્ત્રી સુમિત્રાએ રાત્રના પાછલા પ્રહરે વાસુદેવના અવતારને સૂચન કરનારા, હાથી, સિંહ, સૂર્ય, ચંદ્ર, અગ્નિ, લક્ષ્મી અને સમુદ્ર, એ સાત પદાર્થ દીઠા. તે પ્રસંગે દેવલોકથી કોઈ એક પરમ મહદ્વિક દેવ ચર્ચાને સુમિત્રાના હૃદયમાં, ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયો. દિવસે દિવસે ગર્ભ વધતાં માસ પૂરા થયેથી સુમિત્રાએ, શ્યામવર્ણ, સર્વ લક્ષણ યુક્ત, તથા જગતના મિત્ર-રૂપ પુત્રને પ્રસવ્યો. તે દિવસે દશરથરાજાને તથા સર્વ નગર જિનોને અધિક આનંદ થવાથી તેણે સંપૂર્ણ ચૈત્યોમાંની શ્રીમદર્હત પ્રતિમાઓને સ્નાત્રપૂર્વક આઠ પ્રકા-

ते छुटीने जेम तेम उडतो उडतो एक साधु पासे आवीने पड्यो. ते वखते मात्र तेना कंठमां श्वासोश्वास रहेलो हतो. तेवा प्रसंगे ते महा करुणासागर मुनिए तेने (हंसना वच्चाने) नवकारमंत्र संभळव्यो. तेना सामर्थ्यवडे ते मरीने दश हजार वर्षना आयुष्यवाळो किन्नरलोकमां एक देव थयो. त्यांथी चवीने ते विदग्ध नामना नगरना राजा प्रकाशसिंहनी स्त्री प्रवरा राणीने पेटे कुंडलमंडित नामनो पुत्र थयो.

उपभोगाशक्त कयान पण काळे करी मर्ण पामीने भवाटवीमां भटकतो भटकतो चक्रपुर नामना नगरना राजा चक्रध्वजना उपाध्याय धुम्रकेतुनी स्त्री स्वाहाने पेटे पिंग नामनो पुत्रपणे पेदा थयो. ते पिंग तथा चक्रध्वज राजानी कन्या अतिसुंदरी एकज गुरुनी पासे विद्याभ्यास करवा जता हता. त्यां तेओने परस्पर प्रीति बंधाइ, तेथी लाग फावतां अतिसुंदरीनुं हरण करीने पिंग त्यांथी नाशीने विदग्ध नामना नगरमां जडने रह्यो. त्यां ते घास तथा लाकडां वेचीने जेम तेम पोतानो निर्वाह करवा लाग्यो; केमके गुण रहित पुरुषोनुं पेट एवुं काम कर्या विना भरातुंज नथी. कोइ एक प्रसंगे ते नगरना राजपुत्र कुंडळमंडिते अतिसुंदरीने दीटी. ते बेनो द्रष्टिमेळाप थतांज तेमने परस्पर प्रीति बंधाइ. पछी पोताना बापना भये करीने कुंडळमंडित छानी रीते अतिसुंदरीने लडने त्यांथी नीकळी एक पर्वतपर जड त्यां घर करीने रह्यो. पिंग अतिसुंदरीना विरहथी उन्मत्तनी पेटे पृथ्वीपर फरवा लाग्यो. तेने कोइ एक समये गुप्ताक्ष नामना आचार्य मळ्या. तेनी पासे धर्म सांभळीने तेणे दीक्षा लीधी. परंतु अतिसुंदरी विपेनी तेनी प्रीति गड न्हो. ते काळ करी सौधर्म देवलोकमां देव थयो.

डुंगरमां रहेला कुंडळमंडिते कुत्रानी पेटे दशरथराजाना राज्यमां लुट करवानुं शरु कर्युं. तेने एक वाळचंद नामना सुभटे पकडीने दशरथराजा पासे बांधीने आण्यो. पछी दशरथराजाए तेने केटलाएक काळ सुधी बंधीखानामां राखी तेनी सारी वर्तणुक मालम पडवाथी तेनी दीनता जोइ छोडी मूक्यो. कहुं छे के, “शत्रु दीन थयेथी मोटा पुरुषना कोपनी शांति थाय छे.” कुंडळमंडित त्यांथी छुट्या पछी पोताना बापनुं राज्य लेवानी इच्छा करतो पृथ्वीपर विचरवा लाग्यो. फरतां फरतां कोइ एक वखत तेने मुनिचंद्र नामन साधुनो समागम थयो, तेनी पासे धर्मदेशना सांभळी ते श्रावक थयो. पछी आयुष्य पुरं करी राज्य मेळववानी अभिलाषा करतो काळ करीने मिथिला नगरीना राजा जनकनी स्त्री विदेहाने पेटे अवतयो.

सरसा जे इशान देवलोकमां देवीपणे उपनी हती त्यांथी चवी घणा भव करी राजाना उपाध्यायनी वेगवती नामनी कन्या थइ. त्यांथी ते दीक्षा लेइ काळ करी

બ્રહ્મદેવ લોકમાં એક દેવી થઈ. કાલે કરીને ત્યાંથી ચર્ચી તે જનકરાજાની સ્ત્રી વિદેહાને પેટે કુંડલમંડિતના જીવની સાથે કન્યારૂપે અવતરી. માસ પૂરા થયે વિદેહાએ પુત્ર તથા પુત્રી પ્રસવી. એ વચ્ચે પિંગવો જીવ જે સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવ થયો હતો તેણે વિભંગજ્ઞાને કરી પૂર્વભવના પોતાના વૈરી કુંડલમંડિતને જનકરાજાની સ્ત્રી વિદેહાને પેટે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયેલો દીઠો. તેથી તે તેના પર ક્રોધાયમાન થઈ જન્મતાંવંતે તેનું હરણ કરી ગયો અને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આને શિલા ઉપર પછાડીને મારું ! અયધા મેં પૂર્વ જન્મમાં કરેલાં દુષ્કર્મનું ફલ ઘણા ભવ ભટકી મોગવ્યું, અને દેવ-ધોળે મુનિનો સમાગમ થયે સાધુવતઃ અંગિકાર કરવાયી આ દેવગતિ પ્રાપ્ત્યો છું. ત્યાંથી વઢી આ વાલકને મારવાનું ધોર કર્મ કરવાયી મારે ઘણા ભવ ભટકવું પડશે, માટે એને મુકી દેऊ ? એ રીતે મન સાથે વિચાર કરતાં તે દેવે તેને મારી નાખવાનું મોકુફ રાખી તેને અલકારાદિક પહેરાવાંને પોતાની કાન્તિએ કરી ચારે દિશાને ભરી મુકેલા વાલકને વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર રથનુપુર નગરના નંદન ઉદ્યાનમાં રુની પેઠે હલ્લ-વેચી પૃથ્વી પર મુકી દીધો.

એ વચ્ચે તે નગરનો રાજા ચંદ્રગતિ ફરવા નિકળ્યો હતો. તેની દૃષ્ટી તે તરફ ઓર્ચિતી જવાથી તેજના અંવારે જેવું જોડા આશ્ચર્ય પ્રાપ્તી તે વોલવા લાગ્યો કે, આકાશમાંથી એકાએક આ તેજનો કેવો ભટકો પડ્યો ? પછી ત્યાં આગલ તે દોડતો આવ્યો અને જોયું તો દિવ્યાલંકારે કરી ભુપિત એક વાલક જમીન પર પડેલો તેના દીઠામાં આવ્યો. તેથી તે ઘણો રાજી થયો અને પોતાને પુત્ર નહોતો તેથી તેને છેડે પુત્રપણે માની ઘેર આવી પોતાની સ્ત્રી પુષ્પવતીને તે વાલક સોંપ્યો. પછી તે દિવસે તેણે પુષ્પ-વતીએ પુત્ર પ્રસવ્યો એવી આશા નગરમાં થાઢી પીટાવી પ્રીતિ સહિત તેનો જન્મોત્સવ કાર્યો, અને ભામંડલના યોગે તેનું નામ રાજાએ ભામંડલ પાડ્યું. વિદ્યાધરોની સ્ત્રીઓને હાથે પાલણ પોષણ થતાં તે વાલક દિવસે દિવસે ચંદ્રની પેઠે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો.

જનકરાજાની સ્ત્રી વિદેહા, પોતાના પુત્રનું કોઈ હરણ કરી ગયું તેથી દીનસ્વરે મોટેથી રડવા લાગી. તે વચ્ચે તેનું આવું કુટુંબ શોક સમુદ્રમાં ડુબી ગયેલું દેખાવા લાગ્યું. જનકરાજાએ તેની ઘણી શોધ કરાવી તથાપિ તેનો કોઈપણ સ્થલે પત્તો લાગ્યો નહીં, તેથી સર્વે નિરાશ થઈ વેઠા. પછી તેની સાથે જન્મેલી અનેક ગુણ રૂપ નિધાનના અંકુરમૂત કન્યાનું નામ તેઓએ સીતા રાખ્યું. અનુક્રમે દિવસો જતાં જનકરાજા તથા વિદેહારાણીને તે પુત્રનો શોક ઓછો થયો. કહ્યું છે કે, “ સંસારમાં મનુષ્યને હર્ષ અને શોક થાય છે તથા જાય છે. ”

जनकराजा सीताना वरनी शोधमा.

ક્રમે કરી સીતા, રુપ, લાવણ્ય તથા અનેક ગુણે કરી યુક્ત થઈ થકી ચંદ્રે
 खानी पेठे वधवा लागी. યૌવન અવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં સુધીમાં તો તે સર્વ કલ્પા સંપૂર્ણ
 શિખી મહા ચતુર થઈ અને તે વચ્ચે એ જાણે રુપ તથા લાવણ્યતાની નદીજી હોય
 नहीं ! एवी देखावा लागी. વળી કમલ પત્રના જેવા જેનાં નેત્ર છે, એવી તે કન્યા,
 लक्ष्मी समान शोभवा लागी. તેને જોઈ જનકરાજાને નિશ્ચિન વિચાર થવા લાગ્યો
 કે, આ કન્યાને યોગ્ય વર કોણ મળશે ? પછી તેણે યોગ્ય વર યોગ્ય કાઢવા માટે
 घणा राजाना पुत्रोने पोताना दूतो मोकली जोवराव्या, તથાપિ તેમાંનો કોઈપણ
 राजाने गम्यो नहीं, तेथी ते सीताने योग्य वर मेळववानું ચિંતવન કરતો તેની
 तपासमां रह्यो.

आतरंग म्लेच्छनुं जनकराजापर चढी आववुं-दशरथ राजानी मांगेली मदद.

ત્યાર પછી એક વચ્ચે જનકરાજાના રાજ્યમાં આતરંગાદિક અર્ધબર્બર નામના
 राजा आवीने घणो उपद्रव करवा लाग्या तथा कल्पांतकाळना समुद्रनी पेठे तेओ
 छल्लवा लाग्या. જનકરાજાએ તેઓનું નિવારણ ન કરી શકયાથી પોતાને મદદ
 करवा सारु दशरथराजाने तेढी लाववा एक दूत तेना तरफ मोकल्यो. તે દૂત અયો-
 ध्यामां आवी पहोचतां ते वावतनी दशरथराजाने खबर पडी के तरतज तेने बोलावी
 पोતાની પાસે વેસાડી તેને કહેવા લાગ્યો કે, “मारो मित्र जनक माराथी
 दूर रहेलो छे, तेमज हुं तेनाथी दूर रहेलो छुं. अमारो बनेनो मेळाप
 थवो तो दैव उपर आधार राखे छे, तथापि आज तारा आववार्थी मने
 जनकनी भेट थइ एम हुं समजुं छुं. जनकना राज्यमां, तेना नगरमां, सैन्यमां तथा
 तेना कुटुंबमां सर्व सुखी छेना ? तेमज ते पोते शरीरे साजो ताजो अने सुखी छेना ?
 तेम छतां तारे अही आववानुं शुं कारण छे, ते कहे.” त्यारे ते दूत कहेवा लाग्यो के,
 हे दशरथ राजा, मारा स्वामी जनकराजाना घणां सगांवहालां छे ते वधामां आपने
 ते सुहृत् हृदय, अने पोताना आत्मानી पेठे जाणे छे. सुख अथवा दुःखनी वखते
 ते तमारा बिना बीजा कोइने याद करतो नथी. तमे केवळ तेना कुळ देवतारूप छो.
 मारा आववानुं प्रयोजन ए छे के, “वैताल्य पर्वतनी दक्षिण दिक्षामां तथा कैलास
 पर्वतनी उत्तर तरफ घणा अनार्य जनपद छे. बर्बर कुळ जेवो एक अर्द्धबर्बर ना-

મનો દેશ છે. તેમાં મહા ભયંકર પુરુષો રહે છે. તેમાં તે દેશના ઘરેણારૂપ એક મયૂ-
રમાલ નામના નગરનો આતરંગ નામનો એક મહા મ્લેચ્છ રાજા છે. શુકદેશ, અંકનદેશ,
કાંવોજદેશ, વીગેરે કેટલાક દેશોમાં તેના હજારો પુત્રો રાજા થઈને ત્યાંનાં ઉપભોગ
ભોગવે છે. એક એક અક્ષોહિણી સૈન્યના પતિ એવાં તેના હજારો પુત્રો સહિત તે
આતરંગ રાજા જનકના દેશમાં આવીને તેની પૃથ્વીનો નાશ કરવા લાગ્યો છે. વહી
તે દુષ્ટવુદ્ધિ નગરમાં આવીને ચૈત્યનો પળ ભંગ કર્યો છે. આપણા ધર્મનો નાશ
કરવામાં તે સ્વધર્મ માને છે. માટે હે ધર્મિષ્ઠ રાજા, આપણા સ્વધર્મની તથા જનક-
રાજાની જેમ બને તેમ જલદી આપ રક્ષા કરવાને યોગ્ય છો. હાલમાં એ ઘરેના
પ્રાણમૂત આપજ છો." દૂતનાં એવાં વાક્યો સાંભળતાં જ દશરથરાજાએ તત્કાલ
પ્રયાણ ભેરી ઘગઢાવી. કહ્યું છે કે, " સજ્જન પુરુષ સજ્જનની રક્ષા કરવામાં જરા
પણ વિલંબ કરતા નથી. "

રામનું જનકરાજાની મદદે જવું-મ્લેચ્છોનો પરાભવ- જનકે રામને સીતા આપવી.

એ પ્રસંગે દશરથ રાજાની પાસે આવીને રામ કહેવા લાગ્યો કે, હે તાત, મ્લેચ્છોને
મારવા સારુ તમે પોતે જશો તો (પોતાની સામે હાથ કરીને) भाइयो સહિત હમો
રહેલો જે આ રામ તે શા કામનો છે? જો તમે કહેશો કે, પુત્રના સ્નેહ કરી તેઓને
શત્રુની સામે મોકલવાની મારી હિમ્મત ચાલતી નથી, તો भरतराजाथी इक्वाकु
वंशમાં जन्मसिद्ध पराक्रम છે. માટે આપ અહીંઆંજ રહો, અને મ્લેચ્છોનો નાશ
કરવાની મને આજ્ઞા આપો. હે સ્વામિન, પોતાના પુત્રના જયની વાત તમે થોડાજ
દિવસમાં સાંભળશો. એવી રીતે ઘણા આગ્રહથી દશરથરાજાની રજા માગીને રામ
પોતાના નાના ભાઈ સહિત સૈન્યને સાથે લેઈને મિથિલા નગરી પ્રત્યે આવ્યો. ત્યાં
મહાવનમાં જેમ હરણ, વાઘ, શાર્દૂલ અથવા સિંહ વિગેરે મહા ભયંકર પ્રાણીઓ દેખાવ
તેમ તે મ્લેચ્છોના સુખડોને રામે દીઠા. તેમજ તેઓ પળ રામને દીઠા. તેવાજ જેની
મુજાઓ લડાઈ કરવાને કાંપી રહી છે તથા જેઓને પોતાના પરાક્રમનો ઘણો ગર્વ
છે, એવા તે સર્વ મ્લેચ્છો રામના ઉપર તુટી પડી તેને દુઃખ દેવા લાગ્યા. તેઓ
પ્રાણોની એવી તો વૃષ્ટિ કરી કે, તેથી ડહેલી ધૂલ્લડે જાણે આખું જંગલજ આંધળું
થતું હોય નહીં! એ પ્રકારે પોતાના શસ્ત્રાદિકોષ કરી તે મ્લેચ્છો રામના સર્વ સૈન્યને
ટાંકી દીધું. તે વચ્ચે મ્લેચ્છો પોતાનો જય થયો એમ માનવા લાગ્યા અને જનક-
રાના પોતાના સૈન્યનો પરાભવ થતો જોઈ વધા સૈન્યનું મરણ આવ્યું એમ માનવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે થતાં રામે પોતાના ધનુષ્ય ઘાણ સજી તેની કમાન ચઢાવીને એવો તો ટળત્કાર કર્યો કે, જેથી રાધાની આંખોની પાંપણો મટમટાયમાન થતી રૂંધ રહી ગઈ. પછી પૃથ્વીપર આવેલા દેવતાની પેટે રામ, જેમ પારધી મૃગોને મારે તેમ, પોતાના અસ્ત્રાદિકે કરી કોડો મ્લેચ્છોને મારવા મંડી ગયો. તે વચ્ચે મ્લેચ્છો વિચાર કરવા લાગ્યા કે, જનકરાજા તો કેવલ ગરીબ છે, તેમજ તેનું સૈન્ય પણ મન્છર જેવું છે. વળી તેની સહાયતા કરવા સારુ આવેલાં સૈન્ય પણ નાશ પામીને દશેદિશા તરફ નાશી ગયાં. તેમ છતાં આ આકાશને આચ્છાદન કરવાવાળા ગરુડ પક્ષીઓના જેવા ક્યાંથી આવે છે. એવી રીતે તે આતરંગાદિક મ્લેચ્છો પરસ્પર ભાષણ કરતા કોપાયમાન થઈને, એકદમ સાથે લાગા રામ ઉપર શસ્ત્ર તથા અસ્ત્રની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા. તે જોઈને સિંહ જેમ હાથીને મારે તેમ દદ માર મારનારો, દુરથી અસ્ત્રોને પાડનારો, તથા શિઘ્રવેધ કરનારો જે રામ, તેણે લીલામાત્રે કરી એક ક્ષણમાં તેઓનો નાશ કરી દીધો. થોડા જીવતા રહેલા મ્લેચ્છો કાગડાઓની પેટે દશેદિશા તરફ નાશી ગયા. તે વચ્ચે પ્રજા સહિત જનકરાજા અતિ આનંદ પામ્યો. પછી તેણે પોતાની રૂપ લાવણ્ય ગુણની પેટી સીતા નામની કન્યાને યોગ્ય આ વરજ છે, એમ મન સાથે નિશ્ચય કરી ઘણી યુક્તિની સાથે તેને રામને આપી. જનક રાજાને રામ આવ્યાથી પોતાની પુત્રીને વર તથા પોતાને જય, એ વેળા એકજ વચ્ચે મળ્યો.

—...—
**સીતાને જોવા નારદનું જવું તેને પડેલો માર—ભામંડલને
 નારદે બતાવેલું સીતાનું ચિત્ર—તે જોઈ
 ભામંડલનું કામાતુર થવું.**

કોઈએક સમયે લોકોના મુખથી જાનકી (સીતા) ના સ્વરૂપની તારીફ સાંભળીને કૌતુકબદે નારદ તેનું સ્વરૂપ જોવા સારુ મિથિલા નગરીમાં આવીને તે કન્યાના ઘરમાં ગયો. પીઠાં છે જેનાં નેત્રો, પીઠા છે જેના કેશ, વળી પીઠી છત્રી જેણે કરમાં ધરી કોપીન પહેરેલી છે, તથા જેનું શરીર પાતલું છે અને જેના માથા ઉપર ચોટલી લપી રહી છે, એવા મહા ભયંકર નારદને જોઈને, સીતા કંપાયમાન થતી, હા માત: ! હા માત: ! એ પ્રમાણે મોટા અવાજે ઘુમ પાડતી ત્યાંથી વીજા ઘરમાં નાશી ગઈ. તે વચ્ચે ત્યાંની દ્વારપાલ દાસીઓ દોડી આવી કોઈએ નારદનું ગળું પકડ્યું, કોઈએ તેની ચોટલી અને કોઈએ તેના હાથ ઝાલ્યા. એ પ્રમાણે દાસીઓ તેના ઘુમ હાલ કરવા લાગી. એટલામાં તે કલકલાટ સાંભળીને જનકરાજાના યમદૂત જેવા ક્રોધાયમાન રાજ્યપુરુષો હાથમાં શસ્ત્ર લેઈ ત્યાં આવી વોલવા લાગ્યા કે, આ

કોઈ ચોર છે, એને પકડો, બાંધો, મારો. પછી દાસીઓ નારદને ધક્કો મૂકી કરીને મૂકી દીધો. એવી રીતે મહા સંકટે કરી નારદ તેઓના હાથમાંથી છુટીને ત્યાંથી નાશી વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર આવી મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે, જેમ કોઈ વાઘ-ળીના મુલમાં આવ્યા પછી જીવતો રહે તેમ હું તે દાસીઓના હાથમાંથી જીવતો છુટીને આ ઘણા વિદ્યાધરોનો ઈશ્વર જે વૈતાલ્ય પર્વત, તેના ઉપર મોટા ભાગ્યે કરીને આવી પહોંચ્યો છું. મને નિઝંછી માર માર્યાનું ફલ મારે તેને અવશ્ય બતાવવું જોઈયે. એમ મન સાથે મનમુલો કરી તેણે ધાર્યું કે:—આ પર્વતની દક્ષિણ દિશા તરફ ઇંદ્ર જેવો પરાક્રમી ચંદ્રગતિ રાજાનો પુત્ર ભામંડલ રાજા છે. ત્યાં જઈને કાગલ ઉપર સીતાની છબી ચિત્રી તેને બતાવીશ તો તે જોઈને વ્રલાત્કારે પણ તે તેનું દરણ કર્યા ત્રગર રહેશે નહીં. પછી જેમ તેની દાસીઓ મારી અવસ્થા કરી એવીજ હું તેની અવસ્થા કરીશ. એવો વિચાર કરી નારદે પટ ઉપર સીતાનું ચિત્ર કઢાડી ભામંડલ રાજા પાસે જઈને બતાવ્યું. ત્રણે જગતમાં અપૂર્વ એવું સીતાનું ચિત્ર જોઈને ભામંડલ રાજા તેના ઉપર મોહિત થયો અને તેને કામે કરી પીડાયમાન થતાં તેનામાં એવી તો કલ્પ લાગી કે, રાત્ર દિવસ જરા પણ ડંધ આવે નહીં. વિદ્યાપર્વત ઉપરથી લાવેલો હાથી જેમ ત્યાં પિયે નહીં, તેમ ભામંડલ રાજા સ્વાનું પીવું મૂકીને, તથા મૌન ધારણ કરીને યોગીની પેટે તેનું જ ધ્યાન ધરવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે ભામંડલની સ્થિતિ થયેલી જોઈ તેનો પિતા ચંદ્રગતિ તેને કહેવા લાગ્યો કે, હે પુત્ર, તારા મનમાં શું દુઃખ છે? અથવા તારા શરીરે કોઈ વ્યાધિ હત્યા થઈ છે? અથવા કોઈપણ તારી આજ્ઞાનો ભંગ કર્યો છે? અથવા કોઈપણ તારું અપમાન કર્યું છે? અથવા કોઈ સીજું દુઃખ છે? જે હોય તે મને કહે. તે વચ્ચે ભામંડલ હજ્જાંથી મહોડું નીચું કરીને કાંઈપણ પ્રત્યુત્તર ન વાલ્તાં મુગો વેશી રહ્યો. કહ્યું છે કે, “કુલીન પુરુષ ગુરુ (વડા) ની પાસે તેવી વાત કહેવાને સમર્થ હોતા નથી.”

નારદે ચંદ્રગતિરાજા પાસે કરેલું સીતાના રૂપનું વ્યાન.

તે સમયે ભામંડલના મિત્રે ચંદ્રગતિરાજાને ભામંડલના દુઃખનું કારણ જે નારદે બતાવેલા સ્ત્રીના ચિત્રપટ ઉપરથી થયેલું હતું તે સર્વ નિવેદન કર્યું. તે સાંભળીને રાજાએ ઘણી ભક્તિ સહિત નારદને ધોતાને ઘેર બોલાવી તેને પૂછ્યું કે, ભામંડલને તં જે સ્ત્રીનું ચિત્ર બતાવ્યું હતું તે સ્ત્રી કોણ છે? અને તે કોની કન્યા છે? ત્યારે નારદે જણાવ્યું કે, હે રાજા બનકરાજાની કન્યા સીતાનું ચિત્ર કઢાડીને મેં તારા પુત્રને બતાવેલું છે. તે જોવી સ્વરૂપવાન છે, તેનું જ ચિત્ર તો કઢાડી બતાવવાને હું; અગર સીજો કોઈ પણ સમર્થ થનાર નથી. એ સ્ત્રી શરીરે એવી તો સુંદર છે કે, તેને ધીજી

કોઇપણ ઉપમા દેડ શકાય તેમ નથી. તેના રૂપના જેવું બીજી કોઇ સ્ત્રીનું રૂપ નથી. નાગ-
કન્યાઓમાં પણ એવી કોઇ રૂપવાન નથી. વહી ગાંધર્વની કન્યાઓમાં પણ એની બરા-
બરી કરનારી કોઇ પણ મલ્લશે નહીં, તો પછી મનુષ્યની સ્ત્રી તે તેની આગળ શા રીતે
વમાં ? સીતાના યથાસ્થિત રૂપને ધારણ કરવાને દેવ પણ સમર્થ થાય તેમ નથી. તેનો
વેશ લેવાને દેવોના નટોની શું વિશાદ છે ? સાક્ષાત્ બ્રહ્મદેવ પણ તેનું રૂપ લેવાને
સમર્થ થનાર નથી. તેની આકૃતિમાં, તેના વચનોમાં, તથા તેના કંઠમાં જે મધુરતા છે,
અને તેના હાથ પગમાં જે સ્વતંત્રતા છે, તેની એક જુદીજ તરા છે. ઘણું તો શું, પણ તેનું
સ્વાભાવિકા રૂપ લખવાને અથવા બોલવાને હું સમર્થ થનાર નથી. પરમાર્થપણે કહું
હું કે, એ કન્યા આ ભામંડલને યોગ્ય છે. એવો મનમાં વિચાર કરીને મારી બુદ્ધિ
કરી મેં તેને ચિત્રપટ ઉપર આલેખી વતાવી. એવાં નારદનાં વચનો સાંભળીને ચંદ્ર-
ગતિ રાજાએ પોતાના પુત્ર ભામંડલને કીધું કે, હે પુત્ર, એ તારી સ્ત્રી થશે. તું મનમાં
ચિંતા કર નહીં. એવી રીતે ભામંડલના મનનું સમાધાન કર્યા પછી ચંદ્રગતિ રાજાએ
નારદને વિદાય કર્યો.

ચંદ્રગતિએ જનકરાજા પાસે કરેલી સીતાની માંગણી.

પછી તેણે ચપલગતિ નામના વિદ્યાધરને બોલાવીને આજ્ઞા કરી કે, તું જલદી
મિથિલા નગરીમાં જઈને જનકરાજાનું હરણ કરી તેને અહીં લેડ આવ. રાજાની આજ્ઞા
થતાંજ તે વિદ્યાધરે રાત્રીના વચ્ચે મિથિલા નગરીમાં જઈ કોઈ ન જાણે તેમ જનક-
રાજાનું હરણ કરી આવી તેને પોતાના રાજાને સોંપ્યો. પછી ચંદ્રગતિ રાજા તેને
(જનક રાજાને) ભાંડની પેઠે સ્નેહવડે આલિંગન કરી આસન ઉપર બેસાડી પ્રેમ સહિત તેની
સાથે ભાષણ કરવા લાગ્યો કે, હે જનકરાજા, લોકોત્તર ગુણવાળી જે તારી સીતા નામની
કન્યા તે આ રૂપસંપત્તિવાન મારા ભામંડલ નામના પુત્રને દેવા યોગ્ય છે. એ સંબંધ-
વડે આપણ બેઠ વચ્ચે મિત્રભાવ થશે. એવું તેનું બોલવું સાંભળીને જનકરાજાએ તેને
કીધું કે, મારી કન્યા હું રામને આપી ચુક્યો છું. તે બીજાને કેમ આપું ? કન્યા તો
એકજ વચ્ચે અપાય છે. ત્યારે ચંદ્રગતિ બોલ્યો :—હે જનક, તારી સાથે સ્નેહ વધારવા
સારુજ તને અહીં બોલાવી મંગાવી મેં કન્યા વિષે યાચના કરી, નહીં તો તેનું પણ
હરણ કરવાને હું સમર્થ છું. જો કે એ કન્યા તું રામને આપી છે, તોપણ અમને જાતિવા
શિવાય રામ તેને વરવાને સમર્થ થનાર નથી. માટે દેવતાની આજ્ઞાથી અમારે ઘેર જેનું
દજારો યક્ષોએ કરી રક્ષણ થઈ રહેલું છે, એવા મહા તેજસ્વી વજ્રાવર્ત તથા અર્ણવાવર્ત
નામનાં બે ધનુષ્ય છે, જે અદ્યાપિપર્યંત કુલ દેવતાની પેઠે પૂજાય છે, તે તું લે. તેમાંના

એક ધનુષ્યને-જો રામે સજ્જ કર્યું તો જાણે વધા રાજા જીતાયા. એમ જાણીને પછી-
તારી કન્યાની સાથે-રામ સુખે લગ્ન કરે.

સીતા સ્વયંવર.

ચંદ્રગતિ રાજાએ આ પ્રમાણે કરવાની જનકરાજા પાસે વચ્ચાત્કારે પ્રતિજ્ઞા-
કરાવીને, વજ્રાવર્ત તથા અર્ણવાવર્ત નામનાં ઉપર જણાવ્યા મુજબનાં બે ધનુષ્ય સીતાનો
સ્વયંવર મંડપ-સ્ત્રી ત્યાં તેમાંના એકને સજ્જ કરી તેની કમાન ચઢાવનારને સીતા વરે
એવો નિશ્ચય કરી તેના સ્વયંવરમાં મુકવા સારું તે બે ધનુષ્ય લાવીને મિથિલા નગ-
રીમાં જનકરાજાના રાજગૃહમાં મુક્યા તથા પોતાના પુત્ર ભામંડલને પળ ત્યાં લાવી
રાલ્યો અને પોતે (ચંદ્રગતિ) પરિવાર સહિત નગરની વહાર રહ્યો. જનકરાજાએ
ચંદ્રગતિ સાથે બનેલા બનાવની સર્વ હકીકત પોતાની સ્ત્રી વિદેહાને કહી સંભળાવી.
તે સાંભળતાં તેને હૃદય ઉપર શલ્ય આવી પડ્યા જેવું લાગ્યું અને રુદન કરતી તે
બોલવાં લાગી કે, હે દૈવ, તું, ઘણો નિર્દય છું, મારા પુત્રનું જન્મતાવેંતજ હરણ કર્યા
છતાં પણ તારું મન તુષ્ઠ થયું નહીં ! કે જેવી હવે વહી મારી કન્યાનું પણ હરણ કરવાને
તૈયાર થયો છું. દુનિઆમાં સર્વ લોકમાં પોતાની ઇચ્છા મુજબ વર વરાય છે, પારકી
ઇચ્છાનુસાર વર યતો નથી; તથાપિ આ વચ્ચે પારકી ઇચ્છાનુસાર વર કરવો પડે
છે. આ ધનુષ્ય વિપે કરેલો પણ જો રામે પૂરો ન કર્યો, અને બીજા કોઈએ પૂરો કર્યો
તો ઇચ્છીત વરની પ્રાપ્તિ થશે નહીં. હા ! દૈવ !! એવાં દીલગીરીના હૃદયારો વિદે-
હાના મુલમાંથી નિકળતાં તેને જનકરાજા કહેવા લાગ્યો કે, હે સ્ત્રી, તું ધી માં. મેં
રામનું પરાક્રમ જોયું છે. આ ધનુષ્ય એની પાસે એક લતા (વેલ) જેવું છે. એ પ્રમાણે
કહી તેણે વિદેહાના મનનું સમાધાન કર્યું. પછી તેણે બંને ધનુષ્યોની પૂજા કરી સ્વયં-
વર મંડપ તૈયાર કરાવ્યો હતો તેમાં લાવીને મુક્યા અને તે સ્વયંવરમાં બોલાવેલા
વિદ્યાધર રાજાઓ પોતપોતાની યોગ્યતા મુજબ ત્યાં માંડેલા આસન ઉપર બેઠા.

રામનું વજ્રાવર્ત અને લક્ષ્મણનું અર્ણવાવર્તની કમાનનું
ચઢાવવું-સીતાનું રામને વરમાઢા આરોપવું
રામ સીતાનો લગ્નોત્સવ-વિગેરે.

પછી પૃથ્વી ઉપર ફરનારી દેવાંગના જેવી સીતા દિવ્ય અલંકાર પહેરી
પોતાની સહીત સ્વયંવર મંડપમાં આવીને ધનુષ્યની પૂજા કરી અંતઃકરણમાં
રામનું ધ્યાન ધરતી ડમી રહી. તે વચ્ચે નારદે જેવું જણાવ્યું હતું તેવુંજ સીતાનું રૂપ

જોડને ભામંડલ રાજાને કામઝવર ઉત્પન્ન થયો. પછી જનકરાજાનો દ્વારપાલ બોલ્યો કે, હે સ્વયંવર મંડપમાં વીરાજેલા સર્વ રાજાઓ સાંભળો. અમારા જનકરાજાની એવી આજ્ઞા છે કે, જે કોઈ પુરુષ આ વે ધનુષ્યોમાંથી એક ધનુષ્યની કમાન ચડાવશે, તેને મારી કન્યા પરણશે. એ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞાની હકીકત સાંભળતાં જ ત્યાં બેઠેલા મહા પરાક્રમી સર્વ રાજાઓ ધનુષ્યની કમાન ચડાવવાના હેતુથી આસન ઉપરથી ઉઠી ધનુષ્યની પાસે આવીને ઝુમા રહ્યા. તે વચ્ચે મોટા મોટા સર્પો જેને વીંટાઈ વળેલા છે, અને જેનું તેજ મહા તીવ્ર છે, એવાં તે ધનુષ્યોને જોડને ત્યાં તેની કમાન ચડાવવાને સારુ આવેલા રાજાઓમાંથી માત્ર તેને અઢકવાની પણ કોઈની હિમ્મત ચાલી નહીં, તો પછી તેને ઉપાડી કમાન ચડાવવાની વાત તો દૂર જ રહી ! હાથ સ્વંચરતા તે સર્વ રાજાઓ તે ધનુષ્યોમાંથી નિકળતા અગ્નિના કળથી વળતા થકા આવી પોતપોતાને આસને બેસી ગયા. ત્યાર પછી જેણે સોનાના કુંડલ કાનમાં પહેર્યાં છે, હાંથીના જેવી જેની ચાલવાની ગતિ છે, ચંદ્રગત્યાદિક રાજાઓ જેની સામે મશ્કરીથી જોઈ રહ્યા છે, અને વળી જેની સામે જનકરાજા શંકા સહિત જોઈ વિચાર કરતો બેઠો છે, એવો લક્ષ્મણનો મોટો ભાઈ રામચંદ્ર નિઃશંકપણે ધનુષ્યની કમાન ચડાવવા માટે તત્પર થઈ આસન ઉપરથી ઉઠ્યો, અને તે ધનુષ્યની પાસે જઈ ઇંદ્ર જેમ વજ્ર ગ્રહણ કરે તેમ તેણે વજ્રાવર્ત ધનુષ્યને હાથથી ઉપાડ્યું. તે વચ્ચે તેના પ્રભાવે કરી ધનુષ્ય ઉપરથી સર્પ તથા અગ્નિ શાંત થઈ ગયો. પછી તેણે તે વજ્રાવર્ત ધનુષ્યને પૃથ્વી ઉપર રાક્ષસને નેતરની લાકડીની પેઠે તેને નરમ કરી તેની કમાન કાન સુધી સ્વેચ્છાને ચડાવી. તેનો ટળત્કાર એવો થયો કે, જાણે રામના યશની નોવતર ગડગડાટમાન થઈ હોય નહીં ! તેમજ તેના ગર્જારવ શબ્દવડે આકાશ અને પૃથ્વી વચ્ચે એકજ ધ્વનિ થઈ રહ્યો. તે જોતાં જ તત્કાલ જરાપણ વિલંબ ન કરતાં સીતાએ રામના ગળામાં વરમાળા આરોપી. ત્યાર પછી રામચંદ્રે ધનુષ્યની પ્રત્યંચા ઉતારી નાંખી, લક્ષ્મણે અર્ણવાવર્ત ધનુષ્યની કમાન ચડાવવાની આજ્ઞા કરવાથી, તરતજ વાસુદેવે ઝઠી તે ધનુષ્યને સજ્જ કરીને કમાન ચડાવી ટળત્કાર કર્યો. તેના શબ્દે કરી સર્વ દિશાઓ મુખ શૂન્ય દીસવા લાગી. પછી લક્ષ્મણે તે ધનુષ્યની પ્રત્યંચા ઉતારી તેને ઢેકાળે મુક્યું. તે જોડને ત્યાં આવેલા વિદ્યાધર રાજાઓએ અતિ વિસ્મય પામી દેવાંગના જેવી પોતાની અદાર કન્યાઓ લક્ષ્મણને આપી. પછી સીતાને પરણવાની અભિલાષાથી આવેલો ભામંડલ રાજા લજ્જાયમાન થયો, તથા તેનો પિતા ચંદ્રગતિ હાથ સ્વંચરતો ત્યાંથી વિદાય થઈ પોતાના નગર પ્રત્યે ગયા. તેમજ વીજા રાજાઓ પણ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. પછી જનકરાજાએ અતિ પ્રીતિવડે ઘણા આડંવર સહિત અતિ ઉત્સાહ પૂર્વક સીતાને રામચંદ્ર સાથે પરણાવી. કૌશલરાજાએ પણ રામના લગ્નમાં ઘણો ઉત્સવ

क्यों. ते बखते जनकराजाना भाइ कर्ककनी स्त्री सुप्रभाना उदरथी उत्पन्न थएली भद्रा नामनी कन्या तेओए भरतने आपी. ए वधुं कार्य यइ रखा. पछी दशरथराजा पोताना पुत्रो तथा तेमनी स्त्रीओने साथे लेइ अयोध्यामां आव्यो. त्यां तेणे पोतानी मजा सहित महोत्सव कयों.

कौशल्याने स्नात्रजळ न आववायी मरवा करेल मनसुबो.

एक दिवस दशरथ राजाए मोटी रिद्धिए करी चैत्य महोत्सव करीने शांति-नाथनो स्नात्र महोत्सव कयों. तेनुं स्नात्रजळ प्रथम पटराणी कौशल्याने पहोंचाइवा माटे अंतःपुरना मोटा दरोगानी साथे सौयी पहेंलां मोकलाल्युं. पछी बीजी स्त्रीओने पहोंचाइवा माटे दासीओनी साथे मोकल्युं. नाजर घरडो हतो अत्ते दासीओ तरुण हती तेयी तेओ पाळळयी स्नात्रजळ लेइने निकळेली हती तोपण तेओए नाजरना करतां पहेंलां राजानी बीजी स्त्रीओ पासें जइ पहेंची तेमने स्नात्रजळ आप्युं. तेनी तेओए भद्रनां करी पोताने मस्तके चढाल्युं. बुढो नाजर हलवे हलवे चाली जतो हतो तेयी कौशल्याने तेओनी साथे पण स्नात्रजळ मळ्युं नही. तेयी ते मज्जमां विचार करवा लागी के, राजाए मधी स्त्रीओने जिनेंद्र भगवानना स्नात्रजळवडे प्रसाद कयों, अने हुं पटराणी छतां मने सौयी प्रथम मोकलवुं जोइए ते तो रहुं. पण बीजी स्त्रीओनी साथे पण मोकल्युं नही; माटे हुं मंदभाग्य छुं. तो हवे मारे आ जीव राखीने गुं करवानुं छे ! कहुं छे के, “अपमान थया छतां मनुष्ये जीवहुं ए मरण करतां पण घणुं माहुं छे.”

कौशल्याए फासो खावा करेल तैयारी-दशरथराजानुं आवी
पहोंचवुं-स्नात्रजळनुं मळवुं-वृद्धावस्थानां लक्षणो--
दशरथराजाने उपजेलो वैराग्य.

ए प्रमाणे मन साथे विचारी, मरवानो निश्चय करी कौशल्या घरमां जइ पोताना बल्लवडे गळामां पास बांधवाने तैयार यइ, ते बखते अचानक दशरथराजा त्यां आवी चढ्यो, अने जुवे छे तो कौशल्याए मरण आदरेलुं दीदुं. तेनो खरो हेतु न समजायायी तथा तेना मरणना भययी तेनी आवी अवस्था जोइ तेने एकदम

પોતાના ચોભામાં વેસાડી પૂછવા લાગ્યો. હે કૌશલ્યા ! તેં આ અઘટિત કર્મનો આરંભ કેમ કર્યો છે ? શું તારું કોઈએ અપમાન કર્યું છે ? અગર શું દૈવયોગે મારાથીજ તારો કાંઈ અપરાધ થયો છે ? અથવા તેનું સ્વર્ગ કારણ શું છે ? તે તું મને કહે. એવું રાજાનું બોલવું સાંભળીને ગદગદ વાણિયે કરી કૌશલ્યા તેને કહેવા લાગી. હે રાજા જિનેશ્વર ભગવંતનું સ્નાત્રજલ સર્વ રાણીઓને તમે જુદું જુદું મોકલ્યું પણ મને મોકલ્યું નહીં. ઇટલું કહેતામાંજ પેલો વુઠો નાજર સ્નાત્રજલ લેઈ ત્યાં આગલ આવ્યો, અને કૌશલ્યાને પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યો કે, રાજાએ આ જિન સ્નાત્રજલ તમારા સારું મોકલ્યું છે. તે વચ્ચે રાજાએ તેના હાથમાંથી સ્નાત્રજલ લેઈ રાણીના મસ્તક ઉપર ઢોલ્યું. અને કંચુકી (નાજર) ને પૂછ્યું કે, તને આટલો વધો વચ્ચે કેમ થયો ? ત્યારે તે બોલ્યો કે, હે સ્વામી, સર્વ કાર્ય કરવાને અસમર્થ એવી આ મારી વૃદ્ધાવસ્થાનો અપરાધ છે. આ મારા શરીર સામે જુઓ. એવું તેનું બોલવું સાંભળીને તથા તેની અવસ્થા સામે જોઈને રાજા મનમાં વિચારવા લાગ્યો. મુમૂર્ષુ (થોડા વચ્ચેમાં મરણને શરણ થનારા) ની પેઠે ચાંલતાં જે ઢગલે ઢગલે અટકી જાય છે, જેના મુઠમાંથી લાલ વહાં કરે છે, જેના અંગને સુકેલા કોચલાની ઉપમા આપીએ તો ચાલે, જેના સર્વ અંગ ઉપરના કેશ સફેદ થયા છે, મૃકુટીના કેશોવડે જેનાં નેત્રો ઢંકાઈ ગયેલાં છે, જેના શરીરમાં માંસ અને રુધિરનો લેશ પણ મળે નહીં, વળી સર્વ અંગ જેનું કંપી રહ્યું છે, એવા આ કંચુકીનો જિનસ્નાત્રજલ મોડું લેઈ આવવામાં વાંજો કાંઈપણ દોષ જણાતો નથી. પરંતુ જ્યાંસુધી મારી એવી અવસ્થા થઈ નથી ત્યાંસુધી મારે મોક્ષને માટે મહેનત કરવી જોઈએ, નહીં તો વૃદ્ધાવસ્થામાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે હાલ થતાં તે કાર્ય સિદ્ધ કરવું મહા મુશ્કેલ થઈ પડશે. એવી અભિલાષા કરીને મનના મનોરથ પૂર્ણ કરવા માટે સંસાર ઉપરથી વિરક્ત થઈ વૈરાગ્ય ધારણ કરીને વિષયભોગ વિરામી દશરથરાજાએ કેટલાક કાલ કહાડ્યા.

— o c : o : o o —

ભામંડલ જનક પુત્ર હોવાનું પ્રગટ થવું. વિગેરે.

કોઈએક સમયે અયોધ્યા નગરીમાં ચાર જ્ઞાને સહિત સત્યભૂતિ નામના મુનિ સંઘની સાથે આવ્યા. તેમને વાંદવા માટે દશરથરાજા પોતાના પરિવાર સાથે સંઘમાં આવ્યો. ત્યાં મુનિને વંદના નમસ્કારાદિ કરી પરિવાર સહ તે દેશના સાંભળવા બેઠો. એ વચ્ચે વૈતાલ્ય પર્વત ઉપરથી સીતાના અભિલાષે કરી સંતપ્ત થયેલા પોતાના ભામંડલ નામના પુત્ર સહિત ચંદ્રગતિરાજા વિદ્યાધરોને સાથે લેઈ, રથાવર્ત પર્વત ઉપર શ્રી અર્હત ભગવાનને વંદના કરવા ગયો હતો, ત્યાંથી આકાશ માર્ગે પાછા

આવતાં તેણે અયોધ્યામાં મુનિને દીઠા. તેથી તે પણ વિમાનમાંથી નીચે ઉતરી મુનિની પાસે આવી નમસ્કારાદિ કરીને તેમની પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળવા બેઠો. તે વખતે સર્વાવસરના જાણ તે સત્યભૂતિ મુનિએ સીતાની ઇચ્છાથી ભામંડળને તાપે ઘેરી લીધેલો જાણીને તેઓના પૂર્વ જન્મનું પ્રસ્તાવન કરી તેઓના પાપની નિવૃત્તિને અર્થે ચંદ્રગતિરાજા, તેની સ્ત્રી પુષ્પવતી, ભામંડળ તથા સીતા, એમની પૂર્વજન્મની કથા *કહી સંભળાવી, આ જન્મમાં સીતા અને ભામંડળ એકજ કાળે યુગ્મ (જોડલાં) થયા. તે તથા ભામંડળનું જન્મતાવેંતજ હરણ થયું તે, સઘળો યથાસ્થિત અધિકાર કહી સંભળાવ્યો. મુનિના મુલ્યથી એ સઘળો વૃત્તાંત સાંભળ્યાથી ભામંડળને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેથી તે મુર્છા લઈને પૃથ્વીપર ઢલી પડ્યો. પછી કેટલીક વારે તે સાવધ થઈ ઉઠીને સત્યભૂતિ મુનિએ કહેલો સર્વ વૃત્તાંત કહેવા લાગ્યો. તે સાંભળીને, ચંદ્રગત્યાદિક રાજા પરમ સંવેગને પામ્યા. પછી મહા બુદ્ધિમાન ભામંડળે સીતા મારી બેન છે એમ જાણીને તેને નમસ્કાર કર્યો. તેમજ સીતાએ પણ જન્મતી વખતે હરણ થયેલો આ ભામંડળ મારો ભાઈ છે એમ જાણી આનંદ પામીને તેને આશીર્વાદ આપ્યો. પછી જેના અંગ ઉપર આનંદે કરી સર્વ રોમાંચ લઘાં થઈ ગયેલાં છે, અને તત્કાલ જેને સુહૃદ્ ભાવ ઓપન્યો છે, એવા તે ભામંડળે, મૂમિ ઉપર માથું ટેકીને રામને નમસ્કાર કર્યો. ચંદ્રગતિરાજાએ દૂતદ્વારા જનકરાજાને વિદેહા સહિત બોલાવીને કહ્યું કે, આ ભામંડળ તમારો પુત્ર છે. એ વખતે જનકરાજા તથા વિદેહા રાણીને મેઘની ગર્જનાએ કરી મોરને જેમ આનંદ થાય તેમ અતિ આનંદ થયો. પછી વિદેહાના સ્તનોમાંથી દૂધની ધારા છુટવા માંડી તેથી ભામંડળે આ મારા માતા પિતા છે એમ નિશ્ચય જાણીને તેઓને નમસ્કાર કર્યો. પછી તેઓએ (જનક તથા વિદેહાએ) પોતાના પુત્ર ભામંડળનું મસ્તક ચુંબન કર્યું. એ વર્ણુ જોઈને સંસારથી વિરક્ત થઈ ચંદ્રગતિરાજાએ ભામંડળને પોતાના રાજ્યની સોંપરત કરી મુનિ પાસે દીક્ષા લીધી. ત્યારપછી ભામંડળરાજા સત્યભૂતિ મુનિને, પોતાના પિતા ચંદ્રગતિ મુનિને, પોતાના પિતા જનકરાજાને તથા વિદેહા માતાને, સીતાને, દશરથરાજાને તથા રામચંદ્રને નમસ્કાર કરી તેઓની રજા લેઈ વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર પોતાના નગર પ્રત્યે ગયો. પછી દશરથરાજા સત્યભૂતિ મુનિને નમસ્કાર કરી પોતાના પૂર્વ જન્મનો વૃત્તાંત પૂછવા લાગ્યો. ત્યારે મુનિએ તેને નીચે પ્રમાણે યથાસ્થિત હકીકત જણાવી.

दशरथराजानुं पूर्वभव वृत्तांत-जनकादिनो संबंध.

पूर्वे तु सेनापुर नामना नगरमां एक महात्मा भावन नामना वाणीआनी स्त्री दीपीकाना उदरथी उपास्ति नामनी कन्यापणे उत्पन्न थयो हतो. ते कन्या साधुनी निंदा करनारी थइ. ते पापना योगे मरनि तेनो जीव पञ्चादिक योनीओ पाम्यो. ए प्रमाणे भव भमतां कोइ एक समये चंद्रपुर नामना नगरमां धन्य नामना एक व्यापारीनी स्त्री सुंदरीने पेटे तारो जीव दरुण नामनो पुत्र थयो. ते घणां उदार थयो. ते भवमां पोताना उदार स्वभावे करी साधुआने इच्छा करतां पण ते बधारे दान देवा लाग्यो. त्यांथी काळे करी मरण पामीने तुं एक देवलोकमां देवपणे उपन्यो. त्यांथी चवीने तुं पुष्कला नामनी नगरीमां नंदिघोष राजानी स्त्री पृथ्वीदेवीना उदरथी नंदिवर्द्धन नामे पुत्र थयो. नंदिघोषराजा तने राज्य उपर बेसाडीने यशोधर नामना मुनि पासे दीक्षा लेइ आयुष्य पूर्ण करी, काळ करीने ग्रैवेयक देवलोकमां देव थयो, अने तुं श्रावक धर्म पाळीने आयुपूर्ण थये काळ करी ब्रह्मदेवलोकमां देव थयो. त्यांथी चवीने तारो जीव पूर्व महाविदेह क्षेत्रमां वैताळ्य पर्वतनी उत्तर दिशा तरफ शशिपुर नामना विद्याधरोना स्वामी रत्नमालीनी स्त्री विद्युलताने पेटे महा पराक्रमी सूर्यजय नामनो पुत्र थयो. एक समये ते रत्नमाली नामना राजाए अति गवित विद्याधरोना स्वामी वज्रनमन राजाने जीतवा सारु सिंहपुर नामना नगरमां आवी, वाळ, वृद्ध, स्त्री, पशु तथा उपवन सहित ते नगरने वाळवानो आरंभ करवा मांड्यो. ते वखते एक पूर्व जन्ममां उपमन्यु नामनो उपाध्याय हतो तेनो जीव सहस्रार देवलोकमां देव थयो हतो, ते त्यांथी आवीने रत्नमाली राजाने कहेवा लाग्यो के, हे रत्नमाली, आ महा पाप तुं कर नहीं. पूर्वजन्ममां तुं भूरिनंदन नामनो राजा हतो, ते वखते तें मांस खावानो निषेध कर्यो हतो. ए प्रतिज्ञा तें पाळी नहीं तेथी केटलाक भव भटकी कोइ पुन्यानुयोगे तुं आ रत्नमाली राजा थयो छुं. माटे घणा भव भटकवावाळुं आवुं घोर कृत्य करवुं तने योग्य नथी. ए प्रमाणे ते देवना वचनो सांभळी रत्नमाली मुगेमुगो बेशी गयो. पछी ते देव पोताना पूर्वजन्मनो वृत्तांत कहेवा लाग्यो-हे राजा, पूर्वे हुं एक उपमन्यु नामनो उपाध्याय हतो. ते वखते एक स्कंद नामना पुरुषे मने मायों. त्यांथी मरी हुं हाथी थयो. तेने पकडीने भूरिनंदन राजा पोताने घेर लाव्यो. त्यां केटलोक काळ रहा पछी एक वखत संग्राममां जवाथी त्यां हुं मरायों. त्यांथी तेज भूरिनंदन राजानी स्त्री गंधाराने पेटे मारो जीव अरिसुदन नामनो पुत्र थयो. ते भवमां मने (अरिसुदनने) जाति स्मरण ज्ञान उत्पन्न थयुं, तेथी आ संसारथी विरक्त थइ दीक्षा लीधी. त्यांथी काळ करीने सहस्रार नामना देवलोकमां आ हुं देव

थयो छुं, अने भूरिनंदन राजा मुवां पछी एक वनमां मोटो अजगर थयो. त्यां ते दावानळमां बढी मरीने नर्कमां गयो. त्यांथी निकळी तुं आ रत्नमाली राजा थयो छुं. तारी साथे पुर्वभवनो मारो स्नेह होवाथी में आवीने तने बोध कर्यो. पुर्व भूरिनंदनना भवमां मांस न खावानी प्रतिज्ञानो ते भंग कर्यो हतो तेथी ते नर्कनुं दुःख दीदुं ने पटला भंव कर्या. त्यारो हवे अनेक दुःखने उत्पन्न करनाहं आ नगरने बाळवानुं अयोर कृत्य करवानुं तुं मुकी दे. एवां ते देवनां वचनो सांभळीने रत्नमाली राजाए नगर बाळवानुं बंध राखी, तथा ते युद्धथी परावृत्त यइने, कुलनंदन नामना पोताना पुत्रने राज्य सोंपी सूर्यजय नामना पोताना बीजा पुत्र सहित तेज वखते एक तिलकसुंदराचार्य पासे दीक्षा लीधी. पछी ते बेंच पिता, पुत्र, मुनिओ आयु पूर्ण थये काळ करी महाशुक देवलोकमां देव यया. त्यांथी चवी रत्नमालीनो जीव जनक राजा, अने सूर्यजयनो जीव आ तुं दशरथ राजा थयो छुं. ते उपमन्यु उपाध्यायनो जीव सहस्रार देवलोकमांथी चवी जनकराजानो भाइ केनक नामे थयो छे अने नंदिवर्धनना भवमां तारो पिता जे नंदिघोष ते हुं ग्रैवेयक देवलोकमांथी चर्वनि आ सत्यभूति नामे थयो छुं. एवी रीते पोताना पूर्वभवनी कथा तथा जनक विगेरेनो संबंध सांभळीने दशरथ राजा समकित पाम्यो. पछी ते मुनिने नमस्कार करीने दीक्षा लेवानी इच्छाथी दशरथ राजा त्यांथी बढी पोताने घेर आग्यो.

कैकेयीए भरतने राज्य आपवा केरली मांगणी तेनो स्वीकार--
रामे वनवास जवा जणावेल विचार विगेरे.

पछी दशरथ राजाए पोतानी स्त्रीओ, पुत्रो, तथा मंत्रियो विगेरे सर्वेने बोलावी पोतानी दीक्षा लेवानी इच्छा विपे जणान्युं. ते वखते भरत तेने नमस्कार करी कहेवा लाग्यो के, हे राजा, तमारी साथे हुं पण दीक्षा लेइश. तमारा शिवाय हुं एक बढी पण रहेनार नथी. हे स्वामिन्, तमारा चरणोनो चिरह, ने बीजी आ संसारनी खटपट, ए वे महा मोटां दुःख माराथी केम सहन यशे ? एवां भरतनां वेण सांभळीने कैकेयी विचार करवा लागी के, जो ए बने जण दीक्षा लेशे तो हुं तेज दिवसथी पुत्र तथा पति रहित यइश. एम धारी ते बोली के, हे स्वामिनाथ, पुर्व स्वयंवरोत्सवमां में तमारु सारथ्य कर्म करयुं इतुं, तेथी प्रसन्न यइने तमे मने जे वर आप्यो छे, तेनी तमने याद छे के ? कहुं छे के, " महात्मा पुरुषनी प्रतिज्ञा पत्यार उपरनी रखनी बराबर छे. " एवं तेनुं बोल्हुं सांभळीने दशरथ राजा तेने कहेवा लाग्यो के, पूर्व में जे अंगी-

કાર કરેલું છે તેનું મને હજી સ્મરણ છે. તેને વદલે એક દીક્ષાના નિષેધ શિવાય જે તારી ઇચ્છામાં આવે તે માંગી લે. ત્યારે કૈકેયીએ કીધું કે, હે પ્રાણનાથ, જો આપ દીક્ષા લ્યો, તો પૃથ્વીનું રાજ્ય મારા પુત્ર ભરતને આપો. ત્યારે દશરથ રાજાએ કહ્યું કે, લે, આ પૃથ્વી આજથીજ મેં એને આપી. એમ કહીને તે લક્ષ્મણ સહિત રામની સાથે બોલવા લાગ્યો કે, પૂર્વે એના સારથ્ય કર્મે કરીને રાજી થઈને મેં એને વર આપ્યો હતો. તે આજ એના ભરત પુત્રને રાજ્ય દેવા વિષે માંગી લીધો. ત્યારે રામચંદ્ર બોલ્યો કૈકેયી માતાએ એ ઘણું સારું કર્યું. પરંતુ મારો ભાઈ જે ભરત એને રાજ્યદાન કરવા વિષે પિતાએ મને પૂછ્યું એથી માત્ર મારું મન સ્વિક્ષિત થાય છે. રાજાએ સંતુષ્ટ થઈને કોઈએક ચાકરને રાજ્ય આપ્યું હોય, તોપણ તેના નિષેધમાં અથવા અનુમતિમાં હું સમર્થ થનાર નથી; કેમકે, મને તો પિતાની આજ્ઞા પાલન કરવા યોગ્ય છે, અને એજ મારો ધર્મ છે. ભરત જે છે તે હુંજ છું અને તમને અમે વન્ને સરખા છીએ, માટે અતિ આનંદવડે ભરતને રાજ્યગાદીએ વેસાડો. એવું રામનું બોલવું સાંભળીને વિસ્મિત થઈ દશરથરાજા પોતાના પ્રધાનોને કહેવા જાય છે, એટલામાં ભરત બોલ્યો કે, હે સ્વામિન્, તમારી સાથે દીક્ષા લેવા માટે મેં પ્રથમજ પ્રાર્થના કરેલી છે, તે હવે કોઈના પળ કહેવાથી અન્યથા થનાર નથી. એવું તેનું બોલવું સાંભળીને દશરથરાજા તેને કહેવા લાગ્યો કે, હે વત્સ, મારી પ્રતિજ્ઞા તું સ્વોટી ના કર. તારી માતાને મેં આપેલો વર તેણે આજ દિવસ સુધી મારી પાસે અનામત રાખ્યો હતો, તેનો વદલો આજ તેણે તને રાજ્ય દેવાનો માંગ્યો. તે તારી માતાની આજ્ઞા ફેરવવા તું યોગ્ય નથી; ત્યારે પાસે બેઠેલો રામ પણ તેને કહેવા લાગ્યો કે, જો કે તને ગર્વ નથી તોપણ પિતાની પ્રતિજ્ઞા પાળવા સારું તું આ રાજ્ય કર. એવું રામનું બોલવું સાંભળીને, જેની આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવ્યું છે, એવો તે ભરત, રામના પગમાં માંથું મૂકીને બે હાથ જોડી ગદ્ગદ સ્વરે બોલવા લાગ્યો. આ રાજ્ય દેવાને પિતા તથા તમે યોગ્ય છો, પણ મને એ રાજ્ય લેવાને યોગ્ય નથી. તમે પિતાના પુત્ર છો અને શું હું એમનો પુત્ર નથી કે? હું પણ તમારોજ નાનો ભાઈ તેમનો પુત્ર છું. આ નિંદ્ય કર્મ જો હું કરું તો મારા જેવો મુર્ખ થીજો કોઈપણ ન કહેવાય? એવું તેનું બોલવું સાંભળીને દશરથરાજાને રામ કહેવા લાગ્યો કે, હે પૂજ્યપિતા, હું અહીં છતાં આ ભરત રાજ્ય કરનાર નથી, તેથી હું વનવાસ જાઉં છું. એ પ્રમાણે કહી ભરતને રુદન કરતો છતાં તેમજ મૂકીને રામચંદ્ર પોતાના પિતા દશરથરાજાની રજા લેઈ તથા તેને ભક્તિવડે નમસ્કાર કરીને પોતાના ધનુષ્ય વાળ હાથમાં લેઈ વનવાસ જવા સારું બહાર નિકળ્યા.

કૌસલ્યાને સમજાવી રામનું વનવાસ જવા નિકલ્લું.

રામને વનવાસ જવા સારું તૈયાર થયેલો જોડને દશરથરાજા વારંવાર મૂર્છા
 સ્વાઈ પૃથ્વીપર પડવા લાગ્યો. પછી રામ કૌશલ્યાને નમસ્કાર કરીને કહેવા લાગ્યો
 કે, હે માતા, હું જેવો તારો પુત્ર છું તેવોજ તને ભરત છે. પોતાની પ્રતિજ્ઞા સાચી
 કરવા સારું મારા પિતાએ તને રાજ્ય આપ્યું, પરંતુ હું અહીં છતાં તે રાજ્ય લેતો નથી.
 તે કારણ માટે મારે અવશ્ય વનમાં જવું છે. જેવી મારા ઉપર તારી અમૃત દૃષ્ટી છે,
 એવીજ તું ભરત ઉપર રાક્ષસે. મારા વિયોગથી તું કદીપણ સ્વેદ કરી દુઃખી થઈશ નહીં.
 એવી રામની વાણી સાંભળીને કૌશલ્યા મૂર્છિત થઈને પૃથ્વીપર ઢલી પડી. દાસીઓએ
 શીતલ જલ છાંટી તથા પવન નાંચી તેને સાંવડ કરી, ત્યારે તે બોલવા લાગી કે,
 મને કોણે સાંવડ કરી? આ મૂર્છાજ સુત્રે કરી મૃત્યુને માટે છે. રામના વિરહથી થતા
 દુઃખને હું જીવંતી રહીને કેમ સહન કરી શકું? પુત્ર વનમાં જશે, અને પતિ દીક્ષા લેશે,
 એ સાંભળીને મારું હૃદય કેમ વિદારણ ન થાય? ત્યારે રામ તેને ફરીથી કહેવા લા-
 ગ્યો. હે માતા, તું મહા પરાક્રમી મારા પિતાની પત્ની છતાં બીકળ સ્ત્રીઓને યોગ્ય
 એવાં કામનો આરંભ તેં કેમ કર્યો છે? સિંહનો પુત્ર એકલો વનમાં ફરવા જાય છે
 તે વચ્ચે તેની માતા સિંહનું ચિત્ત સ્વસ્થ હોય છે, તે કદી પણ મનમાં ભય પામતી
 નથી; તેમ તારે પણ ભય પામવો જોઈએ નહીં. કૈકેયી માતાને આપેલો વર એ મારા
 પિતાને માથે મોઢું ઋણ હતું, તેથી આજે તે છૂટ્યો, એ ઘણું સારું થયું છે. હું જો અહીં
 રહું તો હે માતા! મારો પિતા કરજથી કેમ મૂકાશે. ઇત્યાદિક અનેક યુક્તિઓનાં
 વચનોથી કૌશલ્યાના મનનું સમાધાન કરીને તેને તથા બીજી માતાઓને નમસ્કાર
 કરી રામ વનવાસ જવા સારું ત્યાંથી નિકલ્યો.

સીતાનું રામ સાથે વનવાસ જવા નિકલ્લું.

એ વધું જોડને સીતાએ દુરથી દશરથ રાજાને નમસ્કાર કરી કૌશલ્યા પાસે
 આવી તેને યિનયપૂર્વક નમસ્કાર કરીને રામના અનુલક્ષે જવા સારું આજ્ઞા માંગી. તે
 વચ્ચે કૌશલ્યા, જાનકીને પોતાના સ્વોચ્છામાં બેસાડી પોતાના નેત્રીમાંથી નિકલ્લતા
 ઉપણ (ગરમ) પાણીથી તેને સ્નાન કરાવતી થકી કહેવા લાગી કે, હે વત્સ, રામ-
 ચંદ્ર પોતાના પિતાની આજ્ઞાએ વનમાં જાય છે. એ નૃસિંહને વનમાં રહેવું કઠિણ નથી.
 પરંતુ જન્મથી વાદનાદિકે કરી લાલિત એવી તું દેવી જેવી છતાં પગે કરી ચાલી

જવાની પીડા શી રીતે સહન કરીશ ? કમલ નાલ જેવું તારું કોમલ અંગ, વનમાં તા પાદિકના યોગે કરી ક્ષીણ થઈ જોડેને રામને પણ દુઃખ થશે. તથાપિ તું પોતાના પતિની સાથે જવાની જીજ્ઞાસા રાખે છે, તેમજ ત્યાં જવામાં તારે ઘણું કષ્ટ વેઠવું પડે તેમ છે, એ વે બાવતો મનમાં આવ્યા થકાં તેને રામની સાથે મોકલવાને તેમજ રોકવાને હું સમર્થ થઈ શકતી નથી. એવું પોતાની સામૂં નોલવું સાંભળીને શોક સહિત સીતા ફરી તેને નમસ્કાર કરી બોલી કે, દે કૌશલ્યા માતા, મારી ભક્તિ તમારા આધીન છે, તેના યોગે માર્ગમાં તેમને કલ્યાણકારક થશે. વિશુદ્ધતા (વીરજી) જેમ મેઘ બરાબર જાય છે, તેમ હું રામની સાથે જાઉં છું. એમ કહી વળી ફરી કૌશલ્યા માતાને નમસ્કાર કરીને સીતા મનમાં રામનું ધ્યાન ઘરતી વનમાં જવા સારું નિકળી. તે વ્રતની તેની અનહદ પતિ ભક્તિને લીધે પતિવ્રતા સ્ત્રીઓને પ્રથમજ જ્ઞાનકી ઉદાહરણરૂપ થઈ. દુઃખથી ડર ન પામનારી, પતિવ્રતામાં શિરોમણી જે આ સીતા, તે પોતાના શીલગુણવડે કરીને પોતાના પતિના કુલને પાવન કરે છે, માટે એને શ્રદ્ધા છે; વળી એ વનવાસ જતાં જરાપણ સંકોચ ન પામતાં ઉદ્ધાસ સહિત રામની સાથે ઘણો આગ્રહ કરી તૈયાર થઈ ચાલવા લાગી છે, પણ વનમાં વિકાલ પાલો મારનારા સિંહાદિક પશુઓના શબ્દોએ કોમળાંગી શી રીતે સહન કરી શકશે, વીંગેરે વીંગેરે વનવાસમાં પડતાં દુઃખો મનમાં લાવી શકે કરી ગદગદ વાણીવડે વર્ણન કરનારી નગરની સ્ત્રીઓ વનમાં જવાવાળી સીતાને મોટા સંકટથી જોવા લાગી.

— :o: —

રામની સાથે વનવાસ જવા સારું લક્ષ્મણે આવી મલ્લવું.

રામચંદ્ર સ્વચીત વનમાં જવા વાસ્તે નિકળ્યા, એ જાણીને ધ્રુવધ્રુવાયમાન અગ્નિની માફક મહા ક્રોધાયમાન થઈ લક્ષ્મણ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, પિતા તો સ્વભાવે કરી સરલ છે, પરંતુ સ્વભાવિક રીતે સ્ત્રીઓમાં કુટીલતાપણું કહેવાય છે, તેવીજ રીતે તેની સ્ત્રી કૈકેયી મહા કુટીલ સ્વભાવની છે. આટલા દિવસ સુધી વર પોતાના મનમાં રાખીને હમણાં આ અનુચિત માંગી લીધું. રાજાએ તેના માંગ્યા મુજબ ભરતને રાજ્ય આપી પોતાનું કરજ ફેડવું અને તેથી અમે પણ તેના કરજના ભયથી મુક્ત થયા. પરંતુ હવે આ મારો ક્રોધ સમાધવા સારું નિર્ભય થઈને કુલને દુષણ કરનારા આ ભરત પાસેથી રાજ્ય ખુંચાવી લેઈને રામને ગાદીએ બેસાડું? અથવા આ રામ મહા સત્યવાદી છે. તેણે રાજ્યને તૃણસમ ત્યાગ કર્યું. તેમજ એ વિષે એને કાંઈ પણ દુઃખ લાગ્યું નહીં, તેથી જવા દેજું? એવા સંકલ્પ વિકલ્પ કરતો વળી લક્ષ્મણ વિચારવા લાગ્યો કે, જો હું ભરત પાસેથી રાજ્ય છીનાવી લેઈશ તો પિતાને

દુઃખ થશે. માટે ભરત રાજા થાઓ, વીગેરે ગમે તેમ થાઓ. હું તો રામની ચાંકરી કરવા સારું તેની સાથેજ વનમાં જઈશ. એવો નિશ્ચય કરીને લક્ષ્મણ પોતાના પિતાને નમસ્કાર કરી તેની રજા લેઈને સુમિત્રાની આજ્ઞા લેવા સારું તેની પાસે ગયો. પછી સુમિત્રાને નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો કે, હે માતા, રામ વનમાં જાય છે તેની સાથે હું પણ જાઉં છું. મર્યાદાથી જ રામ તે વિના લક્ષ્મણ એકલો રહેવાને સમર્થ નથી. એવું તેનું બોલવું સાંભળીને કિંચિત્ ધૈર્ય ધારણ કરી સુમિત્રા બોલી, હે ઘાઠક લક્ષ્મણ, તું મોટા ભાઈની પાછળ જાય છે તે ઘણું સારું છે. તું મારો પુત્ર છું, માટે એ કામંથી હું રાંજી થાઉં છું. મને નમસ્કાર કરીને અહીંથી રામને ગયાને ઘણો વચ્ચત થઈ ગયો. માટે હવે તું વિલંબ ન કરતાં તાકીદે જા, એવાં માતાનાં વચનો સાંભળીને લક્ષ્મણ કહેવા લાગ્યો કે, હે માતા, તે ઘણું સારું કશું. તું મારી સાચી માતા છું. એમ કહીને તેને નમસ્કાર કરીને કૌશલ્યાની આજ્ઞા લેવા સારું લક્ષ્મણ ગયો. તેને નમસ્કાર કરી તે કહેવા લાગ્યો કે, હે કૌશલ્યા માતા, મારો મોટો ભાઈ રામ એકલો વનમાં જવા સારું ચાલી નિકળ્યો, તેની પાછળ હું પણ જવા સારું નિકળવાની આગમચ આજ્ઞા લેવા આવ્યો છું. એવું લક્ષ્મણનું બોલવું સાંભળીને તેને કૌશલ્યા કહેવા લાગી કે, હું મોટી મંદભાગ્ય છું. કેમકે, તું પણ મને મૂકીને વનમાં જવા તત્પર થયો છું. મને ધૈર્ય દેવા સારું તું એકલો તો અહીં રહે. ત્યારે લક્ષ્મણે તેને કીધું કે, તું રામની જનેતા છું. માટે સામાન્ય સ્ત્રીઓની પેઠે તારે ધૈર્ય મૂકવું એ યોગ્ય નથી. મારા ભાઈને વનમાં જવા નિકળે ઘણો વચ્ચત થયો તેથી તે દૂર ગયો હશે, માટે મારે વિલંબ ન કરતાં તેની પાછળ ઝડપથી જાવું જોઈયે. તેમાં વિઘ્ન કરવું એ તને યોગ્ય નથી. હું રામનેજ આધીન છું. એવું કહીને તેને નમસ્કાર કરી લક્ષ્મણ પોતાના ધનુષ્યવાણ શાયમાં લેઈને ત્યાંથી નિકળી મહા ત્વરાએ રામને આવી મળ્યો.

રામ, લક્ષ્મણ અને સીતાનું વનવાસ પ્રયાણ.

પછી વનમાં જવાને તત્પર થયેલા રામ, સીતા અને લક્ષ્મણ, જેમનાં મુલકમલ્લ વિકસીત થયેલા છે એવા, ક્રીડા વનમાં જવાની પેટે અયોધ્યા નગરમાંથી બહાર નિકળ્યાં. તે વચ્ચે જેમ દેહમાંથી પ્રાણ નિકળતી વચ્ચે દુઃખ થાય, તેમ રામ, લક્ષ્મણ અને જાનકી વનવાસ જવા સારું નિકળવાથી નગરના તમામ સ્ત્રી પુરુષો દુઃખ પામવા લાગ્યા અને આ કૈકેયી ઘણી ક્રુર છે, આ ત્રિયાતા દુષ્ટ છે, એમ ઘોલતા યકા સર્વ પ્રજાજન શોક કરતા કરતા મોટા વેગથી રાજાની પાછળ દોડ્યા. તેમજ જેની આંસોમાં આંસુ થરાઈ આવ્યાં છે એવો દશરથ રાજા પણ પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત તેઓની

પાછલ નિકલ્લ્યો. તે વચ્ચે આરવી અયોધ્યા નગરી ડજડમય થઇ ગઇ. સર્વ નગર અવ
પોતાની પાસે આવેલું જોડ તથા તેમાં પોતાના માવાપ પળ છે, એમ જાણી રામ ચાલ-
તાં ડખો રહ્યો. પછી વિનય સહીત વાળીએ કરી પોતાના માતા પિતાને સમજાવી
રામે પાછા વાલ્યા. તેમજ નગર લોકોની સાથે પળ યથોચિત ડચારણ કરી તેઓને
સમજાવી નગરમાં મોકલ્યા. પછી તે ડતાવલો લક્ષ્મણ તથા સીતાને સાથે લેડને
વનની તરફ ચાલવા લાગ્યો. રસ્તામાં જે જે ગામ આવે, ત્યાંના મોટા મોટા લોકો
તેઓને રહેવા માટે ઘણી પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા પરંતુ તેઓ ક્યાંય પળ રહ્યા નહીં.
પક્ત વચ્ચોવચત વિશ્વામાર્થે જ્યાં જ્યાં જરૂર પડે ત્યાં ત્યાં રહી તેઓ આગલ
વધવા લાગ્યા.

ભરતે રામ વિગેરેને પાછા વોલાવી લાવવા પ્રધાનોને મોકલવું.

અયોધ્યામાં ભરતે પોતાના ભાઈનો વિરહ સહન ન થયાથી રાજ્ય પ્રહણ ન
કરતા કૈકેયીની નિંદા કરીને પોતાના પિતાની સાથે દીક્ષા લેવાને તૈયાર થઇ લક્ષ્મણ
તથા સીતા સહિત રામને વોલાવી લાવવાને સારુ પોતાના પ્રધાનોને મોકલ્યા. તેઓએ
ત્યાંથી નિકલી જેમ વને તેમ તાકીદથી રામની પાસે આવી ઘણી પ્રાર્થના કરી તેઓને
પાછા ફરવાનું કહ્યું તથા ઘણી યુક્તિઓ કરી તેને સમજાવવા લાગ્યા, તોપણ રામ
પાછો ફર્યો નહીં. કહ્યું છે કે, “મોટા પુરુષની પ્રતિજ્ઞા કદી પળ ફરતી નથી.” પછી
રામચંદ્રે તેમને પાછા ફરવાનું ઘણું કહ્યું તોપણ તેઓ પાછા ન ફરતાં રામની સાથે
ચાલવા લાગ્યા. ચાલતાં ચાલતાં જેમાં મોટા વ્યાઘ્રો વિચરી રહ્યા છે, કોઈ મનુષ્ય
માત્રનો તો જેમાં પળ પળ મલે નહીં, જ્યાં જુવે ત્યાં ક્ષાઢ વિના બીજું કાંઈપણ દીઠામાં
આવે નહીં, એવી વિધ્યાટવીમાં રામ, લક્ષ્મણ તથા પ્રધાનો વિગેરે સર્વ સાથ આવ્યો.
તેમાં ચાલતાં જેનો મોટો પ્રવાહ છે, જેના પાણીમાં મોટા મોટા ચક્રાવર્ત થઈ રહ્યા છે,
એવી એક નદી આવી. તે જોડને તેના કાંઠા ડપર આવી રામચંદ્ર પોતાના પ્રધાના-
દિકોને કહેવા લાગ્યો કે, હવે અહીંથી તમે પાછા જાઓ; આગલ રસ્તો ઘણો કઠણ
આવે છે, અમારી કુશલ-વાર્તા અમારાં માવાપને જડને કહેજો તથા અમારી માતાઓ
તથા ભરતની સારી પેટે સેવા ચાકરી કરજો. એવાં રામનાં મુખમાંથી નિકલતાં
વચનો સાંભળીને તે પ્રાધાનાદિકોના મનમાં કરુણાભાવ ડત્પન્ન થયાથી તેઓની
આંખોમાં આંસુ આવ્યાં જેથી તેઓનાં વસ્ત્ર ધીજાડ ગયાં, તથા તેઓનાં ગદગદ કંઠ
થળથી મુખમાંથી શબ્દ ડચારવાનું પળ સામર્થ્ય તેમનામાં રહ્યું નહીં તથા આ રામના
ચરણકમલની પાસે રહેવાની અમારી યોગ્યતા ક્યાંથી? રામનો વિયોગ થયો માટે

अमने धिक्कार छे. एम जेम तेम बोलीने महा संतापे करी तेओए त्यांयी पाछा फरवानो विचार जणाव्यो.

प्रधानोनुं पाछु आवहु-भरत तथा कैकेयीनुं रामने तेडी लाववा
जहु-रामे भरतने राज्याभिषेक करवो-दशरथे
दीक्षा लेवी विगेरे.

त्यारपछी राम, लक्ष्मण तथा सीता ते नदी ऊतरीने पेळी तरफ गवा, त्यांयी वनमां आगळ जतां ज्यांसुधी तेओ देखाया त्यांसुधी पेळा प्रधानादिक सर्व तेमने जोतांज चमा रखा. ज्यारे तेओ धीलकुल देखावा ना लाग्या, त्यारे तेओ त्यांयी पाछा फरी अयोध्या तरफ चालवा लाग्या. त्यां आवीने तेओए सर्व वृत्तांत राजाने कस्यो. त्यारे दशरथराजा भरतने कहेवा लाग्यो के, राम पाछो आव्यो नहीं. तुं राज्य आंगीकार कर. जो तुं एम नहीं करे तो मारा दीक्षाकार्यमां विघ्न यशे, माटे तेम करवुं तने योग्य नयी. त्यारे भरत कहेवा लाग्यो के, हे पिता, मारे राज्य जोइतुं नयी. हुं पोते रामनी पासे जइ तेने राजी खुशीने पाछो बोलावी लावीस. एम कहिने त्यांयी भरत चाली निकळ्यो, त्यारे तेनी माता कैकेयी दशरथराजाने कहेवा लागी के, हे राजा, तमे भरतने राज्य आप्युं, तेयी तमारी प्रतिष्ठा पूरी यई. हवे आ तमारो विनयी पुत्र राज्यने ग्रहण करतो नयी, तेमज तमारी बीजी सर्व स्त्रीओने घणु दुःख घाय छे, केमके में ए काम करतां कांइ पण विचार क्यो नहीं. तेयी तमे पुत्र सहित छातां राज्य अराज्यरूप ययुं. कौशल्या, सुमित्रा तथा सुप्रभातुं रुदवुं कोइयी पण सहन यतुं नयी. तेओनुं रुदन सांभळीने मारुं हृदय फाटी जाय छे, माटे हवे हुं आ भरत साथे जइने लक्ष्मण तथा सीता सहित रामने अही पाछो तेडी लावुं के जेयी सर्वने सुख यशे. माटे मने भरत साथे रामने तेडवा जवानी आशा आपो. एवां कैकेयीनां वचनां सांभळीने दशरथराजा घणो राजी ययो अने तेमने जवानी रजा आपी. तेयी ते अने मा दीकरो अयोध्यामांयी निकळी छ दिवसे ज्यां राम हतो त्यां आवी पहुँच्यो. ते वसते राम, लक्ष्मण तथा जानकी, ए त्रणे जण एक झाडना यड पासे बेठां हतां. तेमने जोइने कैकेयी रयमांयी नीचे ऊतरी तेमनी पासे आवी भेमपूर्वक तेमने कहेवा लागी. हे वत्स, हे वत्स, एटलामां राम आवी तेने नमस्कार कर्यो. त्यारे ते तनुं मस्तक चुंबन करवा लागी. तेमज सीता तथा सरमणे आवी तेने नमस्कार कर्यो त्यारे तेओने छांती सरसा दावीने छांद म्ये

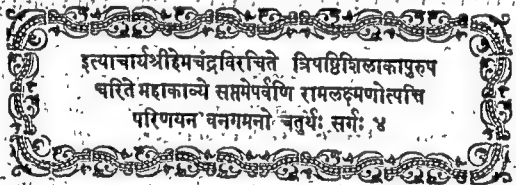
રડવા લાગી. ત્યારપછી भरत रामने नमस्कार करतां वेंतज घणो स्नेहमां आव्याथी मूर्छा खाइ जमीनपर पड्यो. तेने रामे सावध करी उठाव्यो, त्यारे ते कांडक शुद्धिमां आवी रामने कहेवा लाग्यो.

हे मारा वडिल प्रिय वंधु अभक्तनी पेढे मने मूकीने तुं आ अरण्यमां કેમ આવ્યો? “माताना दोषवडे भरत राज्यनो अर्थी થયો.” एवो मारा उपर लोकापवाद लाग्यो छे, ते तुं मारी साथे आवीने दूर कर, अने अयोध्यानी राज्यलक्ष्मीनो उपभोग ले. हे आता, एम कर्या शिवाय मारा उपर आवेलो लोकापवाद टळवानो नथी. तुं राज्यासन पर विराजेथी जगतनो मित्र जे आ लक्ष्मण ते तारो प्रधान थशे, अने हुं तारो द्वारपाळ तथा शत्रुघ्न छत्र धारण करनारो थशे. एवा दिनता भरेला भरतना बोलो सांभळी तेने टेको आपवा सारु कैकेयी बोली-हे वत्स, तुं सदा भाइयो विशे दयाळु छे, माटे आ भरतनुं बोलवुं तुं मान्य करवाने योग्य छुं. आ कृत्यमां तारा पितानो तेमज भरतनो दोष नथी. ए केवळ आ मज अभागिणीनोज दोष छे. स्त्रાઓનો एવો દુષ્ટ સ્વભાવજ હોય છે, માટે તેઓને ધિક્કાર છે. આ કૃત્યથી એક વ્યભિચાર શિવાય બીજા સર્વ દોષ મારામાં સંભવે છે. લક્ષ્મણ, भरत, शत्रुघ्न, कौशल्या, सुमित्रा, तथा सुप्रभा विगेरेने आ कामे करी में जे कांड दुःख दीधुं छे ते तुं सहन कर. तने हुं मारो प्रिय पुत्र समजुं छुं, अने एवा हेतुथीज आ मारुं बोलवुं छे, ते तुं मान्य कर. एवं कैकेयीनुं करुणात्मक बोलवुं सांभळीने तेने राम कहेवा लाग्यो. हे कैकेयी माता, हुं दशरथ राजानो पुत्र थइने मारी करेली प्रतिज्ञाने કેમ મુકું ? તેને મારી સલાહથી भरतने राज्य આપ્યું છે. તે દશરથ મારો પિતા, આ મારો ભાઈ भरत, એ બંને જળ જીવતાં છતાં મારું વચન હું કેમ ફેરવું ? भरतने राज्य કરવા વિશે અમારી બંને પિતા પુત્રની આજ્ઞા છે. તેમ છતાં પોતાના પિતા પ્રમાણે મારી આજ્ઞા પણ भरतने ફેરવવી યોગ્ય નથી. एटलું राम बोल्या के ते बखते सीता पाणी भरी आवी, तेवडे त्यां आवेला सर्व सामंतोनी साक्षीए रामे भरतने राज्याभिषेक कर्यो. ते बखते नाइलाजे रामने कांडपण कह्या विना सर्व मुगा रही गया. પછી રામે અતિ આનંદવડે કૈકેયીને નમસ્કાર કરી, भरतनो वथायोग्य आदरसत्कार कर्यो. પછી તેઓની સાથે समयानुसार મધુર વાણીએ ભાષણ કરી તેઓને ઘણી રીતે સમજાવી પાછા અયોધ્યા તરફ વિદાય કર્યા, અને પોતે સીતા લક્ષ્મણને સાથે લેઈ દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલ્યા. भरत अयोध्याમાં आवी પોતાના પિતા तथा भाइनी आज्ञाથી જેમ તેમ राज्य કરવા लाग્યો, અને दशरथ राजाए सत्यमूर्ति मुनि पासे दीक्षा लीधी. પછી भरत राजा પોતાના મોટા ભાઈના વનવાસના દુઃખે કરી પીડાતો

अर्हत् पूजामां तत्परः भइ एक पारेकरी (बीगारी) नी पेढे राज्य करवा लाग्यो.
लक्ष्मण बथा सीता सहित राम नाना प्रकारना महा विकट वन तथा पर्वतो छेछे
घन करता चित्रकूट नामना पर्वत उपर जइ पहुँच्या. त्यां केटलाएक दिवस रुही
सेओ अवति नामना नगरना प्रदेशमां आन्या.

हरिगीत छंदः

शृंगार अने करुणारसे करि सर्ग चौयो संस्तव्यो,
जनक दशरथ रायनी उत्पत्ति अधिकर वर्णव्यो;
रुडो राम सीता जन्म लग्न वनवास लक्ष्मण चालीया,
भरत भलावी राज्य दशरथ दीक्षाए मन भावीया.

અથ શ્રી પંચમ સર્ગ: પ્રારમ્ભ્યતે.

રામનું અવંતી પ્રદેશમાં આવવું.

ए अवंती नगरीना प्रदेशमां लक्ष्मण तथा सीता सहित रामचंद्रने चालतां सीताने थाक लागवाथी तेने कीसामो खबरवावा सारु तेओ एक वडना झाड नीचे वेठा. त्यां रामचंद्रजी सर्व दिशाओ तरफ पोतानी दीर्घदृष्टीथी जोइ लक्ष्मणने कहेवा लाग्या के, आ वधो देश उजडजणाय छे, ते कोइना भय शिवाय थाय नहीं; माटे अहीं कोइनो भय हशें ? चारे तरफ उद्यानोमां पाणी भरयुं छे, धान्यना खलामां धान्यना दगला जेमना तेम पडेल। दीठामां आवे छे. ए उपरथी एम मालम पडे छे के, ए देश हमणांज शून्य थयेलो छे. एटलामां त्यां आगळ थइ एक वटेमार्गु जतो तेमना जोवामां आव्यो, तेथी तेने बोलावी तेमणे पूछयुं के आ देश शून्य थवानुं कारण तारा जाणवामां होय तो ते तुं कहे. त्यारे ते वटेमार्गुए रामचंद्रने नीचे प्रमाणे त्यांनो सर्व वृत्तांत कह्यो.

वज्र कर्णनो प्रबंध विगरे.

आ अवंति नामना देशमां अवंति नगरनो स्वामी सिंहनी पेठे शत्रुओने दुःसह सिंहोदर नामे राजा छे. तेनी आणमां वर्तनार (सेवक) एक दशांगपुरनो स्वामी वज्रकर्ण नामनो सुभट एक दिवस वनमां गयो हतो, त्यां तेणे एक कायोत्सर्ग धारण करतारा प्रीतिवर्द्धन नामना मुनिने दीठा. तेमने जोइ ते कहेवा लाग्यो के, हे मुनि ! आ विकट वनमां तुं झाडनी पेठे शा सारु उभो छुं ? त्यारे मुनिए कह्युं के, हुं मारा आत्माना कल्याणार्थे अहीं उभो छुं. जेथी वज्रकर्णे तेने फरी पूछयुं के, जेमां खावा पीवानुं कांइ पण न मळे एवा आ भयानक जंगलमां तारा आत्मानुं कल्याण केवी रीते थवानुं छे ? मुनिए तेनुं बोल्बुं सांभळी ते धर्म सांभळवाने योग्य छे एम धारी तेने आत्महितरूप धर्म संभळव्यो. ते सांभळवाथी वज्रकर्ण प्रतिबोध पामी श्रावक थयो. अने तेणे श्री अर्हत्देव, तथा जैन साधु शिवाय बीजा कोइने पण नमस्कार न करवा विशे ते मुनि पासे पाको निग्रह कर्यो. पछी मुनिने यथाविध नमस्कार करी ते पोताना दशांगपुर नगरमां आवी श्रावक धर्म पाळवा लाग्यो. पछी

तेणे पोताना मन साथे विचार कर्को के, में श्री अर्हदेव तया जैन साधु शिवाय धीजा कोइने नमनुं नही एवो निग्रह कर्को तो खरो, परंतु सिहोदर राजाने जो हुं नमस्कार नहीं करुं तो ए मारो बैरी थरो, माटे मारो लखिलो नियम बरोबर पळे अने तेने मारे शुजुवट न थाय एवो योग्य उपाय धोजवो जोइए. एम निश्चय करी तेणे एक इतनी बीटी करावी तेमां श्री मुनिसुवत स्वामीनी प्रतिमा राखीने ते बीटी पोताना हायनी आंगळीमां घाली. एवां हेतुयी के ज्यारे सिहोदर राजाने नमस्कार करवो पडे त्यारे पोतानो हाय ऊंचो करी बीटी सन्मुख दृष्टी करी नमस्कार करवायी श्री जिनेंद्र भगवानने नमस्कार करुं छुं एम पोते मानी लीधुं. पछी ज्यारे ज्यारे सिहोदर राजाने नमस्कार करवो पडे त्यारे त्वारे ते पोतानी धारणा प्रमाणे तेने अनुसरी बीटीमां राखेली श्री मुनिसुवत स्वामीनी प्रतिमाने नमस्कार करवा लाग्यो. कहुं छे के, "बळवाननी पासे हरक कार्य युक्तिथी साधी शकाय छे. तेमज तेवा कार्य प्रसंगे कपट करघा विना छुटकोज थतो नयी." ए प्रमाणे करतां केडलाएक दिवस ग्यां पछी कोइ एक माणसे सिहोदर राजाने वज्रकर्णे नमस्कार करवामा कपट केळवी राख्यानी सर्व इकीकत कही. ते सांभळीने सर्वनी पडे मोटा श्वासोश्वास लेतो यको ते सिहोदर राजा वज्रकर्णना उपर महा कोपायमान यवो, अने तेने मारवानो तेणे निश्चय कर्को. ए संयळी बात कोइएक पुरुषे वज्रकर्णनी पासे जड कही. त्यारे ते तेने पूछवा लाग्यो के, सिहोदर राजा मारा उपर कोपायमान यइ मने मारवानो इरादो राखे छे, ते बात तें शा उपरथी जाणी. त्यारे ते पुरुषे तेने जणाव्युं के:-

कुंडपुर नगरमां एक समुद्रसंगम नामनो श्रावक वाणीयो वसे छे. तेनी स्त्री यमुनाने पेटे पेदा थयेलो हुं विद्युदेग नामनो श्रावक वाणीयो छुं. मने यौवन अवस्था प्राप्त थये एक वखत हुं वख पात्रादिक लेइने बेचवा साहं उज्जयिनी नगरीनां गयो. त्यां एक मृगना जेवा नेत्रोवाळी कामलता नामनी. बेइयाने देखी हुं कामवाणे करी पीडाणो. पछी मारी मनकामना पुरी करवा माटे हुं तेनी पासे एक रात्र रहेवाना मनसुवायी तेने घेर गयो. त्यां मृग जेम लालचे करी पासमां बंधाइ जाय छे तेम हुं ए बेइयाना प्यारमां पढी तेनी प्रीतिना आवेशयी फसी पड्यो. तेनी साथे एक मास रहेतां में मारा पिताए आत्मा जन्मपर्यंत मेळवेलुं द्रव्य उडावी दीधुं. एक दिवस ते बेइयाए मने कहुं के, सिहोदर राजानी स्त्री श्रीधरानां काननां कुंडलोनां जेवा कुंडळो तुं मारे माटे लेइ आव. ते वखते मारी पासे वीलकुल द्रव्य रहुं नरोतुं, तेथी ते राणीना कुंडळो चोरी लावीने बेइयाने अपावाना इरादायी तेज राते हुं चोरी करवा सारु राजाना महलमां कोइ न जाणे तेम पेडो. ते वखते ग्रयनगृहमां सिहोदर राजाने राणी कहेती-हती के, हे नाय, "चिंतातुर पुरुषनी पेटे आज आपने डंय

केम आवती नथी ? ” त्वारे राजाए तेने कीथुं के, “ ज्यांसुधी मने नमस्कार न कर-
नारा वज्रकर्णने में मार्यो नथी, त्यांसुधी मने उंघ क्यांथी ? सवार थतांज तेना पुत्र,
बंधु, परिवार सहित तेने मारीने पछी हुं सुखे उंघीश. एवं तेनुं बोलवुं सांभळीने
तेज बखते हुं मारुं धारेलुं काम पडतुं मूकीने तुं मारो साधमीं भाइ छे तेथी. जेम बने
तेम जलदी त्यांथी निकळी हुं तारी पासे ए वातनी तने जाण करवा माटे आव्यो छुं.
ए वृत्तांत सांभळतांज वज्रकर्ण पोतानो सरंजाम तैयार कराव्यो. एटलामां बहारथी
आवेला कोइ बीजा लश्करनी धुळ उडती आकाशमां तेणे दीठी. ते जुए छे ते-
लामां तो जेम चंदनना झाडने सर्प घेरो घाले, तेम सिंहोदर राजाना सैन्य आवी
दशांगपुर नगरने घेरो घाल्यो. पछी सिंहोदर राजाए वज्रकर्णनी पासे पोतानो एक
दूत मोकल्यो, ते तेनी पासे आवी कहेवा लाग्यो के, हे वज्रकर्ण, अमारा राजाए
एवी आज्ञा करी छे के, आज दिवस सुधी तें मारी कपटे करी वंदना करी ते में
जाण्युं. तोपण हजु हुं तारा उपर रहेम लावी तने जणावुं छुं के, तुं जे बींटी हाथमां
घाली कपटवडे मने बताववानो नमस्कार करतो हतो, ते बींटी हाथे न घालतां (ते
बींटी पेहेन्या वगर) तारे आवीने मने नमस्कार करवो, नहीं तो आज हुं तने कुटुंब
सहित यमपुरीमां पहोंचतो करीश. एवं दूतनुं बोलवुं सांभळी वज्रकर्ण तेने कह्युं के,
थी अर्हत परमात्मा तथा तेनी मूर्ति अने जैन मुनि विना बीजा कोइने पण हुं नम-
स्कार करनार नथी. एवो मारो पण (नियह) छे, ते पराक्रमनुं अभिमान नथी,
पण धर्मनुं अभिमान छे. ते माटे एक नमस्कार शिवाय बीजुं जे कांइ मारा घरमां
छे, तेनी तने इच्छा होय तो ते लेइ जा. मने मात्र धर्मनो द्वार आप. धर्म सारु
अहींथी हुं बीजे ठेकाणे जइने रहीश. ए मारी हकीकत तुं सिंहोदर राजाने निवेदन
करजे. दूते तेनी पासेथी आवी सिंहोदरराजाने ते सयलो वृत्तांत कही संभळ्वाव्यो.
ते वात तेणे कबुल राखी नहीं. कह्युं छे के, “मानी पुरुषो धर्म अथवा अधर्मने कदी
पण मानता नथी.”

पछी सिंहोदरराजाए वज्रकर्ण सहित तेना दशांगपुर नगरने घेरी लेइ बहार
रहीने आखा देशने लुटवानुं शरु कर्युं. तेना भये करी आ देश उजड यइ गयो छे.
हुं पण तेना भयथी मारा कुटुंब सहित त्यांथी नाशी गयो. आ नगरमांना सर्व घरो
आज चली गयां. मारुं घर घणुं जुनुं छे ते जोइने कर बुद्धिवाळी मारी स्त्रीए मने
शाहुकारोनां बळेलां घरमांथी सामान लेइ आववाने मोकल्यो छे. तेनां ते दुष्ट
वचनांना योगे आ तमारा दर्शनरूप शुभ फल मने प्राप्त थयुं. मोटा प्रारब्धना योगे
देवनी पेठे में आज आपने दीठा.

ए ममाणे ते दक्षिण पुरुषे दीनताथी रामचंद्रने कह्युं तेथी तेना उपर रामचंद्रने

દયા આઘ્યાયી તેમણે તેને પોતાનો સોનાનો કંદોરો આપી તેને જ્વાની આજ્ઞા કરી. પછી લક્ષ્મણ તથા સીતા સહિત રામચંદ્ર ત્યાંથી ચાલ્યા દશાંગપુર સમીપ આવી શ્રી ચંદ્રપ્રભ અર્હતના ચૈત્યને નમસ્કાર કરીને ત્યાંજ રહ્યા.

પછી રામચંદ્રની આજ્ઞા લેઈને લક્ષ્મણ દશાંગપુરમાં વજ્રકર્ણની પાસે ગયો. તેને કોઈ ઉત્તમ પુરુષ જાણીને વજ્રકર્ણે કહ્યું કે, હે મહાભાગ, તમે આજ મારે ઘેર અતિથી થઈને ભોજન કરો. ત્યારે તેને લક્ષ્મણ કહેવા લાગ્યો કે, પોતાની સ્ત્રી સહિત મારો સ્વામી બહાર ઉદ્યાનમાં બેઠેલા છે. પ્રથમ તેમને ભોજન કરાવીને પછી હું જમીશ. ત્યારે વજ્રકર્ણે સીતા સહિત રામચંદ્રને બોલાવીને વ્યંજનો સહિત, ભોજ્ય પદાર્થ તેમની પાસે લાવી રાખ્યા. તેનું આનંદ સહિત વધાઈ ભોજન કર્યું. પછી રામચંદ્રની આજ્ઞા વડે લક્ષ્મણ અવંતિ નગરમાં આવી ત્યાંના સિંહોદર રાજાને મધુર વાણીય કરી કહેવા લાગ્યો કે, જેને સર્વ રાજા આધીન છે, એવા ભરત રાજાની એવી આજ્ઞા છે કે, તું વજ્રકર્ણની સાથે વેર કર નહીં.

લક્ષ્મણ તથા સિંહોદરરાજાનું યુદ્ધ-વજ્રકર્ણ તથા સિંહોદરરાજાને કરી આપેલ સલાહ.

એવું સાંભળીને સિંહોદર રાજા બોલ્યો કે, હે લક્ષ્મણ, ભરત રાજા પણ પોતાના ભક્ત ઉપર અનુગ્રહ કરે છે; વીજાના ઉપર કરતો નથી. એ મારો સેવક વજ્રકર્ણ મહા દુષ્ટ છે. એ મને નમસ્કાર કરતો નથી. તેના ઉપર હું કેમ અનુગ્રહ કરું ? ત્યારે તેને લક્ષ્મણે કીધું કે, એ તારો અમત્ત નથી. એને નમસ્કાર કરવાનો નિગ્રહ (નિયમ) ધર્મના અનુરોધે કરી છે; માટે એના ઉપર કોપ કરવો તને યોગ્ય નથી. સમુદ્ર સુધી પૃથ્વીનો સ્વામી ભરતરાજા છે, તેની આજ્ઞા તું માન્ય કર. એવું સાંભળીને સિંહોદર રાજા ક્રોધમાં આવી બોલ્યો. ઓર ! ભરતરાજા કોણ છે ? જે મારા આધીન છતાં વાયુવાળા માણસની પેઠે અમસ્તી વઢવઢ કરી રહ્યો છે ! ત્યારે કોપે કરી. નેત્રો રાંતાં કરીને તથા હોટ પીસીને લક્ષ્મણ બોલ્યો. ઓર ! ભરતને તું જાણતો નથી કે ? હવે તેની હું તને જન્મદીજ જાણ કરું છું. ઇશ્વર મારી સામેજ યુદ્ધ કરવાને ઇચ્છો રહે. આ મારી ધૃતારુષ વજ્રે કરી તું તાહિત યપ્તી ગોધાના (ધોરપટ-પાણીમાં થતું એક જાતનું જાનવર) જેવી તારી વ્યવસ્થા યશે. એવા લક્ષ્મણના વચનો સાંભળતાંજ વાલક જેમ રાણમાં ઢાંકેલી અગ્નિને અટકવાને તૈયાર થાય તેમ સિંહોદર રાજા પોતાના સર્વ સૈન્ય સહિત લક્ષ્મણને મારવાને તૈયાર થયો. લક્ષ્મણ પણ એક દાથીના સ્તંભને ડલેડીને

यमनी पेठे शत्रुनी सामें आवी मारवा मंडी गयो. पछी तेणे कुदको मारी हाथी उपर बेठेला सिंहोदर राजानुं गळुं पकडी, तेनाज कपडाथी तेने बांधी लेइ सर्व लोकना देखतां तेने गायनी पेठे खेंचीने रामनी पासे आप्यो. ते वखते सिंहोदर राजा रामचंद्रने जोइ तेने नमस्कार करीने कहेवा लाग्यो के, हे रामचंद्र आप अही आव्या छो तेनी मने खबर नथी. अथवा हे देव, आ मारी परीक्षा लेवाने तमे कर्तु के ? अज्ञाने करी माराथी आ अपराध थयो छे तेनी मने क्षमा करो. तमारुं जे कांइ काम होय ते करवाने मने आज्ञा करो. जेम गुरुनो शिष्य उपर कोप थाय, ते प्रमाणे आ सेवक उपर आपनो कोप थयो एनी आटली शिखा वस छे. एवां तेनां दीनता भरेलां वचनो सांभळीने रामचंद्र तेने कहेवा लाग्या के, हे सिंहोदर, वज्रकर्णनी साथे तुं सलार कर. ए वोलो सिंहोदरे पोताना मस्तके चडाव्या (कटुल कर्तु). पछी वज्रकर्णने पण त्यांज बोलावी लीथो. ते आवीने वे कर जोडी नमस्कार करी बोल्यो के, हे स्वामिन्, ऋषभदेव स्वामीना वंशमां तमे वे राम, लक्ष्मण उत्पन्न थयानी मने घणा दिवसथी खबर हती. परंतु आज मारा मोटा भाग्ये करीने आपनां दर्शन मने थयां. हुं अने बीजा सर्व राजा तमारा चाकरज छे. आ सिंहोदर राजा मारो स्वामी छे तेने तमे छोडी दो. अने हवे पछी एने एवी आज्ञा करो के, आ तारो सेवक तने नमस्कार करतो नथी. ए एना धर्मना निग्रहने तुं सहन कर. केमके साधु मुनिराज तथा अर्हत् भगवाननी प्रतिमा शिवाय बीजा कोइने नमस्कार करवो नहीं, एवो में प्रीतिवर्द्धन नामना मुनि पासे निग्रह लीथो छे. एतुं सांभळीने सिंहोदर राजाए आंखना अणसारे ते मान्य कर्यानी सान कर्याथी लक्ष्मणे तेने छोडी दीथो. पछी तेणे अति प्रीति सहित वज्रकर्णने आलिंगन करी रामचंद्रनी साक्षीए भाइनी पेठे तेने पोतानुं अडधुं राज्य आप्युं. पछी वज्रकर्णे सिंहोदर राजानी स्त्रीनां कुंडळो तेनी पासेथी मागी लेइ विद्युद्वेग नामना वणीकने आप्यां. पछी वज्रकर्णे लक्ष्मणने पोतानी आठ कन्याओ आपी. तेमज सुभट सहित सिंहोदर राजाए लक्ष्मणने त्रणसें कन्याओ आपी. ते वखते लक्ष्मणे कहुं के, ए तमारी कन्याओ हमणां तमारे घेरज रहेवा द्यो. अमारा पिताए हाल राज्य उपर भरतने वेसाड्यो छे, अने अमने वनवास छे, हमणां अमे मलयाचल पर्वत उपर जवाना छीए, माटे समय आव्याथी हुं एमने अंगीकार करीश. ए बात सर्वेए मान्य करी. पछी सिंहोदर तथा वज्रकर्णादिक सर्वे रामचंद्रनी आज्ञा लेइने पोतपोताने स्थानके गया.

लक्ष्मणने स्त्री छतां पुरुष वेशे कुबरपुरना राजा कल्याणमल

(कल्याणमाला कुंवरी) नो मेलाप विगेरे.

राम ते रात त्या रही सवारे उठी चाली निकळ्या. त्यांथी केटलेक दूर एक वनमां जतां सीताने वृषा लागी, परंतु त्यां पाणी मळ्युं नही, तेथी तेने वीसामो स्वरवावा सारु वणे जण एक झाडनी नीचे बेठा. पछी रामनी आझा लेइने लक्ष्मण पाणी तथा अन्न लाववा सारु त्यांथी निकळ्यो. फरतां फरतां अनेक कमळे करी शोभित एवं एक सुंदर सरोवर तेना जोवामां आव्युं. ते वखते जेम घणे दिवसे मित्रनो मेळाप यवायी आनंद थाय छे, तेम तेने घणो आनंद ययो. आ वखते एज सरोवर उपर कुबरपुरनो स्वामी कल्याणमल नामनो राजा वनक्रीडा करवा सारु निकळेलो पण फरतां फरतां आवी चढ्यो. ते सरोवर उपर लक्ष्मणने निहाळी काम विकारे पीडातो तेनापर मोहित यवायी तेने नमस्कार करी कहेवा लाग्यो के, हे लक्ष्मण, तूं आज मारे धेर परोणो छे, माटे भोजन करवाने चाल. तेना बोलवा उपरथी तेना सर्व कामना चिन्ह लक्ष्मणे जाणी लीया. तेथी ते पोताना मन साथे विचारवा लाग्यो के, आ पुरुषना वेष कोइ स्त्री छे. एने वेश लेवानुं कांइपण जुहुंज कारण होवुं जोइए. पछी ते बोल्यो के, हे राजा, पोतानी स्त्री सहित मारो स्वामी साथे छे, ते अर्हांथी पासजेन एक झाड तळे वेढो छे. तेना जम्या शिवाय हुं जमतो नथी. त्यारे ते राजाए पोताना प्रधानोने मोकलीने सीता सहित रामने बोलावी लेइ तेने नमस्कार करी तेओने रहेवा-माटे गाम बाहार एक तंबु उभो कराव्यो. ते ठेकाणे तेमने स्नान भोजनादि करावी तेणे तेओनो सारी रीते आदरसत्कार कयों.

पछी ते राजा (कल्याणमल) गुप्तपणे पुरुषनो वेश काढी 'नाखी' स्त्रीनो पो-
शाक पहरी लज्जायमान यती पोताना मंत्रीने साथे लेइ रामनी पासें आवी उभी
रही. त्यारे राम तेने कहेवा लाग्या के, हे भद्रे ! पुरुषना वेशे करीने पोताना स्त्री
पणाने ढांकवानुं कारण शुं छे ? त्यारे तेणे कळुं के, आ कुबरपुर नगरना स्वामी
बालिखिल्य राजाने कोइ महा शूरवीर म्हेच्छ लोकी आवीने हरण करी लेइ गया.
ते वखते तेनी स्त्री पृथ्वी गर्भवती इती, तेने पूर्ण मास यये एक पुत्री जन्मी. तेनो
प्रधान महा बुद्धिमान हतो, तेणे पुत्रीनो जन्म यतां एवी याळी पांटावी के राणीने
पुत्र जन्म्यो छे. तेमज सिंहोदर राजाने पण पुत्र ययानी खबर आपी त्यारे तेणे
कीथुं के, आ कुबरपुर नगरनुं राज्य ए बालक करजे. एज हुं बालिखिल्य राजानी

પુત્રી કહેલા હેતુથી રાજ્ય ચલાવવા સારુ વાલ્મીકીજી મારી માતાએ તથા પ્રધાને મને એવો વેશ (પુરુષ વેશ) દીધાથી તે હજી સુધી કાવ્યમ છે. જ્યારે વાલ્મીકીજી રાજા આવશે ત્યારે હું એ વેશ ઉતારી (વદલી) નાચીશ. એ વેશની મારી માતા તથા પ્રધાન શિવાય વીજા કોઈને સ્વર નથી. મારું નામ કલ્યાણમાલા છે. જ્યારથી હું ઉમ્મર લાયક થઈ, ત્યારથી આ રાજ્ય કરવા લાગી છું. મારા પિતાનું રાજ્ય કરી ગયેલા મ્લેચ્છોને હું ઘણું દ્રવ્ય આપું છું, તોપણ તે તેને છોડતા નથી. માટે હે રામ, મારા ઉપર કૃપા કરીને પૂર્વે જેમ સિંહોદર રાજાના મયથી વજ્રકર્ણને આપે મુક્ત કર્યો, તેમ મારા વાપને મ્લેચ્છોના હાથમાંથી છોડાવી આપો. ત્યારે રામે તેને કીધું કે, જ્યાં લગણ હું તારા વાપને મ્લેચ્છોની પાસેથી છોડાવું નહીં, ત્યાં લગણ તું આ પુરુષવેશ મુકીશ નહીં, અને પ્રથમની પેઠે રાજ્ય ચલાવજે. જ્યારે તારો પિતા ઘેર આવે ત્યારે પુરુષવેશ વદલજે. તે વાત તેણે માન્ય કરીને થોલી કે, તમારી મારા ઉપર કૃપા થઈ તેથી હું ધન્ય છું. એ વચ્ચે તેનો મહા બુદ્ધિમાન મંત્રી વિનંતી કરવા લાગ્યો કે, હે મહાવાહો, આ કન્યાને યોગ્ય વર લક્ષ્મણ છે. ત્યારે તેને રામચંદ્રે કહ્યું કે, અમારા પિતાની આજ્ઞાથી અમે પોતાનો દેશ મુકીને દેશાંતર (વનવાસ) નિકળ્યા છીએ, માટે ત્યાંથી જ્યારે પાછા ફરીશું ત્યારે લક્ષ્મણ અને જહનુ પરણશે. એ વાત પ્રધાને કબુલ કરી. પછી ત્રણ દિવસ ત્યાં રહીને ચોથે દિવસે સવારના લક્ષ્મણ તથા સીતા સહિત રામ ત્યાંથી નિકળ્યા. એ વચ્ચે તે સ્ત્રી (કલ્યાણમાલા)ના મનમાં ઘણું માટું લાગ્યું. પછી તે પ્રથમની પેઠે રાજ્ય ચલાવવા લાગી.

રામાદિનું વિંધ્યાટવીમાં જવું-મ્લેચ્છો પાસેથી કલ્યાણમાલાના પિતા વાલ્મીકીજી રાજાને મુક્ત કરાવી-કુબરપુર મોકલવું.

રામચંદ્રે ત્યાંથી ચાલ્યા નર્મદા નદી ઉતરીને વિંધ્યાટવીમાં પ્રવેશ કર્યો. તે જંગલમાં પેસતાં જ દક્ષિણ દિશા તરફ એક કાંટાના જાડ ઉપર એક કાગડો સ્થિત થઈ બોલવા લાગ્યો, તેમજ એક વીજા ક્ષીરના જાડ ઉપર એક કાગડો મીઠા સ્વરે બોલવા લાગ્યો. તેનો રામને કાંઈપણ હર્ષ અથવા શોક થયો નહીં. કહ્યું છે કે, “દુર્બલ પુરુષને શુકન તથા અપશુકન થાય છે, સબલને કાંઈપણ થતું નથી.” પછી તેઓ રસ્તે ચાલવા લાગ્યા. ઇંદ્રામાં કેટલાક ભીલ લોકો હાથમાં હથોળા સહિત તેને દેશનો નાશ કરવા સારુ અસંખ્ય હાથી, ઘોડા, તથા રથવાળા સૈન્ય સહિત

सामे आवता तेमनी नजरे पड्या. भील लोकोए पण तेओने दीठा. ते वखते भी-
लनो एक तरुण सैन्याधिपति सीताने जोइने कामातुर ययो यको पोताना, म्लेच्छो
सैनीकोने कहेवा लाग्यो के, आ कोई वे वाटपाडु आवे छे, तेमने मारीने अपवा हरेक
युक्तिथी हठावीने तेमनी पासे एक उचम स्त्री छे तेने मारी पासे लेइ आवो. एवो
सैन्याधिपतिनो हुकम यतांज ते म्लेच्छ लोको मोटा वेगयी दोढी आवी राम लक्ष्मण
उपर इथी आरोनो वरसाद वरसाववा लाग्या. ते जोइने लक्ष्मणे रामने कीधुं के,
तमे सीता सहित अही उभा रहो. कुतरानी पेठे एमने हुं जइने माहं छुं. पछी ल-
क्ष्मणे पोतानुं धनुष्य सज्ज करीने मोटयी टणत्कार कय्यो, ते सांभळतांज सिंहना
नादवडे जेम हाथी नाथी जाय, तेम ते सर्व म्लेच्छो ज्यां त्यां नासवा लाग्या. अने
विचार करवा लाग्या के, जेना धनुष्यनो टणत्कार पण आपणाथी सहन यतो नथी;
तो पछी तेनां बाणो तो दूरज रखां. माटे एनी साथे युद्ध करवामां आपणे फावी
शकवाना नथी तेथी तेने मळबुं एज श्रेष्ठ छे. एम निश्चय करी ते म्लेच्छोना राजाए
पोताना इथी आरो एक कोराणे मुकी, रथमांथी नीचें उतरी रामनी पासे आवी तेने
नमस्कार कय्यो. तयारे लक्ष्मण गुस्सामां आवी तेने सामे जोवा लाग्यो.

पछी ते म्लेच्छोना राजा रामचंद्रने कहेवा लाग्यो के, हे देव, कौशांबी नामनी
नगरीमां एक वैश्वानर नामना ब्राह्मणनी स्त्री सावित्रीने पेठे रुद्रदेव नामनो हुं पुत्र
ययो. कर्मयोगे जन्मयीज हुं चोरी, व्यभिचारादिक खोटो कर्म करवा लाग्यो. तेनो
आज दिवस पर्यंत अंत आव्यो नथी. एवुं कोइ कर्म नथी के जे माराथी थयुं नही
होय. एवा दुराचार सेवता कोइ एक वखत मने चोरी करतां राजाना सीपाइए
पकड्यो. त्यां दरबारमां न्याय यतां राजानी आज्ञाथी मने शूळीए देवानो हुकम
ययो. ते समये कोइएक श्रावक बाणीओ त्यांथी जतो इतो, तेणे मने शूळीए देवानी
इकीकत जाणी तेथी दया लावी राजाए ठरावेलो दंड आपी मने छोडाव्यो. अने
कहुं के, आजथी तुं कदी पण चोरी करीश नहीं. तयारपछी हुं ए देश छोडीने कोइ-
एक काक नामनी चोरोनी वस्तीमां गयो. त्यां मारवधना योगे ते वस्तीनुं राज्य मने
मळ्युं. पछी त्यां रहिने हुं मारा जेवा बीजा केटलाएक लोकोने भेगा करीने लुट करवा
लाग्यो. कोइ राजा अमने दुःखदेतो होय तो तेने छले करी बांधीने लाववा लाग्यो. एवो
हुं छुं हे स्वामिन्, ते हुं आ वखते व्यंतरनी पेठे तयारे वश यइ गयो छुं. माटे आपनी
इच्छानुसार जे कांइ आज्ञा मने करवी होय ते करो हुं तयारो जांकर छुं. में आपनो जे
अपराध करयो तेनी मने समा करो. एवुं ते म्लेच्छ राजानुं बोलबुं सांभळीने रामे तेने
कहुं के, वालिखिल्य राजाने तुं छोडी दे. रामनो हुकम यतावेतज म्लेच्छ राजाए
वालिखिल्यने छोडी दीधो. ते वखते वालिखिल्य राजाए ने कर जोडी रामने नम-

स्कार कर्यो. त्यारपछी रामे आज्ञा कर्याथी ते म्लेच्छ राजाए पोताना दूतो काक-
भिल साथे वालिखिल्य राजाने तेना कुवरपुर नगरमां पोहोंचतो कर्यो. ते काकभिल
तेने सहीसलामत पोहोंचाड्यानी तेनी पावती लइने पोतानी वस्तीमां पाछो आव्यो.
वालिखिल्य राजाए पोताना कुवरपुर नगरमां राज्य करती पुरुषनो वेश धारण
करली पोतानी कन्याने दीठी. तेने रामनो सर्व वृत्तांत कही संभळाव्यो. तेमज ते
कन्याए पण पोताना पिताने राम त्यां आवेला ते वखतनो सर्व देवाल कही संभळाव्यो.

रामादिनुं अरुण गाममां कपील ब्राह्मणने त्यां जवुं.

वालिखिल्य राजाने मुकवा गयेला भिल पाछा आव्या पछी राम त्यांथी
चाल्या, ते केटलेक दिवसे विंध्याटवी वटावीने तथा तापी नदी उतरीने एक अरुण
नामना गाममां गया. त्यां सीताने वृषा लाग्याथी जळ माटे लक्ष्मण सहित राम
सीताने साथे तेडी एक कपिल नामना अग्निहोत्री ब्राह्मणने घेर गया. ते महा क्रोधी
हतो पण आ वखते ते घरमां नहीं होवार्थी तेनी सुशील सुशर्मा नामनी स्त्रीए तेमने
बेसवाने जुदां जुदां आसनो आपी निर्मळ, स्वादु तथा शीतल जळ लावी आप्थुं.
एटलामां पिशाचनी पेठे महा भयंकर ते कपिल घरमां आव्यो ते राम विगेरेने त्यां
आसनो उपर बेठेला जोइ पोतानी स्त्रीने कहेवा लाग्यो के, अरे ! आ महा मलीन
पापी मनुष्यो मारा घरमां केम आव्या ? एमने बेसवाने जगा कोणे आपी ? हे
पापिणी, तें एओने घरमां बेसाडीने मारा अग्निहोत्रने अशुद्ध कर्यो. एवी रीते ते कपिल
ब्राह्मणने तेनी स्त्रीने निभ्रंछतो तथा शोक अने गडवड करतो जोइ लक्ष्मणने क्रोध
चड्यो तेथी तेणे जेम कुतराने हाथी पकडे तेम तेने पकडीने उचकी लीधो, अने
मनमां विचार करवा लाग्यो के, आने आकाशमां फेंकी देउं ? ए वखते रामे तेने
कीथुं के, आ कीडी उपर आटलो वधो कोप शो ? ए अज्ञान ब्राह्मण छे माटे एने
तुं मुकी दे, जेथी लक्ष्मणे तेने मुकी दीधो.

गोकर्ण यक्षे रामपुरी नगरनी रचना करी राम विगेरेने राखवुं.

पछी ते अरुण गाम छोडीने लक्ष्मण तथा सीता सहित रामचंद्र त्यांथी
निकळ्या. ते चालता चालता केटलेक दिवसे काजळ जेवा काळा रंगवाळा वर्षा-

કોઠામાં એક મોટા વનમાં આવી પહોંચ્યાં. ત્યાં એક વડના ઝાડ નીચે રહી તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે, આ ચોમાસાના ચાર મહીના આપણે અહીંજ રહીએ. એ વાત તે વડના ઉપર રહેનારા એક ઇમ્બર્કર્ણ નામના યક્ષ સાંભળી. તેથી તે ધન્ય પામીને પોતાના સ્વામી ગોકર્ણ નામના યક્ષ પાસે જઈ તેને નમસ્કાર કરીને કહેવા લાગ્યો. હે સ્વામિન્, મારા ઝાડની નીચે કોઈ તેજસ્વી પુરુષો આવ્યા છે. તેમણે મને ત્યાંથી કહાડી મુક્યો. માટે હવે આ મારા પ્રાણનું રક્ષણ તું કર. આવર્ષાકાલ સુધી તો તેઓ તે ઝાડની નીચે રહેશે. પરંતુ તે ઇમ્બર્કર્ણ યક્ષનું બોલવું સાંભળીને ગોકર્ણ યક્ષે અવધી જ્ઞાનવડે ઉપયોગ દીધો, તો ત્યાં કોણ આવ્યું છે. વીગેરે સર્વ હકીકત જાણી લીધી. પછી તેણે ઇમ્બર્કર્ણને કીધું કે, એ આપણે ઘેર પરીણા આવ્યા છે. એ કોઈ સાધારણ મનુષ્ય નથી. આઠમા વાસુદેવ, વલ્લભેવ આપણને પૂજ્ય છે. માટે એમની બને તેટલી ભક્તિ કરવી યોગ્ય છે. એમ કહીને ગોકર્ણ યક્ષે તેજ રાત્રે રામ લક્ષ્મણ જે જગોપ હતા ત્યાં આવીને, એક નવ યોજન લાંબી, ચાર યોજન પહોળી, ધન ધાન્યે કરી પરિપૂર્ણ, મોટા મોટા ઘરો તથા કિછાણ કરી સુશોભિત, નાના પ્રકારની રત્નાદિક વસ્તુઓ કરી ભરેલી, મોટી બજારો કરી દેદીપ્યમાન, એવી રામપુરી નામની એક નગરીની રચના કરી. સવારમાં ઊઠતી વખતેજ નાના પ્રકારના મંગલકારક શબ્દો રામના સાંભળવામાં આવ્યા. વલ્લી તે બચતે તેમણે એક વીણા ધારણ કરેલા. યક્ષને ઘેરો, તેથી તે મનમાં વિસ્મિત થયા. પછી તે યક્ષ રામની પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો કે, હે સ્વામિન્, મારું નામ ગોકર્ણ યક્ષ છે. તમે મારે ઘેર પરીણા છો, તેથી તમારો આદર સત્કાર કરવો એ મારો ધર્મ છે. આપણે રહેવા માટે રાત્રે મેં આ રામપુરી નામની નગરી નિર્માણ કરી છે. તેમાં તમે રહો. હું મારા પરિવાર સહિત નિત્ય તમારી ટાકરી કરીશ. માટે તમારી મરજીમાં આવે ત્યાં સુધી તમે અહીં સુલેથી રહો. એ પ્રમાણે તે ગોકર્ણ યક્ષે રામની પ્રાર્થના કર્યા પછી રામચંદ્ર, લક્ષ્મણ તથા સીતા સહિત ત્યાં સુલે કરી રહ્યા.

રામપુરીમાં કપીલ બ્રાહ્મણનું આગમન-દીક્ષા ગ્રહણ વિગેરે.

તે વનમાં કોઈએક સમયે પેલો અરુણ ગામનો રહેવાસી કપિલ બ્રાહ્મણ લાકડાં કાપવા સારુ લખા ઉપર કુવાડો લઈને આવ્યો. ત્યાં નવીન નગરી જોઈને વિસ્મય પામી તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ તે માયાવી છે? કે કોઈ ઇંદ્રજાલ છે? અથવા ગાંધર્વ નગર છે? એવો સંકલ્પ વિકલ્પ કરતો આશ્ચર્યવડે આમ. તેમ જુએ છે! પટલામાં એક મુંદર મનુષ્યનું રૂપ ધારણ કરેલી યક્ષણી જેના અંગ ઉપર નાના પ્રકારના

ઘરેણાંદિક આધુષણો શોધી રહેલાં છે, એવી તેના દીઠામાં આવી. તેને તે પુછ્યું લાગ્યો કે, આ નવીન નગરી કોની છે? ત્યારે તેણીએ કહ્યું કે, એ નગરી ગોકર્ણ નામના યક્ષે, રામ, લક્ષ્મણ તથા સીતાને રહેવા સારું નિર્માણ કરી છે, અને તેથી તેનું નામ પણ રામપુરી પાડ્યું છે. એ રામ મોટો દયાનિધિ છે. યાચકજનોને એ ઘણું દ્રવ્ય આપે છે. દરિદ્રી લોકોની મનકામના એ પૂરી પાડે છે. એવું સાંભળીને તે કપિલ બ્રાહ્મણ પોતાના માથા ઉપરનો લાકડાનો બોજો નીચે પટકી તે સ્ત્રીને નમસ્કાર કરી તેને કહેવા લાગ્યો, હે સૌભાગ્યવતી, એ રામ મારી નજરે શી રીતે પડે? અને તેનો મેળાપ મારે કેમ કરી થાય? ત્યારે તે યક્ષણીએ તેને જણાવ્યું કે, આ નગરીને ચાર દરવાજા છે, ત્યાં મોટા મોટા યક્ષો પહેરેગીર છે, તેથી નગરીમાં પેસવું અતિ કઠિણ છે. જો તારે આ નગરની અંદર જવું હોય તો હું કહું તે યુક્તિ કર, કે જેથી તું તેમાં જઈ શકીશ. ત્યારે કપિલે કહ્યું કે, તે યુક્તિ શી છે તે બતાવો. યક્ષણી બોલી, સાંભલ. એ નગરની પૂર્વ દિશા તરફ એક દરવાજો છે. તેમાં એક ચૈત્ય છે. તેને વંદના કરીને જો તું શ્રાવક થઈશ તો તું એમાં પેશી શકીશ. એ ફક્ત સાંભળી તે લાલચુ બ્રાહ્મણ પૂર્વ દિશા તરફના દરવાજે આવી તે દેવાલયમાં ગયો. ત્યાં ચૈત્યની વંદના વીગેરે કરીને ત્યાંના સાધુ પાસે આવી, તેને નમસ્કાર કરી તેની પાસે ધર્મદેશના સાંભળવા બેઠો. તે સાંભળતાં તેના અંતઃકરણના પરિણામ ફર્યાદી તે ત્રિશુદ્ધ શ્રાવક થયો. પછી ત્યાંથી ઉઠીને તે પોતાને ઘેર આવ્યો. ત્યાં તેણે પોતાની સુશર્મા સ્ત્રીને પણ ધર્મનો વોધ કરી શ્રાવિકા કરી. પછી તે બ્રાહ્મણ જન્મથી દરિદ્રી હોવાથી રામની પાસેથી દ્રવ્ય લેવાની આશાએ પોતાની સ્ત્રી સહિત રામપુરીમાં આવી પૂર્વે બતાવેલા ચૈત્યની વંદના કરીને રાજગૃહમાં ગયો. ત્યાં રામ, લક્ષ્મણ તથા સીતાને જોઈને તેને પ્રથમની પોતાના ઘરની વાત યાદ આવી તેથી તે ભય પામી ત્યાંથી નાશી જવાનો વિચાર કરવા લાગ્યો. એ વખતે લક્ષ્મણ તેને કહેવા લાગ્યો કે, હે બ્રાહ્મણ, તું વીક નહીં રાખ. તને જો દ્રવ્યની ઇચ્છા હોય તો માંગી લે. એવું સાંભળીને તે નિર્ભય થઈ રામને આશીર્વાદ દેવા લાગ્યો. એટલે એક યક્ષે તેને આસન આપી બેસાડ્યો. પછી રામે તેને પુછ્યું કે, હે મહારાજ, આપ ક્યાંથી આવ્યા છો? ત્યારે બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે, હું અરુણ ગામમાં રહું છું, અને મારી અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણની જ્ઞાતી છે, તે શું તમે નથી જાણતા? તમે જ્યારે મારે ઘેર આવ્યા હતા ત્યારે મેં તમને ઘણાં સ્વરાવ વેળ કહ્યાં હતાં. તેનો લેશ માત્ર દ્વેષ ન રાખતાં તમે કૃપાપાત્ર હોવાથી આજ મને હલદું વિશેષ માન દેવા લાગ્યા છો, માટે તમે ધન્ય છો. તેની સ્ત્રી સુશર્મા સીતાની પાસે જઈને બેઠી. તેને પૂર્વની સર્વ વાત કહી સંભળાવીને આશીર્વાદ આપ્યો. પછી રામે તેઓને અગણિત દ્રવ્ય આપ્યું તે લઈને બેઓ રામચંદ્રની આજ્ઞા માંગી પોતાને

ઘેર આવ્યાં. સુભકર્મના યોગે તે બ્રાહ્મણને સારું જ્ઞાન થયું. અને વૈરાગ્ય પામવાથી તેણે ઇચ્છાનુસાર દાન દેઈ એક નંદાવતંસ નામના સુરી પાસે જઈ દીક્ષા લીધી.

રામચંદ્રને રામપુરીમાં રહેતાં વર્ષાકાલ પૂરો થયો તેથી હવે તેઓ જશે એમ જાણીને ગોકર્ણ યજ્ઞ તેમની પાસે આવી હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો કે, હે દેવ, હવે તમે અહીંથી જનાર છો, એમ જાણીને હું તમારી પાસે માંગી લેઠું છું કે, મારાથી જો આપનો કાંઈપણ અપરાધ થયો હોય તો તે માફ કરો. તેમજ મારા ઉપર કૃપા રાખજો. તમારો યોગ્ય સત્કાર કરવાને કોણ સમર્થ છે? એમ કહીને સ્વયંમન નામનો હાર તેણે રામને આપ્યો. તથા દિવ્ય રત્નોનાં કરેલાં જઢાડ બે કુંડલ તથા એક મુકુટ લક્ષ્મણને આપ્યા. તેમજ સીતાને ઇચ્છાએ કરી વાગનારી એક વીણા આપી. ત્યારે રામ તેનો ઘણો ઉપકાર માનીને પોતાની ઇચ્છાથી ત્યાંથી નિકળ્યા. રામ ગયા પછી યજ્ઞે તે નગર સમાવી દીધું.

રામ આદિતું વિજયપુર સમીપે આવતું—લક્ષ્મણને વનમાલાનો મેલાપ વિગેરે.

ત્યાંથી ચાલતાં વાટમાં મહાભયંકર વનો આવ્યાં તેઓને વટાવીને સાંજે એક વિજયપુર નામના નગર પાસે આવી વાવ્ય દિશા તરફ એક વઢના શાહ નીચે રામે સુકામ કર્યો. એ વિજયપુર નગરના રાજા મહીધરની સ્ત્રી ઈંદ્રાણીને પેટે જન્મેલી એક વરમાલા નામની કન્યાએ બાલ્યાવસ્થામાં લક્ષ્મણના ગુણ તથા રૂપ સાંભળીને તેને વરવા વીધે પણ કર્યો હતો, તે હાલ ડમર લાયક હતી. કોઈએક સમયે દશરથરાજાએ દીક્ષા લીધાની તથા રામ, લક્ષ્મણ-વનવાસ ગયાની મહીધર રાજાને સ્વર પદ્ધતિથી તેણે મનમાં ઘણું કચવાડેને શ્રીકૃષ્ણભદ્રે સ્વામીના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા ચંદ્રનગરના રાજા સુરેન્દ્રરૂપને પોતાની વરમાલા નામની કન્યા આપવાનો વિચાર નક્કી કર્યો. તે વાતની વરમાલાને સ્વર પડતાંજ તે મરવાનો નિશ્ચય કરી એજ રાત્રે ઘરથી બહાર કોઈ ન જાણે તેવી રીતે નિકળીને એકલી દૈવ યોગે તે વનમાં આવી. ત્યાં તે વન-દેવતાની પૂજા કરીને કહેવા લાગી કે, આ જન્મમાં તે મારો પણ પૂરો થયો નહીં, પણ આવતા જન્મમાં મને લક્ષ્મણજી વર મળજો. એમ બોલી ફાંસી રાખા સારું તેજ વઢના શાહની નીચે આવી, તે વચ્ચે રામ અને સીતા સુતા હતા તેમનો પહોરો કરવા સારું લક્ષ્મણ જાગતો હતો. તે તેને જોડેને આશ્ચર્ય પામ્યો. અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ શું વનદેવતા છે? અથવા આ શાહ ઉપર રહેવાવાળી કોઈ યક્ષણી છે?

ઘટલામાં તો તે વડના ફાડ ઉપર તે ચઢવા લાગી. તે જોઈને આ ફાડ ઉપર એ શા સારું ચઢે છે, તે જોવા સારું લક્ષ્મણ પળ તેની પાછળ ફાડ ઉપર ચઢ્યો. વનમાલા ઉપર ચઢીને પોતાના બે હાથ જોડીને વોલી કે, હે માતા, હે વનદેવતા, હે દિગ્દેવી, હે વ્યોમ દેવી, તમે સર્વ મારું વોલવું સાંભળો. આ જન્મમાં મને લક્ષ્મણ પતિ મળ્યો નહીં, પરંતુ જન્માંતરમાં એ મારો પતિ થાય એવી મારાપર કૃપા કરો. મારી તેનામાં ઘણી પ્રીતિ છે. એમ વોલી તેણે પોતાના ગળામાં વસ્ત્ર ઘાલીને તેને તે વડની ઢાલ સાથે બાંધ્યું. અને પોતે ઉપરથી પડીને અથર લટકવા લાગી. તે વસ્ત્રે લક્ષ્મણ વોલ્યો કે, હે મદ્રે, આ અઘટિત કર્મ તું કર નહીં. આ હું લક્ષ્મણ તારા સામેજ ડબો છું. તેમ છતાં તારે મરવાનું કારણ શું છે? એમ કહીને તેના ગળામાંથી પાંચી કહાડીને તેને લેઈ લક્ષ્મણ ફાડ ઉપરથી નીચે ઉતર્યો. ઘટલામાં પાછલી રાતે સીતા તથા રામ કંઈ લેઈ ઉઠ્યા. લક્ષ્મણે તેમને વનમાલાનો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. વનમાલાએ રાજા પામી, માથા ઉપર વસ્ત્ર લેઈને રામ તથા સીતાના ચરણોને નમસ્કાર કર્યો.

વિજયપુરમાં મહીધર રાજાની સ્ત્રી ઇંદ્રાણી વનમાલા ન દેખાયાથી આક્રંદ કરી કરુણાસ્વરે રડવા લાગી. તેની શોધ કરવા સારું ચારે તરફ માણસો મોકલી મહીધર પોતે પણ નિકળ્યો. તે ફરતો ફરતો વડની ફાડ નજીક આવી આમ તેમ જુએ છે ત્યાં તે ફાડના નીચેજ પોતાની કન્યા તેના જોવામાં આવી તે વસ્ત્ર તે કન્યાની પાસે બેઠેલા માણસોને જોઈને એ મારી કન્યાને ચોરનારા લોકો છે એમ ભ્રાંતી લાવી મહીધર રાજા પોતાના માણસોને કહેવા લાગ્યો કે, એમને મારો. તે સાંભળતાંજ લક્ષ્મણે ક્રોધાયમાન થઈને ધનુષ્ય સજ્જ કરી પોતાના શત્રુનો અહંકાર દૂર કરવા સારું પ્રત્યંચા ચઢાવી ટળત્કાર કર્યો તે અવાજ યોગે કેટલાએક લોકો જમીન ઉપર પડી ગયા, તેમજ કેટલાએક ત્યાંથી નાશી ગયા ત્યારે મહીધર રાજા પાસે આવી લક્ષ્મણને જોઈને તેને કહેવા લાગ્યો કે, હવે તું ધનુષ્યની પ્રત્યંચા ઉતાર. દૈવ યોગે મારી કન્યાના પુન્ય વડે અકસ્માત્ તું અહીં આવી પહોંચ્યો છું. અને મારા મોટા ભાગ્યે તું આજ મારી નજરે પડ્યો. એવું સાંભળીને લક્ષ્મણે કમાન ઉતારી નાંચી. ઘટલે મહીધર રાજા રામની પાસે આવી તેને નમસ્કાર કરી વોલ્યો. આ મારી કન્યા તમારા ભાઈ લક્ષ્મણને આપવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો હતો. તેમાં કાંઈ વિઘ્ન જેવું જણાયાથી મારી પુત્રીને ઘણું દુઃખ થતું હતું. પરંતુ એ બંનેનો અકસ્માત મેળાપ થયો, તેથી હું મારું મોટું ભાગ્ય સમજું છું. લક્ષ્મણ જેવા જમાઈ અને રામ જેવા વેવાઈ ક્યાંથી મળે? એ પ્રમાણે કહી તેણે લક્ષ્મણ તથા સીતા સહિત રામને પોતાને ઘેર તેડી લાવી તેમનો ઘણો આદરસત્કાર કરી રાખ્યા.

અતિવીર્ય અને ભરતનું યુદ્ધ-રામનું સાહે જવું વિગેરે.

રામ વીગેરેને ત્યાં આગલ રહેતાં કેટલાક દિવસ થયા પછી એક દિવસ સભામાં મહીષર રાજા, તથા રામ, લક્ષ્મણ વીગેરે બેઠા છે, તે વખત નંદાવર્ત નામના નગરમાં રાજા અતિવીર્યની તરફથી આવેલો એક દૂત ત્યાં આવી કહેવા લાગ્યો કે, હે રાજા, મારા સ્વામી અને ભરત રાજાની વચ્ચે યુદ્ધ ચાલે છે, તેમાં ભરત રાજાની તરફ ઘણા રાજા આવ્યા છે, અને મારા સ્વામી અતિ-વીર્યની તરફ થોડા છે. તમને મહા પરાક્રમી જાણીને પોતાની સહાયતા કરવા સારુ મારા સ્વામીએ બોલાવ્યા છે. તે સાંભળીને લક્ષ્મણ તે દૂતને પૂછવા લાગ્યો કે, એ વેજમાં દ્વેષ થવાનું કારણ શું? દૂત બોલ્યો:-મારો સ્વામી ભરતને પોતાના હુકમમાં રાખવા માંગે છે, તેમજ ભરત રાજા મારા સ્વામીને તેના હુકમમાં રાખવા ચઢાય છે. એ બંને વચ્ચે દ્વેષ થવાનું અને યુદ્ધ થવાનું કારણ એજ છે. દૂતનું એવું કહેવું સાંભળીને રામચંદ્ર કહેવા લાગ્યો કે, ભરત જા સારુ તેની આજ્ઞા માનતો નથી? અતિવીર્ય રાજાની સાથે લડવાને ભરત સમર્થ છે કે શું? ત્યારે તે દૂત બોલ્યો. મારો સ્વામી મહા પરાક્રમી તેમજ બલવાન પણ છે. તથાપિ ભરત રાજા પણ તેવોજ છે, એ કાંઈ સામાન્ય નથી. એ વેમાં કોણ કોને જીતશે, એ કાંઈ કલ્યામાં આવતું નથી. ત્યારે મહીષર રાજાએ તે દૂતને કહ્યું કે, તું જા, હું પાછલ્યી આવું છું. ઇટલે દૂત વિદાય થયો. પછી મહીષર રાજા રામને કહેવા લાગ્યો કે, આ રાજા કેવો મૂર્ખ છે? અમારી સહાયતા લેઈને તે ભરતની સાથે યુદ્ધ કરવા માંગે છે! માટે હવે હું મારા સૈન્ય સહિત ત્યાં જઈને તેને શત્રુભાવ ન વતાવતાં તેનીજ હાર કરાવું. અને આપ અહીંજ રહો. ત્યારે તેને રામે કીધું કે, તારે જવાની જરૂર નથી. હુંજ ત્યાં જાઉં છું. મારી સાથે તારા પુત્રને સૈન્ય સહિત મોકલ. ઇટલે જે જે કંઈ કરવું હશે તે હું કરીશ. તે વાત મહીષર રાજાએ કબુલ કરીને રામને પોતાનો પુત્ર તથા સૈન્ય સોંપ્યું. પછી તેમને સાથે લેઈને લક્ષ્મણ તથા સીતા સહિત રામ ત્યાંથી નિકળ્યાં. કેટલેક દિવસે તેઓ નંદાવર્તપુર પાસે આવી પહોંચતાં વહાર હવનમાં રહ્યા. ત્યાંનો ક્ષેત્રદેવતા રામને જોઈને કહેવા લાગ્યો કે, હે મહાભાગ, તમારી હું શી સાજ્ય કરું? ત્યારે રામે તેને કહ્યું કે, આ વખતે મારી સાજ્ય કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. તથાપિ તે દેવે કીધું કે, આપ અહીં પધાર્યા તેથી સાજ્ય કરવી એજ મારી લાયકી છે, માટે હું આ પ્રમાણે કરું છું:—

सैन्य सहित रामनुं कामिक स्त्रीनुं रूप-अतिवीर्य साथे थयेल तेमनुं युद्ध-अतिवीर्यनुं पकडावुं तथा दीक्षा लेवी विगेरे.

आ अतिवीर्य राजाने स्त्रीओए जीत्यो, एवी तेनी अपकीर्ति यवा सारु तमारा सर्व सैन्य सहित तमारु कामिक स्त्रीनुं रुप करुं छुं. एम कहिने ते क्षेत्र देव-ताए राम, लक्ष्मण तथा तेमना सर्व सैन्यनुं रुप पालटी नांखी स्त्रीरुपे तेमने बनावी मुक्या. पछी रामचंद्रे दूत मोकली अतिवीर्य राजाने कहाव्युं के तारी सहायता करवा सारु महीधर राजाए पोतानुं सैन्य मोकल्युं छे. दूते नंदावर्त नगरमां आवी अतिवीर्य राजाने रामचंद्रे कहावेलो संदेशो कह्यो. ते सांभळीने राजाए तेने पुछ्युं के, महीधर राजा पोते शा माटे न आव्यो ? तेना सैन्यनुं मारे शुं काम छे ? हुं एकलोज भरतने जीतवाने समर्थ छुं. मारे बीजानी सहायता शा सारु जोड़ये ? ए अशकर सैन्यने मारा नगर पासेथी कहाडी मुको. अतिवीर्य राजा एटलुं वोल्थो ते वखते त्यां आगळ बेठेला एक माणसे तेने कह्युं के, महीधर राजा पोते आव्यो नहीं, तो नहीं, एतो रह्युं, पण उलटी तारी मस्करी करवा सारु तेणे स्त्रीओनुं सैन्य मोकल्युं छे. ए सांभ-ळतांज अतिवीर्य राजा अति क्रोधायमान थयो. अने तेणे स्त्री रुप सैन्यने पोतानी नजरे जोयुं. एटले तरतज तेणे पोताना योद्धाओने हुकम कय्यो के, आ दासी जेवी स्त्रीओना गळा पकडीने तेमने हांकी कहाडो. ते सांभळतांज तेना सुभटो ते स्त्री रुप रामना सैन्यने दुःख देवा लाग्या. तेथी रामचंद्रे एक हाथीना स्थंभने पोताना हाथे-वती जमीनमांथी उखेडीने तेणे वती अतिवीर्यना सुभटोने मारी पाछा हठाव्या. ए वृत्तांत अतिवीर्य राजाए सांभळ्यो तेथी ते महा क्रोधायमान थयो थको हाथमां खडग लेइने तेमने मारवाने दोळ्यो. तेने आवतो जोइने लक्ष्मणे तेना हाथमांथी खडग छीनवी लइ, तेना केश पकडी तेने वस्त्रथी ताणीं वांधी, वाघ जेम हरणने लेइ जाय तेम ते नृव्याघ्र लक्ष्मण तेने लेइने चाल्यो. ते जोइने सीताने तेनी दया आव्याथी तेणे लक्ष्मणने कह्युं. जेथी लक्ष्मणे ते अतिवीर्य राजाने छोडी मुकी कह्युं के, आजथी तुं भरत राजानी सेवा करजे. ए वखते पेला क्षेत्र देवताए तेमनो स्त्री वेश हरण करी लीथो तेथी तेओ पोताना मुळ रुपे थया. ते जोतांज अतिवीर्य राजाए जाणीं लीधुं के, आ राम, लक्ष्मण छे. पछी तेणे तेमनो यथायोग्य आदरसत्कार कय्यो. अने पोते मान भंग थवाथी मनमां वैराग्य धारण करी वोल्थो के, हुं हवे बीजानी सेवा करुं के ? ए एने मोह नथी. हुं तो मोक्ष साधन रुप संयम ग्रहण करीश. एवा अहंकारे

કરી પોતાના પુત્ર વિજયરથને પોતાનું રાજ્ય સોંપી દીક્ષા લેવા તત્પર થયો. ત્યારે રામે તેને કહ્યું કે, મારે તું વીજા ભરતની વરાવરની છે, પ્રથમની પેઠે તું તારું રાજ્ય સુખે કર. એવા અભિપ્રાયથી દીક્ષા લેવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. તથાપિ તે માનતા તેણે દીક્ષા લીધી. પછી તેના પુત્ર વિજયરથે પોતાની રતિમાલા નામની વેન લક્ષ્મણને આપી. ત્યાર પછી રામ તથા લક્ષ્મણ સૈન્ય સહિત વિજયપુર નગરમાં પાછા આવ્યા. અને વિજયરથ રાજાએ ભરતની સેવા કરવા સારું તેની પાસે જઈ વનેલો સર્વ વનાવ તેને કહી સંબળાવ્યો. ભરત રાજાએ તેનો ઘણો આદર સત્કાર કર્યો. કહ્યું છે કે, “ જે સત્પુરુષો છે તે પોતાને નમનારા પુરુષો પ્રત્યે ઘણા દયાલુ હોય છે ” પછી વિજયરથે પોતાની રતિમાલાથી નાની વેન વિજયસુંદરીને ભરત વેરે પરનાવી. એ સમયે અતિ-વીર્ય મુનિ વિહાર કરતા ફરતા ફરતા ત્યાં આવી પોહોંચ્યા. તેને ભરતે ભક્તિ પુર્વક નમસ્કાર કરીને તેની પાસે પોતાના નિર્મિતે તેને માટું લાગ્યા વિશેની ક્ષમા કરાવી. પછી તે મુનિ ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા. અને વિજયરથ રાજા खुशी થઈને પોતાના નંદ્યાવર્ત નગરમાં ગયો.

રામ લક્ષ્મણનું ક્ષેમાંજલી નગરે જવું—જિતપદ્માએ લક્ષ્મણને વરમાળા આરોપવી વિગેરે.

વિજયપુરમાંથી મહીધરરાજાની રજા લેઈને વનમાં જવા સારું રામ તૈયાર થયા તે વચ્ચે લક્ષ્મણે વનમાળા પાસેથી જવાની રજા માંગી. ત્યારે તે મંહા ચિંતાતુર થઈને તેને કહેવા લાગી કે, હે સ્વામી, પ્રાણત્યાગ કરતી વચ્ચે તેમજ મારી રક્ષા કરી તે પરિશ્રમ વ્યર્થ થયો. હે પ્રાણવલ્લભ, તે વચ્ચે જો હું મરી ગઈ હોત તો આ વિરહનું દુઃખ દેખવાનો દિવસ આવત નહીં. હે નાથ, એ તો સારાને વદલે ડાલું નરસું થયું. હે પ્રાણપ્રિયપતિ, તારા વિયોગની સંધી જોઈને મને કોઈ વીજોજ લેઈ જશે. માટે ક્ષેમાંજ તું મારી સાથે લગ્ન કરીને મને તારી સાથે લેઈ ચાલ. ત્યારે લક્ષ્મણે તેને કીધું કે, હું ખાઈનો સેવક છું. જા તું મારી સાથે આવીશ તો તેની સેવામાં વિઘ્ન થશે. માટે હાલ તું તને જ્યાં યોગ રહેવાનું લાગે ત્યાં રહે. હું તને એક ઘડી પણ મૂલનાર નથી. જ્યારે હું વનવાસથી પાછો ફરીશ ત્યારે તને હું મારી સાથે લેઈ જઈશ. તે તારે સ્વચીત માનવું. વઢી એને માટે તું મને જે સોગન આપે તે લેવાને હું તૈયાર છું. અને કહ્યું છે કે, જો હું ફરીથી અહીં પાછો ના આવું તો રાત્રિ યોજન કરનારાને જેટલું પાપ લાગે છે, તેટલું પાપ મને લાગે એવી રીતે વનમાળાનું મન મનાવીને તેને खुशी કરી તે રાત ત્યાં રહી સવારમાં લક્ષ્મણ તથા સીતા સહિત રામ ત્યાંથી નિકળ્યા.

તેઓએ ચાલતાં ચાલતાં કેટલેક વચ્ચે વન વટાવીને એક ક્ષેમાંજલી નામની નગરી પાસે આવી વહાર ભાગોળે મુકામ કર્યો. પછી ભોજન વેળા થવાથી લક્ષ્મણ વનમાં જઈ ફળ લાવ્યો તે જાનકી એ સુધારી તૈયાર કરી આપ્યા એટલે રામ તથા લક્ષ્મણે આરોગ્યાં અને પછી સીતાએ खाया એવી રીતે કેટલાએક દિવસ ત્યાં રહેતાં થયા પછી એક દિવસ રામની आज्ञा લેઈને એ નગર જોવા સારુ લક્ષ્મણ વસ્તીમાં ગયો. ત્યાં રસ્તામાં ચાલતાં થાळી પીટાતી સાંભळी તેનું कारण જાણવા માટે તે શું બોલે છે તે સાંભळવા સારુ લક્ષ્મણ તેની નજીક ગયો ત્યાં તે થાळीवाळो એમ બોલતો હતો કે, “જે કોઈ પુરુષ આ રાજાનો શક્તિ પ્રહાર સહન કરશે, તેને રાજા પોતાની કન્યા પરણાવશે” એ પ્રમાણે તેને બોલતો સાંભळીને કોઈ પાસે ડાબેલા પુરુષને તેણે પૂછ્યું કે, આ થાळीवाळो બોલ્યો તેનો મર્મ શો છે? ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો કે આ નગરના રાજા શત્રુદમનની સ્ત્રી કનકાવતીને પેટે પેદા થયેલી એક કમલ જેવાં નેત્રોવાळी સાક્ષાત્ લક્ષ્મી જેવી એક જિતપદ્મા નામની કન્યા છે. તે ઉપર થવાથી તેને પરણાવતાં પહેલાં વરનું સામર્થ્ય જોવા સારુ રાજા નિત્ય આ પ્રમાણે થાळી પીટાવે છે. પરંતુ આજ દિવસ સુધી એની ધારણા પાર પાડનાર કોઈપણ પુરુષ મળ્યો નથી.

લક્ષ્મણ ઉપર પ્રમાણે હકીકત સાંભळતાં તરતજ ત્યાંથી રાજ સભામાં ગયો ત્યાં શત્રુદમનરાજાએ તેને જોઈ પૂછ્યું કે, તું કોણ છે! અને ક્યાંથી આવ્યો છું? ત્યારે લક્ષ્મણે કહ્યું કે, હું ભરતરાજાનો દૂત છું. તેના કોઈ એક કામ સારુ જતાં તારા નગરમાં થાळી પીટાતી સાંભळી તારી કન્યા સાથે પરણવા સારુ હું અહીં આવ્યો છું? ત્યારે રાજાએ તેને પૂછ્યું કે, તું મારો માર સહન કરીશ? લક્ષ્મણે કહ્યું, એક તો શું પણ પાંચ માર હું સહન કરીશ. એ વચ્ચે રાજકન્યા જિતપદ્મા લક્ષ્મણને જોઈને તેના ઉપર આશક્ત થઈ થકી તથા કામે કરી પીડાતી થકી રાજાને કહેવા લાગી કે, હે પીતા, તું એ પુરુષને માર નહીં તથાપિ તે માનતાં પોતાનું પણ સાચું કરવા સારુ તથા તેની પરીક્ષા જોવા સારુ રાજાએ લક્ષ્મણને પાંચ શક્તિ પ્રાહાર કર્યા તે લક્ષ્મણે બે હાથમાં, બે કાઠમાં, અને એક દાંતમાં લીધો તેજ વચ્ચે તત્કાલ જિતપદ્માએ આવી લક્ષ્મણના ગळામાં વરમાळा ઘાલી. ત્યારે રાજાએ કીધું કે, આ તને યોગ્ય વર મળ્યો છે. એની સાથે સુખે કરી તું લગ્ન કર. તેનું એવું બોલવું સાંભळતાં લક્ષ્મણ તેને કહેવા લાગ્યો કે, મારો મોટો ભાઈ પોતાની સ્ત્રી સહિત વહાર ઉપવનમાં વેઢેલો છે. તેના તાવામાં હું હમણા છું, માટે તે જેમ કહેશે તેમ હું કરીશ. શત્રુદમન રાજાએ તેના એવા બોલવા ઉપરથી જાણી લીધું કે, એ રામ લક્ષ્મણ છે. પછી પોતે વહાર ઉપવનમાં જ્યાં રામ હતા ત્યાં જઈ તેમને નમસ્કાર કરી, ઘણા આદર સત્કાર પૂર્વક સીતા સહિત રામને પોતાના નગરમાં તેડી લાવ્યો. ત્યાં તેણે મોટા આડંબરથી

રામની પૂજા કરી. કહ્યું છે કે, “સામાન્ય અતિથી પણ પૂજા કરવા લાયક છે, તો પછી પુરુષોત્તમની પૂજા કરવા વિશે પુછવાનું શું છે?”

રામ લક્ષ્મણનું વંશસ્થલ સમીપે આવવું-ત્યાંની સ્થિતિ વિગેરે.

યથા ઇચ્છા લક્ષ્મણ તથા સીતા સહિત રામ ત્યાં રહ્યાં પછી ત્યાંથી નિકળતી વખતે લક્ષ્મણે શત્રુદમનરાજાને કહ્યું કે, હું પાછો આવતી વખત તારી કન્યાને પર-
ણીશ. તે વાત તેણે કબુલ કરી પછી રાતના સમયે તેઓ ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યા,
ચાલતાં ચાલતાં કેટલેક દુર ગયા પછી એક દિવસ સાંજના તેઓ વંશસ્થલ નામના
નગર સમીપે આવી પહોંચ્યા. ત્યાં તેઓએ ઉપવનમાં જઈ વિશ્રામ કર્યો. તે વખતે
આમતેમ ફરતાં ત્યાંના સર્વ લોકોને ભય પામેલા તથા તેમના ચેહેરા નિસ્તેજ તેમના
દીઠામાં આવ્યા, તેથી રામ તથા લક્ષ્મણ તે નગરના લોકોને પૂછવા લાગ્યા કે, તમારી
આવી દશા થવાનું કારણ શું? ત્યારે એક પુરુષે તેમને જણાવ્યું કે, આજ ત્રણ દિવસ
યથા રાતના આ પર્વત ઉપર એક ભયંકર શબ્દ થાય છે, તેના ભયથી અહીંના સર્વ
લોકો રાત્રે ધીજે ઢેકાણે જઈ રહે છે, અને સવાર થતાં આવે છે. એવી આ નગરના
લોકની નિત્ય સ્થિતિ છે.

એવી હકીકત સાંભળતાં જ રામની આજ્ઞા લેઈને લક્ષ્મણ તે પર્વત ઉપર ચઢ્યો.
ત્યાં તપાસ કરી જોતાં જોતાં કાયાંત્સર્ગ કરી રહેલા બે સાધુ તેના દીઠામાં આવ્યા.
તેમને વંદનાદિ કરી નમસ્કાર કરે છે; એટલામાં રામ તથા સીતા પણ ત્યાં આવી
પહોંચ્યાં. તેઓએ પણ તે મુનિઓને વંદનાદિ કરી નમસ્કાર કર્યો. પછી તે સાધુ-
ઓની સામે રામ ગોકર્ણ યક્ષે આપેલી વીણા વગાડવા લાગ્યો; લક્ષ્મણ ગ્રામ તથા
રામ સહિત મનોહર ગાયન કરવા લાગ્યો, તેમજ સીતા હાવભાવ સહિત નાચવા
લાગી. પછી સૂર્ય અસ્ત પામ્યો કે રાત્ર થતાં જ કોઈએક અગ્નિ જેવી કાન્તિવાળી
વેતાલ ત્યાં આવીને તે મુનિઓને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યો. તેને જોઈને, સીતાને તે
સાધુઓની પાસે વેસાડી રામ તથા લક્ષ્મણ બંને ભાઈઓ તે વેતાલને મારવા સારું
જવાનું તૈયાર થયાં. તે વખતે તેમનું તેજ તે દેવ (વેતાલ) થી સહન ન થયું તેથી તે
ભય પામીને ત્યાંથી નાશી ગયો. તેજ વખતે તે મુનિઓને કેવલદ્વાન ઉપન્યું. તેમને
રામે નમસ્કાર કરી પૂછ્યું કે, એ ઉપદ્રવ થવાનું કારણ શું છે? ત્યારે તેઓ મધ્યેના
એક મુનિએ તેની હકીકત નીચે પ્રમાણે જણાવી.

कुलभण्ण अने देवभण्ण मुनि तथा अनलपम देवना पुर्व भव धर संबन्ध-वृत्तांत.

— १० —

“ पद्म नामना नगरमां विजय पर्वत नाम राजा राज करी हतो. तेना अमृत स्वर नामना एक दूतनी स्त्री उपयोगाने पेटे जन्मेका उदित तथा उदित नामना वे पुत्रो होता. ए अमृतस्वरना एक वसुभूति नामना ब्राह्मण मित्रनी साथे उपयोगानी प्रीति बंधाई तेथी तेने कहेवा लागी के, मारा पावने तुं मारी नाथी तो आपणे निर्भय थड़ेये. ए बात वसुभूतिण स्वीकारी अमृतस्वरने भागवानो त्याग जोतो हतो. कहुं छे के “ कामी पुरुष तुं अकार्य न करे ? ” केउलेक दिवसो कांपक राजाना कामने वास्ते अमृतस्वर तथा वसुभूति देशांतर जवा सारु साथे निकल्या. त्यां लाग मळवाथी वसुभूतिण मार्गमां जतांज अमृतस्वरने मारी नाखी अने पोत नगरमां पालो आवीने लोकाने कहेवा लाग्यो के, अमृतस्वरे एक नाम सारु मने पाछो भोकली देई ते देशांतर गयो अने तेनी स्त्री उपयोगाने जणाच्युं के, आपणा संभोगमां विघ्न करनाराने तारा कहेवा प्रमाणे में रस्तामां मारी नाखी छे. त्यारे तेणीण कहुं के, यणुं सारु कर्यु; परंतु हजी आ मारा वे पुत्रो ज्यांसुधी जीवता छे, त्यांसुधी आपणे सुखे करी मनमानती मोज मारी शकवाना नथी. ए वे जणा जो मरे तो पछी आपणने कोइनी पण अडचण रहे नही. त्यारे वसुभूतिण कहुं के, तुं चिंता न कर. हुं एमने पण मारी नाखीश. देवयोगे तेमनी आ वाननी वसुभूतिनी स्त्रीने खबर पडी; तेथी तेने इर्षा आववाथी उपयोगाना पुत्र मुदित तथा उदितने ए बात तेणे कही दीथी. ते सांभळतांज उदितने यणो कांय चड्याथी लाग साथी वसुभूतिने ठार कर्यो. ते मरीने नलपल्लीमां एक म्लेच्छ ययो. त्यारपछी कोइएक समये विजयपर्वत राजाए एक मतिवर्द्धन नामना मुनि पासे धर्म सांभळीने दीक्षा लीथी. तेमज उदित अने मुदित ए वे भाइओए पण दीक्षा ग्रहण करी. ए वने साधु साथे विहार करता एक वखत चैत्यनी वंदना करवा सारु जतां रस्तो चुकी भुला पडवाथी कर्मयोगे पेली नलपल्ली नामनी म्लेच्छनी वस्तीमां जड चड्या. त्यां जे वसुभूतिनो जीव म्लेच्छ थयेलो छे तेने आ वे मुनिओने जोतां जाति स्मरण ज्ञान थयुं, तेथी पूर्व भवनी बात तेना जोवामां आववाथी ते पूर्वतुं वैर याद करीने मुनिओने मारवा दोड्यो. त्यां म्लेच्छना राजाए तेमने वचाव्या. ते म्लेच्छ राजा तथा आ मुनिओनो पूर्वनो तेवो संबन्ध ए हतो के, म्लेच्छ राजा पूर्व जन्ममां एक मृग हतो, तेने कोइएक पारधी मारतो हतो, त्यां उदित तथा मुदितनो जीव पूर्व जन्ममां खेडुत होता, तेमणे तेने (मृगने) पार-

ધીના હાથથી મરતો વચાવ્યો હતો. તે હેતુથી મ્લેચ્છ રાજાએ અહીં એનું રક્ષણ કર્યું. ત્યાંથી નિકળીને તે વંને સાધુઓ ચૈત્ય વંદના વીગેરે કરીને અંતે અનશન વ્રત લેઈને કાઢ કરી મહાશુક્ર નામના દેવલોકમાં સુંદર અને સુકેશ નામના એ દેવ થયા. વસુભૂતિનો જીવ મ્લેચ્છ યોની ભોગવીને મુઠા પછી ઘણા કાઢ સુધી જુદી જુદી યોનીઓમાં ઘણાં દુઃખો સહેતો એક સમયે શુભ કર્મના હૃદયથી ઘણા કષ્ટવૃદ્ધે મનુષ્ય જન્મ પામ્યો. તે ભવમાં તે તાપસ થઈને મુઠા પછી જ્યોતિષ્ક નામના દેવલોકમાં એક ધૂમકેતુ દેવ થયો. તદનંતર ઉદિત તથા મુદિતના જીવ મહાશુક્ર નામના દેવલોકથી ચંચીને ભરત ક્ષેત્રમાં અરિષ્ટ નામના નગરના રાજા પ્રિયવંદની સ્ત્રી પદ્માવંતીને પેટે રત્નરથ અને ચિત્રરથ એ બે નામે બે પુત્ર થયા. જ્યોતિષ્ક દેવલોકથી ધૂમકેતુ અષ્ટ થઈને તેજ રાજાની કનકા નામની વીજી સ્ત્રીને પેટે અનુદ્ધર નામનો પુત્ર થયો. તે રત્નરથ તથા ચિત્રરથની સાથે વૈર કરવા લાગ્યો, પણ એમણે તેની સાથે કદીપણ દ્વેષ કર્યો નહીં. કેટલાએક કાઢ પછી પ્રિયવંદ રાજાએ રત્નરથને રાજ્ય ઉપર વેસાડીને વાકીના એ પુત્રને ચૌવરાજ્ય (રાજાના હાથ તલે) પદ આપ્યું અને પોતે છ દિવસનું અનશન કરીને કાઢ કરી દેવલોકમાં દેવ થયો અને રત્નરથ રાજા રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. કોઈ એક વખત અનુદ્ધરે કોઈએક રાજાની કન્યાની માંગણી કર્યો છતાં તે રાજાએ તેને કન્યા નહીં પરણાવતાં રત્નરથને પરણાવી તેથી અનુદ્ધર અતિ ક્રોધમાં આવી તે રાજાનો દેશ હુટવા લાગ્યો. તેને શત્રુએ પકડીને ઘણો મારી કુટી મૂકી દીધો. ત્યાર પછી તે તાપસ થયો ત્યાં તેને કોઈ એક સ્ત્રીનો સંગ થયો તેથી તે તપસ્યાનું ફલ વ્યર્થ ગયું. તેથી મુઠા પછી ઘણા કાલ સંસારમાં મટકીને કોઈક કર્મના હૃદયથી ફરી મનુષ્ય ભવ પામ્યો. તે ભવમાં પણ તેણે તાપસ થઈ અજ્ઞાન કષ્ટ કર્યું તેથી તે કાઢ કરી ગયા પછી જ્યોતિષ્ક નામના દેવલોકમાં અનલગ્રભ નામનો દેવ થયો. રત્નરથ અને ચિત્રરથ એ બે ભાઈઓ ધર્મ પામી દીક્ષા લેઈ કાઢ કરી અચ્યુત-કલ્પ નામના દેવલોકમાં અતિવલ તથા મહાવલ નામના બે મહદ્વિક દેવ થયા, ત્યાંથી ચંચીને સિદ્ધાર્થ નામના નગરમાં ક્ષેમંકર નામના રાજાની સ્ત્રી ત્રિમલાદેવીને પેટે કુલભૂષણ તથા દેવભૂષણ નામના અમે બે ભાઈ પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયા. ક્રમે કરી મોટા થયા ત્યારે અમારા પિતાએ પોતાના ઘોષ નામના ઉપાધ્યાય પાસે અમને મળાવવા સારુ મોકલ્યા. તેને ઘેર બાર વર્ષ સુધી રહીને અમો વંને ભાઈઓએ વિદ્યાભ્યાસ કર્યો. તેમાં વર્ષનો આરંભ થતાં અમે સર્વે કલામાં નિપુણ થયા. ત્યારે ઘોષ ઉપાધ્યાય અમને તેડીને રાજમંદીર પાસે આવ્યો; ત્યાં રાજ મેહેલની વારીમાં બેઠેલી એક રાજ કન્યાને જોઈ તેની લાવણ્યતાને લીધે અમને કામ વિકાર જાગ્યો અને અજ્ઞાને કરી તેના ત્રિપે અમારી ઝૂરી નજર થઈ. પછી રાજા પાસે આવીને અમે શિલેલી સર્વ

कळावतावी. तेथी राजाए खुशी थइ उपाध्यायने सारी पेटे शिख आपीने विदाय कर्यो. त्यारपछी अमे पितानी आज्ञा लेइने अमारी माताने नमस्कार करवा सारु अंतःपुरमां गया. त्यां अमे एपेली कन्याने अमारी माताए पासे वेढेली दीठी. ते वखते अमोने अमारी माताए कीधुं के, आ कनकप्रभा तमारी बेनछे. तमेवे भाइ उपाध्यायने घर भणवा गया त्यारपछी आ कन्याने जन्म थयो छे, ते बात हजी तमे जाणता नहीं हो. माताना मुखथी ते हकीकत सांभळी अमे लज्जायमान थया. अज्ञाने करीने पोतानी बेन विशेष काम भोगनी इच्छा थइ तेथी अमने धिःकार छे. एम जाणीने अमे बैराग्य पामी तरतज त्यांथी निकळी गुरु पासे आवी दीक्षा लीधी. त्यार पछी केटलेक दिवसे शरीरनी अपेक्षा मुक्तीने तथा अहंकार रहित थइने अमे आ पर्वत उपर आवी कायोत्सर्ग ध्याने रह्या. अमारो पिता क्षेमंकर राजा अमारा वियोगथी अनशन व्रत लेइने काळ करी गया पछी गरुड देवलोकमां एक महालोचन नामनो देव थयो. कोइएक समये तेनुं अंग कंप्याथी अमने उपद्रव थवानुं जाणनि पूर्व जन्मना स्नेह वढे ते पीडित थयो थको अमारी पासे आव्यो. तेनी साथे अनलप्रभ तथा बीजा देवो आन्या हता, ते वधा एकठा थइने अनंतवीर्य नामना महामुनि पासे गया. ते वखते ते धर्म देशना देवा वेठा हता. तेनी समाप्ति थया पछी तेना कोइ एक शिष्ये तेने पूछ्युं के, महाराज, तमारी पाछळ केवली कोण थशे ? त्यारे तेणे कह्युं के, हुं काळ करी गया पछी कुळभूषण अने देवभूषण ए वे भाइओ केवल ज्ञान पामशे. एवुं सांभळी वधा पोतपोताने स्थानके गया. अनलप्रभ विभंग ज्ञाने करी अमे कायोत्सर्ग ध्याने छीये एम जाणीने अनंतवीर्य मुनिनां वचनो मिथ्या करवा सारु तथा अमारी साथेना तेना पूर्व जन्मना बैरे करी अमने महा दुःख देवा लाग्यो. तेना उपद्रवने आज चौथो दिवस थयो. आज तेमे वेड भाइओ आव्याथी ते भय पामाने अहीथी नाशी गयो अने ए निमित्तथी अमने केवल ज्ञाननी उत्पत्ति थइ. यद्यपि ए देवे अमने दुःख देवाना घणा उपायो कर्यो तथापि ते अमारा कर्म क्षयना सहायता रुप थया. ए प्रमाणे कुळभूषण तथा देवभूषण नामना मुनिओनो तथा तेमने उपसर्ग करनार अनलप्रभ देवनो पूर्व जन्मनो सघळो संबंध ते मुनिए राम लक्ष्मणने कह्यो. ”

रामगीरी नाम स्थापन-दंडक वनमां रामादिनुं आवहुं.

ते वखते त्यां आवेलो महालोचन देव रामने कहेवा लाग्यो के, हे राम, आज ते घणुं श्रेष्ठ काम कर्युं. हुं तारा पर प्रसन्न थये. माटे मारी पासेथी तेने गमे ते मांगी ले. त्यारे रामे तेने कीधुं के, मारे तू नथी, मने कोइ पदार्थनी

इच्छा नहीं. तयारे देव कहेवा लाग्यो के, जो के तने कांडे बाँच्छा—गरज नहीं तो पण हुं तारा उपर उपकार करीश, एम कहीने ते देव अंतरध्यान पाम्यो. एटलामां वंशस्थळ नगरना राजा मुरप्रभे त्यां आवीने रामने नमस्कार करी तेनी यथायोग्य पूजा करी, पछी तेणे ते पर्वत उपर रामनी आज्ञाधी एक अर्हत् चैत्य कराव्युं. ते दिवसधी ए पर्वतनुं नाम रामगिरी पड्युं छे. तयार पछी मुरप्रभ राजानी रजा लेइने लक्ष्मण तथा सीता सहित रामचंद्र दंडक नामना वनमां गया. त्यां एक गुफामां घरनी पेठे वास करिने रहा.

त्रिगुप्त तथा सुगुप्त सुनी अने रत्नजटी विद्याधर तथा

जटांयुनों रामने थएलो मेळाप.

रामने दंडक वननी गुफामां रहेतां केटलाएक दिवस यया तैवामां एक वखत भोजन वेळाए तेमनां दरवाजा उपर आकाश मार्गयी त्रिगुप्त तथा सुगुप्त नामना बे चारणें मुनिओ मासोपवासना पारणा करवा सारु आवी चभा रहा. तेमने जोइने राम सहित लक्ष्मण तथा सीताए नमस्कार कयों. पछी सीताए यथाचित अन्न दानादिक आपीने तेमने पारणुं कराव्युं. ते वखते त्यां आगळ देवोए रत्नो तथा सुगंधी जळनी वृष्टी करी. तेमज कंबुद्वीपना स्वामी रत्नजटी विद्याधर राजा तथा बीजा बे देव, मळी त्रगे जणाए त्यां आवी राम उपर प्रसन्न यइने तेमने घोडा सहित रथ आप्यो. ए वखते ते स्थळे एक झाड उपर रहेनार गंधाभिध (गीध) नामनो रोगी पक्षी देवे करेली सुगंधी जळनी वृष्टी घणी थएली जोइने नीचे उतरी आवी उभो रह्यो. तेने मुनिओनां दर्शन थतां जाति स्मरण ज्ञान उपन्युं, तेयी तें मूर्छा खाइने पृथ्वीपर पत्यो. तेना उपर शीतल जळ रेड्यायी ते सावध थतांज ते पक्षी रोग रहित यइ गयो. तेनी पांखो सोनानी यइ, चांच परवाळानी यइ, पग लालमणीना यया, तथा रत्न जेयी कांति अने रत्नांकुर जेवी तेनी जटा यइ. ते दिवसधी ते पक्षीनुं नाम जटायु पड्युं. एवो चमत्कार जोइने रामचंद्र ते मुनिने पूछवा लाग्या के, आ महाक्रोधी तथा मांसाहारी गीध पक्षी तमारा चरणो पासे आवी अंडकतांज शांत थयो, तथा एना अंगना अवयवो विरुप हतां ते घडीकपां सुरूप थयां. तेमज एना शरीरनी कांति रत्नो जेवी यइ गइ एनुं शुं कारण हशे ते कृपा करी कहेसो. तयारे सुगुप्त मुनिए रामने कहुं के सांभळः—

जटायुनो पूर्व भव संबंध विगरे.

पूर्वे आ स्थले कुंभकारकट नामनुं एक नगर हतुं. तेमां दंडक नामे राजा राज्य करतो हतो. तेमज ते काळे श्रावस्ती (सावत्थी) नामनी नगरीमां जितशत्रु नामे राजा राज्य करतो हतो. तेनी स्त्री धारणीना उदरथी स्कंदक नामनो एक पुत्र तथा पुरंदरयशा नामनी एक कन्या पेदा थइ. ए कन्या उपवर थतां जितशत्रुराजाए तेने दंडकराजा साथे परणावी. त्यारपछी एक वखत दंडकराजाए कोइ काम सारु पालक नामना ब्राह्मणने जितशत्रुराजा पासे सावत्थी नगरीए मोकल्यो. ते त्यां पोहोच्यो ते वखते राज सभामां अईत् धर्म विशेष भाषण चालतुं हतुं. ते सांभळीने कुटिल बुद्धिवाळा पालके तेनी निंदा करवानो आरंभ कयों. त्यारे जितशत्रुराजाना पुत्र स्कंदके तेने युक्तिथी समजावीने तेना मननुं समाधान कर्युं. ते प्रसंगे त्यां सर्व सभास्थ लोको तेना उपर हस्या. तेथी स्कंदक उपर पालक घणो क्रोधायमान थयो. परंतु तेनुं कांइ चाल्युं नहीं, ते वात मनमां राखी राजानी आज्ञा लेइ ते पाछो कुंभकारकट नगरमां गयो. केटलोक काळ वित्या पछी स्कंदके वैराग्य पामवाथी पांचसैं राजपुत्रो सहित मुनिसुव्रत स्वामी पासे जइ दीक्षा लीधी. संयम पाळतां एक दिवस स्कंदक मुनिसुव्रत भगवानने पूछ्युं के, पुरंदर यशादिकने बोध करवा सारु कुंभकारकट नगरमां जवानी हुं इच्छा राखुं छुं! ते विशेष आपनी केवी आज्ञा छे? त्यारे प्रभुए कीथुं के, जो तुं त्यां जइश तो आ परिवार सहित तने मरणांतक उपसर्ग (दुःख) थशे. स्कंदक बोल्यो, तथापि आराधक थइगुं के नहीं? भगवाने जणाव्युं के, एक तारा शिवाय बीजा वधा आराधक थशे त्यारे ते कहेवा लाग्यो के, एम थएथी हुं घणो खुशी छुं. एम बोलीने तथा भगवानने नमस्कार करीने पांचसैं मुनिओ सहित स्कंदकाचार्य कुंभकारकट नगर प्रत्ये जवा सारु निकळ्या. ए वातनी पेला महाकुर पालकने खबर पडी तेथी तेणे प्रथमनुं वैर याद करीने साधुओने उत्तरवा योग्य उद्यानोमां जमीन खोदीने घणी जातना हथीआरो दाटी राख्या. स्कंदकाचार्य विहार करतां करतां पांचसैं मुनिओना परिवार सहित ए उद्यानोमां आवी उत्तर्या. दंडकराजा पोताना नगरना उपवनमां स्कंदकाचार्य आवी उत्तर्या छे ए वात जाणीने पोताना परिवार साथे तेमने वांदवा सारु आव्यो; त्यां नगरजनो सहित राजाए स्कंदकाचार्य तथा बीजा मुनिओने वांदी नमस्कार करी आचार्यना मुखथी धर्मदेशना सांभळी तेथी दंडकराजा तथा सर्व नागरिको आनंद पास्या, अने पाछा पोतपोताने घेर गया.

સ્કંદકાચાર્યનું વૈર વાલ્કવાને ઉતાવળે થયેલો પાલક, રાજ મહેલમાં રાજાની પાસે જઈને તેને એકાંત સ્થલમાં કહેવા લાગ્યો કે, આ સ્કંદકાચાર્ય જો કે વહારથી સજ્જો હંસ જેવો દીઠામાં આવે છે, પરંતુ અંદરવાને જોતાં તો એ વગ્ર ભક્ત (વગલા) જેવો જણાય છે. એ મહા પાલંડી છે. એ સર્વે કપટવેશ લીધેલો છે. આપણને મારીને રાજ્ય છીનાવી લેવા સારુ એ સર્વે અહીં આવ્યા છે. એવી મારી સંપૂર્ણ સ્વાત્રી થઈ છે. તેમ છતાં જો એ વાતનો આપ રાજા સાહેબને વિશ્વાસ ના આવતો હોય તો મેં ઘણી ચતુરાઈથી તેની સ્વર મેલેવેલી છે તેનો તપાસ આપ પ્રોત્તે કરી જુઓ, એટલે તેમનું કપટ જણાઈ આવશે. તે એ કે જે ઢેકાળે એમણે પોતાનાં હથીઆરો જમીનમાં છાના દાટી રાખ્યા છે. પાલકનો પ્રપંચ રાજા જાણી શક્યો નહીં અને તેનાં બોલવા ઉપર વિશ્વાસ લાવી રાજાએ ડ્યાં મુનિયોનું સ્થાન હતું ત્યાં જમીન સોદાવી જોડ તો તેમાં નાના પ્રકારના ચિત્ર વિચિત્ર હથીયારો દીઠામાં આવ્યાં તે જોઈને દંડક રાજા મહા શોકાતુર થઈ ગયો અને કાંઈ પણ વિચાર ન કરતાં તેણે પાલકને કહ્યું કે, આજે તું ઘણું સારું કામ કર્યું. તારા કહેવાથીજ મને એ વાતની સ્વર પડી. જો તું મને પ્રથમથી જાણ કરી નહોત તો કોણ જાણે તેનું શું પરિણામ આવત ! માટે હવે તે દુર્મતિને તારું દીલ ચાહે તેમ તું કર, વીજું કાંઈપણ એમના વિષે મને પૂછવાની જરૂર નથી. તું જાણે ને એ જાણે. એવી રાજાની આજ્ઞા થતાંજ તે મહા ક્રુર બુદ્ધિ પાલક મનમાં રાજી થતો ઉતાવળે દોડીને સ્કંદકાચાર્યની પાસે આવ્યો અને એકદમ ક્રોધાવેશે ઘુંધવાતો તેમના સ્થાનની સામે એક લોટાની ઘાળી (પીલવાનું યંત્ર) ડમી કરી તેમાં એક એક સાધુને શેરડીની પેટે સ્કંદકાચાર્યની સન્મુલ પીલવા લાગ્યો. એ મહા ક્રુર કર્મ સ્કંદકાચાર્યથી સહન ન થવાથી તેમણે પાલકને કહ્યું કે, આ કર્મ મારાથી જોયું જતું નથી, માટે પહેલાં મને પીલી નાંચ, પછી તારે ગમે તેમ કરજે. આ વાલકોનું દુઃખ મારાથી સહન થતું નથી. એવું સાંભળીને ધોરકર્મ કરનાર દુર્બુદ્ધિ પાલક આચાર્યને અતિશય દુઃખ ઉત્પન્ન કરવાને માટે વાલક મુનિઓનેજ તેમની સામે પીલવા લાગ્યો, તોપણ તે દૃઢ પ્રણામી મુનિઓ જરાપણ સંકોચ ન પામતાં ધર્મ ઉપર અદ્વારા સુદ્ધ શુદ્ધ ધ્યાન ધ્યાતા સર્વ કેવલજ્ઞાન પામી કાલ કરી મોક્ષપદ પામ્યા. સ્કંદકાચાર્ય તે વાલક મુનિઓને યંત્રમાં પીલાતાં સન્મુલ ઉભા રહી સુવોધ દેતા હતા. એ પ્રમાણે સર્વ મુનિઓ સંલાસ થયા પછી છેલ્લે સ્કંદકાચાર્યને પીલવાની વારી આવી. તેનો તેમને કાંઈ પણ શોક થયો નહીં. પરંતુ એમની સન્મુલ વીજા મુનિઓને પીલવામાં આવ્યા હતા તેનો ત્રાસ તેમણે સ્વમી ન શકવાથી ક્રોધમાં આવી એવું નિયાણું કર્યું કે, એ દંડક રાજાનો, આ પાલક બ્રાહ્મણનો, એમનાં કુલોનો તથા એના દેશનો મારા તપના પ્રભાવે હું નાંચ કરીશ. એટલામાં તે આચાર્યને પણ ઘાળીમાં ઘાલીને પીલી નાખ્યા. એ કાલ કરી અગ્નિકુમાર નામના દેવ થયા.

સ્કંદક મુનિને ઘાળીમાં ઘાલી પીલતી વચ્ચે તેમનો રત્નકંબલનો કટકો ત્યાં રહી ગયો હતો; તે લોહીમાં સ્વરડાયાથી તેને એક પક્ષિની પુરુષના હાથની શ્રાંતિ કરી ઉપાડીને પોતાના બે પગમાં પકડીને આકાશ માર્ગે લેઈ જતો હતો, તે જ્યાં આગલ પુરંદરચણ (આચાર્યની વેન) વેઠી હતી ત્યાં આગલ અકસ્માત્ પક્ષિનીના પગમાંથી નીકળીને આવી પડ્યો. પુરંદરચણે તે કટકો ઓળખ્યો અને જાણ્યું કે, આ મારા સ્કંદક ભાઈની વિપત્તિનું કારણ છે. તેથી તે પોતાના પતિને કહેવા લાગી કે, હે પાપિન્-પાપવૃદ્ધિ, આ તૈં કેટલું પાપકર્મ કર્યું? એમ કહી એ મહાશોક કરવા લાગી. એ વચ્ચે શાસન દેવતાએ આવીને તેને લઈ જઈ શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીની પાસે મૂકી ત્યાં વૈરાગ્ય પામીને તેને દીક્ષા લીધી.

સ્કંદકાચાર્ય જે અગ્નિકુમારદેવ થયા હતા તેમણે જ્ઞાન વડે પૂર્વજન્મની સર્વ વાત જાણીને કરેલું નિયાળું પૂરું કરવા સારુ પાલક બ્રાહ્મણ તથા કુંભકારકટ નગરીના લોક સહિત દંડક રાજાને વાળી નાખ્યો. તે દિવસથી ત્યાં વધું શૂન્ય થઈ ગયું અને દંડક રાજાથી આનું નામ દંડકવન પડ્યું. દંડક રાજા મુલા પછી ઘણો કાલ સંસારાટવીમાં ભટકીને ઘણાં દુઃખ સહન કરતો કર્મના યોગે આ મહારોગી ગંધાભીષ નામનો પક્ષી થયો. હમણાં અમારા દર્શને કરી એને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉપન્યું અને અમારા ચરણ સ્પર્શરૂપ ઔપચી મળ્યાથી એનો રોગ જતો રહ્યો. એ વધો વૃત્તાંત સાંભળીને તે પક્ષી ઘણો રાજી થયો. પછી મુનિઓને નમસ્કાર કરી યમ સાંભળીને તે શ્રાવક થયો. મુનિએ તેને જીવવાત, માંસપક્ષણ, રાત્રિ ભોજન વિગેરે દુષ્કૃત્યનું પ્રત્યાખ્યાન (વાધા—પચ્ચલ્લાણ) કરાવ્યું, અને તે વંને મુનિઓએ રામને કીધું કે, એ તમારો સાધર્મિક છે, માટે એનું પ્રતિપાલન કરો. “સાધર્મ વાત્સલ્ય સુખ કારક છે,” એવું શ્રી જિનેન્દ્ર વચન છે. ત્યારે રામે એને અમે અમારા ભાઈ વરો-વર ગણી એની સુશ્રુષા કરીશું એમ કહી ઘણી પ્રીતિ સહિત વંને મુનિ મહારાજને નમસ્કાર કર્યો. પછી તે મુનિઓ આકાશ માર્ગે ઉડી ગયા, અને લક્ષ્મણ તથા સીતા સહિત રામ ત્રણે જણા રત્નજટી વિદ્યાધર રાજા તથા વીજા બે દેવોએ આપેલા દીવ્ય રથમાં વેશીને જટાયુ (ગંધાભીષ પક્ષી) સહિત ક્રીડા કરવા લાગ્યા.

શંબુકનું સૂર્યહાસ સ્વદ્ગની વિદ્યા સાધવા સારુ દંડકવનમા

જંબુ-લક્ષ્મણે સૂર્યહાસ સ્વદ્ગ લેવું-શંબુકના

મસ્તકનું કપાવું વિગેરે.

ए समये पाताल लंकायां खरराजानी स्त्री रावणनी बेनने पेटे शंबुक अने सुंद नामना वे पुत्र यएला यौवन अवस्थामां आव्या इता. तेमांनो शंबुक सूर्यहास नामना स्वद्वगनी विद्या साधवा सारु त्यांथी निकळ्यो. ते वखते तेना पिताए तेने बायों, तथापि तेनुं कहेवुं न मानतां ते विद्या साधवा सारु दंडकवनमां आवी कौं चरवा नदीना तीरे एक वांसनुं वन जोइने तेमां पेशीने कहेवा लाग्यो के, जे कोइ मने अर्हीथी क-हाड्यो तेने हुं मारी नाखीश. एम कहीने ब्रह्मचर्य व्रतनो पाळनारो, ते अन्नाहारी, अंतःकरण जेना निर्मळ थया छे, इन्द्रियो जेजे जीती छे, एवो शंबुक एक वडनी डाळी साथे पग बांधीने ऊंचे मस्तके रही बार वर्ष अने छ दिवसे सिद्ध थवावाळी विद्या सूर्यहास स्वद्वग मळवा सारु साधवानो आरंभ करवा लाग्यो. ते वखतनी तेने वडवागरण नामना पक्षीनी ऊपमा देइए तो तेमां अतिशयोक्ति जेवुं कांडपण नथी. एवी रीते ते शंबुकने वडनी डाळे लटकतो रहेतां बार वर्ष ने चार दिवस थया त्यारे सूर्यहास स्वद्वग म-ळनारी विद्या सिद्ध थवाना समये एक म्यान सहित, सूर्यना जेवी कान्तिवाळो, अने जेनी चारे तरफ सुगंधी व्यापी रही छे, एवो ते दीव्य स्वद्वग त्यां आव्यो. ए अरसामां झीडा करतो करतो लक्ष्मण ते वांसना वनमां आव्यो. त्यां तेणे सूर्यना जेवा तेजवाळो ते सूर्यहास नामनो स्वद्वग दीडो. तेथी ते लेइ तेने म्यानमांथी कहा-डीने जोवा लाग्यो, तो ते अति अपूर्व दीढामां आव्यो. तेथी तेने कौतुक लाग्युं के, आवा विकट जंगलमां आ महा मनोहर शस्त्र क्यांथी! कहुं छे के, “अपूर्व शस्त्र जोइने क्षत्रियोने अति आश्चर्य थाय छे.” एम विचारी आमतम जोयुं, तो त्यां कोइ-पण दीढामां आव्युं नहीं, तेथी तेनी धारनी परीक्षा करवा सारु ते स्वद्वगे कां पासेनी वंशजाळने कमलनी नालनी पेडे तेणे कापी नाखी, तेथी तेमां ऊंचे मस्तके लटकलेला शंबुकनुं मायुं पण तेनी साथे कपाइने जमीन उपर पड्युं ते लक्ष्मणे दीदुं. त्यारे तेनी पासे आवी जोवा लाग्यो, तो तेनुं धड ऊंचे वडनी शाखामां लटकतुं मालम पड्युं. जेथी ते महा शोक करतो पोताना मन साथे कहेवा लाग्यो के, आ निरपराधी तथा हथियार रहित कोइक पुरुषने में नाहक मायों, ए कर्मना योगे मने धिक्कार छे. एवी रीते पोतानी निंदा करी लक्ष्मणे. रामनी पासे जइ सर्व वनाव

તેમને કહી સંભળાવ્યો. તેમજ તે સ્વદગ્ધ પણ તેમને વતાવ્યો. ત્યારે રામ તેને કીર્તિ કે, આ સૂર્યદાસ સ્વદગ્ધ છે. એની સાધના કરનારાને તેં માર્યો જણાય છે, પણ એનો કોઈ ઉત્તર સાધક આટલામાં જ હોવો જોઈએ.

ચંદ્રનસાણ મોહીત થઈ ધારણ કરેલું નાગ કન્યાનું રૂપ—

તેણીએ રામ લક્ષ્મણને છલવા કરેલા ઉપાય—સ્વરા—

દિક વિદ્યાધરો સાથે થાણું લક્ષ્મણનું યુદ્ધ.

પણે રાવણની વેન (શંકુકની મા) ચંદ્રનસાણ વિદ્યા સાધનની અવધી પૂરી થવા આવ્યાથી જાણ્યું કે, મારા પુત્રને સૂર્યદાસ સ્વદગ્ધ આજ મળશે, તેથી તે હમંગમૈર પૂજા વિગેરેની સામગ્રી લેઈને ઉતાવળી ઉતાવળી તે વનમાં આવી. જ્યાં હંધે મસ્તકે વિદ્યા સાધતો હતો તે વંશજાળ તરફ દોડતી ગઈ તો ત્યાં પોતાના પુત્રનું કુંડલે કરી શોભાયમાન કાપેલું માથું તેના જોવામાં આવ્યું તેથી તે મહા શોકાતુર થઈ રડતી રડતી વારંવાર વિલાપ કરતી બોલવા લાગી કે, હે વત્સ શંકુક, તું ક્યાં છે? હું તને ક્યાં જોઈ. એટલામાં ત્યાં જમીન ઉપર પડેલાં લક્ષ્મણનાં પગલાં જોઈને તે બોલી કે, જેણે મારા પુત્રને માર્યો તેનાં જ આ પગલાં છે. એમ જાણીને તે * પગલાં લેઈને તેની શોધ કરવા સારુ તે ત્યાંથી ચાલી નીકળી. કેટલેક દૂર ગઈ એટલે રામ, લક્ષ્મણ તથા સીતાને એક ઝાડની નીચે બેઠેલા તેણીએ જોયા, તેજ વચ્ચે રામનું સ્વરૂપ જોઈને તેને કામ વિકાર હવળ્યો. કહ્યું છે કે, “કામિની સ્ત્રીઓને શોકના સમયમાં પણ કામનો આવેશ થાય છે.” તેથી તે એક તરુણ નાગકન્યાનું રૂપ ધારણ કરીને કામે કરી પીડાતી છતાં કાંપતી કાંપતી રામની પાસે આવી. તેને જોઈને રામ પૂછવા લાગ્યા કે, હે ભદ્રે, યમસદન (કાલના ઘર જેવા) આ દંડક નામના મહા ભયંકર વનમાં તું શા સારુ આવી છે? ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે, હું અવંતીના રાજાની પુત્રી છું. એક દિવસ રાત્રે મારા શયનગૃહમાં હું સૂતી છતાં એક વિદ્યાધર આવીને મને હરણ કરી આ વનમાં લેઈ આવ્યો. તેને હાથમાં મોટું સ્વદગ્ધ ધારણ કરેલા કોઈ વીજા પુરુષે જોઈ કહ્યું કે, ચિલ્લપક્ષી જેમ હારલતાનું હરણ કરે છે, તેમ આ સ્ત્રીરત્નનું હરણ કરીને હે પાપી! તેને તું ક્યાં લઈ જાય છે? તારું મોત આણનારો આ હું સામેજ હો છું, તેમ છતાં તું આગલ કેમ જઈ શકીશ? એવું તેનું બોલવું સાંભળીને મારું

* પગલાંનું માપ લઈ પગી લોકો તે કોનાં પગલાં છે અને તે ક્યાં સુધી, કયે ઢેકાણે ગયો તે શોધી કાઢે છે.

હરણ કરી લાવનાર વિદ્યાધર મને અહીં મૂકીને પેલા પુરુષની સાથે લડવા લાગ્યા. પરસ્પર તેઓએ જેમ વનના હાથીઓ પોતપોતામાં લડીને અંતે પ્રાણ ગમાવે, તેમ તે બન્ને જંગના લડતાં મરણ પામ્યા; અને હું આ જંગલમાં ફરતાં ફરતાં કોઈ પુન્યાનુયાયી તટકામાં છાયાવૃક્ષની પેઠે તમારા આશરે આવી છું. હું મોટા કુલમાં ડપની છું. માટે ઓપ મને અંગીકાર કરો; એવી મારી ઇચ્છા છે. કહું છે કે, “મહા પુરુષો પાસે અર્થી જનોની પ્રાર્થના વ્યર્થ જતી નથી.” તેનું એવું બોલવું સાંભળીને રામે વિચાર કર્યો કે, આ કોઈ માયાવી નટના જેવો વેશ ધારણ કરનારી કૂટનાટક ઉત્પન્ન કરીને અંમને ઢગવા સારું અહીં આવી છે. એમ જાણીને રામ તથા લક્ષ્મણે એક બીજાની સામે જોયું. પછી રામચંદ્રે કહું કે, મારે તો સ્ત્રી છે, આ લક્ષ્મણને સ્ત્રી નથી, માટે તું તેની પાસે જા, ત્યારે તે લક્ષ્મણની પ્રાર્થના કરવા લાગી. એટલે તેણે કીધું કે, પ્રથમ તું મારા વડીલ રામની પાસે ગઈ તેથી તેની પેઠે તું પણ મારે પૂજ્ય ઠરી માટે અંગીકાર કરવાની વાત મારી પાસે બોલીશ નહીં. એ પ્રમાણે બન્ને ઢેકાળે યાચના કરતા પણ તેની આજ્ઞા સફળ થઈ નહીં, તેથી તે ક્રોધાયમાન થઈ પોતાના પુત્રને યાદ કરીને ત્વરાદિક વિદ્યાધરો પાસે ગઈ અને લક્ષ્મણે શંબુકને માર્યા સંવંધી સર્વ વૃત્તાંત તેઓને કહ્યો. તે સાંભળીને ચૌદ હજાર વિદ્યાધરો સહિત ત્વરાદિક ત્યાં (દંડક વનમાં) આવી હાથી જેમ પર્વતને ઉપદ્રવ કરે, તેમ તે રામને દુઃખ દેવા લાગ્યા. તે જોઈને લક્ષ્મણ રામને કહેવા લાગ્યો કે, હું પાસે છતાં તમારે યુદ્ધ કરવાનું કાંઈ કારણ નથી. હું પોતે એમનો સંહાર કરીશ, ત્યારે રામે તેને કહું કે, જા, એમની સાથે તું યુદ્ધ કર અને કદાચ સંકટ પડે તો તે વચ્ચે મને બોલાવવા સારું એક મોટો સિંહનાદ કરજે. એવું રામનું બોલવું માન્ય કરી, તથા તેની આજ્ઞા લેઈને, ધનુષ્ય વાળ સજ્જ કરી, ગરુડ જેમ સર્પાદિકોને મારે તે પ્રમાણે લક્ષ્મણે ત્વરાદિકોને મારવાનો આરંભ કર્યો.

રાવણનું દંડક વનમાં જવું—તેણે કરેલો સિંહનાદ—રામનું
લક્ષ્મણની મદદે જવું.

લાલક દિવસથી રામ પોતાના તથા પોતાના નાના ભાઈ લક્ષ્મણના ચહે કાઢી રાખે
 થયાં થકો ચિલાસ કરે છે, તેની સ્ત્રી સીતા સ્વ લક્ષ્મણની કેવલ સીમાજ છે. એ
 જેવી કોઈ દેવી પણ હશે નહીં! નાગકન્યા પુના પાને શા હીનાઈમાં! પછી એ
 જેવી મનુષ્યમાં તે કયાંપીજ હોય? પુનું સ્વ જાણે મુરમુરની સ્ત્રીઓના સ્વને નિ
 સ્કારજન કરતું હોય નહીં! વાળીથી પુનું વર્ણન થઈ શકે નહીં. આ જગમાં એ જ
 અપૂર્વ રત્ન છે, તે તેને યોગ્ય છે, તારા ઘરમાં પુનું કોઈ સ્ત્રી રત્ન નથી, શાટે તું
 દરણ કરી લઈ આવ. પોતાની ધનનું પુનું ચોંટનું સાંભળીને તરતજ રાવણ પોતા
 પુષ્પક નામના વિમાનમાં ધેરીને દેડકવનમાં આવ્યો. પણ રામના તેજને લીધે જ
 જેમ આશિના તેજથી દૂર રહે તેમ તેમના આશ્રમ નનીક આવી શક્યો નહીં. રામ
 ભય, અને સીતાનું દરણ, એ કાર્ય જેમ એક કોરે તટ અને ધીજી કોરે મિ
 તેની પેટે રાવણને થયું. ત્યારે તેણે અવલોકની નામની વિદ્યાનું સ્મર
 કર્યું. પટલે તે રાવણની સામે આવી હાથ જોડી હમી રહી. તેને રાવણે ન
 કે, આ સીતાનું દરણ કરવામાં તું મને સહાયતા કર. ત્યારે તે કહેડા લાગી
 મોટા નાગના માયામાંનું રત્ન લેવાને સમર્થ થવાય, પણ રામની સામે (સમર
 સીતાનું દરણ કરવાને દેવતા પણ અસમર્થ છે. પરંતુ એક ઉપાય છે, તે કાર્યથી તો
 મનોરથ પૂર્ણ થશે. તે એ કે, સ્વરાદિક વિદ્યાસરોની સાથે ગુદ્ધ કરવાને લક્ષ્મણ ગયે
 છે તેનો રામને ચોલાવવાનો સિદ્ધનાદનો સંકેત છે. તેથી તું ત્યાં જઈ સિદ્ધનાદ ત
 પટલે રામ ત્યાં જશે, પાછલથી તું સીતાને લઈને ચાલતો થશે. પુનું તેનું કહેવું
 ભળીને રાવણે જે જગાએ લક્ષ્મણ હતો ત્યાં જઈ ચરાવર લક્ષ્મણના જેવો સિદ્ધ
 કર્યો. રામે તે સાંભળ્યો તોપણ તે મનમાં વિચાર કરતા લાગ્યો કે, આ જા
 હાથી મહાની પેટે લક્ષ્મણ જેવો વીજો કોઈ પ્રતિમલ્લ નથી તે પટલા વધા સંક
 આવી ન પડે, તથાપિ સંકેત પ્રમાણે સિદ્ધનાદ તો થાય છે. એવી રીતે રામ
 વિતર્ક કરે છે, એ વચ્ચે સીતા લક્ષ્મણ ઉપર દયા આણીને રામ પ્રત્યે કહેવા લ
 કે, હે આર્ય, વત્સ લક્ષ્મણ હમણા સંકટમાં પહોં જણાય છે. તેમ છતાં હજી
 કેમ વિલંબ કરી રહ્યા છો? જલદી જઈને તેનું રક્ષણ કરો. ઇત્યાદિક તેનું વ
 સાંભળીને લક્ષ્મણની પાસે જવા નિકળતા રામને અપશકુનાદિક થયા, પરંતુ
 ગણકારતાં તે ત્વરાએ દોડીને તેની (લક્ષ્મણની) પાસે ગયા.

રાવણે કરેલું સીતાનું હરણ-જટાયુની પાંચોનું કાપડું-
રત્નજટીની વિદ્યાઓ હરણ કરવો વિગેરે.

પછી રાવણ વિમાનમાંથી નીચે ઉતરીને સીતાને વિમાનમાં બેસાડવાની શુક્તિ
લાગ્યો. તે વચ્ચે સીતા રુદન કરવા લાગી. તેના વિલાપ સાંભળતાં પાસેથી
શબ્દ થયો કે, હે સ્વામિની, હે જાનકી, તમે મય પામશો નહીં. એમ કહીને, હે
ચાંચર, ડમો રહે, ડમો રહે, એવી રીતે ક્રોધે કરી બોલતાં દૂરથી જટાયુએ રાવણ
ધસી આવી સ્વેદુત જેમ હલ્કે કરી જમીન સ્વળી નાલે તેમ તેણે પોતાની ચાંચરડે
ની છાતી ઘીલી નાલી. ત્યારે રાવણે તેના ઉપર ક્રોધાયમાન થઈ પોતાના
કરી તેની પાંચો કાપી નાલી. તેથી તે પૃથ્વીપર પડ્યો. એટલે રાવણ નિઃશં-
સીતાને પોતાના પુષ્પક વિમાનમાં બેસાડીને તથા પોતાનો મનોરથ પૂર્ણ થયે
ણીને આકાશ માર્ગે ચાલતો થયો. તે વચ્ચે સીતા બોલવા લાગી કે, હે રામ,
હે વત્સ લક્ષ્મણ, હે તાત જનક, હે ભ્રાત, ભાઈડલ, કાગડો જેમ બલી
હરણ કરે, તેમ તમારી સીતાને આ હરણ કરી લેઈ જાય છે. એમ કહેતી અતિ
ધરે તે રડવા લાગી. એટલામાં તેઓ સમુદ્ર ઉપર આવી પહોંચતાં અર્કજટિ
વિદ્યાધરના પુત્ર રત્નજટીએ સીતાનું રુદન સાંભળ્યું. તેથી તે પોતાના મનમાં
કરવા લાગ્યો કે, આ સ્વર રામની સ્ત્રી સીતાનો છે, એ ઉપરથી એમ માલમ
કે, રામ લક્ષ્મણને ઠગીને રાવણે એનું હરણ કર્યું છે. માટે મારે ભાઈડલ રાજા
પ્રકાર કરવો જોઈએ. એમ વિચારી હાથમાં સ્વડ્ગ લેઈ તે રાવણ ઉપર
તેને જોઈ રાવણ હસ્યો; અને પોતાની વિદ્યાના સામર્થ્યે કરી તેની સર્વ
હરણ કરી લીધી. તે વચ્ચે પાંચો કપાયાથી પક્ષી જેમ નીચે પડી જાય, તેમ
થા ગયાથી તે જમીન ઉપર પડ્યો. ત્યાંથી તે (રત્નજટી) કેંદુદ્રીપના કેંદુ
ર્વત ઉપર જઈ રહ્યો.

રાવણે સીતાને લંકામાં લઈ જઈ દેવરમણ ઉદ્યાનમાં
રાસવો વિગેરે.

પતિનટી વિમાનમાં બેસાડી સીતાને લેઈ જતાં રસ્તામાં સમુદ્ર ઉપર રાવણ આવ્યો
કોઈ કરી પીડાણો થકો તે સીતાને કહેવા લાગ્યો કે, સર્વ વિદ્યાધરોનો
(મારું) તેની તું સ્ત્રી થઈ, તેમ છતાં શા સારું રહે છે ! આ આનંદને ટેકાણે શોક
સહિતિપ મંદમાય રામની સાથે નારી યોજના કરી, તે યોગ્ય કર્યું નહીં.

તારી યોજના તો મારી સાથે કરવી જોડતી હતી. તે દેવયોગે થયેથી હું દે દેવી, તું મને પતિ માન. પર્વા સેવા કરી હું તારો દાસ થયો એમ સમજ. વળી હું તારે આધીન થયેથી સર્વ વિચાર તારા દાસ થશે, તેમજ તેમની સ્ત્રીઓ તારી દાસીઓ થઈ રહેશે. એ પ્રમાણે રાવણનું વોલ્યું સાંભળીને સીતા નીચું મુઠ્ઠા કરીને અતિ ભક્તિ સહિત રામનું નામ જપવા લાગી. પટલામાં કામે કરી અંધ થઈ રાવણે સીતાના પગ ઉપર માથું મૂક્યું. તે પરપુરુષનો સ્પર્શ થવાના હેતુથી સીતાએ સ્વશેડી દૂર કર્યું, અને ક્રોધે કરી વોલી કે, હે રાવણ, તું મહા નિર્લજ્જ છે. આ પરસ્ત્રીની કામના કરી તને જલદીજ મૃત્યુ પ્રાપ્ત થશે. એવો તેણે રાવણને શાપ દીધો. પટલામાં સાત-ળાદિ મંત્રીઓ તથા વીજા રાક્ષસો તેની સામે આવ્યા. તેમની સાથે તે અતિ હર્ષમેલંકામાં ગયો. તે વચ્ચે સીતાએ એવો નિયમ લીધો કે, રામ તથા લક્ષ્મણનો કશો વૃત્તાંત જ્યાંનુથી મારા સાંભળવામાં આવશે નહીં ત્યાંનુથી હું જમના નથી. રાવણ એમ જાણીને લંકાની પૂર્વ દિશામાંના દેવરમણ નામના ઉચ્ચાનમાં એક રક્ત અશોક નામના શાકની નીચે ચિત્રજટા અને વીજા રાક્ષસો સહિત સીતાને બેસાડીને રાત્રી થતો પોતાને ઘેર ગયો.

ચોપાઠ.

- રસિક રચ્યું આ રામ ચરિત્ર, પૂરણ પંચમ સર્ગ પવિત્ર;
લક્ષ્મણ સીતા રામ સહિત, વન દુઃખ સહું પરસ્પર પ્રિત. ૧
- વિષ્ણુ કર શંબુક કુમાર, સૂર્યદાસ સ્વદ્ગે સંહાર;
રામચંદ્રનું નિરર્થી રૂપ, સુર્પનખા હુવી સ્મર કુપ. ૨
- અવળા પામીને અપમાન, ઉદ્ધેર્યો રાવણ અજ્ઞાન;
સ્વરાદિક સ્વગ કરી ચઢાઈ, લક્ષ્મણ સાથે લડે લડાઈ. ૩
- સિંહનાદ કપટીએ કરી, દશકંધે સીતાને હરી;
લંકામાં લાવીને ધરી, ઇત્યાદિક વાતો ઉચરી. ૪
- કલ્લિકાલ સર્વજ્ઞ સુરીશ, અધિક કર્યા જૈની અવનીશ;
હેમચંદ્ર કૃત્ય ગ્રંથ ગવાય, સુણતાં કર્ણ કૃતારથ થાય. ૫

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिपट्टिशिलाका पुरुष
चरित्राधिकारे सप्तमेऽध्याये सीताहरणो
नाम पंचम सर्गः ५

અથ શ્રી પૃષ્ઠ સર્ગ પ્રારંભ:

રામનું પાછું આવવું અને સીતાની શોધમાં ફરવું.

અહીં દંડકવનમાં જ્યાં લક્ષ્મણ સ્વરાદિક સ્વગોની સાથે યુદ્ધ કરતો હતો ત્યાં આગલ રામચંદ્ર ગયા. ત્યારે તેને લક્ષ્મણે કહ્યું કે, હે આર્ય, સીતાને વનમાં એકલી મૂકીને આપને અહીં આવવાનું શું કારણ હતું ? ત્યારે રામચંદ્ર બોલ્યા કે, તારો સિંહનાદ સાંભળીને હું અહીં આવ્યો છું. તેને લક્ષ્મણે કહ્યું કે, મેં સિંહનાદ કયો નથી, તેમ છતાં તમે તે સાંભળ્યો; તેથી આપણને કોઈપણ ઢગ્યા હોય એમ જણાય છે. વહી હું ધારું છું કે, સીતાનું હરણ કરવા સારું કોઈપણ આ ઉપાય યોજ્યો છે, માટે સીતાનું રક્ષણ કરવો માટે આપ અહીંથી તેની પાસે જલદી જાઓ. પાછલ્લી હું પણ આ શત્રુઓને મારીને જેમ વનશે તેમ તાકીદથી આવું છું. એવું લક્ષ્મણનું બોલવું સાંભળીને રામચંદ્ર ત્યાંથી પાછા આવી જુએ છે તો ત્યાં જાનકી જોવામાં આવી નહીં, તેથી તે મૂર્છાત થઈને પૃથ્વીપર પડ્યા. કેટલોક વચ્ચત ગયા પછી તે સાવધ થઈ ઊઠીને જુએ છે તો મોતની અળીપર આવેલો જટાયુ તેમની નજરે પડ્યો. તેને જોઈને તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે, કોઈક પુરુષે છલ્લે કરી સીતાનું હરણ કર્યું; તેનો અપહાર કરવા સારું ક્રોધમાં આવીને આ તેને આઢો આવ્યાથી તેણે આને માર્યો હોય એમ જણાય છે, માટે મારે એના ઉપર પ્રત્યુપકાર કરવો જોઈએ. એવો વિચાર કરીને તે જટાયુ પક્ષી શ્રાવકને પરલોક જતાં રામચંદ્રે ભાતારૂપ નમસ્કાર (નવકાર) મંત્ર સંભળાવ્યો. પછી તે જટાયુ મરીને માદેહ દેવલોકમાં એક દેવ થયો. રામચંદ્ર સીતાને શોધવા સારું વનમાં ફરવા લાગ્યા.

વિરાધનું લક્ષ્મણને મઠવું-લક્ષ્મણે કરેલો સ્વરાદિક રાજાઓનો નાશ-લક્ષ્મણનું રામને મઠવું-

રણાંગણમાં મહા ધૂરવીર લક્ષ્મણની સાથે સ્વર વિદ્યાધર યુદ્ધ કરતો હતો છતાં તેને પાછલ્લ કરીને તેનો નાનો ભાઈ ત્રિશિરા રથમાં બેસીને લક્ષ્મણની સાથે યુદ્ધ કરવા સારું તેના સામે આવ્યો. તેને એક જણવારમાં લક્ષ્મણે મારી નાખ્યો. તે વચ્ચત પાતાલલંકાના માની રાજા ચંદ્રોદરનો પુત્ર વિરાધ પોતાના સૈન્ય સહિત ત્યાં આવી લક્ષ્મણને નમસ્કાર કરી, હાથ જોડી કહેવા લાગ્યો કે, હું તમારા યશનો યત્ન, અને

तमारो भक्त छुं. मारा पिता चंद्रोदरने राज्य उपरथी उठाडी मुकीने रावणे आ पोताना सेनानीने पाताललंकानुं राज्य आप्युं छे, तेथी ते अमारा शत्रु छे. यद्यपि आ शत्रु-ओनो नाश करवाने जेम अंधकारनो नाश करवा माटे एकलो सूर्यज समर्थ छे, तेम तेम एकलाज समर्थ छो; तथापि हुं तमारो दास होवाथी एमनी साथे युद्ध करवानी मने आज्ञा आपो. ते समये हसीने लक्ष्मण तेने कहेवा लाग्यो के, हे विराध, आ सर्व शत्रुओने हमणांज में मार्या एम तुं जाण. कहुं छे के, " पराक्रमी पुरुषने वी-जानी सहायता लेवी ए लज्जा भरेलुं कहेवाय छे. " माटे तुं हमणां उभो रहे. आजथी मारो मोटो भाइ राम तारो स्वामी छे, तेमज तुं पाताललंकाना राज्य उपर बेठो एम समज.

पोतानो शत्रु विराध, लक्ष्मणनी पासे आव्यो छे, एम जाणीने अति क्रोधमां आवी खर विद्याधर पोतानुं धनुष्य सज्ज करीने आगळ आवी लक्ष्मणने कहेवा लाग्यो के, हे विश्वासघातक, मारा शत्रुक नामना पुत्रने मारनार तुंज के ? हवे तारुं रक्षण आ वापडो विराध करनार छे के ? त्वारे तेने लक्ष्मण कहेवा लाग्यो के तारा पुत्रनी उत्कंठाए करी तारा भाइ त्रिशिराने में तेनी पाछळ मोकली दीथो, तेमज तेनी पेठे जो तारे पण तेनी पाछळ जवानी जीज्ञासा घणी होय तो तने पण तेनी पासे पोहोँचाडवाने हुं तैयार छुं. जेम कुथुवा प्रमुख बारीक जीव सहज पग नीचे आव्याथी कचराइ जाय, तेम तारो पुत्र माराथी मरायो खरो, परंतु एथी मोटो अप-राध कर्यो कहेवाय नहीं. हवे जो तुं पोताने शूरवीर मानतो होय, तो कांइ चमत्कार बताव जोउं ! जो हुं हमणा वनवासमां छुं, तोपण तारो भक्त आपीने हुं यमराजाने राजी करीश, एवा लक्ष्मणना बोलो सांभळीने हाथी जेम पर्वतना शीखरपर प्रहार करे तेम खर खग लक्ष्मणने मारवा मंडी गयो. तेनी सामे लक्ष्मणे पण सूर्य जेम किर्णोए करी आकाशने भरी नांखे छे, तेम बाणोवडे ते वनाकाश भरी मुकयुं. एवी रीते लक्ष्मण खर विद्याधरनुं परस्पर युद्ध यतुं हतुं, ते वखते आकाश वाणी थइ के, " विष्णु (वासुदेव-लक्ष्मण)नी शक्ति सहन करवाने प्रतिविष्णु पण समर्थ थाय नहीं, तेम छतां आखर राक्षस हजी सुधी तेनी शक्ति केम सहन करी शके छे ? ते सांभळीने हवे एने वधारे वखत रहेवा देवो नहीं, एम निश्चय करी एक हथीअरे करी क्षणवारमां लक्ष्मणे खरनुं माथुं कापी नाख्युं. एटले तेनो भाइ दूषण सैन्य सहित तेनी साथे युद्ध करवा आव्यो. ते जेम वननी अग्निमा हाथी पोताना परिवार सहित बळी जाय, तेम ते पोताना सैन्य सहित नाश पान्यो एवी रीते वधा खलास थइ गया पछी विराधने साथे लेइने लक्ष्मण त्यांथी पाछो फरयो. तेणे आवता दूरथी एक झाड नीचे सीता विना एकला रामने बेठेला दीठा, तेथी ते घणो दीलगीर थइ

शोक करतो रामचंद्रनी पासे आब्यो. परंतु सीताना विरह्यी पीडित थइ बेंडेला रामे तेना सामु जोयुं नहीं अने आकाश तरफ नजर करी बोलवा लाग्या के:—

—:—

रामे सीता माटे करेलो विलाप-विराधे सीतानी शोधमां सुभटोनुं
मोकलवुं-तेमनुं नासीपास थइ पाछा आववुं.

आ आखुं वन हुं हुंदीं वळ्यो तोपण मन जानकी जडी नहीं. हे वनदेवता ! तमे क्यांय पण तेने जोइ होय तो कहो ! भूतो तथा भयंकर जानवरोए करी भरेला वनमां जानकी एकली मुकीने हुं लक्ष्मणनी पासे गयो. त्यां त्यां हजार राक्षस योद्धाओनी सामे तेने एकलाने लडतो मुकीने त्यांयी पाछो फरी आवी हुं जोउं छुं तो ते मारी दृष्टीए पडी नहीं. अरे ! एनुं शुं थयुं हशे ! अने ए क्यां हशे ! एने एकली मुकीने जतां मारी बुद्धि क्यांय गइ हशे ! हा सीता ! आ निर्जन वनमां में तने एकली केम मुकी ? हा वत्स लक्ष्मण ! तने रणना सकटमां में केम नाख्यो ? एवी रीते. बोलतां बोलतां रामचंद्रने मूर्छा आव्याथी ते जमीन उपर दळी पड्या. रामने आघो शोक थतो जोइने जाणे पक्षीओ पण मोटा शब्दोवडे रडता होयनी ! तेमज ते घधा रामचंद्रनी तरफ शोकमय चेहेरे जोता होयनी ! एवो बनाव वन्यो.ए वखते लक्ष्मण तेनी पासे आवी कहेवा लाग्यो के, हे आर्य, हे आर्य, आ शुं ! आ हुं तमारो आज्ञांकित लक्ष्मण भाइ शत्रुआंने जीती आवीने तमारा सन्मुख उभो छुं. एवी अमृत सरखी मीठी वाणी सांभळीने रामे जरा सावध थइ लक्ष्मणने आलिंगन कर्युं, एटले लक्ष्मण आंखोमां पाणी आणीने बोल्यो के, “थएला सिंहनादनुं कारण कोइ कपटी पुरुषनो कृत्य छे, अने तेणेज जानकीने हरण करी छे. हवे तेना प्राण सहित तेनो घाण कहाडीने जलदीथी सीताने पाछी तेडी लावुं छुं. तमे लगारे चिंता करो नहीं, तेने शोधवाना उपायो करवा जोइए. आ विराधने एना पिताना पाताललंकाना राज्य उपर वेसाडवो एवी खरखगनी साथे थता संग्राममां में प्रतिज्ञा करी छे, माटे ते कार्य पण सिद्ध करवुं छे.” ए प्रमाणे लक्ष्मणे रामचंद्रने कछुं ते वखते विराधे पोताना विद्याधर सुभटोने सीतानी शोध करवा सारु त्यांयी रवाने कर्या, अने महा शोकसागरमां गरकाव थएला राम तथा लक्ष्मण क्रांथे करी पोताना होठ चावतां मोटा मोटा श्वासोश्वास लेता थका त्यांज रखा. विराधे मोकलेला विद्याधरो सीतानी घणी शोध करता तेनो क्यांय पण पत्तो न मळवाथी पाछा आवी नीचुं मुख करी रामचंद्रने नमस्कार करी वेठा. राम तेओने उतरी गएला मुखे शरर्मीदा थइ बेंडेला जोइने कहेवा लाग्या के, स्वामीना कार्य सारु पो-

તાની શક્તિ પ્રમાણે મહેનત કરતાં છતાં તે કાર્યની સિદ્ધિ ન થયાથી સૈવક ઉપર કાંઈ પળ દોષ નથી. હે સુમતો ! તમે ઘણી મહેનત કરી છતાં સીતાની માલ મલી નહીં તેમાં તમારો શો દોષ છે ? દૈવ ફરયાથી કોઈનું કાંઈ ચાલતું નથી. તમે શું ! ને વીજા શું !

— :: —

રામ લક્ષ્મણનું પાતાલલંકામાં જવું-વિરાધને પાતાલલંકાનું રાજ્ય આપવું.

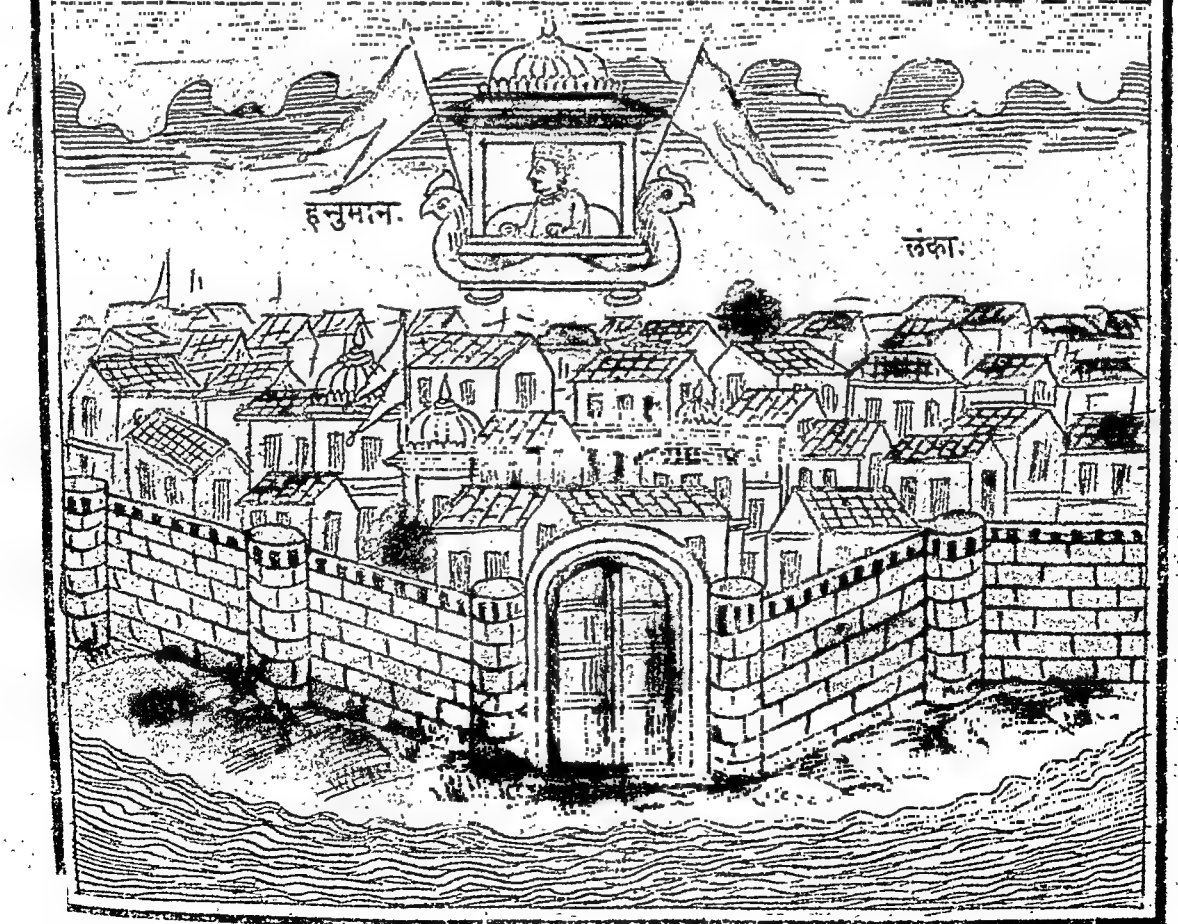
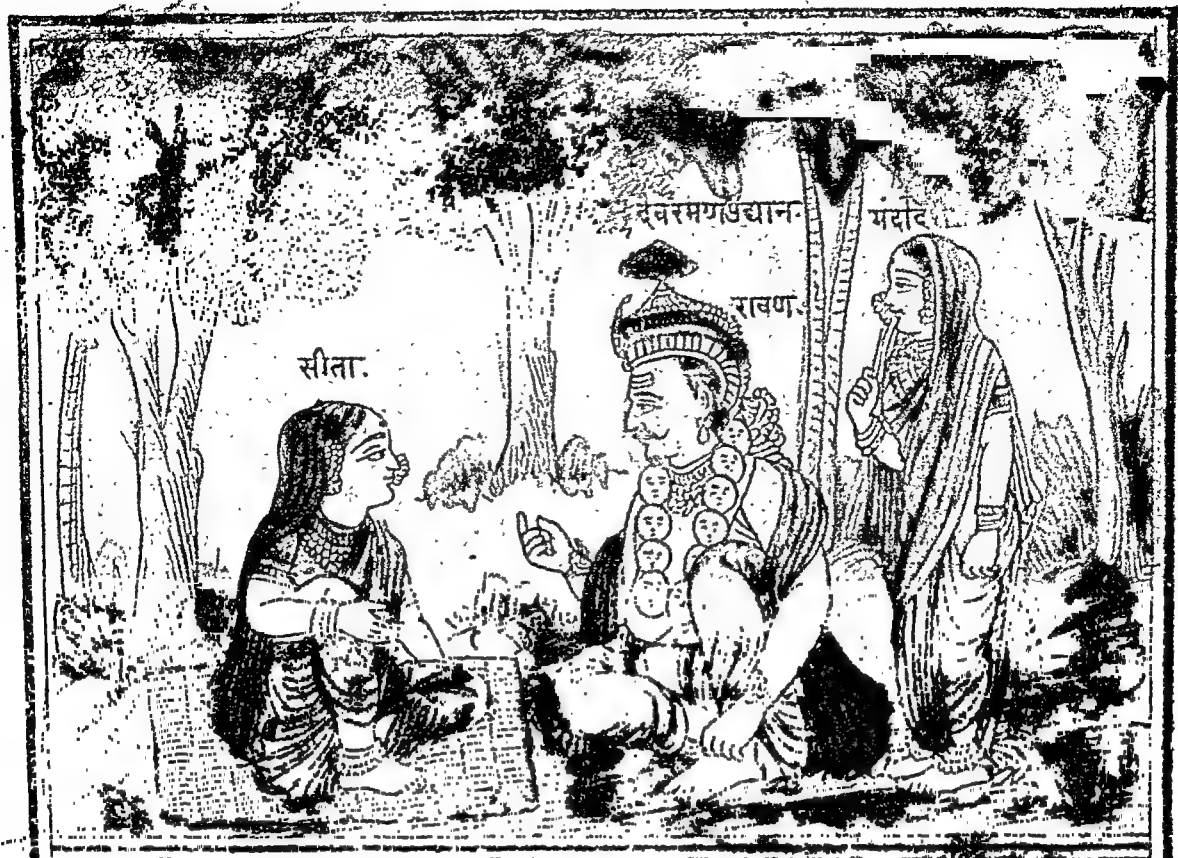
એવું રામનું બોલવું સાંભળીને વિરાધ તેમની પાસે આવી નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો કે, હે રામચંદ્ર, તમે શ્વેદ કરો નહીં કહ્યું છે કે, “ચિંતા થકી રહિત રહેવું તે લક્ષ્મી મલ્લવાનું કારણ છે.” હું તમારો દાસ છું. મારી પાતાલલંકામાં રહેવા સારું આપ આવો. ત્યાં આવવાથી સીતાનો શોધ સહજ મલી શકશે. વિરાધનું કહેવું માન્ય કરીને રામચંદ્ર સૈન્ય સહિત લક્ષ્મણને સાથે લેઈ વિરાધની સાથે તેની પાતાલલંકા પાસે આવ્યા. ઇટલે સ્વરનો પુત્ર સુંદ તેમની સાથે યુદ્ધ કરવા સારું સૈન્ય સજીને પુર વહાર આવી તેના પૂર્વના શત્રુ વિરાધની સન્મુખ ઉભો રહ્યો. પરસ્પર તેમનું યુદ્ધ ચાલતાં ચંદ્રનંદના (સુર્પનંદના) કહેવાથી સુંદ ત્યાંથી નાશીને રાવણને શરણ રહેવા સારું લંકામાં ગયો. પછી રામ તથા લક્ષ્મણ વીગેરે વિરાધને લેઈને પાતાલલંકામાં ગયા. ત્યાં રામ તેને રાવ્યગાદીએ બેસાડી, પોતે સ્વરરાજાના મહેલમાં રહેવા લાગ્યા, અને વિરાધરાજા યુવરાજની પેઠે સુંદના ઘરમાં રહ્યો.

— ૦૦૦૦ —

સાહસગતિ અને સુગ્રીવ વચ્ચે થયેલું યુદ્ધ-સુગ્રીવનો પરાજય.

જ્યોતિષપુર નગરના વિદ્યાધરરાજા જ્વલનસિંહની તારા નામની કન્યા ઉપર ચક્રાંક વિદ્યાધરના પુત્ર સાહસગતિએ આશક્ત થવાથી તેની માંગણી કરેલી પણ તેને તે કન્યા ન આપતાં તેના પિતાએ કિર્સિકથા નગરીના રાજા સુગ્રીવ (વાલીરાજાના માઈ)ની સાથે તારાને પરણાવી હતી, તેથી તે સાહસ ગતિ તારાને હરેક પ્રકારે મેલવવાની ઇચ્છાથી હિમવાન પર્વતની ગુફામાં વિદ્યા સાધવા સારું ગયો હતો, તે કેટલેક કાલે પ્રતારણી વિદ્યા સાધીને તેના યોગવડે સુગ્રીવનું રૂપ ધારણ કરીને તારાને મેલવવાનો લાગ શોધતો હતો. એ વિદ્યાના યોગે તે જાણે વીજો સૂર્યજ હોયની એવો દીપ્તવા લાગ્યો. કોઈ એક વખતે સુગ્રીવ રાજા ક્રીડા કરવા સારું ઉદ્યાનમાં ગયો હતો, તે લાગ જોઈને સુગ્રીવનું રૂપ લેઈ ફરન્દ્રો સાહસગતિ કિર્સિકથા નગરીમાં જઈ

तेना अंतःपुरमा जवा लाग्यो. एटलामां साचो सुग्रीव उद्यानमांथी पाळो फरी दर-
वाजा पास आब्यो तेने द्वारपाळे अंदर आवतो अटकावी कहुं के, सुग्रीव राजा
हमणांज अंदर गयो. तुं कोण छे ? ए उपरथी साचा सुग्रीव जाण्युं के, मारुं रूप
धारण करी कोइ कपटी सुग्रीव थइ आवी घुसेलो जणाय छे, एम धारी ते अंतः-
पुरनुं रक्षण करवां सारु ते दरवाजा उपरज उभो रह्यो. ए वातनी वालीराजाना
पुत्रने खबर पडतांज अंतःपुरमां जइने जेम नदीना वेगने पर्वत अटकावे तेम तेणे ते
कपटी जार सुग्रीवने रोख्यो. पछी ए राज्यनुं चौद अज्ञोहिणी सैन्य किस्किथा
नगरीमां मळ्युं. साचा सुग्रीवनी तपास करवा मांडी, परंतु ए वेमांथी खरो कयो ?
अने खोटो कयो ? ते नक्की थइ शक्युं नहीं. सैन्यमां ए वातनो मतभेद थतां अर्थुं
सैन्य एक तरफ अने अने अर्थुं बीजी तरफ यवाथी ते वंनेनी वच्चे मांहोमांहे दारुण
युद्ध थयुं. घोडेस्वारनी सामे घोडेस्वार, हाथीनी सामे हाथी, रयनी सामे रथ, अने
पाळानी सामे पाळो, एम चतुरंग सैन्यमां परस्पर लडाइ चाली. ते वखते प्रौढपिय
समांगमे करी जेम मुग्धा नायका कंपायमान थाय, तेम पृथ्वी कंपवा लागी. साचो
सुग्रीव क्रोधमां आवी कहेवा लाग्यो के, पारका घरमां चोरनी पेठे पेसनारा, हे
कपटी ! मारी सामे आव. शुं मों संताडी उभो छे ? एम कहीने तेने पोतानी साथे
लडाइ करवा सारु पास बोलाव्यो. त्यारे ते जार सुग्रीव मातेला हाथीनी पेठे
गर्जना करतो तेनी सामे आवी उभो रह्यो. पछी ते वेज मांहोमांहे लडवा लाग्या.
ते जाणे यमना भाइनी पेठे त्रणे जंगतने दुःख देवा लाग्या. लडवामां ते वंने कुशळ
हता, तेथी तेओ एक बीजाना हथीआरो सुका घासनी पेठे तोडवा लाग्या. पाडानी
लडाइमां जेम झाडना कटके कटके उडी जाय, तेम तेओनी लडाइमां हथीआरोना
कटका थइने उड्या, तेथी आकाशमां रहेली विद्याधरोनी स्त्रीओ अति भय पामवा
लागी. ज्यारे तेओना बधा हथीआरो नाश पाम्या, त्यारे तेओ क्रोधायमान थइने
चालनारा पर्वतनी पेठे मल्लयुद्ध करवा लाग्या. घडीकमां आकाशे उडे, तो घडीकमां
जमीन उपर लीटे. एवा ते वंने शूरवीरो चूडामणी कूकडानी पेठे मांहोमांहे जीतवा
सारु एक बीजाथी दूर थइने बेलनी पेठे उभा रहे, फरी वाय भीडीने लडवा मंडी
जाय, पण कोइ कोइने जीति नहीं. त्यारे साचो सुग्रीव पोतानी मदद करवा सारु
हनुमानने बोलाव्यो फरी खोटा जार सुग्रीवनी साथे लडवा लाग्यो. परंतु साचा
जुठानो भेद मालम न पडवाथी हनुमान कोइनी पण मददे लडाइमां न उत्तरतां
बीजाओनी माफक जोतोज उभो रह्यो. एटलामां खोटा सुग्रीव साचा सुग्रीवने
कुटी पाड्यो, तेथी ते लाचार थइने मनमां चिंता करतो नगरनी वद्दार जइ रह्यो,
अने खोटो जार सुग्रीव बीकनो माप्यो पोताने ठंकाणे गयो. वालीना पुत्रे तेने अट-
काव्याथी ते अंतःपुरनी अंदर जइ शक्यो नहीं.

—•—

—❖❖❖❖—

* नाटकां नीच स्त्रिणि बोलाववानी वखते संस्कृत भाषामां "हले" शब्द चापरचामां आवे छे.

(એવું રાવણનું બોલવું સાંભળતાં જ સીતા પોતાનું મુખ ફેરાવી ઘેશીને તેના પ્રત્યે બોલી.)

સીતા:—હે પાપી, રામની સ્ત્રી જે હું, તેના ઉપર તૈં કુદૃષ્ટિ કર્યાથી, હું તારા ઉપર કાલ્દૃષ્ટિ જોડું છું. અપ્રાર્થિતની પ્રાર્થના કરનારો જે તું, તેની આ નદ્ર આશાને ધિ:કાર છે. અરે ! દુરાચરણી વિચાર કર કે, શત્રુઓનો નાશ કરનારો જે મારો પતિ રામ, તે જીવતો છતાં તું કેમ જીવતો રહીશ ?

એ પ્રમાણે જાનકીએ રાવણનો વારંવાર તિરસ્કાર કર્યો તોપણ તે ફરી ફરી તેમજ બોલવા લાગ્યો, માટે તેને ધિ:કાર છે. કહ્યું છે કે, “કામાવસ્થા મહા વલ્લવાન છે.”

એ વચ્ચે દુ:ખ પામતી સીતાની સામે જોવાઈ નહીં શકવાને લીધે જ જાણે પશ્ચિમ ક્ષાર સમુદ્રમાં સૂર્ય પેસી ગયો હોયની ! અને મહા ઘોર રાત્રી આવી પડી. એટલે રાવણ સીતાને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યો. ઊલૂક પક્ષીના મહા ભયંકર શબ્દો, જંબૂકના પુકાર, વૃકની વુમો, વાઘનું જમીન ઉપર પૂછડાનું પટકવું તથા મોટા મોટા સર્પોના ફુંફવાટા ત્યાં આગલ થવા લાગ્યા. વળી મૃત, ગ્રેત, પિશાચ, વેતાલ વિગેરે નાચવા અને ઊડવા લાગ્યા. તેમજ તે નિશાચરો પાસે વિકરાલ રૂપો લેવાથી તેણે સીતાની પાસે આપ્યા. તોપણ સતી સીતા પોતાના અંતઃકરણમાં પંચ પરમેષ્ઠીરૂપ નવ-કાર મંત્રનું ધ્યાન ધરતી થકી નિર્ભય થઈને જેમની તેમ અડગ રહી, પણ રાવણની સેવા કરી નહીં.

વિभीષણનું સીતા પાસે આવવું—સીતાએ તેને સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કરવો.

વીજે દિવસે સવારના વિभीષણ રામનો વૃત્તાંત જાણીને રાવણની પાસે આવ્યા પછી સીતા પાસે જઈને તેને પૂછવા લાગ્યો. હે મદ્રે, તું કોણ છે ? ક્યાંથી આવી છે ? અને ક્યાં રહે છે ? ભય ન રાખતાં જે વાત હોય તે મને કહે. એ પ્રકારના તેનાં મીઠાં વચનો સાંભળીને, આ કોઈ મધ્યસ્થ છે, એમ જાણીને નીચી દૃષ્ટી કરી સીતા તેને કહેવા લાગી:—મારું નામ સીતા છે, હું જનક રાજાની કન્યા, ભામંડલ રાજાની વેન, રામચંદ્રની સ્ત્રી અને દશરથ રાજાની વહુ છું પતિ અને દેવર લક્ષ્મણ સહિત હું દંડકમાં આવી રહ્યા પછી એક વચ્ચે મારો દેવર ક્રીડા કરવા સારુ તે વનમાં આમતેમ ફરતો હતો. તેણે આકાશમાં એક મોટો સ્વર્ગ જોઈને કૌતુકે કરી ને તે વતી પાસેની એક વંશજાલ છેદન કરી. તેમાં સ્વર્ગને સાધનારનું માર્ગ

અજાણતાં કપાઈ ગયું. ત્યારે તે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો કે, આ અયુધ્યમાન તથા નિરપરાધી છતાં તેને મેં અજ્ઞાને કરી મારી નાખ્યો, એમ દીલગીર થતો તે રામની પાસે આવ્યો. તેની પાછલ એ સ્વદ્ગતી ઉત્તર સાધક કોઈએક સ્ત્રી પણ ત્યાં આવી. તે મારા પતિને જોઈ કામાતુર થઈ થકી તેનો અંગીકાર કરવાને વિનવવા લાગી. તેનો રામે નિરાદર કર્યાથી તે કોપાયમાન થતી ત્યાંથી ચાલી ગઈ. ત્યાર પછી રાક્ષસોનું સૈન્ય યુદ્ધ કરવા સારુ આવ્યું. તે જોઈને રામની સાથે સિંહનાદનો સંકેત કરીને લક્ષ્મણ યુદ્ધ કરવા માટે ગયો. ત્યાં એક રાક્ષસે કપટે કરી સિંહનાદ કરીને મારા પતિને મારાથી દૂર કહાડીને પોતાનો પ્રાણ આપવા સારુ મારું હરણ કર્યું.

(વિभीષણ આ પ્રકારનું સીતાનું બોલવું સાંભળીને દીલગીર થઈ રાવણ પાસે આવી તેને નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો.)

—:—

સીતા પાછી આપવા સંવંધમાં વિभीષણ અને રાવણ વચ્ચે થયેલો સંવાદ.

વિभीષણ—હે સ્વામી, તેં આ કામ કર્યાથી આપણા કુલને કલંક લાગ્યું. ત્યાં સુધી માફ સહિત રામ આપણને મારવા માટે અહીં આવ્યો નથી ત્યાં સુધીમાં (તેની આગમજ) સીતાને લેઈ જઈને તેને પાછી આપવાથી આપણું સારું થશે. રાવણ—(ક્રોધયુક્ત થઈને) હે વિभीષણ, તું આ શું બોલે છે? શું મારા પરાક્રમની તને સ્મર નથી? અલવત મેં સીતાનું હરણ કર્યું છે. તે મારી સ્ત્રી થશે. વચારા ગરીબ તે રામ લક્ષ્મણ જો અહીં આવ્યા તો તેઓને તેજ વચ્ચે મારી નાંખીશ. મારી પાસે તેમનું શું ચાલવાનું છે?

વિभीષણ—હે રાવણ, “રામની સ્ત્રી સીતાના યોગે આપણાં કુલનો ક્ષય થશે.” એવાં જે જ્ઞાની પુરુષોનાં વચનો છે, તે તારા આ કૃત્યથી સ્વરાં થવાનાં છે. થવાનું છે તે અવશ્ય થાય છે. તથાપિ હું તને પ્રાર્થના કરું છું કે, કુલનો ઘાત કરનારી જે આ સીતા, તેને તું મુક્તી આવ.

(એવી રીતે વિभीષણે કહ્યાં છતાં તેની વાણીનો અનાદર કરીને રાવણ સીતાને પોતાના પુષ્પક વિમાનમાં બેસાડી ત્યાંથી ચાલી નિકળી રસ્તામાં તેને નીચે પ્રમાણે દેસાડવા લાગ્યો.)

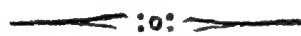
સીતાને ચલાવવા રાવણે પુષ્પક વિમાનમાં સીતાને પોતાની સાથે લઈ ફેરવતાં કરેલી પ્રાર્થના વિગેરે.

રાવણ:—(સીતાને પોતાની આંગળીથી બતાવી કહેવા લાગ્યો) આ રત્નોનાં શિશ્વ-રોનો ક્રીડા પર્વત છે; આ નંદન ઉદ્યાન જેવાં ઉપવન છે; આ પાણીના ફુવારાનાં ઘરો છે; આ ક્રીડા કરવાની નદીઓ છે; આ સ્વર્ગ સમાન રતિભોગ કરવાનાં ઘરો છે; હે સ્ત્રી, અહીં તું મારી સાથે રમમાણ થા.

એ પ્રમાણે રાવણ તેને ભોગવવા સારુ વિમાનમાં બેઠા થકા વધું બતાવી થાક્યો તથાપિ તે સિંહિણી જેવી સીતાએ નિશ્ચલ મનથી એક રામનું ધ્યાન ધરતી તેનું બોલવું લેશમાત્ર પણ ન ગણકારતાં મૌન ધારણ કરી તેના સન્મુખ દૃષ્ટિ સરખીએ કરી નહીં, તેમજ તેનો ભય ન ધરાવતાં ક્રોધ લાવ્યા વિના છાની માની સાંભળી રહી. આખરે સર્વ રમ્યસ્થાનોમાં ફરી ફરીને રાવણે સીતાને બતાવ્યાથી પણ તેનું મન પીગબ્ધું નહીં, ત્યારે તેણે તેને ફરી અશોકવનમાં જઈ મુકી.

(રાવણને એવી ઉન્મત્ત દશામાં આવેલો જોઈને વિભીષણ પોતાના પ્રધાનોની સાથે મસલત કરવા લાગ્યો.)

વિભીષણ અને પ્રધાનો સાથે થાળી વાંતચીત.

વિભીષણ—હે અમાત્યો! કામાદિક જે અંતર્શત્રુ છે તેઓમાંનો એક તો પ્રાણીઓને મૃતની પેઠે ઉન્મત્ત કરી નાંખે છે. તેથીજ આપણો રાજા રાવણ કામાતુર થઈ રહ્યો છે. એ એકલોજ અતિ દુર્જય છે, તો પછી તેને સહાયતા મળેથી શું કહેવું ? આ રાવણ પરત્વની અભિલાષાએ કરી મહા દુઃખમાં પડનાર છે. મંત્રિયો—ભાઈ, અમે તો નામના મંત્રિયો છીએ, ધરો મંત્રિ તો તું છે. જેની એવી દૂર દૃષ્ટિ છે !

વિભીષણ:—મિથ્યાદૃષ્ટિ જનોને જૈન ધર્મના ઉપદેશની પેઠે કામાર્થીન જે આ રાવણ તેને વિષે શું ઉત્તમ વિચાર કરું ! સુગ્રીવ હનુમાનાદિક જે સુમતો તેઓ રામને મળેલા છે. કહું છે કે, “ન્યાયવડે ચાલનારા પુરુષોનો પક્ષ કોણ અવલંબન ન કરે !” સીતા થકી અમારા કુલનો નાશ થવાનું તો જ્ઞાનીએ કહ્યું છે, તથાપિ સમયોચિત કર્તવ્ય પુરુષાર્થીન છે.

(એમ કહીને તે પ્રાકારો ઉપર ચંદ્રાદિકોની યોજના કરવા લાગ્યો અને મંત્રિયો આગલ ઉપર થવાના કાર્યને જોવા લાગ્યા.)

सुग्रीवनुं सीतानी शोधमां जवुं.

पाताललंकामां लक्ष्मणे रामचंद्रनो विरह वेठतां केटलाएक दिवस कहाड्या पछी ते तेमनी पासे आवी सुग्रीवे सीताना शोध संबंधे कांडपण प्रयत्न न करेलो होवाथी तेमनी आज्ञा मांगी हाथमां धनुष्य बाण लेइने तेनी पासे जवा सारु निकळ्यो. ते बखतना तेना आवेशथी पृथ्वी चूर्ण थवा लागी, पर्वतो कंपायमान थवा लाग्या, तेमज तेना उतावळा वेगवडे रस्ताना झाडो पण पडी जवा लाग्या. एवी रीते लक्ष्मण पोतानी भ्रुकुटी चहडावीने सुग्रीवना महेल पासे आव्यो. तेने जो-तांज त्यां रहेला द्वारपाळे आनाकानी कर्या वगर तेने अंदर जवानी वाट आपी एटले ते महेलमां गयो. ए वातनी सुग्रीवने खबर पडतांज ते अंतःपुरमांथी बहार आवीने भये करी कांपतो थको तेना सामे हाथ जोडीने उभो रह्यो. त्यारे क्रोधा-यमान थयो थको लक्ष्मण तेने कहेवा लाग्यो केः—हे वानर, तारुं काम थयुं एटले तुं निःशंकपणे अंतःपुरमां रहेवा लाग्यो; अने राम तो बहार झाडनी नीचे वेशीने पर्वतनी पेठे दिवस कहाडे छे, तेनी तने शुद्धि क्यांथी होय ! तुं जे प्रथम बोल्यो इतो ते शुं भूली गयो के ? हे सुग्रीव, इवे विलंब न करतां सीताना शोधने सारु जलद्री तैयार था, नहीं तो साहसगतिनो रस्तो जोवो पडशे. एवुं लक्ष्मणनुं बोलवुं सांभळीने सुग्रीव तेने नमस्कार करी कहेवा लाग्यो केः—हे लक्ष्मण, कोप न करतां मारा आ पहेलां अपराधनी क्षमा करो. प्राणपणे ए काम करवाने हुं तैयार छुं. एवी रीते लक्ष्मणने शान्त पाडी सुग्रीव तेने साथे लेइने रामचंद्रनी पासे आवी विनय-पूर्वक नमस्कार करी पोताना सैनिकोने आज्ञा करवा लाग्यो के, तमे सर्वत्र अकुंडित छो. माटे हमणां सीतानो शोध करवा सारु जाथो. विलंब करवानुं काम नथी. एवी रीते सुग्रीवनी आज्ञा यतांज ते सर्व वानरो सीतानो शोध करवा सारु नीकली सर्व द्वीपोमां, पर्वतोमां तथा अटवीओमां फरतां फरतां जवा लाग्या तथा सुग्रीव पोते पण गयो.

सीतानुं हरण थयानी वात सांभळीने तेनो भाइ भामंडळ राजा रामनी पासे आवी अति शोक करवा लाग्यो.

विराध राजा पण पोताना सैन्य सहित आवीने रामचंद्रनी सेवा करतो तेनी पासेज रह्यो.

સુગ્રીવે સીતાની મેઢવેલી શોધ-લક્ષ્મણનું કોટીશિલા ઉપાડવું-
હનુમાનનું સીતાની શોધમાં લંકામાં જવું.

સીતાની શોધ કરતાં ફરતો ફરતો સુગ્રીવ જ્યારે કંબુદ્વીપમાં આવ્યો ત્યારે રત્નજટી વિદ્યાધર મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, રાવણે મારા અપરાધનું સ્મરણ કરીને મને મારવા સારુ તેને અહીં મોકલ્યો હોય એવું જણાય છે. પૂર્વે રાવણે મારી વિદ્યા હરણ કરી, અને આ વચ્ચે સુગ્રીવ મારા પ્રાણ હરણ કરશે. એવી તે ચિંતા કરે છે, એટલામાં સુગ્રીવ તેની પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે, તું મને જોડીને કેમ ડહોળ્યો નહીં? આકાશમાર્ગે ગમન કરવાને તું આલ્સુ (અશક્ત) થયો છે કે શું? ત્યારે તે બોલ્યો કે, રાવણે મારી સર્વે વિદ્યા હરણ કર્યાથી હું અસમર્થ થયો છું. જે વચ્ચે રાવણે જાનકીનું હરણ કર્યું તે વચ્ચે તેની સાથે યુદ્ધ કરવાને હું તેની સામે ગયો તેથી મારી એવી અવસ્થા થઈ છે. એવું તેનું બોલવું સાંભળીને સુગ્રીવ તેને રામની પાસે લેઈ આવ્યો. ત્યાં તેને સીતાનાં સમાચાર પૂછવાથી તેણે જણાવ્યું કે:—હે દેવ, દુરાત્મા જે રાવણ, તેણે સીતાને અને મારી વિદ્યાને હરણ કરી સીતાને વિમાનમાં બેસાડી લેઈ જતાં, હા રામ, હા ! વત્સ લક્ષ્મણ ! હા ! આમંડલ બંધુ ! એવો સીતાનો આક્રોશ સાંભળતાં મને રાવણ ઉપર ક્રોધ ચડવાથી હું તેની સાથે લડવા ગયો, તેથી તેણે મારી આવી દશા કરી. સીતાના સમાચાર સાંભળીને રામે રાજી થઈ રત્નજટી વિદ્યાધરને આલિંગન કર્યું અને ફરી ફરી તે સીતાનો વૃત્તાંત પૂછવા લાગ્યાથી તેને રત્નજટી કહ્યો. પછી સુગ્રીવાદિક મહા શૂરવીરોને રામે પૂછ્યું કે, તે રાક્ષસની લંકા નગરી અહીંથી કેટલી દૂર છે? ત્યારે તેઓ જણાવ્યું કે, લંકા નગરી દૂર અથવા પાસે હોવાથી શું કરવાનું છે? જગતને જીતવાવાળો જે રાવણ, તેની સામે અમે સર્વ તરફલા જેવા છીએ. તેઓને રામે કીધું કે, જય અથવા પ્રાજયનો વિચાર હું પૂછતો નથી, પણ લંકા નગરી તેમજ તે રાક્ષસ ક્યાં છે? તે વતાવો. એક વચ્ચે મને વતાવ્યા પછી મારા સામર્થ્યની તમને સ્વર પડશે. ત્યારે લક્ષ્મણ બોલ્યો કે, તે રાવણ કોણ છે? તેણે કપટ કરી સીતાનું હરણ કર્યું તેથી તે કુત્રા જેવો નિર્વલ્લ જણાય છે. મારા ક્ષત્રિય ધર્મે કરી હું તેનું માથું કાપ્યા વિના રહીશ નહીં. તમે સમ્યક થઈને માત્ર સંગ્રામ નાટક જુઓ. એટલે જાંબુવાન બોલ્યો:—તમે કહો છો તે યોગ્યજ છે, પરંતુ અનંતવીર્ય મુનિએ એવું આપેલું છે કે, “જે પુરુષ કોટિશિલા ઉઘેડશે તેજ રાવણને મારશે.” માટે અમને ધૈર્ય આવવા સારુ આપ તે શિલાનું ઉત્પાટન કરો. લક્ષ્મણે તે કબુલ કરવાથી

જાંબુવાનાદિક વિદ્યાધર સુખદો તેને લેઈ આકાશ માર્ગે યડ જ્યાં કોટિશિલા હતી ત્યાં આવ્યા. લક્ષ્મણે તે શિલાને લતાની પેઠે ડાલેડી નાંખી. તે સમયે દેવતાઓએ તેના ઉપર ફુલોની વૃષ્ટિ કરી વિદ્યાધરો, રાવણને મારનાર આજ છે એવો મુતિ વચનાનુસાર નિશ્ચય થવાથી ધૈર્ય ધરી લક્ષ્મણને લેઈ ફરી આકાશ માર્ગે ડહીને કિર્ણિકા નગરી પ્રત્યે આવ્યા. રામને નમસ્કાર કરી લક્ષ્મણ તેમજ વિદ્યાધરો યથા-યોગ્ય સ્થાનકે બેઠા; તે વારે ત્યાં આવેલા મોટા વાનર બોલવા લાગ્યા કે, લક્ષ્મણને હાથે રાવણનો નાશ થશે; એ વાત સ્વસ્તી. પરંતુ યત્ન કરતાં પહેલાં શત્રુ પાસે દૂત મોકલવાની નીતિ છે. તેથી જો કાર્ય સિદ્ધિ થઈ તો યત્ન શા સારુ કરવો ? માટે ત્યાં એક મહા પરાક્રમી દૂતને મોકલો, કેમકે લંકામાં જવા આવવાનું કામ ઘણું કઠણ સંભળાય છે. તે દૂતે લંકામાં જઈને સીતા પાછી દેવા થિપે વિભીષણને કહેવું, કારણ કે રાક્ષસ કુલમાં એ વજનદાર છે. સીતાને મુક્તિ દેવાને તે રાવણને બોધ કરશે. છતાં જો રાવણ તેનું કહેવું માન્ય નહીં કરે તે તેનો પક્ષ છોડી તે તમારી તરફ યશે. રામે તેનું કહેવું માન્ય રાખ્યું. પટલામાં હનુમાનને બોલાવવા સારુ સુગ્રીવે શ્રીમૂર્તિ નામના એક વાનરને મોકલ્યાથી તે ત્યાં આવી સુગ્રીવાદિક સહિત બેઠેલા રામને નમસ્કાર કરી ડહો. રહ્યો ત્યારે સુગ્રીવ રામને કહેવા લાગ્યો કે, આ મહા પરાક્રમી હનુમાન વિપત્તિ સમયે પરમ બાંધવ છે. આ સર્વ વિદ્યાધરોમાં આની વરાવરી કરનારો બીજો કોઈ નથી. માટે હે સ્વામીન્, સીતાનો શોષ કરવા સારુ આને આજ્ઞા કરો. ત્યારે હનુમાન કહેવા લાગ્યો કે, મારા જેવા હજારો વાનર છે, પરંતુ મારા ઉપર સુગ્રીવનો પ્રેમ હોવાથી એ મારી તારીફ કરી રહ્યો છે. ગવ, ગવાસ, ગવય, શરખ, ગંધમાદી, નીલ, દ્રિવિદ, જાંબવાન, અંગદ, નલ અને બીજા પણ હજારો શ્રેષ્ઠ વાનર છે. તેઓની સંખ્યા પૂરી કરનારામાંનો એક હું તમારી કાર્યસિદ્ધિને અર્થે કહો તો રાક્ષસ દ્વીપ સહિત લંકાને ડાલેડીને અહીં લાવું ? કહો તો ભાઈઓ સહિત રાવણને બાંધી લાવું ? અથવા કુંડું સહિત રાવણને ત્યાંજ મારીને જાનકીને અહીં લેઈ આવું એવું સંભળીને રામે તેને કીધું કે, તારા વિશે સર્વ સંભવે છે. તથાપિ હાલ તું લંકામાં જલદી જઈને સીતાની શોધ લાવ. મારા તરફથી શોધ સારુ આવ્યાની પદાળી માટે આ મારા હાથમાંની મુદ્રિકા તું લેઈ જા. તે જાનકીને આપીને તેની સ્વસ્તી શુદ્ધિની નીશાની માટે તેનો ચૂડામણી મને લાવી આપ. તેમજ મારા તરફથી તેને એમ કહેજે કે, હે દેવી, તારા વિયોગથી પીડિત થયા થકા રામ રાત્ર દિવસ તારું ધ્યાન ધરી રહ્યા છે. મારા વિયોગે કરી તું પોતાનો પ્રાણત્યાગ કરીશ નહીં. લક્ષ્મણે મારેલો રાવણ તું યોડાજ દિવસમાં દેખીશ, એ સઘળું સંભળીને હનુમાન બોલ્યો કે, હે પ્રભુ, આપની આજ્ઞા શીરપર ચઠાવી હું લંકામાં જઈને સીતાનો પરિપૂર્ણ પત્તો મેળવી તથા આપે કહેલી ફકીકત

लंकामां जवानुं पण जणाव्युं. पछी ते विद्याधर कुमारिकाओए पोताना पिता पासे आवी हनुमाने कहेली सर्व हकीकत कही संभळावी तेथी ते गांधर्वराज पोतानुं सर्व सैन्य लेइने तत्काळ त्यांथी नीकळी रावनी पासे आव्यो.

हनुमाननुं लंकामां जवुं-तेनुं वज्रमुख तथा लंकासुंदरी साथे थएलुं युद्ध-हनुमाने लंकासुंदरी साथे करेलो गांधर्व विवाह.

हनुमान त्यांथी विमान लेइ आकाश मार्गे उडतो लंका नगरी समीप आव्यो. त्यां तेणे काल रात्रनी पेठे लंका पुरीने किल्लो करी रहेली आशालिका विद्या जोइ. पछी ते तेनी पासे आव्यो, त्यारे ते विद्या तेने कहेवा लागीं के, हे कपी, तूं ज्यां चाल्यो ? आज मने तूं भक्षण मळ्यो एम कहीने ते विद्याए पोतानुं महोड्ड पसायुं. एटले हाथमां गदा धारण करनारो हनुमान तेमां पेसी सूर्य जेम वादळांने दूर करी. नीकळे, तेम तेनुं पेट फाडीने ते वहार निकळ्यो. पछी तेणे ते विद्याए करेला लंका नगरीना किल्लाने पोतानी विद्यावडे ठीकराने फोडी नाखवानी पेठे कटके कटका करीने तोडी नाख्यो. त्यारे त्यां रखेवालीं करवा रहेलो वज्रमुख नामनो राक्षस तेनी साथे लडाइ करवा लाग्यो. तेने क्षण मात्रमां मारी नाखी ते आगळ चालवा गयो के लंकासुंदरी नामनी ते राक्षसनी कन्या क्रोधायमान यइ थकी लडवाने तैयार थइ तेने अटकावी बोली के, मारी सामे आव. पछी आकाशमां विजलीनी पेठे ते रणभूमिमां आवीने, पर्वतने मारवानी पेठे हनुमानने मारवा लागीं त्यारे तेना सर्व हथियारोने हनुमाने पोताना हथियारोथी लीला मात्रे तोडी नाख्या, तेथी पांढडा विनानी लतानी पेठे ते हथियार विनानी देखावा लागी. पछी ते पोताना मनमां आ ते कोण छे ? एवुं विचारती आश्चर्य पामीने तेना सामे जोवा लागी. तेथी तेने काम-विकार उपन्यो; त्यारे तेने कहेवा लागीं के, मारा वापनुं मृत्यु थयाथी क्रोधावेशे करी वगर विचारे हुं आपनी साथे युद्ध करवा लागी. पूर्वे एक साधुए मने कहुं हतुं के, जे तारा पिताने मारशे ते तारो पति थशे. माटे हे नाथ, तमे मारी साथे लग्न करो. आ जगतमां तमारा जेवो गुराविर कोण छे ? तमारी पत्ति थएथी हुं सर्व स्त्रीओमां गर्वित रहीश. लंकासुंदरीनुं एवुं बोलवुं सांभळीने हनुमाने तेनी साथे गांधर्व विवाह कयो.

રાત્રિ સ્વરૂપ.

તે સમયે આકાશમાં ફરતાં યાત્રી ગયાથી જ્ઞાન કરવા સારુજ જાણે પશ્ચિમ સમુદ્રમાં સૂર્યે ડુબકી મારી હોયની ! જ્યારે પશ્ચિમ દિશાનો ઉપભોગ લઈને સૂર્ય જવા લાગ્યો, ત્યારે તે (દિશા) સંધ્યાશ્રના મિશે કરીનેજ જાણે લંકાસુંદરીનાં રાતાં વસ્ત્ર લેઈ ગઈ હોયની ! મારો સ્વામી સૂર્ય કાંઈ અપમાનને લીધે મને મૂકીને નવરાગા જે પશ્ચિમ દિશા તેની સેવા કરવા લાગ્યો. એવા હેતુથીજ પૂર્વ દિશાનું મુખ ઉત્તરી ગયું છે કે શું ? ક્રીડાનું સ્થાન જે ભૂમિ, તેનો ત્યાગ કરવાથી દુઃખિત થઈને ત્યાં રહેવાવાળા પક્ષીઓ કોલાહલ શવના મિશે મોટેથી પોકારવા લાગ્યા. પતિને ન અડકનારી રજસ્વાલા સ્ત્રીની પેટે વરાકિકા (ચક્રવી) નામની પક્ષિણી શોકને પામી પતિવ્રતાના વ્રતની પેટે સૂર્ય આયમી ગયાથી કમલિનીએ મુખનો સંકોચ કર્યો. વાછડાંને મઠ્ઠવાની ઇચ્છાથી ગાયો વનમાંથી ઉતાવળી પાછી ફરી બ્રાહ્મણ લોકો વાગ્ય દિશામાં વેશીને હર્ષે કરી સંધ્યાદિક કર્મ કરવા લાગ્યા. પૃથ્વીપતિ જેમ યુવરાજને પોતાની રાજસંપત્તિ સોંપે, તેમ સૂર્યે અગ્નિને પોતાનું તેજ આપ્યું. આકાશના નક્ષત્રોનાં લક્ષણને હરણ કરનારા દીવાઓને દરેક સ્ત્રી સઠગાવવા લાગી. સૂર્ય અસ્ત થયા પછી અંધારું પસરવા લાગ્યું. તેથી અંજનના પર્વતને તોડીને વત્સારો ખરવાની પેટે આકાશ અને પૃથ્વીરૂપ મોટી વત્સારો ભરાઈ ગઈ. તે વચ્ચે સ્થલ, જલ, દિશા, આકાશ, અને પૃથ્વી આદિક પદાર્થો ન દેખાવા જેવા થયા. ઘણું શું કહેવું ! પોતાના હાથ પળ દેખાય નહીં, એવું થયું. એવા સમયે જુગટી લોકો જુગાર खेलવા લાગ્યા. કાજલ જવું શ્યામ વર્ણ આકાશ, નક્ષત્રોના યોગે, કમલ સહિત કાલિંદીના તીરની પેટે દેખાવા લાગ્યું. અંધ-કારનો પ્રસાર થવાથી, જેમાં પ્રકાશનું નામજ નહીં, એવા પાતાલની પેટે ઘટ પટાદિક પદાર્થો અદૃશ્ય થયા. હૈદમાની મચ્છીની પેટે અંધારામાં, કામી પુરુષોના મેઢાપની લાલચી દૂતીઓ મય મુકીને ગમે તેમ ફરવા લાગી. તમાલ પત્ર જેવા કાઢા રંગના ખેનાં વલ્લો છે, અંગ ઉપર જેણે કસ્તૂરીનું લેપન કરેલું છે, અને જેના પગમાં તોડા શોભી રહ્યા છે, એવી અભિસારિકા જેવી સ્ત્રીઓ ફરી રહી છે. ત્યારપછી ઉદયાદિરૂપ માસા. દની ઉપર સોનાના કલ્પસની પેટે ચંદ્ર ઉદય થયો. ત્યારે સ્વભાવિક વૈરના ચિન્હના મિશે અંધકાર દેખાવા લાગ્યો, તે જાણે ચંદ્રની સાથે વાહુ યુદ્ધજ કરતો હોયની ! ગાયોના મોઠામાં તેમની સાથે જેમ સાંઠ ક્રીડા કરે, તેમ આકાશમાંના તારામણો સહિત ચંદ્રમા ક્રીડા કરવા લાગ્યો. કસ્તૂરી યુક્ત રૂપાના પાત્રની પેટે મૃગ રૂપ કલંક યુક્ત ચંદ્રમા શોભવા લાગ્યો. ધિરહી પુરુષો પડવા લાગ્યાના સમયે તેને હાથ ટીકાથી જેમ કાપ

વાળ પેઢે તે સંચાર કરે છે, તે પ્રમાણે ચંદ્રના કિરણો પસર્યા. ઘણા કાલ યોગત્રીની પદ્મીનીને મૂકીને ભંગ કુમુદવતીનું સેવન કરવા લાગ્યા. એવી નીચ મિત્રતાને ધિક્કાર છે, અને પોતાનો મિત્ર જે કામ તેના વાળ સજ્જ કરવા સારુ જાણે શેફાલી નામની વેલીના ફૂલો, ચંદ્રે પોતાના કિરણોવડે પાડી નાંચ્યા હોયની! હંદુકાંત નામની મણિઓની ઉપર કિરણોનો વરસાદ કરીને નવા તલ્લાવો ઉપજાવ્યા, પદ્મિની જેવી ફરનારી જે કુલટા સ્ત્રીઓ તેઓનાં મુખ મ્લાન થયાં. એવી તે રાત્ર નિઃશંકપણે લંકાસુંદરીની સાથે રમમાળ થઈને હનુમાને કહાડી.

હનુમાનને વિભીષણ સાથે થપ્પલી વાતચીત.

પછી સોનાના તંતુ જેવા પોતાના કિરણોવડે પ્રકાશ કરતો થકો સૂર્ય ઉદય થયો. વિકસિત કુમુદનીની ઉપર સૂર્યના કિરણો પહોંચ્યાથી તે સંકોચાવા લાગી. સ્ત્રીઓએ માથામાંના ફૂલો કહાડી નાંચ્યા. રાત્રના જાગરણથી નેત્રો જેનાં રાતાં થયાં છે, એવી જે ગણિકાઓ, તે કામી પુરુષોના ઘરોથી પાછી ફરી. જેમ મુખમાંથી શ્વાસ નીકળે છે, તેમ વિકસિત કમળના કોશમાંથી મમરા નીકળ્યા. સૂર્યના તેજે કરી લતા તંતૂની પેઢે ચંદ્રમા કાંતિ રહિત દેખાવા લાગ્યો. મોટા વાયુથી (વંટો-છીયા)થી જેમ મેઘનો નાશ થાય છે, તેમ આજના વ્રહ્માંડમાં ન સમનારો અંધકાર સૂર્યના કિરણોવડે નાશ થયો. રાત્રની પેઢે નિદ્રા ગયા પછી સર્વ લોક પોતપોતાનું કામ કરવા લાગ્યા. તે સમયે લંકાસુંદરીને પૂછીને હનુમાન લંકામાં વિભીષણને ઘેર ગયો. વિભીષણે તેનો સત્કાર કરીને આવવાનું કારણ પૂછ્યું, એટલે તેણે ગંભીર વાણીથી કહ્યું કે:—હે વિભીષણ, તું રાવણનો ભાઈ છે માટે તેના કલ્યાણનો વિચાર કરીને રામની પ્રતિવ્રતા સ્ત્રી જે સીતા, તેને રાવણના હાથથી મુક્તિ કરાવ. સીતાનું હરણ કરનારો તારો ભાઈ જોકે વલ્લવાન છે, તોપણ તે તેને આલોકમાં અને પરલોકમાં અને પરલોકમાં દુઃસ્વકારક છે. તે સાંભળીને વિભીષણ બોલ્યો—હે હનુમાન, તેં ઘણું સારું કહ્યું. સીતાને મૂકી દેવાનું મેં પૂર્વજ એને કહ્યું હતું, તેમજ ફરીથી પણ હું તે વિષે તેની પ્રાર્થના કરીશ. મારું કહેવું માન્ય કરી જો તે સીતાને મુક્ત કરશે તો ઠીકજ છે. એવું વિભીષણનું બોલવું સાંભળીને હનુમાન ત્યાંથી ઊઠી દેવરમણ ઉદ્યાનમાં ગયો.

હનુમાનનું સીતાને જોવું અને તેના खोळામાં મુદ્રિકાનું નાખવું—
રાવણનું મંદોદરીને સીતા પાસે મોકલવું.

ત્યાં તેણે અગ્રોક વૃક્ષની નીચે ઉંદાસ ચહેરે વેઠેલી, જેના માથાના વિસ્તાર-પ્રજ્ઞા વાલ્ક ઉપર પસરેલા છે, જેના નેત્રોમાંથી પાણી વહે છે, તેના જોગેજ જાણે પૃથ્વી ઉપર નાનાં તલ્લાયો થયાં હોયની ! મહોદું જેનું હતરી ગયું છે, શરીર જેનું સુકાઈ ગયું છે, ડનાશ્વાસે કરીને જેનાં હોઠ ફીકા થઈ ગયા છે, યોગિનીની પેઠે મુશ્કેલી જે રામ રામ જપી રહી છે, અંગ ઉપરના વસ્ત્ર જેના મલીન થયા છે, રંચ માત્ર પળ જેને દેહની અપેક્ષા નથી, એવી સીતાને દોઢી. તેની આવી અવસ્થા જોઈને હનુમાન પોતાના મનમાં ચિંતવન કરવા લાગ્યો કે, આ સીતા મહા પતિવ્રતા છે. આના દર્શનથી સર્વ પ્રાણી પવિત્ર થાય એ નિઃસંદેહ વાત છે. તેનાં વિરહે કરીને રામચંદ્ર સ્વિક્ષ થાય છે, એ યોગ્ય છે. કેમકે, રૂપમાં તેમજ શીલમાં આના જેવી પવિત્ર સ્ત્રી કોની છે ? આ રાવણ, પોતાના પ્રાપ્તિ યોગે રામચંદ્રના પ્રતાપે કરી અતિ કષ્ટ મો-ગવશે. એવી રીતે વિચારી હનુમાને અંતરિક્ષ રહીને સીતાના खोळામાં રામના હાથની ચીંટી નાંખી. અકસ્માત્ રામચંદ્રની મુદ્રિકા નજરે નિહાળીને સીતા મનમાં રાજી થઈ તેથી તેનું વદન કાંઈક પ્રફુલ્લિત થઈ જળાવાથી તેજ વચ્ચે ત્રિજટાઈ જઈને રાવણને કહ્યું કે, આટલા દિવસ સુધી તો સીતા શોકસાગરમાં ડુબેલી હતી, પરંતુ આજ એ આનંદમાં આવેલી જણાય છે. એવું સાંભળીને રાવણે મનમાં વિચાર્યું કે, હવે એ રામને મૂલી ગઈ; માટે મારી સાથે રમમાણ થશે. એમ ધારી તે મંદોદરીને કહેવા લાગ્યો કે, તું જઈને સીતાને ઉપદેશ કર. તે સાંભળી પતિનું દૂતપણું કબૂલ કરીને સીતાને ફસાવવા સારું મંદોદરી તેની પાસે આવી.

સીતાએ મંદોદરીનો કરેલો તિરસ્કાર.

મંદોદરી:—હે સીતા ! સાંભળ. પેશ્વર્થે કરી તથા સૌંદર્યે કરી રાવણ શ્રેષ્ઠ છે, તેમજ તું પણ રૂપ, લાવણ્ય, સંપત્તિવદે અપતિરૂપ છું. જો કે અહીં વિધાતાએ તમો ધણેનો સંયોગ કર્યો નહોતો, તથાપિ સંયોગ કરવાની આ વેળા છે, તો હે સીતા, હવે તું અહીંથી ઉઠ; અને રાવણની સેવા કર. હું તેમજ તેની વીજી વધી સ્ત્રીઓ તારી આગ્રામાં રહેજે, માટે તારા શ્રેય સારું મારું કહેયું માન્ય રાખી જક જવા દઈ જલદી ઉઠ.

સીતા:—હે દુષ્ટે, પતિનું કુટળપણું કરનારી, હે પાપિણી, તારા પતિની પેટે તારું મુખ જોવાથી પણ પાપ લાગે, માટે તારું મોં સંતાડ. હે પાપે, તું જરૂર સમજ કે, હું રામની પાસેજ વેટી છું. સ્વરાદિકોની પેટે માઈઓ સહિત તારા પતિને મારવા સારું લક્ષ્મણ આવ્યા એમ સમજ. હે પાપિષ્ઠે, અહીંથી ડટ! તારી સાથે વોલવાનો મને અધિકાર નથી. (તારું મુખ જોવું તથા તારી સાથે વોલવું એ પણ અયોગ્ય છે.)

એ પ્રમાણે સીતાએ, મંદોદરીનો તિરસ્કાર કર્યાથી તે કોપાયમાન થઈને બીલે મહોડે ત્યાંથી જતી રહી.

હનુમાનનું સીતાને મળવું-તેણીએ તેને આપેલો ચૂડામણી—
હનુમાન તથા અક્ષયકુમાર વચ્ચે થયેલું યુદ્ધ-હનુમાને
અક્ષયકુમારને મારી નાંખવું-ઈંદ્રજિતે હનુમાનને
નાગપાશથી બાંધી લેવું વિગેરે.

ત્યારપછી હનુમાન પ્રગટ થઈ, સીતાને નમસ્કાર કરી શ્વયં જોડી સન્મુખ ડબો રહી કહેવા લાગ્યો કે, હે દેવી, લક્ષ્મણ સહિત રામ કુશલ છે. તમારી શોધ સારું રામની આજ્ઞાથી હું અહીં આવ્યો છું. મારા ગયા પછી શત્રુનો નાશ કરવા સારું રામચંદ્ર અહીં આવશે. એવું સાંભળી આંખમાં આંસુ આળીને સીતાએ તેને પૂછ્યું કે, તું કોણ છે? અને શી રીતે તું આ સમુદ્ર ઉછંગન કરીને આવ્યો? લક્ષ્મણ સહિત મારા પ્રાણનાથ સુખી છે કે? તેં તેમને ક્યાં જોયા? ત્યારે તેણે કહ્યું કે, મારું નામ હનુમાન છે. પવન અને અંજનાનો હું પુત્ર છું. વિદ્યાના વલ્લ્લી આકાશ માર્ગે થઈ સમુદ્ર ઉછંગન કરી હું અહીં આવ્યો. સર્વ વાનરોનો અધિપતિ જે સુગ્રીવ, તેના શત્રુ સાહસગતિને મારીને લક્ષ્મણ સહિત રામ કિર્સિકથા નગરમાં છે. દાવાનલે કરી તપેલા પર્વતની પેટે તમારા વિયોગથી રામ તપેલા છે. ગાય વિનાના વાછડાની પેટે તમારા વિના લક્ષ્મણને પણ રંચ માત્ર સુખ નથી. સર્વ દિશાઓ જેમને શૂન્ય દીઠામાં આવે છે, એવા રામ અને લક્ષ્મણ ક્ષણમાં શોક પામે, તો ક્ષણમાં ક્રોધાયમાન થાય છે. જો કે સુગ્રીવ તેમનું આશ્વાસન કરે છે, તથાપિ તેઓ સુખ પામતા નથી. જેમ સર્વ દેવ ઈંદ્ર (સૌધર્મ)ની અને ઇશાન (ઈંદ્ર)ની સેવા કરે છે, તેમ ભામંડલરાજા, વિરાધ તથા વીજા મહેંદ્રાદિક વિદ્યાધરો રામ લક્ષ્મણની સેવા કરે છે. તમારી શોધ કરવા સારું સુગ્રીવે વદાવેલો જે હું, તેને પોતાની વીંટી આપીને રામે મોકલ્યો છે, અને તમને મળી

તે આપ્યાની પધાનીમાં તમારો ચૂડામણી લેઈ આવવા કહ્યું છે. એ નીકળી વતા-
વ્યાયી એ મારા પ્રમુને વિશ્વાસ આવશે. એટલું કહી તેણે સીતાને પારણું કરવાની
વિનંતી કરી; તેથી તથા રામચંદ્રનો કુંજલ વૃષ્ટાંત સાંભળીને રાજી થયાયી સીતાએ
એકવીસ દિવસના ઉપોષણ છોડી આનંદે કરી આરોગ્યું. પછી તેણે હનુમાનને કહ્યું
કે, આ મારો ચૂડામણી લેઈને તું જલદી જા. વધારે વાર રહ્યાથી કાંઈપણ ઉપદ્રવ
થશે. અહીં તું આવ્યો છું, એવી જો રાવણને સ્વર પડશે તો તેને મારવા સારુ યમની
પેટે તે આવશે. તે સાંભળી હનુમાન હાથ જોડી હસીને કહેવા લાગ્યો કે, મારા ઉપર
તમારી કૃપા હોવાથી ખીતિયે કરી એમ બોલો છો તે તમને યોગ્ય છે. પણ હે માતા,
હું રામ લક્ષ્મણનો સેવક છું. એ તપસ્વી રાવણ તથા તેનું સૈન્ય મારા સામે શા હિસા-
બમાં છે ! હે સ્વામિનિ, સૈન્ય સહિત રાવણનો પરાભવ કરીને, તમને મારા સ્વભા-
વ પર બેસાડી દમણાંજ હું રામની પાસે લેઈ જવાને સમર્થ છું. એવું સાંભળી સીતા
હસીને બોલી કે, રામ લક્ષ્મણનો સેવક જે તું, તેમાં સર્વ સંભવે છે. પરંતુ પરપુરુષનો
સ્પર્શ થોડો પણ મને યોગ્ય નથી, માટે તું જલદી જા. તું ગયાયી સર્વ કર્યા જેવું
થશે. રામ પણ ઉદ્યોગ કરશે. ત્યારે હનુમાને કીધું કે, આ હું ચાલ્યો. પણ રાક્ષસોને
કાંઈક પરાક્રમ બતાવું છું. આ રાવણ બીજા કોઈના પરાક્રમને જાણતો નથી, માટે
તેને રામના સેવકનું પરાક્રમ બતાવવું જોડાયે. તે સાંભળી સીતાએ કહ્યું કે, ઠીક છે.
પછી તેણીએ હનુમાનને પોતાનો ચૂડામણી આપ્યો. તે લેઈ સીતાને નમસ્કાર કરી
હનુમાન ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. જેમ વનં હસ્તી ઇન્મત્ત યદને અરણ્યમાં ફરે, તેમ તે
ઉદ્યાનમાં ફરવા લાગ્યો. તે રક્તાશોક વૃક્ષ વિષે દયા રહિત થયો. વકુલ વૃક્ષ વિષે
અનાકૂલ, આંવાના વૃક્ષ વિષે કરુણા રહિત, ચંપક વૃક્ષ વિષે કેંપ રહિત, મંદારવૃક્ષ
વિષે અધિક ક્રોધી, કદલી વૃક્ષ વિષે નિર્દય, એ પ્રમાણે સર્વ વૃક્ષોનો લીલા માત્રે
કરી તેણે ખંગ કર્યો. તેથી તે ઉદ્યાનના ચારે દરવાજાની રક્ષા કરનારા રાક્ષસો
હાથમાં મુદ્ગરાદિક હથિયારો લેઈને તેને (હનુમાનને) મારવા સારુ દોડ્યા. કિના-
રાના પર્વત ઉપર જેમ સમુદ્રનાં લાટ વ્યર્થ થાય છે, તે પ્રમાણે હનુમાન ઉપર તેઓના
સર્વ હથિયારો વ્યર્થ થયા. પછી હનુમાને કોપાયમાન થઈને ત્યાંનાં ઘાડો ડાલેડીને
તેવઢે રાક્ષસોને મારી વૃક્ષોની પેટેજ તેમનો નાશ કર્યો. ત્યારે બીજા રાક્ષસો રાવણ
પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા કે, ઉદ્યાનના ચારે દરવાજાના રાક્ષસોને હનુમાને મારી
નાશ્યા. એ હકીકત સાંભળીને રાવણે હનુમાનને મારવા સારુ પોતાના પુત્ર અક્ષકુમા-
રને આજ્ઞા કરી. તેથી તે ત્યાં ગયો, ત્યારે હનુમાન તેને કહેવા લાગ્યો કે, ભોજનમાં
જેમ ફળ તેમ આ રણમાં તું પહેલો આવ્યો છું. ત્યારે તે ચોલ્યો કે, તું વ્યર્થ ગર્જના
શું કરે છે ? એમ કહી તેણે તીક્ષ્ણ ઘાળે કરી હનુમાનને પ્રહાર કર્યો. એટલે હનુમાને

તેના ઉપર ઘાળોની વૃષ્ટિ કરી તેને ઢાંકી દીધો. પછી કેટલોક વલત નેત્રોની અંધ શક્તિની લડાઈ ચાલતાં હનુમાને પશુની પેઠે તેને (અક્ષકુમારને) મારી નાખ્યો. ત્યારે ભાઈ મુલાના ક્રોધે કરી રાવણનો મોટો પુત્ર ઇંદ્રજિત ત્યાં આવી, દે મારુતે (હનુમાન) ડમ્મો રહે ! ડમ્મો રહે ! એમ કહેવા લાગ્યો. પછી તે વંનેનું કલ્યાંતની પેઠે મહા ભયંકર યુદ્ધ થયું. જલની ધારા પ્રમાણે તે વંને વીરો હથીઆરો નાખવા લાગ્યા. તે વચ્ચે આકાશમાં પુષ્કરાવર્ત મેઘની પેઠે દેખાવા લાગ્યું, તથા તેમના હથીઆરોવડે ક્ષણમાત્ર પળ આકાશ દેખાતું નહોતું. હનુમાન ઇંદ્રજિતના આવતા હથીઆરોવડે અંગ ચૂર્ણ કરવા લાગ્યો. ત્યારે તેના સુખટો લોહીની નદીઓ જોવા લાગ્યા. પછી મારું સૈન્ય નષ્ટ થયું, મારાં હથીઆરો વ્યર્થ ગયાં, એમ જાણીને ઇંદ્રજિતે હનુમાન ઉપર નાગપાશ અલ્પ મૂકીને તેને પગથી તે માથા સુધી જેમ ચંદનના ઝાડને નાગ વાંધી છે, તેમ નાગપાશે કરી વાંધી લીધો. તે નાગપાશનું વંધન સહન કરીને કૌતુક જોવા સારુ હનુમાન તે વંધનમાં પડ્યો, એટલે ઇંદ્રજિત તેને રાવણની પાસે લેઈ ગયો. ત્યારે રાવણ હનુમાનને કહેવા લાગ્યો.

રાવણ અને હનુમાન વચ્ચે થયેલો સંવાદ—હનુમાનનું નાગપાશ તોડી નાંખવું—વિગેરે.

રાવણ—હે દુષ્ટ, આ તેં શું કર્યું ? જન્મથી મારો આશ્રય કર્યા છતાં આજે તપસ્યીનો આશ્રય કર્યો કે ? તે વનવાસ કરનારા, ફલો રાનારા મલીન, અને વનના ખીલ જેવા પ્રસન્ન થઈને તને શું લક્ષ્મી દેશે ? જેના કહ્યાથી તું અહીં આવતાંજ તને પ્રાણ જવા જેવું થયું, તેના વિશ્વાસથી તું અહીં આવ્યો ? તે રામ અને લક્ષ્મણ પૃથ્વીપર ફરનારા છે, માટે મહા કુશલ છે. તેણે આ તને દુઃસ્વમાં નાખવાનો ઉપાય કર્યો છે. પ્રથમ તું મારો સેવક હતો તે હવે વીજાનો થયો તેથી તું મારવા યોગ્ય નથી. પણ શિક્ષા કરવા સારુ માત્ર તને નીજાની કરું છું.

હનુમાન—હે રાવણ, હું તારો સેવક ક્યારે હતો ? તેમજ તું મારો સ્વામી ક્યારે હતો ? એવું બોલતાં તને લાજ પણ નથી આવતી ? એક વચ્ચે મારા વાપે વંધાઈ ગયેલા તારા પ્રિય સામંત સ્વરને તારા કહેવાથી વરુણ પાસેથી મૂકાવ્યો હતો, તથા તારી સહાયતા કરવા સારુ આવીને વરુણનાં પુત્રોના હાથથી મેં તારું રક્ષણ કર્યું હતું, પરંતુ આ વચ્ચે તું પાપ કરવાને તત્પર થયો છું તેથી સહાયતા કરવાને યોગ્ય નથી. પરસ્ત્રીનું હરણ કરનારો જે તું, તેની સાથે બોલ્યાથી

पण पाप लागे. आ वखते एकला लक्ष्मण थकी तारुं रक्षण करनारो तारा सैन्यमां कोइपण दीठामां आवतो नयी.

रावणः—(क्रोधायमान यह दांते करी होठ चावतो) मारा बैरीनो आश्रम करीने ते मने पोतानो शत्रु कर्याथी तारी मरजी मरवानी मालम पडे छे, पण कोढवडे गळेला अंगवाळा पुरुषने मोतनी नजीक आवेलो जोइने हत्याना भये करी जेम कोइ मारतुं नयी तेम तुं शत्रुनो दूत छुं, माटे तने कोण मारये ? तोपण गधेडा उपर बेसाडीने माथामां पांच पाटा करी, सर्व लोकना देखता लंकाना रस्ते रस्ते तने फेरवीश.

एवुं सांभळतांज क्रोधमां आवी मारुतिए नागपाश तोडी नाख्युं. कमलिनीना नादे हाथी बांधेलो केटली बार रहे ? पछी तेणे बीजळीनी पेठे कुदको मारीने पोताना पगे करी रावणनो मुकुट तोडी नाख्यो. ते वारे एने मारो, एवी रीते रावण पुंकार पाडवा लाग्यो. एटलांमां हनुमाने जइ तेनी आखी नगरीने अनाजनी पेठे भंग करी नाखी, परंतु तेने झालवाने कोइपण राक्षस समर्थ थयो नहीं.

हनुमानतुं रामने मळबुं विगरे.

एवी रीते क्रीडा करीने लंकामांथी गरुडनी पेठे आकाशमार्गे उडीने हनुमान रामचंद्रनी पासे किंस्किंधा नगरीए आख्यो. पछी तेमने नमस्कार करीने सीतानो चूडामणी आप्यो. ते जोइ जाणे साक्षात् सीताज आवी होयनी ! एम राम जाणवा लाग्या अने ते चूडामणीने पोताना हृदयनी साथे दावीने तेमणे तेनुं वारंवार आलिंगन करीने तेने त्यानो वृत्तांत पूछ्यो. त्यारे हनुमाने विभीषणने मळी सीतानो शोध करी तेने प्रक्याथी मांडीने रावणनो पराभव करी लंका नगरीनो भंग कर्या संबंधी सर्व हकीकत अथ इति करी संभळावी.

दोहरा.

खर खग खांते मारीने, गया लंक पाताल;

विराध गादी स्थापियो, आवीने तत्काल.

१

सुमित्र सहाय करी बळी, किंस्किंधा मुकाम;

साहसगति तस शत्रुने, मायों रामे ठाम.

२

सीता शोय सारु सुशूर, दूर फर्या बहु देश;

पण पत्तो पाम्या नहीं, लाखेणो लवलेश.

३

सृग्रीवे सोंढाडीओ, हनुमंत वडवीर;	
आज्ञा पायी रामनी, लंक गयो रणधीर.	४
आशालिका विद्यातणुं, प्रतप्त फोड्युं पेट;	
परण्यो लंकासुंदरी, मारी रक्षक नेट.	५
गयो विभीषणने भल्ली, देव रमण उद्यान;	
जोड जानकी झट जड, आप्युं राम एधान.	६
कुशल वात करी वळ्यो, चूडामणि लेइ हाथ;	
दारुण युद्ध तिहां थयुं, मायों राक्षस साथ.	७
प्राभव रावणनो करी, आव्यो राम हजूर;	
मांडी अथ इति कही, सघळी वात सनूर.	८
छटो सर्ग इम संस्तव्यो, पंडित हेम महान;	
श्रोता जन सावध थइ, शूणो ए आख्यान.	९

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रविरचिते त्रिषष्टिशिलाकापुरुष
चरित्रे महाकाव्ये सप्तमे पर्वणि सीताप्रवृत्त्य
नयनो नाम षष्ठः सर्गः ६

અથ શ્રી સપ્તમ સર્ગ પ્રારમ્ભ્યતે.

—૦૦૦૦૦૦—

રામ લક્ષ્મણાદિનું પ્રયાણ તથા તેમનું હંસદ્વીપે પડાવ કરી રહેવું.

ત્યારપછી લંકાવિજય યાત્રા સારુ સુગ્રીવ, ભામંદહ, નલ, નીલ, મહેન્દ્ર, હનુ-
માન, વિરાધ, સુપેન, જાંબવાન, અંગદ, તથા બીજા કોટી વિદ્યાધરોને પોતપોતાના
સૈન્ય સહિત સાથે લઈને રામ લક્ષ્મણ ત્યાંથી આકાશમાર્ગે ચાલ્યા, તે વચ્ચે સર્વ વિ-
દ્યાધરોએ વાજાં વગાડ્યાં, તેના શબ્દે કરી આકાશ ભરાઈ ગયું. પછી વિમાનો, રથો,
ઘોડાઓ અને બીજા પોતપોતાને અનુકુલ પડતા વાહનો ઉપર વિદ્યાધરો બેશીને આકાશ
મોર્ગ ગમન કરવા લાગ્યા. જળમાત્રમાં સર્વ સૈન્યસહિત તેઓ આકાશમાર્ગે સમુદ્ર ઉપર
ચાલતા વાટમાં વેલંઘર નામના પર્વત ઉપર વેલંઘર નગરમાં આવ્યા. ત્યારે સમુદ્રની પેઠે
વુર્ધર ત્યાંના રાજા સમુદ્ર અને સેતુ આવીને રામના સૈન્ય સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તેમાં
નલે સમુદ્રરાજાને તથા નીલે સેતુ રાજાને પકડી બાંધી લાવી રામની પાસે રજુ કર્યા.
તેમણે માફી માગવાથી રામે તેમના ઉપર ક્રૂપા કરીને ફરી તેમના રાજ્ય ઉપર બેસાડ્યા.
કહ્યું છે કે, “ મોટા પુરુષો જીતાણલા શત્રુ વિષે પણ કૃપાલુ હોય છે. ” પછી સમુદ્ર-
રાજાએ પોતાની ત્રણ કન્યાઓ લક્ષ્મણને આપી. તે રાત્રે ત્યાં રહીને બીજે દીવસે
સવારના સમુદ્ર તથા સેતુરાજાને સાથે લેઈ તેઓ આગલ ચાલ્યા. થોડાક વચ્ચેમાં
સુવેલાદિ પર્વત ઉપર આવી ત્યાંના સુવેલ નામના રાજા સાથે લડી તેને જીતી લીધો.
તે રાત્રે ત્યાંજ રહીને ફરી ત્રીજા દીવસની સવારમાં નીકળ્યા. ચાલતાં રસ્તામાં લંકા
નગરીના પડોશમાંનાં હંસદ્વીપના રાજા હંસરથને જીતીને તેઓ સર્વ સૈન્ય સહિત ત્યાં
પડાવ કરી રહ્યા. મીન રાગીને શનિશ્ચરની પેઠે સૈન્ય સહિત રામ પાસે આવ્યાથી
લંકા નગરીને મોટો ક્ષોભ થયો. તે જોઈને હજારો રાક્ષસો જેવા કે, દસ્ત, પ્રસ્ત,
મારીચ, તથા સારણાદિક રાવણના સામંત શૂરવીર લોકો યુદ્ધ કરવા સારુ તૈયાર
થયા. ત્યારે શત્રુને મારવામાં મહા પંડિત, એવા રાવણે પોતાના અનુચરો પાસે વાજાં
વગાડાવ્યાં. એ સર્વ વૃત્તાંત જાણીને વિભીષણ રાવણની પાસે આવી તેને નમસ્કાર
કરી હાથ જોડી કહેવા લાગ્યો:—

વિभीષણે રાવણને દીધેલો વીધ.

વિभीષણ—હે મારા મોટા ભાઈ, હજી સુધી પળ સંતોષ કર. મારાં વચનો વિચાર કરવા યોગ્ય છે. પૂર્વે વિચાર ન કરતાં તે વેડ લોકોને નાશ કરનારું સીતાનું હરણ કર્યું, તેથી તારા કુલને કલંક લાગ્યું. હવે રામ પોતે સીતાને લેવા તૈયાર થઈ આવ્યો છે, તેનો આદર સત્કાર કરીને તથા તેને અતિથિની પેઠે માનીને તું તેને સીતા પાછી સોંપ. મારું આ કહેવું જો તું માન્ય નહીં કરે તો તારો કુલ સહિત નાશ કરીને રામ પોતાની સ્ત્રી સીતાને લેઈ જશે. સાહસગતિ અને વિદ્યાધર વિગેરેનો નાશ કરનારા રામ લક્ષ્મણ તો દૂર રહ્યા, પણ તેના સેવક હનુમાનને શું તે જોયો નથી કે? આજે ઇંદ્રની લક્ષ્મીથી તારી લક્ષ્મી અધિક છે, તે આ પ્રસ્તી સીતાને સારુ ગમાવો નહીં.

(એવું વિभीષણનું બોલવું સાંભળીને તેની પાસે બેઠેલો રાવણનો પુત્ર ઇંદ્રજિત કહેવા લાગ્યો.)

—:—

ઇંદ્રજિત તથા વિभीષણ વચ્ચે થયેલો સંવાદ—રાવણનું વિभीષણને નગર બહાર કાઢી મૂકવું.

ઇંદ્રજિત—હે વિभीષણ કાકા, તું જન્મનો વીકળ છે. તું મારા પિતાનો ભાઈ છતાં આપણા સર્વ કુલને કલંક લગાડે છે. ઇંદ્રરાજાને જીતનારો તથા સર્વ સંપત્તિનો નાયક જે મારો પિતા રાવણ, તેને તું મારવાને માંગે છે! માટે હે મુર્ખ, તું મરવા લાયક છે. પ્રથમ પળ તેં સ્વોટું બોલીને દશરથરાજાને મારવાની પ્રતિજ્ઞા કર્યા પછી તેને માર્યો નહીં અને હું મારી આવ્યો એમ કહીને અમને ઢગ્યો. હવે અહીં આવેલા રામને મારા પિતાના હાથથી વચાવવાની ઇચ્છા કરે છે કે! બલટો તેનો ભય અમને વતાવે છે, માટે તું મહા નિર્લજ્જ છે. તેમજ તું પાકી રીતે રામનો પક્ષપાતી જણાય છે. મારા ધ્યાનમાં તો એવું આવે છે કે, તું અમારી મસલેહતમાં કાંઈપણ કામનો નથી. કહ્યું છે કે, “હિત કરનારા મંત્રથી મંત્ર સુખદાયક થાય છે.”

વિभीષણ—હે ઇંદ્રજિત, હું શત્રુનો લગારે પક્ષપાતી નથી, પણ કુલનાશ કરનારો પુત્રરૂપે તું શત્રુ ઉત્પન્ન થયો છે. જન્માંધની પેઠે આ ऐश्वर્ય કામે કરી તારો પિતા આંધલો થયો છે. મૂર્ખા, તું દૂધ પીવાવાળો વાલક છે. હજી તને કાંઈ પણ સમજ નથી.

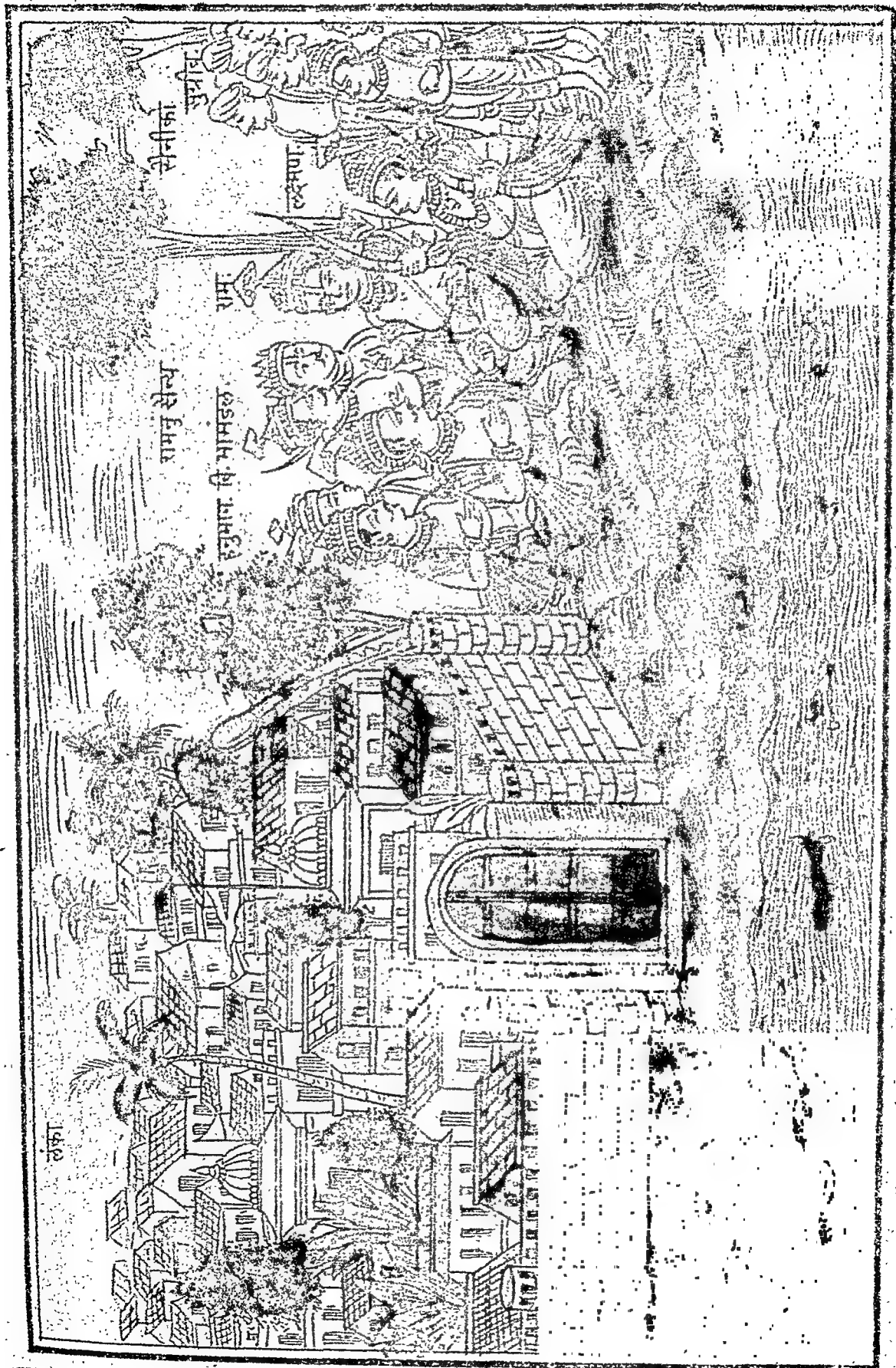
૧. પ્રકારે ઇંદ્રજિતને કહ્યા પછી વિभीષણે રાવણને કીધું કે, હે રાજન્, આ પુત્રની શીત્તામણી તયા તારા પોતાના ચરિત્રોયી તું થોડાજ દિવસમાં નાશ પામીશ, તેથી માત્ર મને દુઃખ યવાનું દેવાય છે. एवं સાંભળીને અતિ ક્રોધમાં આવી હાયમાં સ્વહ્મ લેડને રાવણ મારવા ઉઠ્યો. વિभीષણ પણ તેની સામે મુકુટી ચઢાવીને હાથી જેવો એક સ્તંભ ઉઠેલીને લઢવા ઉઠ્યો. તે જોડને કુંભકર્ણ તયા ઇંદ્રજિતે ઘચમાં પડી તેમને લઢાઈ કરવા દીધી નહીં. પછી જેમ હાથીઓને પકડીને ગજશાલામાં લેડ જાય, તેમ તેમને પોતપોતાને ઢેકાણે લેડ ગયા. ત્યારે રાવણ બોલવા લાગ્યો કે, અરે ! તું મારી નગરીયી વહાર નિકલ. તું અગ્નિની પેટે સર્પ લાનારો છે.

વિभीષણનું રામને મળી જવું.

રાવણનું કહેવું સાંભળીને તરતજ ત્યાંથી નિકલી ત્રીશ અસોહિણી રાક્ષસ વિદ્યાધરોનું સૈન્ય લેઈ વિभीષણ રામની પાસે ગયો. તેને આવતો જોડને સુગ્રીવાદિક પ્રેમ પામવા લાગ્યા. કહ્યું છે કે, “ હાકળીની પેટે શત્રુમાં વિશ્વાસ કરવો નહિ. ” હી વિभीષણે પોતાના એક દૂતને રામની પાસે મોકલી કહેવરાવ્યું કે, રાવણનો ડહોડી હું તમારી તરફ આવ્યો છું. એવી પ્રાર્થના કર્યાંથી સુગ્રીવને વિશ્વાસપાત્ર પળી રામે તેની તરફ જોયું. ત્યારે તેણે કીધું કે, જોકે સ્વભાવે કરી રાક્ષસો હુદ્ર, ત્યાં જન્મ્યાં કપટી છે, તોપણ એને આવવા દેવો. ૧ મિત્રસ્વભાવવાળો છે, કે શત્રુસ્વભાવવાળો છે ! ૧ વિષે એનો અભિપ્રાય જાણ્યા પછી જે કરવાનું હોય તે કરવું. તે વ્યક્ત તેના સ્વભાવને જાણવાવાળો વિશાલ નામનો એક મહાત્મા, પાર્મિક રાક્ષસ કહેવા લાગ્યો કે, એકલો ૧ વિभीષણ રાક્ષસ સીતાને સોંપી દેવાનું બોલવા લાગ્યો, ત્યારે તેના ઉપર ક્રોધ કરી રાવણે તેને કહાડી મુક્યો, તેથી તે તમારે શરણે આવ્યો છે. મારું બોલવું લોટું નથી. एवं ૧ રાક્ષસનું બોલવું સાંભળીને પોતાના સેવકને બોલા આપી રામે વિभीષણને બોલાવ્યાંથી તેણે આવીને રામને નમસ્કાર કર્યો. રામે તેને આલિંગન કર્યું. પછી વિभीષણ બોલ્યો કે, વુર્જવ જે રાવણ, તેને મુકીને હું તમારી પાસે આવ્યો છું. હું તમારો ભક્ત છું. માટે મને પણ સુગ્રીવની પેટે શ્રદ્ધા કરો. વિभीષણના એવા બોલ સાંભળી રામે પ્રતિજ્ઞા કરી કે, આ લંકાનું રાજ્ય તને પામીશ. કહ્યું છે કે, “મહાન પુરુષોને કરેલો નમસ્કાર વ્યર્થ જતો નથી.”

ममत्वं लंकां समीपं जातुं-समं तथा मन्त्रानां भिन्नत्वं
शुद्धप्रतिमां जातुं.

इतिहासनां आठ दिनस भूति कर्मावस्था पदवनी देठे पतिवता सैन्य भवित
 राम लंका मारीत आख्या. त्यां ते सैन्य सैन्य मोहन पुष्पिनी रोटी वतात वरी रडो;
 धने केतो एति जे राम ते पद पदवली नाप पुढे कर्मा राह पितर धने पालन
 रडो. रावना मेनगना जर्जरावडे समुद्रना जलवनी देठे आनी जेवना जमनी पदोरी मर
 गर. पुढे जोडने महाकाविक रावना रीताविक रावना इतीवारी पालन जलरा
 करवाने कपार पा, कोर हापी कपार, पोर पोर कपार, कोर मित्र कपार, कोर
 मोरी कपार, कोर रण कपार, कोर नाकाहन कपार, कोर मेरा कपार, कोर धन कपार
 पाया कपार, कोर विद्याकपार, कोरी रीति कोरनामनी कोरना. कुमकना. पालन पालन
 मेरीने कटकाएक पुष्पिनी रावनाने आपी रावना; एतो रावना पद नांना कटकाएक
 इतीवारी छे जेतो, एता रण कपार कपार, पितर धने, कुमकना. पालन जेवना वि
 मुक्त रावना मेने रावनानी आख्या पदो रडो. मेवना इतीवारी धने मेवनाहन प
 रावनाना पुढे पद दे मुमानी देठे पावनान कपार कपार. मेवना पालन पुढे
 तथा कपार, पालन. पालन. पद धने मेवनाहिक कोरनामनी पालन पुढे
 पुढे करवाने पालन पद. एती रीति अर्थात सैन्य कोरना रावना रावना
 रावने पुढे करवा राह केतामणी पदना निरुपयो. मेवना कोरनी पदना कपार मित्र
 कोरनी पदना कपार कोर, कोरनी पदना कपार हावना, कोरनी पदना कपार हावना
 कोरनी पदना कपार कोर, कोरनी पदना कपार कोर, एता कपार पुढे विद्या कपार को
 कोरनी जतीनी पदना इती, कोरना रावना पदना पालन, कोरना रावना
 कपार, कोरना रावना पदना. कोरना रावना पुढे, कोरना रावना विद्या, कोरना
 रावना कपार, अने कोरना रावना पालन, एता पुढे पुढे नावना इतीवारी मेवना
 रावना इता. मेवना केवलाक वीरो जलने मेरी पालना राह मेवना पालने नाव
 तथा मेरी नाहन केवना एता के, तु आने पाल, तु आने नाह तु. एती रीति को
 लता कोलता पुढेपुढेमां आख्या. पुढे रावना सैन्य पदना मोहन पुष्पिनी नां भवना
 लडाइ करवा राह मेवना मर रडो. मेवना केवलाक वीरो कोरना नावनानी
 रीक करता जलना नावनानी निदा करता इता.

રામ તથા રાવણના સૈન્યનું પરસ્પર થપ્પું યુદ્ધ.

પછી રામ અને રાવણનું સૈન્ય સામસામું થતાં લડાઈ શરૂ થઈ. સૈનીકો એક બીજાના નામો લેઈને પરસ્પર શસ્ત્ર મારવા મંડ્યા. અસ્ત્રોવડે શસ્ત્રોને તોડવા લાગ્યા. ત્યારપછી બંને સૈન્યની નજીકમાં ખેટમખેટા થતાં જા જા, ડમો રહે, વી નહીં, વી નહીં, આયુદ્ધ મૂક, આયુદ્ધ મૂક, હાયમાં હયાંઆર પકડ, હાયમાં હયાંઆર પકડ, એવી શૂર-વીરની વાણી થવા લાગી. જંગલમાંના પક્ષીઓની પેઠે શલ્ય, શંકુ, વાણ, ચક્રો, પરિધ તથા ગદા વિગેરે આયુદ્ધો પેઠે સૈન્યોમાં પડવા લાગ્યા, કેટલાએકના ત્વડગે કરી કપાવેલા માથા હડવા લાગ્યાથી આકાશમાં તે રાહુ તથા કેતુની પેઠે દેખાવા લાગ્યા. કેટલાએક સુખદો મુદ્ગરના મારથી હાથીઓને જમીન પર પાડવા લાગ્યા તેથી જાણે લાકડીવડે દડાની રમત કરતા હોયની! એવા શોભવા લાગ્યા. જેમ ઘાડોની ઢાલીઓ તુટી પડે, તેમ ફુહાડાના મારવડે કેટલાકના હાથ તુટી પડવા લાગ્યા. મૂલ્યા યમને યોગ્ય ગ્રાસની પેઠે કેટલાએક વીરોના મસ્તકો તોડીને જમીન ઉપર નાંચવા લાગ્યા. દાવાવાળા કુટુંબીને પેઠે વાનર વીરોને રાક્ષસોએ ઘણા કાલે જીત્યા. વહી જેવી રીતે હાથી વનનો નાશ કરે છે, તે પ્રમાણે વાનરોએ રાક્ષસોના વહનો નાશ કર્યો. રાક્ષસોનું સૈન્ય નાશભાગ થયા પછી હસ્ત અને મહસ્ત નામના બે રાક્ષસો વાનરોની સાથે યુદ્ધ કરવા સારુ તેમની સામે આવ્યા. તેમની સાથે નલ અને નીલ બે વાનર વીર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. વક્રાવક્ર ગ્રહની પેઠે પ્રથમ હસ્ત અને નલ, એ બેઠે રથોમાં વેશીને એક ઠેકાણે મઠી પોતપોતાના ધનુષ્ય સજ્જ કરી ટળત્કાર શબ્દ કરતા પરસ્પર એક બીજાનાં ઉપર ઘાળોનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યા. તેમણે ઘાળોએ અને ત્રિશુલોએ કરી એક બીજાના રથોને ઢાંકી લીધા. તેમને ઘડીકમાં શસ્ત્રોનો અને ઘડીકમાં હાથોનો જય તથા પરાજય થવા લાગ્યો. યુદ્ધમાં મહા પ્રવીણ જે અન્ય વીરો હતા તેમની જોતા હતા, તેઓને પણ તેમના વહની સમજ પડી નહીં. પરંતુ યુદ્ધ ચાલતાં નલે મોટા લાઘવથી હુરમ વાળવડે હસ્તનું માથું તોડી નાંચ્યું. તેમજ નીલની સાથે મહસ્ત લડતો હતો તેમાં નીલે ઘણી બહાદુરી બતાવી. મહસ્તનું માથું કાપી નાંચ્યું; તે વચ્ચે નલ અને નીલના ઉપર આકાશમાંથી ફુલોની વૃષ્ટિ થઈ.

એવી રીતે હસ્ત તથા મહસ્ત પડ્યા પછી રાવણના સૈન્યમાંથી ક્રોધાયમાન થતા મરીચ, સિંહજયન, સ્વયંમૂ, સારણ, શૂક્ર, ચંદ્રાંકી, હદામ, વીભત્સ, કામાસ, મકરજ્વર, ગંધીર, સિંહરથ, વિગેરે રાક્ષસોં લડાઈને મોઢેરે આવી હતા રહ્યા, ત્યારે વાનર સૈન્યમાંથી, મદનાંકુર, સંતાપ, પ્રથિત, આકોશ, વંદન, દુરિત, અનંધ, પુષ્પાશ્વ,

વિઘ્ન, પ્રતિકર, વિગેરે વાનર વીરો તેમની સાથે આવી લડવા લાગ્યા. જેમ કુકડા કુકડાની ઉપર ઉડે, તે પ્રમાણે તે એકમેક ઉડવા લાગ્યા. મારીચ રાક્ષસની સામે સંતાપ વાનર, નંદન અને જ્વર, હદામ અને વિઘ્ન, શુક્ર અને દુરિત, સિંહજઘન અને પ્રથિત, એઓ પરસ્પર લડાઈ કરીને માંહોમાંહે માર મારવા લાગ્યા. ઇટલામાં સૂર્ય અસ્ત પામ્યો. પછી બંને સૈન્યોવાળા પોતપોતાના મુઠેલા માણસોને શોધ કરવા લાગ્યા.

વીજે દિવસે થયેલું યુદ્ધ-હનુમાને રાક્ષસ વીરોનો નાશ કરવો.

વીજે દિવસે સવાર થતાં રાક્ષસોના યોદ્ધા યુદ્ધ કરવા સારુ રામના સૈનીકોને બોલાવવા લાગ્યા. મેરુ પર્વતના જેવો અચ્છ રાવણ, હાથી અને ઘોડા સહિત રથ ઉપર બેસીને સૈન્યમાં ચાલ્યો. તે વચ્ચે યમથી પણ ભયંકર પોતાની દૃષ્ટી કરી શત્રુને વાલ્તોજ હોયની ! એવો દેખાવા લાગ્યો. નાના પ્રકારના અસ્ત્ર તથા શસ્ત્રોને ધારણ કરનારા પોતાના દરેક સેનાનીને જોતો શત્રુને તળસલાની પેઠે માનનારો રાવણ સંગ્રામમાં આવ્યો. તે સમયે રામના સેનાનિઓ સૈન્યો સહિત સંગ્રામભૂમિમાં આવીને યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તે ઢેકાળે લોહીની મોટી નંદાઓ વહી નીકળી. પર્વતો જેવા પડેલા હાથીઓ દીઠામાં આવ્યા. ક્યાંક મગરમચ્છ જેવા મોટા રથો ભાંગેલા પડ્યા દેખાયા. કવંધો (માથા વિનાના માણસો) નાચવા લાગ્યા. તે વચ્ચે રાવણના સૈન્યે અતિ આવેશમાં આવી બહુ બલ્લવડે યુદ્ધ કરીને વાનરાઓના સૈન્યનો ભંગ કર્યો. તે જોઈને ક્રોધાયમાન થયો થકો સુગ્રીવ ધનુષ્ય સજ્જ કરીને સૈન્ય સહિત પોતે યુદ્ધ કરવાને જવા લાગ્યો; ત્યારે તેને હનુમાન કહેવા લાગ્યો કે, હે રાજા, તું અહીંજ હમો રહે અને મારું પરાક્રમ જો. એવી રીતે સુગ્રીવને વારી પોતે આગલ ચાલ્યો. મહા સમુદ્રમાં મંદાર પર્વતની પેઠે હનુમાન રાક્ષસ સૈન્યમાં જઈને યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. તેની સામે મેઘના જેવી ગર્જના કરીને માલી નામનો રાક્ષસ આવ્યો. તે બંનેની વચ્ચે સંગ્રામ શરૂ થયું. તેમાં સિંહનાં પૂંછડાંને દૂષણ દેનારા જેવા ધનુષ્યોના દળત્કાર કરનારા તે બંને શોભવા લાગ્યા. તેઓ પરસ્પર એક વીજાના હર્થાઆરો લોડવા લાગ્યા. એવી રીતે ઘણો વચ્ચત યુદ્ધ ચાલતાં જેમ ગ્રીષ્મ ઋતુનો સૂર્ય નાના સરોવરને જલ રહિત કરે તેમ હનુમાને મહા પરાક્રમી માલી રાક્ષસને અસ્ત્ર રહિત કર્યો અને કહ્યું કે, હે નકામા રાક્ષસ, હવે તું અહીંથી જા. તને મારીને હું શું કરું ? હું હનુમાનનું વોલવું સાંભળીને તેની પાસે ઉખેલો વજ્રોદર રાક્ષસ વોલ્યો:-અરે, હે , આવું તુચ્છ શું બોલે છે ? તું હમણાંજ મરીશ. આવ મારી સાથે યુદ્ધ કર. પાછો

આ નહીં. પરંતુ સાંધણી, સિંહની પેઠે ગર્જના કરીને હનુમાને તેને બાળે કરી ઢાંકી દીધો. ત્યારે જેમ વર્ષાકાળે મેઘ સૂર્યને ઢાંકી દે, તેમ વજ્રોદરે તેની બાળવૃષ્ટિ દૂર કરીને પોતાના બાળે કરી તેને ઢાંકી દીધો. તે સમયે આકાશમાં દેવબાળી થઈ કે, મહો આ વજ્રોદર વીર હનુમાનની સાથે યુદ્ધ કરવા યોગ્ય છે, તેમજ આ હનુમાન વીર વજ્રોદરની સાથે યુદ્ધ કરવા યોગ્ય છે. તે શબ્દો હનુમાનથી સંદેશવાયા નહીં, તેથી તેણે એકજ વચ્ચે ઉત્પાત મેઘની પેઠે અલ્લોનો વરસાત વરસાવીને સર્વ રાક્ષસોના દેહતાં વજ્રોદરને મારી નાખ્યો. ત્યારે જંબુમાલી નામનો-રાવણનો પુત્ર મારુતીની (હનુમાનની) સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. પરસ્પર મારવાની ઇચ્છા છે જેમને, એવા મહા પરાક્રમી તે બંને વીરો સર્પ અને નોલિયાની પેઠે 'વાળ યુદ્ધ' કરવા લાગ્યા. જંબુમાલી એક બાળ મારે તો તેને મારુતી બે મારે, એમ પરસ્પર બાળ વૃષ્ટિ કરીને લડવા લાગ્યા. પછી હનુમાને ક્રોધમાં આવી એકે તડાકે તેનો રથ તોડી નાખી, મુદ્ગરવડે તેને સારી પેઠે માર્યો, તેથી જંબુમાલી મૂર્છિત થઈને મરી ગયો. પટલે મહોદર નામના રાક્ષસે હનુમાન ઉપર બાળ વૃષ્ટિ કરી અને કુતરા જેમ ડુક્કારને ઘેરી છે, તેમ રાક્ષસ મટોરે તેને ઘેરી લીધો તથા બાળે કરી મારવા મંડી ગયા. કોઈ બાહુ ઉપર, કોઈ મુલ ઉપર, કોઈ પગ ઉપર, કોઈ હૃદય ઉપર, કોઈ કુક્ષી ઉપર, એમ ચીરના જુદા જુદા ભાગો ઉપર રાક્ષસ મટો મારવા લાગ્યા. તે સમયે વનમાં અગ્નિની પેઠે, તથા સમુદ્રમાં વડવાનછની પેઠે, તે રાક્ષસ સૈન્યમાં મારુતી શોભવા લાગ્યો. પછી સૂર્ય જેમ અંધકારનો નાશ કરે, તેમ હનુમાને રાક્ષસોનો નાશ કર્યો. ત્યારે કુંભકર્ણ હાયમાં ત્રિશૂલ લેઈને ઇશ્વાન ઇંદ્રની પેઠે પોતે યુદ્ધ કરવા દોહ્યો.

સુગ્રીવ તથા કુંભકર્ણ વચ્ચે થયેલું યુદ્ધ—કુંભકર્ણનું મૂર્છિત થવું.

કોઈને પગના મારે, કોઈને મૂઠના મહારે, કોઈને બાજુથી, કોઈને મુદ્ગર-વડે, કોઈને ત્રિશૂલથી, અને કેટલાએકને એક ષીજા ઉપર છોટીને કુંભકર્ણે વાનરાઓને માર્યા. તે વચ્ચે કલ્પાંત સમુદ્રની પેઠે મહા પરાક્રમી કુંભકર્ણને જોઈને, સુગ્રીવ, ભામંડલ, દધિમુલ, મહેંદ્ર, કુમુદ, અંગદ, ઇત્યાદિક રામના યોદ્ધાઓ, પારથી જેમ સિંહને અટકાવે, તેમ તેને રુદ્ધ કર્યો, અને તેના ઉપર ગણાણનો વરસાત વરસાવવા લાગ્યા. ત્યારે કુંભકર્ણે પ્રસ્વાપન નામનું અસ્ત્ર મૂકીને દિવસને કુમુદત્વંદની પેઠે રામના તમામ સૈન્યને ઘંઘમાં નાખી દીધું. તે જોઈને સુગ્રીવે મલોધિની વિધાનું સ્મરણ કરીને સર્વ સૈન્યને જાગૃત કરી ડહાદયું. પછી તે બોલવા લાગ્યો કે અરે ! કુંભકર્ણ નર્વા ? ત્યારે રાત્ર ગયા પછી પક્ષીઓ દોડે તેમ વાનર મટો દોડીને

કુંભકર્ણની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. વઢી વૈદ્ય જેમ રોગનો નાશ કરે, તેમ તે વચ્ચે સુગ્રીવે ગદાના મારથી કુંભકર્ણના સારથી, રથ, તથા ઘોડાનો નાશ કર્યો. તે જોડેને કુંભકર્ણ હાથમાં મુદ્ગર લેડેને એક શૃંગી પર્વતની પેઠે સુગ્રીવ ઉપર દોડ્યો. તેના શરીરના વાયુવડે જેમ હાથીના અડકયાથી વૃક્ષો પડી જાય, તેમ કેટલાએક વાનર પડવા લાગ્યા. નદીના વેગની પેઠે કુંભકર્ણે મુદ્ગરથી અશ્વ સહિત સુગ્રીવના રથને ચૂર્ણ કરી નાખ્યો. તે વચ્ચે ઇંદ્ર જેમ પર્વત ઉપર વજ્ર નાખે, તેમ સુગ્રીવે આકાશમાં ડહીને કુંભકર્ણ ઉપર એક મોટી શિલા નાખી. ઓત્પાતિકી રજી વૃષ્ટી વાનરાઓને વતાવતો છતાં મુદ્ગરે કરી તે શિલાના કુંભકર્ણે કટકા કરી નાખ્યા. સુગ્રીવે તડતડ શબ્દ કરનારું તહિતદંડ નામનું અશ્ત્ર કુંભકર્ણ ઉપર નાખ્યું. કુંભકર્ણે તે અશ્ત્રનો નાશ કરવા સારુ ઘણાં અશ્ત્રો નાખ્યા, પણ તે સર્વ વ્યર્થ ગયાં અને તેના પ્રહારે કરી કુંભકર્ણ પર્વતની પેઠે પૃથ્વીપર પડ્યો. કુંભકર્ણને મૂર્છિત થયો જાણીને સાક્ષાત્, કાલના જેવો રાવણ યુદ્ધ કરવા સારુ ચાલવા લાગ્યો. પટલે ઇંદ્રજિત તેને નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો કે, હે સ્વામીન, તમારા આગળ યમ, વરુણ, કુવેર, ઇંદ્ર, વિગેરે ડહા રહે નહીં તો આ વાનરાઓની શું વિશાદ છે? તમે અહીંજ ડહા રહો. હું જડેને મુર્કુટની પેઠે તેમને મારું છું. એવી રીતે રાવણને રોકીને વાનરાઓના સૈન્યની સાથે યુદ્ધ કરવા સારુ ઇંદ્રજિત તૈયાર થયો. તે વચ્ચે જેમ તલાવમાં સર્પ પેસતાં દેડકાં નાશી જાય, તેમ વાનરા નાસવા લાગ્યા. ત્યારે તેઓને ઇંદ્રજિત કહેવા લાગ્યો કે, રે, રે, ડહા રહો, યુદ્ધ ન કરનારાને હું મારનાર નથી. હું રાવણનો પુત્ર છું. તે હનુમાન અને સુગ્રીવ ક્યાં છે? તે રામ લક્ષ્મણ ક્યાં છે? એવું તેનું બોલવું સાંભળીને સુગ્રીવે રાવણને તથા ભામંડલે મેઘવાહનને બોલાવીને તેઓ પરસ્પર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા.

સુગ્રીવ તથા ભામંડલનું નાગપાશથી બંધાવવું.

તે વચ્ચે ચાર દિગ્પાલ તથા ચાર સમુદ્રની પેઠે, ત્રણે લોકને ભયંકર ધનુષ્યો-
મો માર મારનારા તે ચારે શોભવા લાગ્યા, તેમના રથોના જવા આવવાથી પૃથ્વી
અને પર્વતો કંપાયમાન થયા. સમુદ્ર સ્થોભને પામ્યો. વાળો નાચવામાં મહા કુશલ,
તેઓના વાળો ક્યારે જાય આવે છે, તે પણ જાણ્યામાં આવે નહીં. એવી રીતે
અસ્રોવડે ઘણા વચ્ચે સુગ્રીવે તેઓએ યુદ્ધ કર્યું. પરંતુ કોઈએ કોઈને જીત્યો નહીં. પછી
અને મેઘવાહને નાગપાશ અશ્ત્ર નાખીને ભામંડલ અને સુગ્રીવને બાંધ્યા. ત્યારે

તે શ્વાસોશ્વાસ મૂકવાને અસમર્થ થયા. ઇટલામાં કુંભકર્ણે સાવધ થઈને હનુમાનનાં
 વાંસામાં એવી તો જોરથી ગદા મારી કે, તે તત્કાલ મૂઠિત થઈને જમીન પર પડ્યો.
 ઇટલે કુંભકર્ણે તેને કાઢવામાં ઘાલ્યો. તે જોઈને વિभीષણ બોલ્યો કે, હે રામ, તમારા
 સૈન્યમાં મહા પરાક્રમી, મુલ્લને વિષે નેત્રોના જેવા સારમૂત, ભામંડલ અને સુગ્રીવને
 રાવણના પુત્રે જીતીને નાગપાશે કરી બાંધ્યા છે; તેમને જ્યાંસુધી લંકામાં લેઈ ગયા
 નથી ત્યાંસુધીમાં હું મૂકાવું છું. કુંભકર્ણે હનુમાનને વાહવડે વાંધ્યો છે, તે જ્યાં લગણ
 લંકામાં ગયો નથી ત્યાં લગણ છોડાવવા યોગ્ય છે. હે સ્વામિન્, સુગ્રીવ, ભામંડલ તથા
 હનુમાન વિના આપણું સૈન્ય નિર્વીર છે. માટે મને રજા આપો, હું જાઉં. એવી રીતે
 વિभीષણ બોલે છે, ઇટલામાં વાલીનો છોકરો અંગદ કુદકો મારી દોડી જઈને કુંભ-
 કર્ણને બોલાવી તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. ત્યારે ક્રોધે કરી આંધળા થઈને
 કુંભકર્ણે પોતાની મુજામાંથી હનુમાનને છોડ્યાથી તે પંજરામાંના પક્ષીની પેઠે ડહી
 ગયો. ભામંડલ અને સુગ્રીવને છોડાવવા સારુ રાવણના પુત્રોની સાથે યુદ્ધ કરવા
 વિभीષણ દોડ્યો. તેને જોઈને ઇંદ્રાજિત મેઘવાહનને કહેવા લાગ્યો કે, આ આપણો
 કાકો આપણી સાથે યુદ્ધ કરવા સારુ આવે છે. પોતાનો નાનો માઈ હોવાથી એ
 આપણા વાપ જેવો છે, માટે એની સાથે યુદ્ધ કેમ કરીએ ? હવે અહીંથી જવું સારું
 છે. કહ્યું છે કે, “ પૂજનીક પૂરુષથી ભય પામનાર પુરુષોની લેશ માંત્ર લાજ જતી
 નથી. ” પાશથી વાંધેલા આ શત્રુઓ (સુગ્રીવ અને ભામંડલ) નિશ્ચે કરી મરશે,
 માટે તેઓને અહીંજ રહેવા દેવા, જેથી વિभीષણ પાસે આવશે નહીં. એવો વિચાર
 કરીને તેમને પહતા મૂકી એ બંને માઈઓ રણમાંથી નાશી ગયા. વિभीષણ તેમની
 પાછલ ન જતાં સુગ્રીવ તથા ભામંડલને જોઈને ત્યાંજ ઉભો રહ્યો. રામ તથા લક્ષ્મ-
 ãના મુલ્લ તેમને જોઈને હેમ પહવાની વચ્ચે સૂર્ય અને ચંદ્રમાની પેઠે સુકાઈ ગયા,
 અને ચિંતા કરતા થકા તેઓ પણ ત્યાંજ આવી ઉભા રહ્યા.

સુગ્રીવ તથા ભામંડલનું નાગપાશથી છૂટા થવું.

પછી પૂર્વે પોતાને વર આપનાર મહાલોચન નામના દેવનું રામે સ્મરણ કર્યું;
 તેથી તે દેવ અવધિજ્ઞાનવડે જાણીને ત્યાં આવ્યો. રામ લક્ષ્મણને શોકાતુર દેસી
 તેમનું દુઃખ નિવારવાર્થે તે દેવે, સિંહનિનદા નામની વિદ્યા, મુશલ, રથ તથા શત્રુનો
 નાશ કરનારી વિદ્યુદ્વદના નામની ગદા લક્ષ્મણને આપી તથા વારુણેય, આયેય,
 વાપલ્ય પ્રમુલ્લ અસ્ત્રો અને છત્રો વંને માઈઓને (રામ તથા લક્ષ્મણ) આપી તે અંત-
 ધ્યાન યજી ગયો. પછી ગરુડ ઉપર બેઠેલા લક્ષ્મણને જોઈને સુગ્રીવ તથા ભામંડલના

નાગપાશ નાશી ગયાં. તે સમયે રામના સૈન્યમાં જય જય શબ્દો થવા લાગ્યા અને રાક્ષસોના સૈન્યની પેઠે સૂર્ય આથમી ગયો.

—:૦:—

ત્રીજે દિવસે થયેલું યુદ્ધ-રામ લક્ષ્મણનું રાવણ સાથે થયેલું
યુદ્ધ-લક્ષ્મણનું રાવણની અમોઘવિજયા વિદ્યાથી
મૂર્છિત થવું વિગેરે.

ત્રીજે દિવસે સવારમાં ફરી વેડનાં સૈન્ય તૈયાર થઈને રણાંગણમાં આવ્યા. ત્યારે યમના દાંતો જેવા દેદીપ્તમાન અત્તો વહે, પ્રલયકાળના વાયુની પેઠે મહાભય-કર સંગ્રામ થવા લાગ્યો. મધ્યાનના સમયે તાપેલા ઢુક્કરોના યોગે સરોવરની પેઠે, રાક્ષસોના વીરોષ વાનરસૈન્ય અકલાવ્યાથી તે નાશભાગ કરી વીંછરાવવા લાગ્યું. ત્યારે પોતાનું સૈન્ય વીંછરાઈ ગયેલું જોઈને વીજા શરીરમાં પેસનારા યોગીઓની પેઠે રામના સુગ્રીવાદિક મટો રાક્ષસોના સૈન્યમાં પેઠા. જેમ ગરુડને જોઈને સર્પો નાસે, તેમ વાનરાઓને જોઈને રાક્ષસો નાઠા. ત્યારે રથમાં વેશીને તેના સંચારવહે પૃથ્વીને કેપાવતો થકો રાવણ પોતે દોહ્યો. દાવાનલ જેવા રાવણને જોઈને વાનરના સૈન્ય-માંનો કોઈપણ ડભો રહ્યો નહીં. ઇટલે રામચંદ્ર પોતે યુદ્ધ કરવા સારુ જવા લાગ્યા. તેમને વારીને વિભીષણે લગાર વારમાં જઈને રાવણને અટકાવ્યો, ત્યારે તેને રાવણ કહેવા લાગ્યો.

રાવણ—રે ! રે વિભીષણ ! તેં કોનો આશ્રય કર્યો ? આ સંગ્રામમાં ગ્રાસની પેઠે તું મારા મુઠમાં પડ્યો. પારધી જેમ કુતરાઓને ઢુક્કર ઉપર મોકલે, તે પ્રમાણે મારા ઉપર તને મોકલવાને રામે સારો વિચાર કર્યો. પોતાને રક્ષણ કરનારા પુરુષોને એ યોગ્યજ છે. હે વત્સ, હજી સુધી તારા ઉપર મારી કૃપા છે. તું અહીંથી જા, હું સૈન્ય સહિત રામ લક્ષ્મણને મારું છું. આ મરનારાનો સંખ્યા-પૂર્ણ તું થા નહીં. પાછો પોતાને ઢેકાણે આવ. તારી પીઠપર મારો હાથ છે.

વિભીષણ—હે રાવણ, કાલના જેવો રામ, પોતેજ તારા ઉપર આવતો હતો. તેનું નિવારણ કરી યુદ્ધના મિષે તને બોધ કરવા સારુ હું અહીં આવ્યો છું. હજી પણ મારાં વચન માન્ય કરીને સીતાને મૂક, અને સંતોષ કર. મેં મૃત્યુના ભયથી, અથવા રાજ્યના લોભથી, રામનો આશ્રય કર્યો નથી, ફક્ત અપવાદ ભયથી આશ્રય કર્યો છે. માટે તું સીતા આપીને અપવાદ દૂર કર, ઇટલે હું રામને મૂકીને તારા આશ્રયે આવું.

રાવણા—(ક્રોધાતુર થઇને) હે દુર્બુદ્ધિ વિभीષણ, હજી મને ભય વ્રતાવે છે, કે ? મારું કહેવું કેવલ ભાઈની હત્યાના ભયથી છે, શિવાય મારો વીજો હેતુ નથી.

ए प्रमाणे कहीने रावणे धनुष्यनो टणत्कार कयों. तेनी सामे विभीषणे पण तेवोज जवाव देवाने धनुष्यनो टणत्कार कयों. पछी ते बने भाइ युद्ध करवाने तैयार थइ परस्पर एक बीजा उपर शस्त्र तथा अस्त्रनी वृष्टी करवा लाग्या. ते वस्तुते इंद्रजित, कुंभकर्ण, तथा बीजा राक्षसो स्वामीनी भक्ति करी यमना किकरनी पेठे युद्ध करवा उलझ्या. एटले वानर सैन्यमांथी तेमनी सामे थवाने सुभटो तैयार थइ गया. पछी राम अने कुंभकर्ण, लक्ष्मण अने इंद्रजित, नील अने सिंहजयन, दुर्मुख अने घटोदर, स्वयंभु अने दुर्मति, नल अने शंभु, गद अने मय, स्कंद अने चंद्रनख, चंद्रोदरात्मज अने विघ्न. भामंडळ अने केतु, जंबुमाली अने श्रीदत्त, हनुमान अने कुंभकर्णनो पुत्र कुंभ, सुग्रीव अने सुमाल, कुंद अने धूम, वालीनो पुत्र चंद्ररश्मी अने सारण राक्षस, एवी रीते योग्यताथी परस्पर युद्ध करवा लाग्या. तेमज बीजा राक्षसो अने वानराओ मुसर जातिना मत्सनी पेठे युद्ध करी मची गया. एवी रीते महा भयंकर संग्राम चालतां इंद्रजिते लक्ष्मण उपर तापस नामनुं अस्त्र नाख्युं. तेवारे लक्ष्मणे तपन नामना अस्त्रवडे तेनो नाश कयों. पछी लक्ष्मणे जेम जळमांना तंतु जनावरथी हाथी बंधाइ जाय, तेम नागपाश अस्त्र नाखीने इंद्रजितने बांधी लीधो, तेथी ते वज्रनी पेठे पड्यो. एटले लक्ष्मणनी आज्ञायी विरुद्ध तेने बंदीवाननी पेठे पोताना रथमां नाखीने पोताना रहेडाणे लेइ गयो. तेमज रामे पण कुंभकर्णने नागपाशथी, बांध्यो. तेने रामनी आज्ञायी भामंडळ लेइ गयो. रामना बीजा सैनीको मेयवाहन प्रमुख राक्षसोने बांधीने रहेडाण उपर लेइ गया. ए वधुं जोइने क्रोधमां आवी रावणे जयश्रीनुं मूळ जे त्रिशूळ, ते विभीषण उपर नाख्युं. लक्ष्मणे बाणे करी केलीनी पेठे त्रिशूळना आकाशमांज कटका करी नाख्या. त्यारे धर्गुंवे अपेली अमोवविजया नामनी शक्ति रावणे लीधी. धग् धग् वडे जाज्वल्यमान, तथा तडतड शब्द करनारी, विजळी जेवी ते शक्ति आकाशमां फरवा लागी. तेने जोइने आकाशमांना देव पाछा फरवा लाग्या. सैनीकोना नेत्रो मीचाइ गया तथा कोइ पण स्थीर रह्यो नहीं. त्यारे राम कहेवा लाग्यो के, हे लक्ष्मण, आज्ञे आपणो परोणो विभीषण मार्यो जायछे. आश्रीतनो घात करावनारा आपणने धिःकार छे. रामनुं एतुं सांभळी, लक्ष्मणे विभीषणनी आगळ थइने युद्ध करवा सार रावणने हांक मारी. गरुड उपर बेठेला लक्ष्मणने आगळ आवेलो जोइने रावणे तेने कीधुं के, में तारा उपर शक्ति लीधीनथी. माटे तूं बीजाना मृत्युमां मर नहीं, तेम छातां तारे मरवुं होय तो मर. एम कहीने रावणे. ते शक्तिने फेरवीने

પ્રધાનોનું રાવણને સીતા પાછી આપવા કહેવું-રાવણનું વહુ
રૂપા વિદ્યા સિદ્ધ કરવા શ્રીશાંતિનાથના ચૈત્યમાં
બેસવું-વહુરૂપા વિદ્યાનું સિદ્ધ થવું.

एवी रीते लक्ष्मणे दुतने कहुं, के तरतज वानराओए तेनुं गळुं पकडी त्यांथी तेने कहाडी मुक्यो. दुते रावणनी पासं जइने राम लक्ष्मणनुं सर्व वोळवुं तेने कही संभळाव्युं. त्यारे रावण पोताना प्रधानोने वोलावी तेथोने पूछवा लाग्यो के, हवे केम करवुं ? ते कहो. प्रधानोए जणाव्युं के, सीता आपवी एज योग्य छे. सीता लावीने व्यतिरेकवडे सर्व कार्यनी परीक्षा थाय छे. हे दशानन, तुं एकलो व्यतिरेकवणे रह्यो. हजी तारा पुत्र, बंधु घणा जीवता छे. सीता अर्पण करवाथी ते वधा बांधव छुटशे. पछी तेमनी साथे सुखे करी राज्य संपत्तिनो उपभोग कर. प्रधानोनुं एवुं वोळवुं सांभळीने रावण मनमां अति दुःखी थयो, अने विचार करवा लाग्यो के, मनकामना सिद्ध करवा सारु वहरूपा विद्यानुं साधन करवुं. एवो मनने विपे निश्चय करीने ते विद्या साध्य करवा सारु कषाय रहित थइने रावण श्रीशान्तिनाथ-भगवानना चैत्य प्रत्ये गयो. त्यां तेणे इंद्रनी पेठे भक्तिवडे श्रीशान्तिनाथ स्वामीनी जळना कलशथी स्नात्र पूजा करी, गोरोचन, इत्यादिके करी अंगने अर्चन कर्युं, अने फूलादिके पूजा करीने स्तुति करवा लाग्यो:—हे देवोना देव, जगतना रक्षक, परमात्मा, श्रीमान्, सोळमा तीर्थकर शान्तिनाथ, हुं तने नमस्कार करुं छुं. हे श्रीशान्तिनाथ, हे भगवन्, हे भव समुद्रतारक, सर्वार्थ सिद्धिमंत्र स्वरूप, तारा नामने नमस्कार होज्यो. हे परमेश्वर, हे पुरुषोत्तम, जे तारी अष्टविध पूजा करे छे, तेमना हाथोमां अष्ट अणिमादि सिद्धि छे. नेत्रोवडे जे नित्य तने जुए छे, तेनां नेत्रो धन्य छे, नेत्रे करी जोएलो जे तुं तेने जे हृदयमां धारण करे छे, तेनां हृदय नेत्रोथी धन्य छे. हे देव, स्पर्शवेधिरसना योगे जेय सुवर्ण थायछे, तेम तारा चरण स्पर्श करी जन पवित्र थाय छे. हे प्रभो, तारा चरण कमळने नमस्कार कर्याथी तथा तारी पासं लोव्याथी मारा. कपाळनी गांठ शृंगारतिलक थशे. पवित्र चंदनादिक पदार्थ तने अव्याथी मारी राजसंपत्तिरूप वेलीने निरंतर फळ आवो. ए प्रकारे वारंवार प्रार्थना करीने कहे छे के, हे जगत विभो, जन्म जन्ममां तारा विशे मारी भक्ति होज्यो. एवी रीते रावण श्रीशान्तिनाथ स्वामीनी स्तुति करीने तेमनी सामे रत्ननी शिला उपर बेसी हाथमां अक्षमाला लेइने वहरूपा विद्या साधन करवानो आरंभ कर्यो. ते

वखते मंदोदरीए यमदंड नामना द्वारपालने आज्ञा करी के, आजयी आठ दिवस सुधी लंकामां वधाओए अष्टादिक महोत्सव करवो; जे नहों करे तेनुं मायुं कापी नाखवामां आवशे, एवी थाळी पीटाव. पछी द्वारपाले आज्ञा प्रमाणे थाळी पीटावी. ए सर्व हकीकत एक जामुसे जाणी लेइ सुग्रीवनी पास जइने निवेदन करी. ते सांभळीने सुग्रीव रामने कहेवा लाग्यो के, हे स्वामीन्, ज्यां सुधी दक्षानने बहुरूप विद्या सिद्ध यइ नयी, त्यां सुधी ते साध्य छे. एवुं सांभळी, राम इसीने कहे लाग्यो के, शांतिनाथना ध्यानमां बेठेला रावणने केम पकडुं ? हुं तेना जेवो क नयी. रामनां एवां वचनो सांभळीने, खबर नां पढे तेम तेमने जणाव्या शिव रावणनी विद्यानो नाश करवा सारु अंगदादिक लंकामां गया. त्यां तेभोए घ चपडव कीथो, तथापि रावण ध्यानयी लगारे हग्यो नहीं. त्यारे अंगद बोल्हो के, रावण, रामयी डरीने तेने शरणे न आवतां आं शुं पाखंड करवा बेठेछुं ? महा प्रता मारा स्वामीनी छी सीतानुं तें कपट करी हरण कर्युं. परंतु हमणां तारी स तारी छी मंदोदरीनुं हुं हरण करुं छुं. एम कहीने अंगद क्रोधे करी मंदोदरीना पकडी तेने खेंचवा लाग्यो. त्यारे ते अनाथनी पेठे करुणा स्वरे करी रडवा ला तथापि ध्यानमां बेठेला रावणे तेमनी सामे पण जोयुं नहीं ते वखते ते विद्या सिद्ध तेना योगे आकाश प्रकाशमान थयुं. ते विद्या आवीने कहेवा लागी के, हे हुं तने सिद्ध थइ ताहं शुं काम छे ? ते कहो, त्यारे रावण तेने कहेवा लाग... तुं सर्व करीश, परंतु जे वखते ताहं स्मरण करुं त्यारे तुं आवजे. आ वखते तुं ता... ठेकाणे जा. एवुं सांभळतांन तत्काळ ते अंतर्धान थइ. पछी त्यां आवेला सर्व वानरो पोतपोताने स्थानके गया.

रावणनुं सीता पास जवुं—राम रावण वच्चे युद्धनो समारंभ थवो.

त्यार पछी अंगदे मंदोदरीना केश पकडी खेंच्या संवंधी सर्व वृत्तांत रावण सांभळ्यो; तेयी तेणे अहंकारे करीने मोटो हुंकारो कर्यो. पछी स्नान भोजन करीने ते देवरमणोद्यानमां सीतानी पास जइ तेने कहेवा लाग्यो के, में घणो दिवस विनयवडे तारी प्रार्थना करी, परंतु तुं एकनी वे ना थइ. तो हवे हुं विनय न तारा पतिने तथा देवरने मारीने बळात्कार तारो उपभोग लेइश. एवी वि तेनी वाणी सांभळीने, मूर्छित थइ तेनी आशानी पेठे जानकी पृथ्वी उप पछी केटलीक वारे सावध थइने तेणीए एवो नियम कर्यो के, “इच्छि लक्ष्मण मुवा तां ते दिवसयी हुं अनशन व्रत लइश” एवुं सांभळीने रावण